

3 B.

7.2. Letter to Arbour

6 had siggy

Michael Mandel and a number of other Canadian lawyers wrote on May 6, 1999 a *Notice of the Existence of Information concerning Serious Violations of International Humanitarian Law within the Jurisdiction of the Tribunal; Request that the Prosecutor Investigate Named Individuals for Violations of International Humanitarian Law and Prepare Indictments against them Pursuant to Articles 18.1 and 18.4 of the Tribunal*

---

⁵¹ *Idem*

⁵² See *supra* note 45.

30

---

terrorists of the so-called "KLA".

The document has its flaws, which actually only bear out the enormity of the crime. The document does not attempt to list all the crimes nor try to argue their illegality exhaustively. That would be an impossible task, simply because attempting to do that would take too long. A more in-depth document would be easy to dismiss as "rambling".

The writers argue that the prosecutor has the duty to prosecute crimes that fall within its jurisdiction based on the Statute. The emphasis is thus on the word "shall" in Article 18(1) of the Statute:

The Prosecutor *shall* initiate investigations ex-officio or on the basis of information obtained from any source, particularly from Governments, United Nations organs, intergovernmental and non-governmental organizations. The Prosecutor *shall* assess the information received or obtained and decide whether there is sufficient basis to proceed.

It should be noted that the Prosecutor has never even initiated investigations. That piece of knowledge is interesting in light of the following considerations in that same document:

---

⁵³ The document can be accessed for instance at <http://www.canadianliberty.bc.ca/relatedinfo/charges+against+NATO.html>

31

Statute.⁵³ The “named individuals” include Prime Minister Jean Chrétien, Foreign Minister Lloyd Axworthy and Minister of Defense Art Eggleton.

The Annex to that document details chapter by chapter killing and plight of the civilians, killing of children, killing and plight of refugees, bombing of Surdulica, assassination attempt on President of the Federal Republic of Yugoslavia Slobodan Milosevic, crime against the freedom of speech, bombing of the building of the Radio and Television of Serbia, destruction of vital Yugoslav economic facilities, destruction of bridges, environmental disaster, hospitals and health institutions, destruction of pre-school institutions, schools and universities, destruction of world cultural heritage on the soil of the FR of Yugoslavia, use of prohibited weapons, and co-ordination between NATO and terrorists of the so-called “KLA”.

The document has its flaws, which actually only bear out the enormity of the crime. The document does not attempt to list all the crimes nor try to argue their illegality exhaustively. That would be an impossible task, simply because attempting to do that would take too long. A more in-depth document would be easy to dismiss as “rambling”.

The writers argue that the prosecutor has the duty to prosecute crimes that fall within its jurisdiction based on the Statute. The emphasis is thus on the word “shall” in Article 18(1) of the Statute:

The Prosecutor *shall* initiate investigations ex-officio or on the basis of information obtained from any source, particularly from Governments, United Nations organs, intergovernmental and non-governmental organizations. The Prosecutor *shall* assess the information received or obtained and decide whether there is sufficient basis to proceed.

It should be noted that the Prosecutor has never even initiated investigations. That piece of knowledge is interesting in light of the following considerations in that same document:

---

⁵³ The document can be accessed for instance at <http://www.canadianliberty.bc.ca/relatedinfo/cha:ges+against+NATO.html>

And whereas NATO leaders have openly admitted targeting civilian infrastructure as well as military targets.

And whereas, though the above-mentioned NATO leaders have claimed that these incidents were accidents, they have also admitted that they were an inevitable result of their bombing strategy, a strategy which they appear to have contributed unmodified and even to have intensified throughout those incidents.

⁵² See *supra* note 45.

30

terrorism

The document has its flaws, which actually only bear out the one document does not attempt to list all the crimes nor try to argue their illegality exhaustively. That would be an impossible task, simply because attempting to do that would take too long. A more in-depth document would be easy to dismiss as “rambling”.

The writers argue that the prosecutor has the duty to prosecute crimes that fall within its jurisdiction based on the Statute. The emphasis is thus on the word “shall” in Article 18(1) of the Statute:

The Prosecutor *shall* initiate investigations ex-officio or on the basis of information obtained from any source, particularly from Governments, United Nations organs, intergovernmental and non-governmental organizations. The Prosecutor *shall* assess the information received or obtained and decide whether there is sufficient basis to proceed.

It should be noted that the Prosecutor has never even initiated investigations. That piece of knowledge is interesting in light of the following considerations in that same document:

---

⁵³ The document can be accessed for instance at <http://www.canadianliberty.bc.ca/relatedinfo/charges+against+NATO.html>

31

Sagittarius

Van: "Ian Johnson" <i-johnson@lineone.net>
 Aan: <Undisclosed-Recipient;>
 Verzonden: woensdag 21 april 2004 18:47
 Onderwerp: CDSM:Pancevo - an Environmental

NATO Willfully Triggered an Environmental Catastrophe In Yugoslavia

by Michel Chossudovsky

First published in 2000
www.globalresearch.ca 11 April 2004

The URL of this article is: <http://globalresearch.ca/articles/CHO404B.html>

In his report, first published in 2000, Michel Chossudovsky provides conclusive documentary and photographic evidence that contrary to the statements of various international observers, the environmental catastrophe at the Pancevo petrochemical plant was neither the result of 'collateral damage' (that is, an accident of war) nor a case of criminal negligence (that is, resulting from criminal disregard of consequences).

Rather, the evidence is compelling. NATO willfully blew up with meticulous accuracy containers of toxic chemicals with the intention of creating an ecological nightmare.

At the outset of the War, NATO had reassured World opinion that "precise targeting" using sophisticated weaponry was intended to avoid "collateral damage" including environmental hazards:

- *"We do everything we possibly can to avoid unnecessary collateral damage. We take it very seriously, work very hard at doing that, spend a lot of time planning for the missions."*¹

At the Pancevo petrochemical complex located in the outskirts of Belgrade, however, exactly the opposite occurred. "State of the art" aerial surveillance and satellite thermal image detection were not only used to disable Yugoslavia's petrochemical industry; they were willfully applied to trigger an environmental disaster.

The air raids on the Pancevo complex started on April 4th 1999 and continued relentlessly until the 7th of June. The Pancevo complex also included an oil refinery facility (built with technical support from Texaco) and a Nitrogen Processing Plant producing fertilizer for Yugoslav agriculture. The petrochemical plant was bombed extensively (41 bombs and 7 missile attacks). The bombed areas were within less than two hundred meters from residential buildings.

At the beginning of the war, workers at the plant were actively involved in removing toxic materials from the site, emptying several large tanks and containers of

chemicals precisely to avert the risks of "collateral damage". Little did they realize that NATO was watching them through air-to-ground surveillance systems and satellite images. Using thermal detection, NATO military planners knew which of the containers had been emptied and which remained full.

How does this work?

All objects in the Pancevo plant --including the containers of toxic chemicals-- emit infrared radiation. A thermal imager from a spy satellite or an aircraft can detect infrared radiation emitted from any object situated on the petrochemical plant and convert its readings into a high-resolution video or snap picture.

The thermal imager can detect temperature differentials as small as 0.1 degrees centigrade which enables NATO planners to easily "categorize" and distinguish between full and empty containers. NATO warplanes were equipped with various advanced imaging systems including infrared/electro-optical sensors. Thermal satellite images were relayed to the Combined Air Operations Centre (CAOC) in Vicenza, Italy where the bombing raids had been carefully scheduled. Other advanced surveillance systems were used including small unmanned predator (UAV) drones and high altitude U2 spy planes. In the words of a Pentagon spokesman, the U2 "*snaps a picture from very high altitude, beams it back in what we call a reach-back, to the States where it is very quickly analyzed*". And from there, "*the right targeting data*" is relayed to the CAOC in Vincenza which then "*passes [it] on to people in the cockpit*".²

NATO planners also had detailed information on the layout of the plant, which had been designed and built on contract with a US multinational engineering company Foster Wheeler (a firm specializing in the construction of petrochemical and polymer plants). NATO knew exactly where things were. In a cruel irony, US investment in Yugoslavia (financed with loans from the World Bank) was being bombed by Uncle Sam. Did the pilots sitting in the cockpit know that they were destroying a plant which was "*Made in America*"?

A large number of the containers had been emptied. By using thermal images, NATO was able to identify which of the tanks were still filled to the brim with toxic chemicals. Among these noxious liquids were containers of ethylene-dichloride (EDC), ethylene, chlorine, chlorine-hydrogen, propylene and vinyl chloride monomers (VCM). Well documented by environmentalists, the VCM monomer used to produce plastics (eg. PVC resin) is a dangerous cancerogenic contaminant (see photo 2). Vinyl chloride also has the potential to cause neurological and liver damage, as well as damage to the fetus causing serious birth defects.

If NATO's intent were solely to disable the plant without risking "collateral" environmental damage, they could have done it by smart bombing the equipment and machinery. Why did they also decide to hit with utmost accuracy the tanks containing noxious liquids?

The "smart bombs" were not dumb; they went where they were told to go. NATO had scrupulously singled out the containers, tanks and reservoirs, which still contained toxic materials. According to the petrochemical plant director, NATO did not hit a single empty container: "*This was not accidental; they chose to hit those that were full and these chemicals spilled into the canal leading to the Danube*". Moreover, according to the plant director, the ethylene-dichloride (EDC) spillovers had contaminated 10 hectares of land on and in the vicinity of the plant. ³

When the smart bombs hit their lethal targets at Pancevo (see photos below), noxious fluids and fumes were released into the atmosphere, water and soil. The containers were deliberately blown up or perforated. The soil at the petrochemical complex is still soaked with toxic ethylene-dichloride. According to a report of the

Regional Environment Center for Central and Eastern Europe (REC):

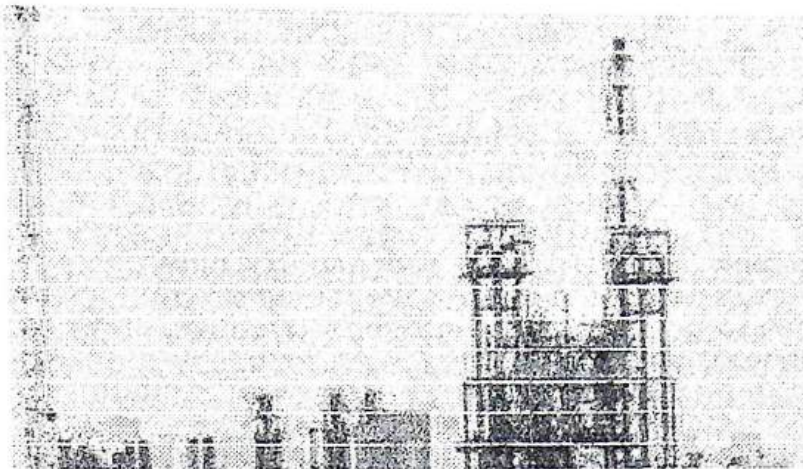
- *"More than one thousand tons of ethylene dichloride spilled from the Pancevo petrochemical complex into the Danube [through the canal which links the plant to the river]. Over a thousand tons of sodium hydroxide were spilled from the Pancevo petrochemical complex. Nearly 1,000 tons of hydrogen chloride spilled from Pancevo into the Danube River"*⁴

Eight tons of mercury also escaped from the petrochemical complex spilling into the soil. The wastewater treatment plant was also bombed thereby contributing to exacerbating the ecological impacts. ⁵

NATO military strategists knew precisely what they were doing and what would be the likely consequences. At the neighboring oil refinery, two NATO missiles had hit on April 4th the refinery's control rooms killing three staff members. The strikes had set the plant on fire, reducing it to a toxic wreck. The objective was not to avoid an environmental disaster. The objective was to create an environmental disaster (see photos). NATO was expecting that by ruthlessly bombing Pancevo among other civilian sites, this would intimidate Belgrade into accepting the Rambouillet Agreement including its infamous Military Appendix which essentially gave NATO the right to occupy all parts of Yugoslavia.

In the wake of the bombings, the Greens from Germany and experts from the United Nations Environmental Programme (UNEP) as well as other groups visited the Pancevo plant. The UNEP report dismisses the environmental impacts caused by the bombings while underscoring in its main conclusions that Pancevo and other petrochemical plants in the country were an ecological hazard prior to the bombings due to lax environmental standards.⁶ The UNEP report is a carefully worded cover-up. It whitewashes NATO; it downplays the seriousness of the environmental catastrophe, while placing the blame (without supporting evidence) on the Yugoslav authorities. Tacitly upholding the legitimacy of the Western military alliance, UNEP's findings are in overt contradiction with those of other scientific studies including that of the Regional Environment Center for Central And Eastern Europe (REC) prepared for the European Commission (see footnote 4).

The complicity of UNEP --a specialized agency of the UN with a track record of integrity-- is yet another symptom of the deterioration of the United Nations system which now plays an underhand in covering up NATO war crimes.

[The text in this section is extremely faint and illegible due to low contrast and poor image quality. It appears to be several paragraphs of a document.]

NATO spokesperson Jamie Shea confesses

WE KILLED INNOCENT CIVILIANS

Skopje, (Tanjug)

NATO spokesman Jamie Shea confessed in an interview for the Skopje daily "Nova Makedonija" that during last year's aggression of the Western alliance against the Federal Republic of Yugoslavia "innocent civilians have been killed".

He tried once again to reduce the killings to "unavoidable technical and human errors" that caused - as he said - "the death of a number of innocent civilians".

In a lengthy interview, published on an entire page of the Macedonian pro-government newspaper, Shea did not lose his seemingly innate habit (which secured him the position of NATO spokesman) to switch theses in order to present fabrications.

Imagine, Mr. Shea said, what would have happened to Macedonia if Yugoslavia had not been bombed. Macedonia would have had half a million refugees, said the NATO spokesperson, ignoring - more deliberately than accidentally - the fact that there were no refugees in Macedonia until NATO bombs and missiles started showering Kosovo and Metohija, and until the Albanians were ordered by their separatist leaders to head for Macedonia.

In his well-known style, Shea elab-

orated his favorite thesis (sinking further into nonsense), asserting that the security of the Macedonia borders would have been threatened if neighbouring Yugoslavia had not been bombed. He also stated that "even the economic situation would have been unbearable" in Macedonia. Reminded by the journalist of the Macedonian daily that this same border (on the Yugoslav side) "is controlled by KFOR and UNMIK, and that arms and drugs are smuggled freely, whilst KLA terrorists are kidnapping Macedonian soldiers", Mr. Shea - although he was cornered by the facts - merely replied: "NATO strongly condemns those actions".

Responding to the remark of the journalist that the terrorists KLA continues with its operations although it was supposed to be disarmed and disbanded and that terrorists are making raids on southern Serbia, the NATO spokesperson fully unveiled his utter ignorance of the facts in the Balkans.

"I know that you are concerned with what is happening close to the Macedonian border, because near it, in that part of Serbia, in Presevo and in Valjevo, the Albanians live" - the NATO spokesman said revealing his poor knowledge of elementary geography.

ie on the river Lab in the village of ne, near Podujevo.

The list of the victims must also de three unborn babies whose ers were killed when they were so to bearing their children: Ana Ma- > from Leskovac, Ljiljana Spasic Nis, and Djulje Zuljuri from Pri-NATO missiles and cluster bombs em down last spring in the street it home. They never saw the comm- mer nor their newborn children.

The List of Victims Still Incomplete

he list of young victims and of the en that were mutilated, and uly or lightly wounded, is not final. ary unlikely that the exact number lian victims - including children - er be determined. Some families eren completely wiped out, and of the medical and investigation nents on civilian victims in o and Metohija are still "blocked" ared for" by those that perpetr- crimes - the bandits from the so- KLA and NATO. For example, for of those that were heavily wound- suffered extensive burns, or those are in a coma for days, no data is aivable.

ie list cannot be closed also ie in Kosovo and Metohija, under tection of NATO troops and with the onsent of international institutions e UN, Albanian terrorists are conti- he persecution and the killings of and of their children as well.

ong the almost 1,000 dead,

missing or kidnapped there are also children. For example, 17 years old Noviça Janicijevic died with a shattered skull when 14 Serbian men were mas- saced by Albanian criminals on July 23rd 1999 while they were reaping wheat in the fields around the village of Staro Gracko. And on August 16 1999, a six months old baby was burned alive in her home together with her mother Lela Dimic in the centre of Prizren. Last year, dozens of children were victims of land mines and banned cluster bombs scattered by NATO planes.

Young ones from ethnic communi- ties like Turks, Romany, Goranci were also victims of the NATO aggression, but the greatest number of children vic- tims - proportionally to the population percentage - were Serbs or ethnic Albanians. The irony of this war is that most of the children killed by NATO forces were little Albanians from Kosovo and Metohija, and that the entire crusade against Yugoslavia was launched to allegedly save them.

The Right to Live - Taken Away

Hundreds of children will live the rest of their lives with terrible wounds that will mark their existence. Many others have lost their parents, brothers or sisters. The lives of hundreds of thou- sands of children will forever be scarred by the trauma and the stress they had to go through during the horrible and incessant bombing.

According to the first analyses, as many as 10 percent of the children are already suffering from the after-effects

of such stress and need trained help. This is all a direct consequence of the fears they lived through, the refugee convoys, or days and nights spent in cellars or air-raid shelters with endless wailing of alarm.

For Us They Will Live Forever

Statements made by Western leaders and published by the majority of the Western media - both during the aggression and one year after - minimize or avoid any reference to civilian victims and destruction of civilian targets. At the same time there is a shamefully small number of those who

have the courage to go against the mainstream version and speak out about the suffering of our children to unveil the horrid nature of the operation morbidly dubbed "Noble Angel".

However, history shows that executioners and criminals always receive the name they deserve, even if they manage to evade punishment during their life. Today, the people of Yugoslavia are creating a memorial to the children victims - in remembrance of those who had a name and of the nameless ones. For us they will live forever. As someone said - "we shall never forgive them for the children".

"Politika," 5 June 2000

NATO BOMBED EVEN THE PANCIC SPRUCE

In the last year's aggression, NATO planes have repeatedly targeted the Pancic spruce reservation of Mt. Tara. Extremely rare crusader eagles are no longer nesting near Vrdnik, white-headed vultures have left the canyons of the rivers Milesevka and Uvac, and the gray falcons abandoned Mt. Kopaonik.

Last year's war conducted by NATO against our country is the dirtiest war ever waged by the West as far as environmental problems are con-

cerned. Foreign media have also agreed that by targeting chemical plants and oil refineries, shelling cities and villages with radioactive ammuni-

tion, NATO waged a war against everyone: against the military and the civilians, against the living and the unborn population in the region.

According to rough estimates, during the aggression on Serbia there were about 35,000 sorties and some 70,000 tons of explosive devices dropped - many of them "spiced" with depleted uranium; the arsenal included 158 containers with cluster bombs, as well as thermo-visual and filament bombs which are banned by international conventions. In the air strikes more than 1000 planes and 200 helicopters used nearly 400 million liters of kerosene, which is enough to generate an environmental catastrophe due to the take-offs alone - said Srdjan Belij M.A. chairman of the Committee for the protection of mountain environment of the Yugoslav Alpinist Federation at the seminar on the protection of the natural environment of the mountains.

Data gathered by mountain climbers, indicate that Mount Fruska Gora is the sad record holder for the number of bombs that targeted our mountains. More than 1000 missiles hit its two peaks: Iriski Venac and Crveni Cot. The same mountain also suffered the effects of the fire in the nearby Novi Sad refinery, and large sections of forest are now covered by poisonous products of oil combustion. The fires around the bomb-craters were seldom put out, and around some of them trees have been burned within a radius of about a kilometer. It is estimated that over 100 hectares of forest have been destroyed by the fire. The Mt. Fruska

Gora zone was inhabited by 2000 plant species whose disappearance has been intensified by the bombing. The most important among them are the Pannonian endemic plants: *Cerepis pannonica*, *Epipactis borbasii*, *Paeonia banatica* and *Suaeda pannonica*. In the zone of Vrdnik not a single pair of crusader-eagles nested this year. This is a tragic fact because this bird is extremely rare and endangered in Serbia, Yugoslavia, Europe and the world over.

The Vrsac Hill was bombed twice and the cliff beneath the destroyed TV relay-tower was home of the last 20 examples of *Minuartia frutescens* in Serbia. The Vrsac Hill is also the only known site in Yugoslavia of the endemic species *Barbarea lepuznica*.

Mt. Kopaonik has also been hit by a great number of bombs and by nearly 4800 cluster bomblets. One of the missiles landed just a meter away from the "Josif Pancic" Mausoleum, causing major damage. The peaks of Mt. Kopaonik are also home of 7 plant species whose survival has been greatly jeopardized by the bombing. Among them the most threatened ones are *Cardamine pancicii*, *Sempervivum kopaonikense* and *Viola kopaonikense*. Also important is the insect population like the *Otiorinchus kopaonikensis* that lives on the peaks of Mt. Kopaonik only. Since the bombing no one has seen the only pair of gray falcons that once nested on the peaks of Mt. Kopaonik. Great damage has been also inflicted to the slopes beneath the highest peaks where there were diffused communities of bilberry, juniper bush and sub-Alpine spruce.

June/July 2000

SERBIA IN THE WORLD

No. 98/99

Mt. Zlatibor has not been spared either. The golden pines that the mountain owes its name to have been damaged, and numerous spruce trees have also been destroyed. The 25 species of birds that lived on the mountain also suffered greatly from the bombing.

The "Crveni Potok" Pančić spruce (*Picea omorica*) reservation on Mt. Tara has been bombed on various occasions. According to reports made by mountain climbers from the Prijepolje zone, already by May 1st 1999, twenty-seven craters could be counted around the Jadovik peak. They completely destroyed the animal life and the eco-

systems in the surrounding area. By the end of the aggression Jadovik Peak was hit by 132 missiles which directly provoked the flight of the white-headed vultures that lived in the nearby canyons of the rivers Milesevka and Uvac.

The destruction was particularly intense on the mountain slopes, and in the river valleys around the border crossings of Caf-Morina, Gorozup, and Slavujevaca-Rujan Planina. This particular area was home of the 20 most endangered plants species in Serbia, which now face a great risk of disappearing.

van hoist en steijnen

From: Despotovic, Ruza <despot@wish.net>
To: Dolf Loth <dolfloth@hotmail.com>; <speerpunt@wxs.nl>; Nico & Neeltje Steijnen <n.h.van.hoist@freeler.nl>
Sent: dinsdag 25 september 2001 14:20
Subject: Fw: NATO purposely attacked civilian targets in Serbia

----- Original Message -----

From: Vladimir Krsljanin
To: Belgrade Forum
Sent: Friday, August 17, 2001 1:32 AM
Subject: NATO purposely attacked civilian targets in Serbia

SPANISH PILOT'S TESTIMONY, AGAIN!

"CARTHAGO DELENDA EST!" DOCUMENTS

Spanish Fighter Pilots Admit NATO Purposely Attacks Civilian Targets

By Jose Luis Morales, *Articulo 20*, #30, June 14, 1999

NO, we did not change our mind and turned to counter-information, and..
 NO, we do not publish this just to claim "We told you so" - also because we are just going to do that on the next update - but..
 YES, we too want to preserve this article from being deliberately "forgotten" behind the curtain of silence created by NATO, the US government and its European "client states", and ...
 YES, this is media war, simply because...
 YES, this IS W.W.3 for you all...

Carthago Delenda Est - July 2000

Foreword by Venik

*Many of you probably have already read this article from the Spanish *Articulo*, based on the interview with Capt. de la Hoz - a pilot of the Spanish Air Force, who participated in the Operation "Allied Force."*

From the very beginning, this article became somewhat of a rarity on the Internet: many people talked about it, but not too many could find it and read it. And the reason for that wasn't the fact that the article was originally published in Spanish: an English translation was available within days.

As if by "miracle," the interview with Capt. de la Hoz

circumvenea all major news agencies. It doesn't mean that the article can't be found in the archives of, say, ABC News, after some searching. As Russians say: "One who searches will always find." It's that just the "Articulo 20" article was never given a chance to attract much public attention.

Just as CNNs and BBCs of this world can create a huge scandal out of nothing, they can turn a huge scandal into nothing just as successfully, if it suits the interests of their corporate sponsors (and the government, of course, which controls the big bucks of the defense industry.)

I highlighted some particularly interesting things Capt. de la Hoz said in his interview. One of these interesting moments is the phrase about fatal accidents, "contempt and sanctions" among NATO servicemen. Capt. de la Hoz also said: "what I say now is nothing compared to what I shall have to say when the time comes."

This confirms the suspicions that, at least, NATO pilots were forced to assume some legal obligations not to reveal certain information related to the operation "Allied Force." There certainly was nothing in the media regarding any fatal accidents involving NATO aircraft or pilots (except for the two US pilots who presumably were killed in a car crash outside Aviano).

A logical question comes to mind: if there were fatal accidents, how can we find out about them? The military cannot hide the death of a pilot from those of his immediate family members, who have the legal right to demand an explanation, even if the military can hide the circumstances of his death. It would be logical to assume that, if there were fatal accidents, as Capt. de la Hoz says and as statistics suggests, are there any relatives of dead pilots who are not satisfied with the military's explanation?

How can the military keep family members of killed pilots under control? By force, would be the answer of an authoritarian regime. However, capitalist system has a much more powerful tool - money. Signing a legal obligation to maintain secrecy and not to bring any legal action against the military in exchange for a hefty sum as a compensation for a pilot's death, would be an effective way to keep the family members out of the way.

Imagine a hypothetical situation: your husband or father - a pilot - is killed in the war. You don't know how, but the military said it was an accident. You are presented with the official explanation of this accident. As a dependant of the dead pilot you are offered a compensation. A large sum you can't refuse because you really need the money and there is no reason to refuse the compensation, because you believe the official explanation.

The military demands that you sign a non-disclosure agreement related to the circumstances of your husband's (father's, etc.) death, because this is required by national security or for some other important reason. You sign it and get your money along with the flag and everything that goes with it. If you suspect that the military is lying and there was no accident, you have no chance in hell of finding any proof to substantiate your allegations.

You are looking toward years of litigation with a very predictable outcome: you lose. Some skeptics say that families would raise hell if they suspect foul play of the military's part. I agree entirely, but everything boils down to one simple fact: there is no proof. The military has all the information and you have only your suspicions.

How in the hell can you prove that your father or husband was killed in combat and not in an accident? Where are you going to find the money to sustain years of hopeless legal battles with the military? How are you going to force the military to reveal the truth if the truth is securely hidden under "top secret" status for many years to come?

hundreds more US aircraft were shot down in the war than the US military acknowledged. Obviously, the aircraft weren't flying themselves, so there are hundreds of dead pilots "unaccounted for." There are hundreds of relatives of those pilots still trying to find the truth and now looking with hope at Russian historians digging through the massive Soviet archives.

There are dozens of people running around the Internet saying they were NATO pilots during the war with Yugoslavia. These people can be divided into three categories: liars, propaganda agents, and, regrettably, real pilots, who saw only what an ordinary soldier could see in the war, but, due to their youth and lack of experience, have the impudence to speak as if they were in command of the whole operation.

There were people like that after the Korean War as well. Some got older and wiser and are now searching for the truth, while few others remained stubborn fools. The Korean war ended nearly half-a-century ago and the true extent of American losses is still unknown. Hopefully, in our age of information, we will not have to wait that long for the NATO's "Allied Force" propaganda bubble to burst.

Venik

The pilots of Spanish planes who participated in bombing raids against Yugoslavia do not feel like "supermen" nor masters of aerospace. Quite the contrary, they say that our forces play to the tune of music played by the North Americans, and accuse NATO of having honoured with medals the bombing of civilian targets, what they otherwise name "collateral damages".

Captain Adolfo Luis Martín de la Hoz, who returned to Spain at the end of May after having participated in the bombings from the beginning, an "authentic expert for the dreadful 1'-18", the war plane most often used in the war strategy of "scorched land" in the Balkans, is very categorical: "First of all, I want to make it clear that the majority, I say the majority, of my colleagues, even if not all, are against the war in general and against this war of barbarity in particular."

Martín de la Hoz says that he and his colleagues "are burnt out".

"A few days ago, there appeared in the papers certain statements of Commander Maches Michavilla, who is now in the air base at Aviano with the pilots who replaced us, in which he said that our main helper in the air was mental and physical health. But I tell you that our worst enemies are our own authorities, the Defence Minister and all his team, the members of the Government, who know nothing about war and go along with it without informing themselves about anything and, what is gravest, who are guilty of lying to the Spanish people through the papers, radio and television, foreign correspondents and press agencies."

The suspicions that NATO's repeated bombings of civilian victims and non-military targets are not the result of war "errors", are confirmed by Captain Martín de la Hoz:

"Several times our colonel protested to NATO

chiefs as to why they select targets which are not military targets. They threw him out with curses, saying that we should know that the North Americans would lodge a complaint to the Spanish Army, once through Brussels and again to the Defence Minister. But there is more, and I want to tell it to the whole world: once there was a coded order from the North American military that we should drop anti-personnel bombs over the localities of Pristine (Pristina) and Nish (Nis). The colonel refused it altogether and, a couple of days later, the transfer order came. **But what I say now is nothing compared to what I shall have to say when the time comes.**"

The Spanish military denounces that "the Spanish Government not only does not try to inform themselves, but that they also accept the false reports that are edited for them in Aviano, where there is a sort of military press cabinet in the hands of North American generals and functionaries. Ever since we arrived in Italy - the captain goes on - there is no end to humiliations and insults. The only order-givers are the North American generals, and no one else. We are zeroes, just as our replacements are going to be.

But there is still more to that. Here, they say that several operations were directed by Spanish commanders and pilots. Lies over lies. All the missions that we flew, every single one, were planned by high U.S. military authorities. Even more, they were all planned in detail, including attacking planes, targets and type of ammunition that we have to drop. We never directed anything, and our missions were limited to flying over the borders of Macedonia, Albania, Bosnia and Slovakia (Slovenia?)."

Government's lies

None of the pilots presently stationed at Aviano, who replaced those who went to the Italian base shortly before the start of war, last March 23, were there with a clear conscience, says the Spanish military.

"It is being written to saturation that the disciplined and patriotic Spanish pilots - according to Minister Eduardo Serra - are concentrating on the complexity of their war missions".

But we read so many discrepancies, so many lies, that we agreed to not read a single newspaper until we return. Our anger is enormous. The President of the government, the Minister of Foreign Affairs and the Defence Minister are lying brazenly each time they talk about the war. Some of us are of another opinion and believe that they do not inform themselves, because the North Americans - the White House, the Pentagon, the CIA, the Embassy or military information service, whoever, do not inform them about anything. How should they inform themselves if our own Javier Solana has not informed himself since the war broke out?

Solana is a puppet who has been put there by the Yankees to do what they tell him he must

do. And so he does, standing straight before General Clark when he talks to him, or better said, when he issues him the orders that he has to implement without delay."

On the subject of manipulation of war information, Captain de la Hoz says that "no one has said anything about the incidents that took place in Aviano, about the disastrous maintenance of Spanish machines, about everything, and about the constant humiliations to which we were subjected from the beginning.

Not that we are cannon fodder. No. We are nothing. About the fatal accidents, the losses suffered without connection to combat, the contempt and the sanctions, not a word. From no one!"

For the wrong selection of targets and humiliations, the Spanish military are ever more certain that there is no alibi.

"We know perfectly well that we are intervening in a conflict - says Martin de la Hoz - which is rejected by the majority of the Spanish people and this is most important for us. But what they do not say in any information, commentary or speech, is that the Spanish, Dutch, Portuguese ... that we are there to cover for the North American generals who are wheeling and dealing in the war.

There is no journalist who has the slightest idea what is happening in Yugoslavia. They are destroying the country, bombing it with new weapons, toxic nerve gases, surface mines dropped by parachute, bombs containing uranium, napalm, sterilization chemicals, sprayings to poison the crops and weapons of which even we still do not know anything.

The North Americans are committing there one of the biggest barbarities that can be committed against humanity. Many very bad things will be told in the future about what was happening there because, by the way, judging by what we talked about with the British and German officers, it was designed in order to divide the Europeans and keep us subjected for many decades.

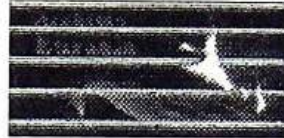
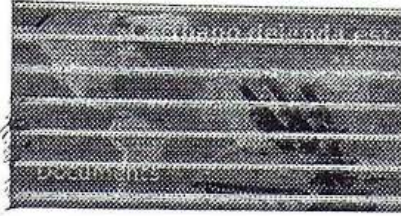
Therefore, Captain Martin de la Hoz is enraged when there is talk about the costs of the war. There should be no doubts, he confirms, that the military detached in Aviano are receiving bonuses which "multiply by five our salary, but not considering the daily expenses and other perquisites. We could say that we should be satisfied with what this war means economically for each one of us, but it is not true, what they give us is chocolate for the parrots.

This war is going to cost the Spaniards more than all the money allocated for culture in the last five years. And, even if now no one says anything because of the elections, it will come in a few months and will be felt in our pockets. Because this brutal Yankee-only war, no one's but the yankees, is going to be paid by all of us. Be certain that what I say is not to exculpate myself and to intone 'mea culpa' for having participated in it, because I will

never be able to forget that what was being committed there was one the biggest savageries of history."

(source: June 14, 1999 Artículo 20, #30, by Jose Luis Morales)

From Venik's Aviation Site http://www.aeronautics.ru/nws002/de_la_hoz_interview.htm

CONDEMNATION OF NATO OFFICERS

Berlin, 8 June

The Amnesty International (AI) organisation published on 6 June in London a report accusing NATO of violating the Geneva Convention in its war of aggression against Yugoslavia. Therefore in its press communication the AI requested that the war crime suspects from NATO be brought to trial. The AI particularly singles out NATO's bombing of the RTS (Radio Television of Serbia) building, which resulted in the killing of 16 RTS employees. NATO top officers, including its chief commander, US General Clark, publicly admitted in their interviews that the attack on this purely civil

object was deliberately undertaken, only because this station had been allegedly broadcasting "Serbian propaganda" and turned down the NATO ultimatum to broadcast minimum six hours a day of NATO "objective" information - or else to be bombed.

In addition to this, NATO commanders last violated the war law when it became clear they were killing civilians in their attacks. As underscored by the Amnesty International: "Killing of civilians could have been considerably diminished had NATO complied with the war law during the Allied forces operations."

This is one more defeat for NATO combatants convinced in their own

righteousness. Only last week representatives of the new world order military "humanism" received one more hard blow when the FR Germany's ex-Chancellor Helmut Schmidt underscored that "NATO's proclaimed objective, namely alleged defence of human rights in Kosovo, disrespecting the UN authority, cannot justify NATO's attack on the sovereign state of Yugoslavia." Besides this, NATO's multiple military operations in the Balkans failed to bring about the desired result. Bosnia has become a Western protectorate, and violence in Kosovo has not been curbed.

In London, the Amnesty International urged all NATO countries to "bring to trial all of their own citizens suspected of serious violations of inter-

national law (in the framework of the NATO campaign)." The Amnesty called also other countries, as well as the War Crimes Tribunal in the Hague, to investigate the allegations of this accusation. "Victims of this campaign must be given a legal compensation," underscores the AI. Even though Chief Prosecutor of the Hague Tribunal, Mrs. Del Ponte, has revoked all investigation against NATO members with clearly see-through explanations, a hope remains that, despite everything, the war criminals from among the NATO ranks shall once be put on trial.

Much the same, Chilean ex-dictator Augusto Pinocche could have not presumed 25 years ago he would once answer for his deeds.

» **Sagittarius**

Van: "Ruza" <despot@tiscali.nl>
Aan: "Nico & Neeltje" <sagitar@hetnet.nl>; "Jan Beentjes"
Verzonden: donderdag 11 maart 2004 23:54
Onderwerp: Nato
http://www.sramota.com/nato/novi_sad/rafinerija/

Deze e-mail is door E-mail Virus Scan van Het Net gecontroleerd op virussen. Zie voor meer informatie: <http://www.hetnet.nl/evs/>

FOTO'S VAN BOMBARDMENT
OP RAFFINADERY
NOVI SAD

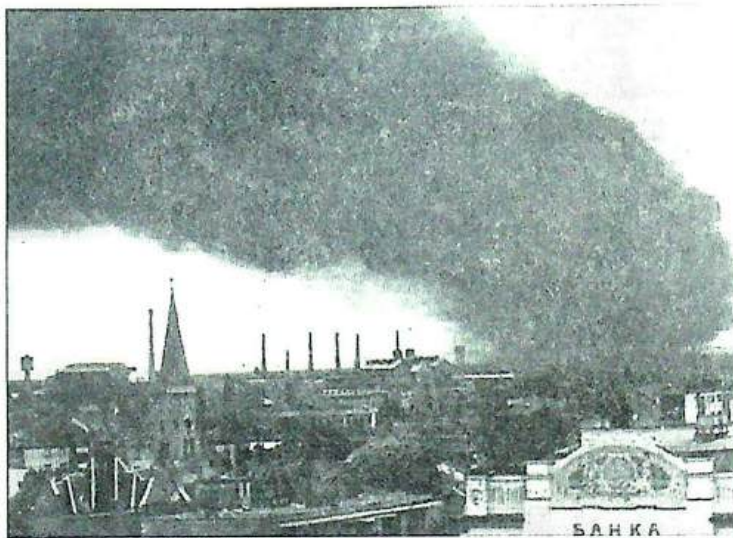
— 7 —

Science FOR Democratic Action

AN IEER PUBLICATION

Also published as *Énergie et Sécurité* • *Энергетика и Безопасность* • *能源與安全* No. 24

Precision Bombing, Widespread Harm: *Environmental and Legal Concerns About "Precision Bombing"*

Smoke cloud over Pancevo, April 1999.

BY SRIRAM GOPAL AND NICOLE DELLERI

Editor's note: On November 5, 2002, the Institute of Energy and Environmental Research released a report that raised legal and environmental concerns about NATO's so-called precision bombing of Yugoslavian industrial plants in 1999. The report, titled *Precision Bombing, Widespread Harm: Two Case Studies of the Bombings of Industrial Facilities at Pancevo and Kragujevac During Operation Allied Force, Yugoslavia 1999*, warns that bombing civilian industrial facilities can lead to contamination that is very difficult to clean up and may violate international humanitarian law. IEER's research, summarized in this article, also raises important questions relevant to future conflicts, including a possible war on Iraq. For references, please see the full report.²

This study was triggered by concerns over the health and environmental impacts of modern war. Our main goal in addressing this issue was to examine whether the use of precision weapons (weapons designed to hit a precise target, with little or no collateral damage) is synonymous with precision damage. Is damage limited to the announced objective of the bombing? And if not, what are the environmental and legal implications from the indiscriminate destruction resulting from successful precision bombing strikes?

On March 23, 1999, the 19 countries of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) authorized air strikes against Yugoslavia. Operation Allied Force began the following day. The campaign

marked the second time that NATO had engaged in an offensive operation in its 50-year existence.³

During Operation Allied Force, vital parts of the industrial infrastructure of Yugoslavia were deliberately targeted and bombed by NATO forces. This had a two-fold effect on the local civilian population. First, vital facilities, like wastewater treatment facilities, were rendered inoperable. Second, the persistent pollution created by the destruction of the facilities was left to fester for months and may affect large numbers of civilians over a widespread area in coming years.

Environmental Impacts

Our report examined some of the environmental effects of the bombings during the 1999 NATO-Yugoslavia War, primarily in two case studies. These two specific cases of NATO bombings are examined in order to look at the type and range of environmental damage resulting from precision bombing. We selected the cases according to the following criteria:

- ▶ a specific geographically precise target was chosen well ahead of the bombing run;
- ▶ the bombing run successfully destroyed the target in question, with little direct blast damage to facilities not intended to be damaged;

SEE **PRECISION BOMBING** ON PAGE 2
ENDNOTES, PAGE 10

I N S I D E

Depleted Uranium Munitions	4
North Korea, the United States and Nonproliferation	11
Atomic Puzzler	12

PRECISION BOMBING

FROM PAGE 1

► direct casualties among NATO forces, as a result of the bombing runs, were zero and immediate civilian casualties were low.

Our case studies were informed by the United Nations Environmental Program Balkans Task Force (UNEP/BTF), which had studied the two chosen sites: the industrial facilities in Pancevo and the Zastava factory in Kragujevac. These are two of the four sites that UNEP designated as environmental "hot spots" as a result of the bombings.¹

Our limited research effort encountered significant unforeseen problems. Yugoslavia has been in political turmoil for most of the past decade and gaining access to hard data proved much more difficult than was initially anticipated. Additionally, the lack of access to information was not limited to Yugoslavia. A request was made by IEER to the U.S. Department of Defense under the Freedom of Information Act to get information on the targeting criteria used during Operation Allied Force. In response, we received 42 blank pages marked "declassified" but otherwise completely devoid of information. Even the names of the facilities for which information was requested were not on the pages. Our subsequent appeal to the Department of Defense was turned down. Furthermore, in 2002, the U.S. General Accounting Office, the investigative arm of the U.S. Congress, prepared an analysis of the 1999 bombing campaign in Yugoslavia that remains classified by the U.S. Department of Defense.

Pancevo

Pancevo is an industrial town with a population of about 80,000 to 90,000 located in the province of Vojvodina in the republic of Serbia, which was part of the former Federal Republic of Yugoslavia. It is located 20 kilometers (about 12 miles) northeast of the capital, Belgrade (population 1.2 million), at the confluence of the Tamis and Danube rivers. The industrial complex covers about 290 hectares (about 716 acres) and lies to the south and southeast of Vojlovica, a major residential area in Pancevo. The complex is home to what are identified as the HIP Azotara chemical fertilizer factory, the HIP Petrohemija petrochemical plant, and the NIS Oil Refinery. The three factories employ 10,000 people and, as such, represent the major employers for the entire Pancevo area. Directly to the south of the industrial complex lie several small villages.

The petrochemical plant and the oil refinery are linked to the Danube via a 1.8-kilometer channel into which treated wastewater is released. The fertilizer factory uses an adjacent drainage canal. Before the conflict, wastewater from the petrochemical plant and refinery was treated by a two-step process (separation and biological treatment) before being released into the wastewater channel. This facility was considered the most modern and effective wastewater treatment facility in the former Yugoslavia.

A drinking water extraction plant lies just upstream of Pancevo's industrial site on the Danube River near the point where the Tamis River meets the Danube. This drinking water extraction point serves the majority of people in the area around Pancevo. However, a significant number of people (about 5% in town and 10% in surrounding villages) use private wells for drinking water, crops, and gardens.

SEE PRECISION BOMBING ON PAGE 3
ENDNOTES, PAGE 10

SCIENCE FOR DEMOCRATIC ACTION

Science for Democratic Action is published four times a year by the Institute for Energy and Environmental Research:

6935 Laurel Avenue, Suite 204
Takoma Park, MD 20912, USA
Phone: (301) 270-5500
FAX: (301) 270-3029
E-mail: ieer@ieer.org
Web address: www.ieer.org

The Institute for Energy and Environmental Research (IEER) provides the public and policy-makers with thoughtful, clear, and sound scientific and technical studies on a wide range of issues. IEER's aim is to bring scientific excellence to public policy issues to promote the democratization of science and a healthier environment.

IEER Staff

President: Arjun Makhijani, Ph.D.
Librarian: Lois Chalmers
Staff Scientist: Sriram Gopal
Bookkeeper: Diana Kohn
Outreach Director, United States:
Lisa Ledwidge
Project Scientist: Annie Makhijani
Administrative Assistant:
Betsy Thurlow-Shields

Thank You to Our Supporters

We gratefully acknowledge our funders whose generous support has made possible our project to provide technical assistance to grassroots groups working on nuclear weapons-related issues, and our global outreach project.

W. Alton Jones Foundation •
Colombe Foundation • Ford Foundation •
HKH Foundation • John D. and Catherine T.
MacArthur Foundation •
Stewart R. Mott Charitable Trust •
New-Land Foundation • Ploughshares Fund •
Public Welfare Foundation • Rockefeller
Financial Services • Town Creek Foundation •
Turner Foundation

Thanks also to the SDA readers who have become donors to IEER. Your support is deeply appreciated.

Credits for This Issue

Production: Cutting Edge Design

Science for Democratic Action
is free to all readers.

Editor: Lisa Ledwidge

We invite the reprinting, with proper credit, of materials from this newsletter. We also appreciate receiving copies of publications in which articles have been reproduced.

PRECISION BOMBING

FROM PAGE 2

The area around Pancevo's industrial complex suffered from chronic pollution even before the 1999 bombings. For example, at the petrochemical plant, chlorinated solvents (e.g., trichloromethane, tetrachloromethane, trichloroethane, dichloroethene, trichloroethene, and others) that are often associated with PVC (polyvinyl chloride) production as unwanted by-products, were found in both soil and groundwater samples. At the refinery, oil pollution existed prior to the bombings. In addition, there is evidence of a previous mercury spill that was far larger than the one that resulted from the NATO bombings, and of previous polychlorinated biphenyl (PCB) contamination in the waste channel. Finally, there was a major 1,2-dichloroethane spill some years before the conflict. All of these factors hindered attempts to evaluate the impacts of the contamination that resulted exclusively from the bombings.

The bombings of the facilities in Pancevo occurred over a period of several weeks and were critically disruptive to life in Pancevo. After the initial bombing of the petrochemical complex in April 1999, an estimated 40,000 people left the city; 30,000 of them returned only after the bombings had ended in June. In addition, a temporary ban was placed on fishing in the Danube River near Pancevo until the fall of that year. Further, Serbia's Ministry of the Protection of Human Environment recommended that no produce grown in the areas around Pancevo be consumed as there was a good deal of rain that washed soot and other matter from the fires in Pancevo onto surrounding agricultural areas.

The petrochemical plant was bombed on April 15 and 18, 1999. There are four major environmental issues directly associated with the NATO bombings of HIP Petrohemija petrochemical plant.

1. On April 18 a vinyl chloride storage tank was hit by a NATO bomb, burning the 440 metric tons of material stored in it.⁵ An additional 20 metric tons of this known carcinogen that was being stored in rail cars for transport also burned. It should also be noted that there were two vinyl chloride storage tanks on-site, one empty and one full; only the full tank was destroyed.
2. When 1,2-dichloroethane storage tanks were indirectly damaged from the bombing, 2,100 metric tons of the chemical spilled, half being released onto the ground and the other half into the wastewater channel.
3. The chlor-alkali facility was heavily damaged and this released 8 metric tons of metallic mercury into the environment. Most of this (7.8 metric tons) was spilled on the surface of the site while the remaining 200 kilograms leaked into the waste channel. Most of the material that was spilled onto the soil was

recovered, but that is not the case for the mercury that was spilled into the channel.

4. The wastewater treatment plant that was used by the oil refinery and the petrochemical plant was seriously damaged during the conflict. The damage was caused by the sudden influx of material into the plant exceeding its capacity. As of April 2001, almost two years after the end of the bombing, the treatment plant was running only at 20% capacity. The major recipient of all these pollutants has been the wastewater channel that feeds into the Danube River, the major waterway in the region.

The oil refinery was the most heavily bombed site of the three NATO targets located in Pancevo's industrial complex. It was bombed several times in April 1999 and as late as June 8, 1999. Many storage tanks and pipelines were destroyed as a result of the attacks. Approximately 75,000 metric tons of crude oil and oil products burned and 5,000 to 7,000 metric tons leaked onto the soil and into the sewer system. The spills resulted in 100,000 square meters (10 hectares) of contaminated soil within the refinery complex.

Like the petrochemical plant, the fertilizer plant HIP Azotara was bombed twice, on April 15 and 18, 1999. Factory staff informed UNEP/BTF inspectors that there was great concern over the storage tank that held 9,600 metric tons of ammonia prior to the bombings. Were this tank to have been struck by a bomb, it would have released enough ammonia to kill many people in the surrounding area. The HIP Azotara factory did not possess the capability to transfer the ammonia to another location. As a result, fertilizer production was increased in the early days of the bombings (which began on April 4, 1999) in the hope that this would deplete the amount of ammonia left in storage. By the time of the first attack, the amount of ammonia left in storage was approximately 250 metric tons. The stored ammonia was intentionally dumped directly into the wastewater canal to prevent it from being released into the atmosphere after an explosion. This was done after the ammonia tank was indirectly hit by debris from a separate explosion. In addition to this release of ammonia, 200 to 300 metric tons of calcium ammonium nitrate, phosphates, and potassium chloride leaked or burned as a result of storage tanks being damaged during the bombing (the ratio of leaked material to burned material is not known). Finally, railway cars carrying 150 metric tons of crude oil were also hit and no attempt was made to extinguish the fires.

The tables in the centerfold on pages 6 and 7 illustrate the type of pollution that resulted, at least partially, from these releases. Unfortunately, it is impossible at this point to arrive at definitive conclusions regarding the impact these releases will have on

SEE PRECISION BOMBING ON PAGE 5
ENDNOTES, PAGE 10

DEPLETED URANIUM MUNITIONS

The use of depleted uranium (DU) munitions by the United States and its allies in the 1991 Gulf War and again during the NATO-Yugoslavia war has been one of the most controversial of the questions of long-term health and environmental effects of these wars, if not the most controversial. DU is used to make munitions because uranium is a hard, dense metal. DU munitions are radioactive, but they are not nuclear bombs and do not derive their lethality from nuclear reactions. DU is composed almost entirely of uranium-238, which is not fissile and cannot sustain a chain reaction, though it can be fissioned with fast neutrons.

While some have dismissed it as being of little consequence, others have claimed the use of DU munitions is a principal cause or even the principal cause of the variety of ailments that have afflicted Gulf War veterans as well as Iraqi people, especially children, living in areas where there are residues of DU. By extension, questions have been raised about health and environmental effects in Yugoslavia/Kosovo regions where these munitions were also used.

A detailed study of DU, while initially envisaged as part of our study of modern war, turned out to be well beyond our resources. We had to narrow the initial scope of our work from modern war to case studies of precision bombing of two facilities in Yugoslavia. Even in that area, it was very difficult and expensive to complete a meaningful scientific study.

The dismissive school has tended to treat the issue of DU munitions as a simple matter of extending to the battlefield what is known about exposure to alpha radiation and gamma radiation from studies of uranium factory workers or from animal and human experiments of uranium exposure that have been done over the decades. I do not belong to this dismissive school.

The battlefield use of DU munitions is a complex scientific, medical, and legal question. For instance, Dr. Rosalie Bertell has pointed out that DU munitions in flight would burn at very high temperatures, giving rise to fine particles that would have physical and chemical characteristics of ceramic, unlike any uranium compounds, including oxides, found in factory environments where uranium is processed.¹ Ceramic-like DU would be mobilized far more slowly than these other physical-chemical forms of uranium. The biological half-life of ceramic DU particles in the body—that is, the time in which half the inhaled or ingested or incorporated DU would be eliminated from the body—would then be far greater than anything that is now used in radiological dose calculations specified by national or international scientific, regulatory, or advisory bodies. This means that breathing in DU derived from burning munitions would cause a far higher radiation dose than the same amount of DU breathed in, say, in a factory where DU is being chemically processed. Indeed, if the ceramic particle hypothesis, which appears scientifically reasonable to me, is borne out, such DU particles may be expected to behave more like the metal DU shrapnel that is lodged in the bodies of some Gulf War personnel that has been acknowledged by the Pentagon and others to be a problem.

Due to the gamma radiation emitted by DU, personnel having routine or frequent exposure to DU, due to handling of shells for instance, should be treated as radiation workers and properly badged so their doses can be monitored. Unfortunately, such armed forces personnel are not treated as radiation workers, depriving them and their families of an essential source of information about health risks to which they have been and are being exposed.

Battlefield use of DU munitions in Iraq was accompanied by exposure to a variety of other possible sources of health damage, including experimental vaccines, toxics arising from oil field fires, and traces of chemical weapons. In the case of Iraqi children, these prob-

lems would be compounded by poverty due to U.S.-led sanctions and to Saddam Hussein's suppression of the Shias, who form the majority in the region where most DU residue is found. A lack of medical treatment and diagnosis would further complicate the problem of detecting the causes of the various diseases that have afflicted both Gulf War veterans and people in the southeastern part of Iraq. U.S.-British bombing of the region since December 1998 adds to the complex picture. Needless to say, the circumstances for independent study are even more difficult in Iraq than they are in Yugoslavia.

The synergisms between a form of uranium with a long biological half-life, a variety of non-radiological exposures, and, in the case of Iraqi children, a host of other troubles, present a truly formidable problem. It appears that the entire range of symptoms and diseases that have been reported could not have been caused solely by exposure to DU. But DU could well have been a contributing factor. The study of synergisms is a complex and neglected issue even in the relatively controlled circumstances of exposure in a factory. The circumstances that prevailed during the 1991 Gulf War in the case of veterans, and during and after that war for the Iraqi people in the region, created a situation where IEEER felt that we could not make a useful contribution to the debate beyond the kind of statements made here, some of which I have made in public since these questions first arose.

DU consists mainly of uranium-238, the most common isotope of uranium found in nature. It is a radioactive material that is essentially a waste arising from the manufacture of bombs and from civilian nuclear power. Per unit weight it is about 60 percent as radioactive as natural uranium. Besides being radioactive, uranium is toxic to the kidneys as a heavy metal. DU munitions may very well be illegal under international law because they threaten generations far into the future. In any case, the use of DU in munitions creates risks for generations far into the future and should be outlawed.

In sum, as regards the causes of the health problems, the radiological and many non-radiological aspects of the threats to health and the environment that were present during the Gulf War and its aftermath as well as the NATO-Yugoslavia war must be considered together. The former may be more important in some cases, as for instance, in the case of DU shrapnel lodged in people's bodies; the latter may be the central factor in other cases, like people living near bombed chemical factories; there may be a varying combination of factors in yet others. There may also be diseases or symptoms in which DU is a minor factor or not a factor.

Human beings and ecosystems respond to the ensemble of insults that are being heaped upon them. But our knowledge of these combined effects is still in its infancy. The sums of money needed to resolve these issues would be modest relative to the sums that are being used to wage war and make the tools that rain death from the skies. That they have not been forthcoming is a sad and terrible commentary on where the political will of the powers that be lies today and where it has been for some time past. — Arjun Makhijani

¹ Rosalie Bertell, "Host Response to Depleted Uranium," November 2000, on the web at www.iicph.org/docs/host_response_to_du.htm. DU derived from recycled uranium (i.e., uranium that has been irradiated in a reactor) contains small amounts of some fission products (notably technetium-99) and some transuranic radionuclides (like americium-241 and plutonium). These may cause a significant contribution to the total dose to workers during processing of the DU into metal. Most of these impurities would be removed during processing and therefore, in general, tend not to be present in significant amounts (relative to total uranium radioactivity) in finished munitions.

PRECISION BOMBING

FROM PAGE 3

public and environmental health. Monitoring programs and health assessments have begun, but these programs are in their initial phases and the data that has been gathered up until this point has not been made available to the public.

Kragujevac

Kragujevac (population 150,000) is an industrial town located in central Serbia and home to the Zastava industrial complex. The complex is actually made up of dozens of smaller companies and it produces everything from heavy machinery to cars and trucks to hunting rifles. At one point, the plant manufactured heavy equipment and arms for the military, but according to factory management that was not the case at the time of the bombings. Before the onset of economic sanctions (which began in late 1991 and continued until September 2001), this was one of the largest industrial facilities in the Balkans and consequently the factory played a huge role in the lives of the city's inhabitants.

The Zastava factory was bombed twice, once on April 9 and again on April 12, 1999, and was hit by a total of 12 bombs.⁶ The power station, assembly line, paint shop, computer center, and truck plant all sustained heavy damage or were completely destroyed. As a result, production came to a standstill. Total damage to the complex was tallied at one billion deutsche marks (about US\$500 million), according to factory officials. In the year after the bombings, the Milosevic government spent US\$80 million to restore production to the car factory. The car factory now has a workforce of about 4,500. At its peak, the workforce was as large as 30,000. At the beginning of 2001, 28,000 cars and 1,400 trucks were planned to be produced that year. This is double the number of vehicles produced in 2000, but much less than from the 180,000 vehicles it produced in 1989. The decrease in production can be attributed to several factors including the break-up of Yugoslavia and the sanctions placed on the country during the Milosevic regime.

Transformers at two locations in the Zastava factory, the paint hall and the power station, were damaged and PCB oil leaked into adjacent areas. In the paint hall, an area used to paint automobiles after they have been assembled, approximately 1,400 liters (2,150 kilograms) of pyralene oil, a transformer oil containing a mixture of trichlorobenzenes and PCBs, leaked onto the floor and into waste pits containing 6,000 cubic meters of wastewater. The transformer in the power station was located near a rainwater drain. Therefore, some of the oil likely leaked into the Lepenica River via the sewer system, but it is not possible to say how much. In addition to these two areas directly affected by the bombings, there are several drums of contaminated sand in the waste storage

area that were taken from the gravel pit beneath the transformer in the power station after the bombings. Many drums of waste unrelated to the bombings, which have not been carefully labeled and whose condition is deteriorating, are also stored here.

In the three days after the bombings, the city's Institute for Public Health took 21 water samples around Kragujevac. Toxic chemicals were detected in the samples on the first and second days, but none were detected on the third day. These data were not made available and so we do not know what specific toxins were analyzed. People in the area are worried about possible contamination because some wells in the area were not tested for PCB contamination. There is no evidence to suggest that there was any direct input of PCB into the groundwater pathway. However, flooding that occurred during July of 1999 may have spread pollutants in the waterways to surrounding low-lying agricultural areas.

As a result of a decade of conflicts, lack of openness, economic recession, and other problems in post-war Yugoslavia, it is difficult to make reliable conclusions about the environmental conditions in Kragujevac. Fortunately, the contaminated areas within the factory have been dealt with, as these areas presented the greatest threat to worker health. Inhalation is a major pathway of PCB exposure in occupational settings. The cleaning of the waste pits and the removal of contaminated concrete greatly reduces the amount of worker exposure.

Given the numerous uncertainties and a general lack of data as to how much pollution was released into the environment surrounding the Zastava plant, it is impossible to arrive at any conclusion other than to say that a comprehensive sampling and monitoring mission is urgently needed.

Legal Issues

International law recognizes that "In any armed conflict, the right of the Parties to the conflict to choose methods or means of warfare is not unlimited."⁷ The international laws that apply to our analysis of the 1999 NATO use of force in Yugoslavia include the 1949 Geneva Conventions and the Geneva Conventions' Additional Protocol I. All of NATO's member states have signed and ratified the 1949 Geneva Conventions and are bound by their terms.⁸ As for Protocol I, all NATO states were members at the time of the bombings except the United States (which is a signatory), France (which joined the treaty in 2001), and Turkey (which has not signed it).

Another source of law relevant to this conflict is customary law. Customary law is based on general and

SEE PRECISION BOMBING ON PAGE 8
ENDNOTES, PAGE 10

SCIENCE FOR THE CRITICAL MASSES

TABLE 1: SUMMARY OF POLLUTANTS RELEASED (BURNED, LEAKED OR SPILLED) AS A RESULT OF THE 1999 BOMBINGS IN PANCEVO

Substance	Location	Amount Released (metric tons)	Emission Route
Ammonia	HIP Azotara	250	Waste channel
Calcium ammonium nitrate, phosphates, potassium chloride	HIP Azotara	200 to 300	Most burned, some into channel
Crude oil	HIP Azotara	150	Most burned, some into channel
1,2-dichloroethane	HIP Petrohemija	2,100	50% to channel, 50% to soil
Ethylene and propylene	HIP Petrohemija	1,900	Intentionally burned
Hydrochloric acid	HIP Petrohemija	130	Soil and waste channel
Mercury	HIP Petrohemija	8	7.8 metric tons to soil, remainder to channel
Sodium Hydroxide	HIP Petrohemija	100	Soil and waste channel
Vinyl chloride	HIP Petrohemija	460	Burned
Crude oil and derivatives	NIS Oil Refinery	80,000	75,000 metric tons burned, remainder spilled onto soil

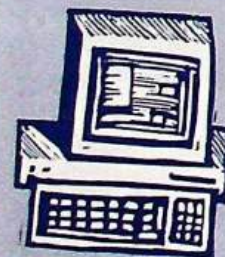
Note for all tables: Pollutant concentrations represent pre-and post-bombing aggregates since it was not possible to separate the two. For more information and sources of tables 1-5, please see the report, *Precision Bombing, Widespread Harm*, on the web at www.ieer.org/reports/bombing/index.html.

TABLE 2: OIL PRODUCTS RELEASED AS A RESULT OF THE BOMBING OF THE NIS OIL REFINERY IN APRIL 1999

Substance	Estimated Release (metric tons) ^a
Crude Oil	56,300
Fuel Oil	7,500
SCC Gas ^b	6,700
Motor Gasoline	4,500
Gasoline	1,500
Jet Fuel	1,200
Aromatics (e.g. benzene, toluene, and xylene) ^c	400
Diesel	350
LPG (Liquified Petroleum Gas)	200
Other ^d	1,900
Total Crude Oil and Oil products burned/leaked	80,000

- a. Attempts were also made to find the ratio of leaked product to burned product for each of these categories. However, the only response given by factory officials was that approximately 75,000 metric tons of "oil products" burned.
- b. Many unsuccessful attempts were made at trying to identify the compounds in these two categories. The term SCC is often used as an abbreviation for "Standard Classification Code," an identification number assigned to each specific petroleum product. It could also be a typographical error as the term FCC (fluid catalytic cracking) is used to describe gasoline that has undergone a specific type of refining process.
- c. These compounds are often used as petroleum additives during the refining process.

Would you rather receive the electronic version of *Science for Democratic Action*?

Get your issue of *Science for Democratic Action* before mail subscribers—subscribe to **SDA online**. It's free!

You will receive an email message containing a link to the latest issue of SDA. You'll get to read brand new SDA articles even before the paper copies reach the post office! You'll also help IEER save on postage costs.

To sign up, simply send an email message, with "SDA online" in the subject line, to ieer@ieer.org.

SCIENCE FOR THE CRITICAL MASSES

TABLE 3: GROUNDWATER POLLUTION AT HIP PETROHEMIJA

Substance	Maximum concentration (micrograms per liter, µg/l)	U.S. EPA Maximum Contaminant Level (MCL) (micrograms per liter, µg/l)	Factor by which MCL is exceeded
1,2-dichloroethane	7,500,000	5	1,500,000
Vinyl chloride	70,000	2	35,000
1,1,2-trichloroethane	48,000	5	9,600
Dichloromethane	26,500	5	5,300
Trichloroethylene	16,500	5	3,300
Chloroform	100,000	80	1,250
1,2-trans dichloroethylene	85,600	100	860
1,1-dichloroethylene	5,500	7	790
1,2-cis dichloroethylene	29,200	70	420
Tetra-chloroethylene	374	5	75
Chlorobenzene	343	100	3.4
1,1 dichloroethane	95,600	N/A	N/A
1,1,2,2-tetrachloroethane	2,220	N/A	N/A
Tetrachloroethane	40,000	N/A	N/A

Note: Measurements taken in May 2000. N/A denotes that there is no established MCL for that particular chemical. The MCL is the maximum permissible level of a chemical or radionuclide contaminant in water that is delivered to any user of a public water system. MCLs are enforceable standards set by the U.S. Environmental Protection Agency. It is appropriate to use this as a basis of comparison because the EPA has concluded that the MCL is the level at which the public would not be put at unnecessary or unacceptable risk.

TABLE 4: GROUNDWATER POLLUTION AT THE NIS OIL REFINERY

Substance	Maximum Groundwater Concentration (micrograms per liter, µg/l) ^a	U.S. EPA Maximum Contaminant Level (MCL) (micrograms per liter, µg/l)	Factor by which MCL is exceeded
1,2-dichloroethane	66,900	5	13,380
Benzene	9,100	5	1820
Ethyl benzene	5,330	700	7.61
Toluene	4,820	1,000	4.82
Xylenes	11,500	10,000	1.15
PHCs ^b	109,000	N/A	N/A

- a. Measurements taken in February 2000.
- b. PHC is an abbreviation for petroleum hydrocarbon. There is no regulatory standard for total petroleum hydrocarbons in the United States.

TABLE 5: ESTIMATED GROUND-LEVEL AIR CONCENTRATIONS OF SELECTED POLLUTANTS FROM THE NIS OIL REFINERY FIRES

Substance	Estimated Maximum Concentration (micrograms per cubic meter, µg/m ³)	U.S. EPA Air Quality Standard ^a (micrograms per cubic meter, µg/m ³)	Factor (range) by which EPA standard exceeded
Particulates	100 to 400	65	1.5 to 6.2
Sulfur dioxide	200 to 800	365	Below standard to 2.2
Nitrogen oxides	50 to 200	100	Below standard to 2.0
PAH ^b	5 to 20	N/A	N/A

- a. U.S. EPA ambient air standards are simply used as a basis of comparison. The standards are designed to protect public health, including the health of "sensitive" populations (e.g. asthmatics, children, and the elderly). These are 24-hour averages, limits where the average air concentration over a period of 24-hours cannot exceed the established limit. The conditions in Pancevo could have lasted from a few hours up to a few days depending upon location. It is also important to note that these are not actual measurements, these are calculated estimates done by UNEP/BTF. The standard given for nitrogen is specific to nitrogen dioxide and it is unclear how the nitrogen oxides would have partitioned in the atmosphere. The standard given for particulates is that of small particulates (less than 2.5 micrometers in diameter). The standard for larger particulates (less than 10 micrometers in diameter) is 150 micrograms per cubic meter.
- b. PAH is an abbreviation for polycyclic aromatic hydrocarbon

PRECISION BOMBING

FROM PAGE 5

consistent state practice that is followed out of a sense of legal obligation. Customary laws are particularly relevant to this discussion because many of the rules that are codified in the Geneva Conventions and Protocol I are considered customary law; and a state may still be bound by customary laws even if it has not agreed to be a party to the relevant treaty.

Analysis of Treaty Terms

The 1949 Geneva Conventions prohibit states from destruction of property unless it is made "absolutely necessary by military operations." Military necessity is itself a vague term, and states have much latitude to argue that as long as an action reasonably furthered their strategies, then it was a military necessity.

"MILITARY OBJECTIVE" REQUIREMENT.

Protocol I codifies the principal of discrimination, which requires parties to "at all times distinguish between the civilian population and combatants and between civilian objects and military objectives and accordingly [to] direct their operations only against military objectives." Whether the bombings in Pancevo and Kragujevac comply with these terms hinges on the determination of the military objective. What military objective existed in the case of these bombings? One could certainly argue that the oil refinery was providing fuel for military operations, but is this also true of a factory, petrochemical plant, and fertilizer plant? In interviews, officials in Kragujevac and Pancevo indicated that their plants did not have any direct strategic military value.

The specific criteria by which targets in Yugoslavia were selected have not been released to the public. As noted, the request by to the U.S. Department of Defense for documents outlining the military objective in targeting these plants was denied. The general criteria for U.S. Air Force targeting policy is as follows:

A target must qualify as a military objective before it can become a legitimate object of military attack. In this context, military objectives include those objects that by their nature, location, purpose, or use make an effective contribution to military action, or whose total or partial destruction, capture, or neutralization offers a definite military advantage. The key factor is whether the object contributes to the enemy's war fighting or war sustaining capability. Consequently, an identifiable military benefit or advantage should derive from the degradation, neutralization, destruction, capture, or disruption of the object.⁹

The Air Force admits that "controversy exists over whether, and under what circumstances, other [civilian] objects...can properly be classified as military objectives." The main factor in determining an object's status is whether "the object makes an effective contribution to the adversary's military action."

Using these criteria, the U.S. Air Force determines objects such as oil depots to be legitimate military targets.¹⁰ However, it also states that "[f]actories, workshops, and plants that directly support the needs of the enemy's armed forces are also generally conceded to be legitimate military objectives." (Italics added.) The facts supporting the targeting rationale need to be made public in order to ensure that civilian monitoring of military activities can take place. Serious questions remain about the legality of the bombings of Pancevo and Kragujevac that cannot be adequately resolved until such facts are known.

"FEASIBLE PRECAUTIONS" REQUIREMENT.

Article 57 of Additional Protocol I requires states to "take all feasible precautions in the choice of means and methods of attack with a view to avoiding, and in any event to minimizing, incidental loss of civilian life, injury to civilians and damage to civilian objects." "Feasible" has been interpreted as "[t]o take the necessary identification measures in good time in order to spare the population as far as possible." Whether these precautions were taken is another factual inquiry that has not been satisfied.

Environmental Protections

In addition to these provisions that are balanced against military necessity, Protocol I offers more specific protections for civilians, their property and the environment. One provision most relevant to the protection of the environment is Article 35 which prohibits the use of weapons that would by their nature cause "superfluous injury or unnecessary suffering" and means of warfare that "are intended, or may be expected, to cause widespread, long-term and severe damage to the natural environment."

Unfortunately, Protocol I does not define what constitutes "widespread, long-term, and severe." These terms also appear in a treaty on environmental modification (ENMOD),¹¹ and were later interpreted for the purpose of that treaty. Although these definitions were not intended to apply to Protocol I, they can offer some guidance:

- (a) 'widespread': encompassing an area on the scale of several hundred square kilometers;
- (b) 'long-lasting': lasting for a period of months, or approximately a season;

SEE PRECISION BOMBING ON PAGE 9
ENDNOTES, PAGE 10

PRECISION BOMBING

FROM PAGE 8

- (c) 'severe': involving serious or significant disruption or harm to human life, natural and economic resources or other assets.¹²

Attacks on industrial facilities such as those described in our report appear to be prohibited applying these criteria. Damage was widespread because air pollution that resulted from the bombings in Pancevo traveled up to hundreds of kilometers to Xanthi, Greece. The effects are long-lasting because the half-lives of some of the chemicals in question are on the order of decades. Finally, the effects of the attacks could be considered severe because of the economic disruption that resulted from the bombings and the potential damage to waterways around and adjacent to the facilities.

Protocol I also flatly prohibits attacks on a list of works or installations that contain dangerous forces: dams, dykes and nuclear electrical generating stations, "if such attack may cause the release of dangerous forces and consequent severe losses among the civilian population." (Article 56) This provision also prohibits attacking other military objectives located at or in the vicinity of these works that would pose these same risks. Chemical plants are not listed among the protected works or installations, so the bombings would not violate these terms. However, the principle underlying this provision is to protect installations containing dangerous forces, and a strong argument can be made that the chemical plants pose a danger similar to the named facilities because, in some cases, the persistence and health risks from chemicals are comparable to, for instance, radionuclides. If attacking chemical plants creates the same risks as attacks that are specifically prohibited under the treaty, it is likely that they would be considered widespread, long-lasting and severe, and thus violate other treaty provisions mentioned above.

The Pancevo bombing may also have violated Article 56 because it posed some risk to a nuclear power plant located in a non-combatant country, Bulgaria. Six nuclear power reactors are located in Bulgaria at the Kozloduy station, which is downriver from Yugoslavia along the Danube. The potential exists for operational problems if contaminants in the Danube interfere with the condenser cooling systems of the power plant. The risk of disruption of nuclear power plant operation and the elevated potential for an accident as a result of spilling oil into the Danube was known at the time. IEER raised the issue in a press release on May 11, 1999, while the bombing was going on.¹³

Analysis of Customary Law

Although our analysis shows that the bombings likely violated several terms of Protocol I, the United States, which was the principal executor of the bombings, has

not ratified the treaty, and thus is not bound by its rules. These restrictions only apply to the United States if they can be also considered as protections guaranteed by customary law.

The United States has acknowledged that many of the general protections of civilians are customary law, however, it does not regard Protocol I's environmental protections as such. Despite U.S. objections, these environmental protections are widely regarded as customary law. The environmental provision of Protocol I was reiterated in a 1980 treaty on certain conventional weapons,¹⁴ environmental protections during armed conflict were codified in the statute creating the International Criminal Court, and were acknowledged as an existing norm by the International Court of Justice.

For the United States to remain unbound by a customary law, it must have consistently objected to the existence of the rule, which the United States might argue that it has done. However, in some instances, customary laws become sufficiently universal that they develop into a type of peremptory norm to which a state cannot object.¹⁵ It may be premature to consider the norm to have reached this 'peremptory' status. It is clear, however, that a shift of understanding has occurred in recent years that due consideration must be given to protection of the environment during warfare. We believe that the United States, as the leading economic and military power, should hold itself to these standards, and should adhere to the prohibition of weapons and means of warfare expected to cause severe damage to the environment.

Another consideration in holding NATO countries accountable for damage caused in the bombings in Pancevo and Kragujevac is that, at the time, 16 of the 19 NATO members were parties to Additional Protocol I. Assuming that the United States was the principal perpetrator of the bombings in Pancevo and Kragujevac, those NATO members that directly or indirectly assisted in these bombings may be liable under the theory of aiding and abetting to the extent that they were aware of the U.S. actions.

The authority for NATO's use of force

Apart from the specific issues of the methods of warfare, the bombings in Yugoslavia raised a broader question of whether NATO had the authority to use any type of force in Yugoslavia. NATO's air campaign over Yugoslavia was criticized by several parties as an unlawful use of force because it had neither been authorized by the UN Security Council, nor was there any armed attack on the NATO states that would justify individual or collective self-defense. According to the UN Charter, those are the only two circumstances in which use of force is permitted. At heart, the

SEE PRECISION BOMBING ON PAGE 10
ENDNOTES, PAGE 10

1
to
E 2
10
E
4
11
12

PRECISION BOMBING

FROM PAGE 9

"justification" for the intervention was not legal but humanitarian: even if international law did not permit the use of force, it was tolerated because the actions were designed to address a grave humanitarian crisis. There may be value in a system that does not force states to sit idly in the face of such crises, but there is also an interest in preserving restraints on the use of force so that the international system established to maintain security is not eroded.

Recommendations

IEER's recommendations regarding the legal and environmental impacts of modern war are summarized below. We direct them at NATO, the U.S. government, and concerned nongovernmental organizations and individuals.

1. The entire issue of bombing civilian facilities to accomplish military objectives needs to become the subject of a rigorous public inquiry. Such an inquiry must consider immediate and long-term environmental and health damage that could be inflicted on a country or in neighboring countries that share ecosystems with the countries at war.
  2. Environmental cleanup of past bombings of civilian industrial facilities, like Pancevo and Kragujevac, needs to be expedited so as to close the time gap between the conflict and remediation.
  3. Information regarding Pancevo and Kragujevac and other bombings of civilian industrial facilities should be available to the public for legal review.
  4. Until such time as the United States recognizes the legal prohibitions on environmental damage during wartime, which have been adopted by all but one other NATO country (Turkey), the United States should conduct no bombings of civilian industrial facilities containing any dangerous substances likely to be released into the environment.
  5. Extensive and on-going monitoring programs should be established to ensure that the cleanup in Yugoslavia is effective and that sources of pollution do not remain in the environment.
  6. The cleanup process in Yugoslavia should be more transparent.
1. Nicole Deller, J.D. is a legal research consultant to IEER, and is co-author and principal editor of *Rule of Power or Rule of Law? An Assessment of U.S. Policies and Actions Regarding Security-Related Treaties* (New York: Apex Press, 2003).
  2. Sriram Gopal and Nicole Deller, *Precision Bombing, Widespread Harm: Two Case Studies of the Bombings of Industrial Facilities at Pancevo and Kragujevac During Operation Allied Force, Yugoslavia 1999*. Takoma Park, Maryland: Institute for Energy and Environmental Research, November 2002. On the web at www.ieer.org/reports/bombing/index.html.
  3. NATO's first offensive operation was Operation Deliberate Force, which was conducted in Bosnia from August 29 to September 14, 1995.
  4. The other two hot spots are Novi Sad and Bor. Novi Sad, a city of one million, is home to a major oil refinery where bombings led to the spilling into the soil/onto the banks of the Danube river and burning of thousands of tons of oil upstream of the city's municipal water extraction point. Bor is an industrial site that serves a variety of industries, including a copper mine, smelting plant and an oil depot.
  5. One metric ton is 1,000 kilograms, which equals 2,205 pounds.
  6. According to UNEP reports, the bombings occurred on April 9 and 12. According to factory representatives, they occurred on April 9 and 10.
  7. Additional Protocol I of the Geneva Conventions, Article 35 (1); also recognized as a principal of customary law.
  8. For the United States, treaties are the supreme law of the land along with the Constitution and federal laws. (Article VI of the U.S. Constitution, 1787).
  9. United States Air Force. *Air Force Pamphlet 14-210: USAF Intelligence Targeting Guide*. Falls Church: U.S. Department of the Air Force, 1998, p. 12.
  10. For example, a theater objective in Iraq during the 1991 Gulf War was to sever Iraqi supply lines by destroying key electrical grids and oil storage.
  11. The Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques. Geneva, 18 May 1977. Available from www.unog.ch/disarm/distreat/environ.pdf.
  12. These definitions are not part of ENMOD but are part of the negotiating record included in a report to the UN General Assembly in 1976. See www.icrc.org/ihl.nsf/WebFULL?OpenView&Start=59.
  13. "NATO Bombing in Balkans Could Result in Widespread Ecological Disaster, Environmental Group Warns." May 11, 1999. Available from www.ieer.org/comments/yugo/pr051199. Also see "Ecological and Health Implications of NATO Bombing in Yugoslavia" and "Nuclear Dangers in Light of the Balkan Crisis," both in *Science for Democratic Action*, volume 7 number 4, July 1999.
  14. The Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, Geneva, 1980. Available from untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/part1/chapterXXVI/treaty2.asp.
  15. A clear example of a recognized peremptory norm is the prohibition of genocide. No state can practice genocide even if it has objected to the prohibition as binding customary law.

YOU'LL BE SHOCKED to learn that the post office charges us up to 92¢ for each undeliverable copy of *Science for Democratic Action*, not to mention the costs of wasted paper and printing.

Please let us know of any address change promptly.

IEER · 6935 Laurel Ave. Suite 204 · Takoma Park, MD 20912
Tel. 1-301-270-5500 · Fax 1-301-270-3029 · E-mail ieer@ieer.org

Kosovo conflict

[NIEUWS](#)
[TEGENSPRAAK](#)
[SUPPLEMENT](#)
[DOSSIERS](#)
[ARCHIEF](#)
[ADVERTENTIES](#)
[SERVICE](#)

[Kosovo Conflict](#)

[Nieuws](#)

[Achtergrond](#)

[Conflict](#)

[Vluchtelingen](#)

[Etnische zuivering](#)

[Internet en Media](#)

[Links](#)

'NAVO-oorlog Kosovo was niet gerechtvaardigd'

NRC Webpagina's
9 februari 2001

Door een onzer redacteurs
rotTERDAM, 9 FEBR. Aan de vooravond van de NAVO-luchtoorlog tegen Joegoslavië was in Kosovo geen sprake van massale etnische zuiveringen en was evenmin sprake van een humanitaire ramp, zoals de NAVO ter rechtvaardiging van het militaire ingrijpen beweerde.

Dat zegt de Duitse brigade-generaal b.d. Heinz Loquai in een vraaggesprek met de VPRO-radio, vandaag uitgezonden in het programma Argos. Loquai zei dat de NAVO met het ingrijpen, dat op 24 maart 1999 begon, juist twee humanitaire rampen heeft geschapen: die van de massale verdrijving, door de Serviërs, van talloze Albanezen na 24 maart, en die jegens de Serviërs en de andere minderheden van Kosovo na de oorlog, in de vorm van wraakacties van de Albanezen.

Aan de vooravond van de oorlog hadden de Serviërs 360.000 Kosovo-Albanezen op de vlucht gejaagd. Algemeen ging men er toen van uit dat sprake was van een bewuste campagne, waartegen moest worden opgetreden.

Volgens de Duitse generaal - toen werkzaam bij de Duitse missie bij de OVSE in Wenen - kon echter noch van genocide, noch van een campagne van etnische zuivering worden gesproken. "Er was geen grootschalige verdrijving van de Albanese bevolking." Loquai zei dat de Duitse regering wist dat de vluchtelingen op de loop waren gegaan voor het geweld tussen de Servische politie en het Kosovo Bevrijdingsleger UÇK. Ze wist volgens hem ook dat het geweld in Kosovo niet eenzijdig was, maar van twee partijen kwam en dat ook Kosovo-Serviërs vluchtten. Dat zou aantonen dat de vluchtelingenstroom niet het resultaat was van een doelbewuste campagne. De humanitaire ramp, die de NAVO aanvoerde als legitimering, was volgens Loquai "fictief". Loquai baseert zich op documenten, zoals een analyse van het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken op 19 maart 1999. Daarin stond dat de Serviërs de Albanese bevolking tevoren waarschuwden voor een operatie tegen het UÇK, zodat ze de wijk konden nemen, en dat ze de Albanezen na de operatie toestonden terug te keren. Dat betekent volgens Loquai dat er geen systematische verdrijving bestond.

Een ander document is een analyse van de Duitse militaire inlichtingendienst op 24 maart 1999 - de dag waarop de oorlog begon. De dienst concludeerde dat de Serviërs niet in staat waren tot een groot offensief tegen het UÇK. Voor de naaste toekomst waren kleinschalige offensieven te verwachten. Daarop zou het UÇK antwoorden, hetgeen de Serviërs tot nieuwe acties zou provoceren, waarop het UÇK dan weer zou reageren, in de hoop de NAVO met die oplopende spiraal van geweld tot ingrijpen te dwingen. In zijn vraaggesprek baseerde Loquai zich verder op uitspraken van Duitse rechtbanken in asielzaken voor maart 1999. Ze oordeelden op grond van informatie van de Duitse regering dat in Kosovo geen sprake was van "een expliciet op de etnisch-Albanese afkomst gerichte politieke vervolging", maar alleen van militair optreden van de Serviërs tegen hun militaire tegenstander, het UÇK.

[Bovenkant pagina](#)

NRC Webpagina's © NRC Handelsblad

van holst en steijnen

From: CDSM <cdsm_b@btopenworld.com>
To: <Undisclosed-Recipient:;>
Sent: dinsdag 2 april 2002 04:26
Subject: THE ECONOMIST:Walter Rockler

http://www.economist.com/people/displayStory.cfm?story_id=1045238

THE ECONOMIST, Thursday, March 21, 2002

Walter Rockler

-The attack on Yugoslavia constitutes the most brazen international aggression since the Nazis attacked Poland to prevent "Polish atrocities" against Germans. The United States has discarded pretensions to international legality and decency, and embarked on a course of raw imperialism run amok...When we, the self-anointed rulers of the planet, issue an ultimatum to another country, it is "surrender or die". To maintain our "credibility", we must crush any semblance of resistance to our dictates to that country.

WHAT people seemed to find most interesting in Walter Rockler's long career as a lawyer was that he had taken part in the Nuremberg trials. What were the Nazis really like, he would be asked, Hitler, Goering and that lot? Hitler never stood trial, he would patiently remind those whose knowledge of history many years before they were born was a bit fuzzy. Goering stood trial and committed suicide. Ten other defendants were hanged. But, Mr Rockler would add, he never saw Goering and co. Their trials were disposed of in 1946, shortly after the end of the second world war. Mr Rockler arrived in Germany in 1947.

He had answered an advertisement for lawyers to prosecute a second group of defendants, those accused of collaborating in war crimes. During the war Mr Rockler had served as a marine in the Pacific and had learnt Japanese. He suggested that he might be sent to Tokyo to prosecute Japanese war criminals. But the Japanese trials were coming to an end, and Douglas MacArthur, Japan's American overlord, was not keen to prolong the agony. In Germany thousands still awaited the victors' justice. Walter Rockler, a recent graduate of Harvard University's law school, was provided with a German phrase book and dispatched forthwith.

For two years he took part in trials of bankers and industrialists who had had a hand in the systematic murder of millions of people and in the illegal pursuit of war. In 1995, at a conference to mark the 50th anniversary of the start of the trials, he expressed mixed feelings about their value. Was it that Nuremberg law was created ex post-facto to suit the passion and clamour of the time, a view that had been expressed by William Douglas, a member of the Supreme Court? No, it wasn't that exactly. Although some had criticised the trials, they had an important symbolic value. But they had had no substantial impact, Mr Rockler said. "Wars and savagery have not been deterred." There had been frequent violations of the Nuremberg judgment that "no political or economic situation" can justify initiating a war of aggression, and he believed they would continue. Worse, the violators had included the United States, which had taken the lead in setting up the Nuremberg trials.

A visit to Russia

Walter Rockler was not by nature a rebel. After leaving Germany he made tax law his main expertise, practising it in Chicago, New York and latterly for 36 years in Washington. He had a brief break from private practice in the 1970s when Henry Kissinger, then secretary of state, asked him to go to Moscow to examine a Soviet dossier on possible Nazi-sympathisers in the United States. Mr Rockler was more intrigued by the prospect of visiting the Russia from which his parents had emigrated than of talking to the KGB. Nevertheless, on his return to the United States he dutifully accepted the directorship of a new unit set up by the government to find American Nazis. Nothing much came from his Nazi hunt, and he left the unit after two years to resume his tax battles with the Internal Revenue Service.

However, reawakened memories of the Nuremberg trials eventually turned Mr Rockler into a critic of American foreign policy. His concern came to a head with the bombing of Yugoslavia by American aircraft acting for NATO. In May 1999 he sent a letter to the Chicago Tribune, the newspaper of the town where he grew up and where he received his education before going to Harvard. It said in part

"The attack on Yugoslavia constitutes the most brazen international aggression since the Nazis attacked Poland to prevent "Polish atrocities" against Germans. The United States has discarded pretensions to international legality and decency, and embarked on a course of raw imperialism run amok...When we, the self-anointed rulers of the planet, issue an ultimatum to another country, it is "surrender or die". To maintain our "credibility", we must crush any semblance of resistance to our dictates to that country."

Strong words. Even so, in a world where millions upon millions of words are published each day, Mr Rockler was surprised by the impact of a letter in a local paper. As it was republished hither and thither he found himself a hero of liberals in America and Europe, a new personality on television, a guest on the campus circuit, always introduced as a former prosecutor at Nuremberg. "Who gave us the authority to run the world?" he demanded of an audience at Princeton University. Bill Clinton had violated the constitution by declaring war, a power entrusted to a "supine Congress, fascinated only by details of sexual misconduct".

Criticism of Mr Rockler was muted. It was difficult to knock an obviously respectable and intelligent man just because he was letting off steam. What he did do was to create a debate about the importance of the Nuremberg judgment. How do you define "a war of aggression"? Could it be in some circumstances a defensive war? Discuss.

The United States is now engaged, under another president, in another war. What would Walter Rockler have said about that? No one knows. For some time Mr Rockler had been battling against lung cancer, and lost.

Nico Steijnen

From: Despotovic, Ruza <despot@wish.net>
To: Loek <smoel.obEEK@net.hcc.nl>; Nico & Neeltje Steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>; Hans Hupkes <hans.hupkes@planet.nl>
Sent: vrijdag 25 januari 2002 14:49
Subject: KALENDAR OF NATO RAIDS AGAINST FR YUGOSLAVIA IN 1999

> CALENDAR OF NATO RAIDS AGAINST FR OF YUGOSLAVIA
 >> IN 1999
 >>
 >> 24TH March NATO aggression commences
 >> 25th March Leskovac - air raid to "Zdr avlje" Chemical industries
 >> 27th March Pancevo - heavily damaged Aeroplanes Factory "Lola-Utva"
 >> 28th March Cacak - heavily damaged Factory "Sloboda"
 >> 1st April Novi Sad - destroyed "Varadinski bridge"
 >> 3rd April Novi Sad - destroyed bridge "Freedom"
 >> 4th April Novi Belgrade - Heating plant hit, one person killed
 >> Pancevo - raid on Oil refinery, two persons killed
 >> 5th April Vranje - town attacked, two persons killed
 >> Aleksinac - town centre attacked, seven civilians killed
 >> Nis - heavily damaged Tobacco Factory DIN
 >> Lucani - damaged Chemical Industry "Milan Blagojevic"
 >> 7th April Belgrade - missile attack, heavily damaged building of the
 >> Government of Serbia
 >> 8th April Cuprija - attack on the town, one person killed
 >> Tornik - attack on the Sports centre "Cigota", three civilians killed
 >> 9th April Kragujevac - heavily damaged Industries "Crvena zastava"
 >> 11th April Merdare - five civilians killed in a missile attack
 >> 12th April Grdelica Gorge - attack on the international train Belgrade -
 >> Salonika, twenty passengers killed
 >> 14th April Pavlovac (Vranje) - missile attack, one person killed
 >> Pancevo - heavily damaged Chemical Factories "Petrohemija" and
 >> "Azotara"
 >> Valjevo - damaged structures at "Krusik" Factory
 >> 15th April Rakovica - by missile attack damaged factories "Rekord", DMB,
 >> IMR, "Minel"
 >> Krusevac - damaged factory "14. October"
 >> Smederevo - destroyed bridge Smederevo-Kovin
 >> Nova Varos - destroyed bridge "Bistrica"
 >> 17th April Batajnica - in a missile attack killed four-years old girl
 >> Milica Rakic
 >> Baric - in a missile attack damaged Factory "Prva iskra"
 >> 18th April Novi Sad - damaged building of the Provincial Executive
 >> Council
 >> 19th April Nis - attack on the city, one person killed
 >> 21st April Belgrade - heavily damaged building of the Head Committee of
 >> the Socialist Party of Serbia
 >> 22nd April Belgrade - in an attack heavily damaged official residence of
 >> the President of FR of Yugoslavia
 >> Uzice - destroyed building of the Post & Telecommunications
 >> 23rd April Belgrade - attack on Serbia Broadcasting Corporation (RTS),
 >> 17 civilians killed
 >> 25th April Novi Sad - destroyed "Zezelej Bridge"
 >> 27th April Surdulica - missile attack on a housing area, ten civilians
 >> killed
 >> 29th April Belgrade - in the missile attack heavily damaged buildings of
 >> : Interior Ministry, Foreign Affairs Ministry, Ministry of Defence and
 >> General Staff, Government of the Republic of Serbia
 >> 30th April Belgrade - attack on housing buildings in the Maxim Gorki
 >> and Vardarska Streets, one person killed
 >> Trstenik - missile attack, on person killed
 >> 2nd May Sremska Mitrovica - missile attack on the town, one civilian
 >> killed
 >> 7th May Nis - attack on the city centre , fourteen civilians killed
 >> Novi Belgrade - attack on the building of the Embassy of China
 >> Novi Belgrade - attack on Hotel "Yugoslavia", four persons killed
 >> 10th May Cacak - attack on the company "Cer", four persons killed
 >> 11th May Nis - missile attack, one person killed
 >> Doljevac - missile attack, one person killed
 >> 17th May Zajecar - attack on Yugopetrol warehouses, one person killed
 >> 18th May Valjevo - missile attack, one person killed
 >> Vladicin Han - missile attack, one person killed
 >> 20th May Belgrade - missile attack to Medical centre "Dragisa Misovic",
 >> four persons killed
 >> 21st May Sombor - missile attack on town, four civilians killed

- > > 25th May Sabac - missile attack, one person killed
- > > 26th May Rajja, Belgrade - missile attack, three persons killed
- > > 27th May Cekavicki most, Lebane - two persons killed
- > > 28th May Aleksinac - missile attack to the town centre, two killed
- > > 29th May Cerovacki most, Leskovac - one person killed
- > > 30th May Varvarin - nine civilians killed when a bridge attacked
- > > Novi Sad - missile attack, completely destroyed Serbian Broadcasting Corporation building
- > > Nis - missile attack, two killed
- > > 31st May Belgrade, Ripanj - one person killed
- > > Obrenovac - one person killed in the attack
- > > Novi Pazar - missile attack, eleven persons killed
- > > Surdilica - thirteen persons killed
- > > 7th June Boljevac - thirteen persons killed
- > > 8th June Novi Sad - missile attack, one person killed

Nico Steijnen

From: www.DeWaarheid.nu <de.waarheid@tiscali.nl>
To: <Undisclosed-Recipient:;@rebecca.tiscali.nl>
Sent: zaterdag 26 januari 2002 05:21
Subject: Geen getuigen in Kosovo-proces tegen Milosevic

Geen getuigen in Kosovo-proces tegen Milosevic

De aanklagers van de voormalige Joegoslavische president Milosevic kunnen volgens het Britse dagblad The Independent hun zaak nauwelijks onderbouwen met betrouwbare getuigen in het proces dat over Kosovo op 12 februari moet beginnen. De bewijsvoering in de zaak rust vooral op getuigenverklaringen die destijds zijn opgetekend door leden van westerse inlichtingendiensten. De krant schrijft dat "de zaak op instorten staat".

Het tribunaal heroverweegt ondertussen op aandringen van hoofdaanklaagster Carla Del Ponte of het wel een goed idee is om twee aparte processen te houden. Woensdag komt daar mogelijk uitsluitel over.

====

Milosevic war crimes case faces collapse

By Vesna Peric Zimonjic in Belgrade

26 January 2002

The trial of Slobodan Milosevic for war crimes in Kosovo is on the verge of collapse because former aides have refused to testify against him.

The case hinges on evidence collected by Western intelligence officers rather than the UN's own investigators, and some of the 90 witnesses who provided testimony against the former Yugoslav president have died.

Three weeks before it is due to open, Europe's most important war crimes trial since Nuremberg is reported to be in such disarray that prosecutors travelled to Belgrade earlier this week to try to shore up the case. But despite visiting several of Mr Milosevic's allies in their jail cells and homes, the team led by the British barrister Geoffrey Nice came away empty-handed, according to sources in Belgrade.

Mr Nice flew to Belgrade on the same flight as Mr Milosevic's wife, Mira, who had been visiting her husband in his cell in Scheveningen in the Netherlands.

Mr Milosevic is accused of the murder of 900 Kosovo Albanians and the forced eviction of 800,000 civilians from their homes in 1999.

The UN tribunal was adamant yesterday that it was "ready" to try Mr Milosevic for crimes against humanity in Kosovo. But Florence Hartmann, a spokeswoman for the UN chief prosecutor, Carla Del Ponte, said the court may decide next week to postpone the case, which is due to begin on 12 February.

Prosecutors want judges to join the Kosovo trial with indictments against Mr Milosevic for war crimes in Bosnia and Croatia, for which there is said to be abundant evidence. Judges are due to discuss unifying the indictments at a hearing on Wednesday. If they do, they would have to postpone the trial to allow more time for preparation of the Bosnian and Croatian cases against Mr Milosevic.

Ms Hartmann denied that the Kosovo case was collapsing: "We are ready. We don't have any problem with the Kosovo case," she said.

But the case has a fundamental weakness in that the testimonies it relies on are exclusively from Western officials based in Kosovo before Nato air raids began in March 1999, and from ethnic Albanian victims. The credibility of some of these testimonies is in doubt because they were gathered by intelligence officers, and not by the tribunal's own investigators.

Members of Mr Milosevic's inner circle could provide the missing pieces of the puzzle, but it is unlikely that any regime insiders, who share Mr Milosevic's Serb nationalist views, would travel to The Hague to testify against the so-called "Butcher of the Balkans".

His supporters still describe the armed ethnic Albanian rebellion in Kosovo as "terrorism", and view the trial against Mr Milosevic as a Western conspiracy against freedom-loving Serbs. They fear being branded "traitors of the Serb nation" if they testify.

Serb authorities are still balking at Mr Nice's request for two top Milosevic aides be handed over. Nikola Sainovic and Vljeko Stojkovic were respectively the official in charge of the security forces in Kosovo and the Interior Minister. The pair, along with their boss, were indicted for war crimes in Kosovo in 1999.

The UN team interrogated Rade Markovic, chief of the secret service under Mr Milosevic, in his Belgrade prison cell three times. Mr Markovic is on trial for his alleged role in an assassination attempt against the former opposition leader Vuk Draskovic.

Mr Markovic's lawyer, Dusan Masic, said his client was willing to go to The Hague, but analysts doubt that his testimony would benefit the prosecution.

<http://news.independent.co.uk/world/europe/story.jsp?story=116523>

DOCTORAALSCRIPTIE AAN DE UNIVERSITEIT LEIDEN
FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID
VAKGROEP INTERNATIONAAL PUBLIEKRECHTELIJKE VAKKEN

6 augustus 1999

De volkenrechtelijke basis voor het NAVO-optreden in Kosovo

Hoi Mirco,

Misschien heb je
hier nog iets
aan.

Un. gr. Hans.

S.R. Wiegmans
Collegekaart-nummer 9319999
Hogewoerd 38
2311 HN Leiden
Nederlands Recht (int.)
Begeleider: G. Kreijen

DOCTORAALSCRIPTIE AAN DE UNIVERSITEIT LEIDEN
FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID
VAKGROEP INTERNATIONAAL PUBLIEKRECHTELIJKE VAKKEN

6 augustus 1999

De volkenrechtelijke basis voor het NAVO-optreden in Kosovo

S.R. Wiegmans
Collegekaart-nummer 9319999
Hogewoerd 38
2311 HN Leiden
Nederlands Recht (int.)
Begeleider: G. Kreijen

Samenvatting

Het besluit van de NAVO om op 24 maart jl. over te gaan tot luchtaanvallen op de Federale Republiek Joegoslavië heeft zeer ernstige vragen opgeroepen voor het internationaal recht. De NAVO heeft zich bij haar optreden in het Kosovo conflict zoveel mogelijk gebaseerd op de resoluties van de Veiligheidsraad en de eisen van de internationale gemeenschap. In resolutie 1160 van 31 maart 1998 veroordeelde de Veiligheidsraad het excessieve geweld waarmee Servische politie- en legereenheden opraden, alsmede het geweld van het UÇK. Handelend onder Hoofdstuk VII van het VN-Handvest, werd een wapenembargo tegen Joegoslavië ingesteld en een oproep aan de strijdende partijen gedaan tot een vreedzame oplossing. In Resolutie 1199 van 23 september 1998 constateerde de Veiligheidsraad dat de crisis, die inmiddels 230.000 mensen op de vlucht had doen slaan, een bedreiging vormde voor de vrede en veiligheid in de regio. Tevens werd een dreigende humanitaire ramp onderkend, alsmede de noodzaak deze te voorkomen. Omdat duidelijk was dat Rusland en China een veto zouden uitspreken over militair optreden tegen Joegoslavië, besloot de NAVO buiten de Veiligheidsraad om de zogenaamde Activation Order uit te vaardigen. Deze sorteerde effect, omdat Joegoslavië akkoord ging met een Verificatie Missies van de OVSE en de NAVO. In resolutie 1203 van 24 oktober 1998 verwelkomde en bekrachtigde de Veiligheidsraad deze resultaten. In januari 1999 escaleerde het geweld weer. Nadat diplomatieke onderhandelingen over een politieke oplossing gefaald hadden, besloot de NAVO Operation Allied Force te lanceren, een gefaseerde campagne van luchtaanvallen gericht tegen Joegoslavië.

Omdat de Veiligheidsraad hiervoor geen expliciete toestemming had gegeven, handelde de NAVO in strijd met het VN-Handvest. Het geweldverbod van art 2 lid 4 kent een ius cogens karakter, waardoor afwijking ervan niet mogelijk is, ook niet door regionale organisaties of coalities van staten. Tevens vormt het de hoeksteen van het systeem van collectieve veiligheid zoals dat vanaf 1945 door de Verenigde Naties gewaarborgd wordt. De primaire verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid vereist dat toestemming voor geweldgebruik door individuele lidstaten expliciet en ondubbelzinnig moet zijn. Een beroep op implied authorization faalt derhalve.

Evenmin biedt het volkenrecht ruimte voor de doctrine van humanitaire interventie. Het VN-Handvest verzet zich tegen unilateraal gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden buiten de Veiligheidsraad om. Van een gewoonterechtelijke regel buiten het VN-Handvest om die staten een dergelijk recht zou bieden, is ook geen sprake. Voor zover er sprake van gewoonterecht was, heeft de oprichting van de Verenigde Naties daaraan een einde gemaakt. Ook de statenpraktijk en opinio iuris van na 1945 verzetten zich tegen humanitaire interventie. Bovendien is het gevaar voor misbruik door staten die hun eigen belang nastreven, te groot.

In exceptionele gevallen waarin sprake is van ernstige, grootschalige schendingen van fundamentele mensenrechten is het de vraag of het volkenrecht niet toch, onder zeer strikte voorwaarden, geweldgebruik buiten de Veiligheidsraad om toe zou moeten staan. Staten die humanitair interveniëren, zouden schending van het volkenrecht in dergelijke situaties moeten kunnen rechtvaardigen met een beroep op de state of necessity. Het is nog onduidelijk in hoeverre het volkenrecht hiervoor ruimte biedt. Pogingen om recht en moraal in overeenstemming te laten zijn roepen echter nieuwe problemen op. Gezien de handelwijze van de NAVO, de verwoestingen die de bombardementen aangericht hebben en de humanitaire ramp die zich mede als gevolg daarvan voltrok, is het niet vol te houden dat het NAVO-optreden voldeed aan de in de literatuur geformuleerde criteria voor humanitaire noodtoestand.

De conclusie luidt derhalve dat ondanks de lovenswaardige bedoelingen van de NAVO, het militaire succes van Allied Force en de uiteindelijke stationering van een troepenmacht in Kosovo met VN-mandaat, de NAVO in strijd met het volkenrecht gehandeld heeft.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING.....	4
2. VOORGESCHIEDENIS.....	5
3. SYSTEEM VAN COLLECTIEVE VEILIGHEID.....	7
3.1 GEWELDVERBOD IN HET VN-HANDVEST	7
3.2 PRIMAIRE VERANTWOORDELIJKHEID VEILIGHEIDSRaad.....	9
3.3 EXPLICIETE TOESTEMMING GEGEVEN?.....	11
3.3.1 Resoluties 1160 en 1199.....	11
3.3.2 De NAVO neemt het heft in handen.....	13
3.3.3 OVSE en NAVO Verificatie Missies.....	15
3.3.4 Resolutie 1203.....	16
3.3.5 ACTORD opnieuw van kracht.....	17
3.3.6 Geen expliciete toestemming.....	19
3.4 'IMPLIED AUTHORIZATION OF FORCE'	20
3.4.1 Statenpraktijk	20
3.4.2 Impliciete toestemming voor NAVO-optreden?	22
3.4.3 In theorie aanvaardbaar?	24
3.5 CONCLUSIE.....	25
4. HUMANITAIRE INTERVENTIE.....	26
4.1 BEGRIJSBEPALING.....	27
4.2 VN-HANDVEST.....	28
4.2.1 Plicht tot bescherming mensenrechten.....	28
4.2.2 Art 2 lid 4.....	29
4.2.3 Verhouding tot andere doelstellingen VN.....	31
4.3 GEWOONTERECHT.....	33
4.3.1 Statenpraktijk.....	34
4.3.2 Beoordeling opinio iuris en statenpraktijk.....	36
4.4 CONCLUSIE.....	38
4.5 SLOTBESCHOUWINGEN.....	39
5. STATE OF NECESSITY.....	41
5.1 HUMANITAIRE NOODTOESTAND.....	41
5.2 TOETSING CRITERIA.....	43
5.3 CONCLUSIE.....	50
6. CONCLUSIE.....	51
7. NAWOORD.....	52

1. INLEIDING

“Ons doel is meer menselijk lijden en meer onderdrukking tegen de civiele bevolking van Kosovo te voorkomen. We moeten het geweld een halt toeroepen en een einde maken aan de humanitaire catastrofe die zich nu in Kosovo aftekent.”¹ Deze woorden sprak Secretaris-Generaal van de NAVO Javier Solana op 23 maart jl. bij het bekendmaken van Operation ‘Allied Force’. Luchtaanvallen van de NAVO op de Federale Republiek Joegoslavië waren hiermee een feit. Voor de tweede maal in het bestaan van de organisatie werd het groene licht gegeven voor gewapend optreden buiten haar eigen verdragsgebied.² Bovendien voerde het bondgenootschap nog niet eerder in haar geschiedenis een militaire aanval uit op een soevereine staat. De viering van het vijftigjarig bestaan van de organisatie op 4 april jl. kreeg aldus een markant tintje. Wist de als verdedigingsalliantie opgerichte verdragsorganisatie zich jarenlang geweldloos teweerge te stellen tegen het Rode Gevaar van het Warschaupact, zij bleef niet lijdzaam toekijken toen zich in Kosovo een humanitair drama afspeelde. Het aangewende geweld om hieraan een einde te maken heeft niet alleen maandenlang het wereldnieuws beheerst, maar ook zeer ernstige vragen opgeroepen voor het internationaal recht.³ Centraal in deze scriptie zal daarom de vraag staan wat de volkenrechtelijke basis is voor het NAVO-optreden in Kosovo. Om te bepalen of er een dergelijke basis bestaat zal ik als volgt te werk gaan. Om te beginnen zal het NAVO-optreden getoetst worden aan het Handvest van de Verenigde Naties en de relevante resoluties van Veiligheidsraad. Voorts komt het leerstuk van humanitaire interventie aan bod. Biedt het volkenrecht ruimte voor een dergelijke vorm van gewapend optreden? Tot slot zal het beginsel van *necessity* de revue passeren. Hierbij is het de vraag of, indien het NAVO-optreden strijdig is met regels van internationaal recht, een handelen uit noodzaak deze strijdigheid kan opheffen. Bij de behandeling van de probleemstelling zal ik mij zoveel mogelijk beperken tot het moment waarop het gewelddadige conflict tussen de NAVO en Joegoslavië ontstond en de periode die daaraan voorafging. Centraal staat immers het *ius ad bellum*, het al dan niet aanwezige recht van de NAVO om over te gaan tot het gebruik van geweld. Toch zal een marginale toets van het *ius in bello*, de wijze waarop het geweld aangewend is, onvermijdelijk zijn. Alvorens over te gaan tot de volkenrechtelijke analyse van het NAVO-optreden in het Kosovo-conflict, zal eerst de voorgeschiedenis van het conflict belicht worden, opdat een beter beeld mogelijk is over de context en omstandigheden waarbinnen de analyse plaatsvindt.

¹ Persverklaring van de Secretaris-Generaal, NATO Press Release (23 maart 1999)

² De eerste maal geschiedde dit in 1993, ten tijde van de crisis in Bosnië-Herzegovina. In Resolutie 836 werd de NAVO door de Veiligheidsraad gemachtigd om UNPROFOR met alle noodzakelijke middelen, waaronder luchtaanvallen, te ondersteunen in het uitvoeren van diens mandaat in en rondom de zogenaamde safe-havens

³ Internationaal Gerechtshof, Case Concerning the Legality of the Use of Force, (Joegoslavië-Nederland), 2 juni 1999, par. 17

2. VOORGESCHIEDENIS

Voordat het geweld op grote schaal losbarstte kende Kosovo, een provincie van Servië binnen de Federale Republiek Joegoslavië, een bevolking van ongeveer 1,8 miljoen Albanezen en 200.000 Serviërs. Beide bevolkingsgroepen verschillen van elkaar in taal, cultuur en religie. Zo zijn de Albanezen overwegend islamitisch, terwijl de Serviërs het christelijk-orthodoxe geloof aanhangen. Zoals zoveel gebieden in de Balkan kent ook Kosovo een roerig verleden. De Serviërs beschouwen het als de bakermat van hun natie.⁴ Eeuwen geleden vormde het het centrum van een machtig Servisch koninkrijk. Belangrijke orthodoxe kloosters, kerken en historische monumenten van de Serviërs getuigen daar nu nog van. In 1389 leden de Serviërs een historische nederlaag tegen de Ottomanen bij de slag van Kosovo Polje, waarmee een bezetting van meer dan vierhonderd jaar door de Ottomanen een feit was. Na de Balkanoorlog in 1912 maakte Kosovo weer deel uit van een onafhankelijk Servië, dat zes jaar later het centrum vormde in het nieuwe Joegoslavische koninkrijk. Het naoorlogse Joegoslavië onder Tito wist de spanningen tussen de Serviërs en Albanezen niet weg te nemen. Wel kreeg de Albanese meerderheid het steeds beter. In 1974 kreeg Kosovo binnen Joegoslavië een autonome status. Terwijl de Serviërs hun bevoorrechte positie verloren, ging autonomie de Albanezen niet ver genoeg.

Na de dood van Tito in 1980 braken er onlusten uit, hetgeen de verhoudingen verder op scherp zette. Het aangewakkerde Servische nationalisme resulteerde in 1989, onder leiding van Slobodan Milosevic, tot het afschaffen van de autonomie van Kosovo en repressie van de Albanese bevolking. De Albanezen reageerden hierop door de onafhankelijkheid uit te roepen en een eigen grondwet op te stellen. De stichting van een ondergrondse staat met eigen instellingen en met aan het hoofd een eigen president, Ibrahim Rugova, was een feit. Niet alle Albanezen konden zich vinden in het vreedzame verzet. Radicale Albanezen richtten in 1993 het Kosovo Bevrijdingsleger (UÇK) op, dat aanvankelijk uit enkele honderden manschappen bestond maar gaandeweg groter werd.⁵ Hun streven was het met geweld afdwingen van de onafhankelijkheid. De aanvankelijk kleinschalige guerrillastrijd kreeg een enorme impuls na de chaos en anarchie waarin buurland Albanië in 1997 kwam te verkeren. De plundering van wapen- en munitiedepots aldaar leidde tot een grote instroom van wapens naar Kosovo. Nadat de aanvallen op de Servische politie en burgers en vermeende Albanese 'collaborateurs' in hevigheid waren toegenomen, grepen de Serviërs in. Eind februari 1998 zetten politie-eenheden en het Joegoslavische leger de aanval in op het UÇK.

⁴ Zie R. Detrez, Kosovo – De Uitgestelde Oorlog (Antwerpen; Baarn : Houtekiet 1999) voor een uitgebreide beschouwing over de historie van het Kosovo-conflict, waarin mythevorming een belangrijke rol speelt

⁵ Zie http://news2.thdo.bbc.co.uk/hi/english/special%5Freport/1998/kosovo/newsid_271000/271860.stm (BBC), bezocht op 4 mei 1999

Al vrij gauw na het oplaaien van het conflict ging de Veiligheidsraad zich met de kwestie bemoeien. In Resolutie 1160 (1998) werd het excessieve en willekeurige gebruik van geweld waarmee het Servische politieoptreden gepaard ging veroordeeld, alsmede terroristische acties van het UÇK. Verder werd onder meer een wapenembargo afgekondigd tegen de Federale Republiek Joegoslavië.⁶ Omdat de gewelddadigheden aan bleven houden besloot de Contactgroep voor het voormalig Joegoslavië, bestaande uit Frankrijk, Duitsland, Italië, de Russische Federatie, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, buitenlandse Joegoslavische tegoeden te bevriezen. Rusland ging tot een dergelijke maatregel niet over.⁷ Intussen namen de aanvallen van het UÇK in hevigheid toe, waardoor het conflict het karakter kreeg van een guerrillaoorlog. Terwijl wapens en manschappen vanuit Albanië Kosovo instroomden en het Joegoslavische leger zich actiever in de strijd ging mengen, nam het aantal mensen dat het geweld trachtte te ontvluchten toe. Nadat in september 1998 inmiddels 230.000 mensen van huis en haard verdreven waren, achtte de Veiligheidsraad de verslechterende humanitaire situatie een bedreiging voor de vrede en veiligheid in de regio⁸ en riep de strijdende partijen wederom op tot een staakt-het-vuren. Bovendien werd Belgrado gesommeerd om alle acties van veiligheidstroepen tegen de burgerbevolking te staken en de troepen die gebruikt werden voor repressie tegen de burgerbevolking terug te trekken. Voorts werd opgeroepen tot onmiddellijke dialoog tussen Joegoslavië en de leiders van de Kosovo Albanen.⁹ Daarop volgde een gedeeltelijke terugtrekking van Joegoslavische troepen. Het geweld nam echter in hevigheid toe, wat de roep om militair ingrijpen bij een aantal landen luider deed worden.

Nadat onderhandelingen tussen de speciale afgevaardigde van de Verenigde Staten, Richard Holbrooke, en president Milosevic op niets waren uitgelopen, nam de Noord-Atlantische Raad van de NAVO op 12 oktober 1998 de zogenaamde 'Activation Order' aan, die de opperbevelhebber van de NAVO-strijdkrachten in Europa, Wesley Clark, toestemming gaf tot het lanceren van luchtaanvallen tegen Joegoslavië, niet eerder dan 96 uur na uitvaardiging van de order.¹⁰ Diezelfde dag kwam Holbrooke toch een akkoord overeen met Milosevic. Dit omvatte toezicht op terugtrekking van de Joegoslavische troepen vanuit de lucht door de NAVO en vanaf de grond door tweeduizend OVSE waarnemers.¹¹ Toen de deadline verstreken was en Joegoslavië weliswaar niet geheel, maar toch grotendeels aan de eisen had voldaan, werd de Activation Order voor onbepaalde tijd opgeschort. Hierdoor bleef de dreiging van bombardementen in de lucht hangen. In elk geval werden de overeenkomsten door de Veiligheidsraad in Resolutie 1203 (1998)

⁶ S/RES/1160, 31 maart 1998

⁷ Verklaring Contact Groep voor het voormalig Joegoslavië, 29 april 1998 te Rome

⁸ S/RES/1199, 23 september 1998

⁹ idem

¹⁰ Persverklaring van de Secretaris-Generaal, NATO Press Release (13 oktober 1998)

¹¹ Voor de volledige tekst van de overeenkomst, zie: 38 I.L.M. 24 (1999)+

op 24 oktober 1998 bekrachtigd. In diezelfde Resolutie werd de dreigende humanitaire ramp benadrukt, alsmede de noodzaak om deze te voorkomen.¹² Na een periode van relatieve rust steeg de spanning weer. Een voorlopig dieptepunt werd bereikt toen er op 17 januari 1999 45 doden vielen bij een aanval van Servische politie- en legereenheden bij het dorpje Racak.

Het aanhoudende geweld onderstreepte de noodzaak van een politieke oplossing. Onder auspiciën van de Contactgroep gingen onderhandelingen van start in het Franse Rambouillet tussen de Federale Republiek Joegoslavië en Servië enerzijds en leiders van de Kosovo Albanen anderzijds. Om deze onderhandelingen kracht bij te zetten besloot de Noord-Atlantische Raad van de NAVO om alle "noodzakelijke middelen" in te zetten om partijen ertoe te bewegen de eisen van de internationale gemeenschap in te willigen.¹³ Na lang en intensief overleg zetten de Kosovo Albanen, het UÇK inclusief, hun handtekening onder het door de Contactgroep opgestelde conceptakkoord. De Serviërs stemden wel in met het politieke gedeelte, doch weigerden het militaire hoofdstuk te ondertekenen. In de tussentijd laaide de strijd op dusdanige wijze op dat het staakt-het-vuren uit oktober 1998 vrijwel betekenisloos geworden was.¹⁴ Voor de NAVO was daarmee de maat vol. Na een ultieme poging van Holbrooke om Milosevic tot andere gedachten te brengen besloot de NAVO op 23 maart 1999 de eerdere dreigementen waar te maken. Operation Allied Force was een feit.

3. HET SYSTEEM VAN COLLECTIEVE VEILIGHEID

3.1 Geweldverbod in het VN-Handvest

Art. 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties (Handvest) bepaalt het volgende:

"All members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State, or in any other matter inconsistent with the Purposes of the United Nations."

Er is weinig fantasie voor nodig om te constateren dat de gefaseerde campagne van luchtaanvallen, gericht tegen de Federale Republiek Joegoslavië, gebruik van geweld tegen een soevereine staat vormt dat aldus onder de reikwijdte van art. 2 lid 4 Handvest valt. Het artikel vormt vanaf de oprichting van de Verenigde Naties de basis voor elke discussie over het gebruik van geweld.¹⁵ Deze volkerenorganisatie is dan ook in de eerste plaats opgericht om de internationale vrede en veiligheid te handhaven. Binnen deze doelstelling beoogt zij internationale conflicten op

¹² S/RES/1203, 24 oktober 1998

¹³ Persverklaring van de Noord-Atlantische Raad inzake Kosovo, NATO Press Release (30 januari 1999)

¹⁴ Zie het Rapport van de Secretaris-Generaal aan de Veiligheidsraad van 17 maart 1999 (S/1999/293)

¹⁵ B. Simma, *The Charter of the United Nations* (Oxford University Press, 1994), p.111

vreedzame wijze te op te lossen en om inzet van militaire middelen als laatste remedie te hanteren. Lidstaten zijn dan ook krachtens art. 2 lid 3 Handvest gehouden hun internationale geschillen langs vreedzame weg tot een oplossing te brengen. Met de verschrikkingen van twee wereldoorlogen in het achterhoofd beoogde men met het verbod op geweld niet alleen oorlog te verbieden, maar ook andere vormen van geweld tussen staten. Dat heeft ertoe geleid dat het geweldverbod uitgegroeid is tot *ius cogens*,¹⁶ een:

“norm accepted and recognized by the international community of States as a whole as a norm from which no derogation is permitted and which can be modified only by a subsequent norm of general international law having the same character.”¹⁷

Het universele karakter van het geweldverbod als *ius cogens* brengt met zich mee dat er niet van kan worden afgeweken, ook niet op regionaal niveau. Zowel de *travaux préparatoires* van het VN-Handvest, de context en onderlinge verhouding van de diverse relevante bepalingen, alsook diverse resoluties van de Algemene Vergadering wijzen in deze richting.¹⁸

Ondanks het dwingende en universele karakter van het geweldverbod, voorziet het Handvest in drie uitzonderingen die het gebruik van geweld toestaan. Om te beginnen wordt in art. 51 Handvest het recht op individuele en collectieve zelfverdediging erkend:

“Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. [...]”

Niet onvermeld dient te blijven dat dit artikel de juridische basis vormde voor het Verdrag van Washington uit 1949, waarmee de NAVO als collectieve zelfverdedigingsorganisatie werd opgericht.¹⁹ Duidelijk is dat de NAVO in het conflict om Kosovo niet handelde uit individuele of collectieve zelfverdediging, aangezien er geen gewapende aanval van Joegoslavië op een andere staat had plaatsgevonden. De tweede uitzondering wordt gevormd door art. 107 Handvest en heeft betrekking op actie gericht tegen vijanden van de oprichters van de Verenigde Naties tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deze uitzondering kan buiten beschouwing worden gelaten omdat er tegenwoordig geen betekenis meer aan gehecht wordt. De derde uitzondering betreft art. 42 Handvest waarin voorzien is in gewapend geweld (geautoriseerd) door de Veiligheidsraad. De

¹⁶ B. Simma, *op. cit. supra*, noot 15, p. 3

¹⁷ Art. 53 Weens Verdrag Verdragenrecht (1969)

¹⁸ Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken & Adviescommissie Mensenrechten, *Het gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden - Dwangmaatregelen voor humanitaire doeleinden en humanitaire interventie*, Advies Nummer 15, 18 juni 1992, p. 5

¹⁹ Art. 5 NAVO-verdrag verwijst expliciet naar art. 51 van het VN-Handvest

reikwijdte van het geweldverbod kan al met al niet alleen vastgesteld worden op basis van art. 2 lid 4 Handvest alleen, maar moet gezien worden in de context van artikelen 39, 51 en 53 Handvest.²⁰ De bevoegdheid van de Veiligheidsraad om lidstaten van de Verenigde Naties toestemming te geven geweld te gebruiken, voegt een tweede dimensie toe aan het geweldverbod. Niet alleen kent dit een *ius cogens*-karakter, ook vormt het de hoeksteen van het systeem van collectieve veiligheid.²¹

3.2 Primaire verantwoordelijkheid Veiligheidsraad

De primaire verantwoordelijkheid voor de handhaven van de internationale vrede en veiligheid berust vanaf de oprichting van de Verenigde Naties bij de Veiligheidsraad. Krachtens art. 24 Handvest hebben de lidstaten deze verantwoordelijkheid in de eerste plaats aan de Veiligheidsraad opgedragen. Aldus hebben zij er in toegestemd dat de Veiligheidsraad, bij de uitvoering van de uit die verantwoordelijkheid voortvloeiende taken, in hun naam handelt. Indien de Veiligheidsraad vaststelt dat er sprake is van een bedreiging van de vrede, schending van de vrede of een daad van agressie, kan hij op grond van art. 39 Handvest aanbevelingen doen of maatregelen nemen tot handhaving of herstel van de internationale vrede en veiligheid. Indien daartoe aanleiding bestaat, kan de Veiligheidsraad op basis van art. 53 Handvest van regionale akkoorden of instellingen gebruik maken voor de uitvoering van op zijn gezag ondernomen dwangacties, zoals het gebruik van geweld. Het artikel bepaalt evenwel uitdrukkelijk dat er geen dwangacties door dergelijke organisaties ondernomen mogen worden zonder machtiging van de Veiligheidsraad. Het belang van het VN-Handvest in het algemeen, de primaire verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad daarbij inbegrepen, wordt verwoord in art. 103 Handvest, dat als volgt luidt:

“In the event of a conflict between the obligations of the Members of the United Nations under the present Charter and their obligations under any other international agreement, their obligations under the present Charter shall prevail.”

Art 7 NAVO-verdrag is met deze hiërarchie in harmonie:

“The treaty does not effect, and shall not be interpreted as affecting, in any way the rights and obligations under the Charter of the Parties which are Members of the United Nations, or the primary responsibility of the Security Council for the maintenance for international peace and security.”

²⁰ B. Simma, *op. cit. supra*, noot 15, p.111

²¹ C.H.M. Waldock, 'The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law', *Rec. Des Cours* 81 (1952-II), p. 492

Niet alleen de Veiligheidsraad kan oproepen tot het gebruik van geweld of dit juist veroordelen. Ook de Algemene Vergadering van de VN is daartoe in staat, met dien verstande dat resoluties van het orgaan niet-bindend zijn, doch slechts aanbevelingen. Het is immers de Veiligheidsraad die primair verantwoordelijk is voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid. Er bestaat echter wel virtuele consensus over de legitimiteit van het gebruik van geweld wanneer de Algemene Vergadering daartoe in een Uniting for Peace Resolutie oproept.²² De achterliggende gedachte is dat indien de Veiligheidsraad niet tot besluitvorming in staat is in een geval van bedreiging van de vrede, schending van de vrede of een daad van agressie vanwege het uitoefenen van het veto-recht door een van de permanente leden, de Algemene Vergadering zich terstond over de kwestie kan buigen en lidstaten aanbevelingen kan doen. Dergelijke aanbevelingen zouden ook het gebruik van geweld kunnen impliceren, en genomen kunnen worden binnen 24 uur in een speciale noodzitting, wanneer de Algemene Vergadering niet in reguliere vergadering bijeen is.²³ Ook kan de Algemene Vergadering in een dergelijke resolutie het gebruik van geweld afkeuren. Ten aanzien van de luchtaanvallen van de NAVO heeft de Algemene Vergadering evenwel geen Uniting for Peace resolution aangenomen. De Algemene Vergadering heeft de NAVO dus noch toestemming gegeven, noch veroordeeld.

Omdat de NAVO jegens Joegoslavië niet handelde uit zelfverdediging was, voor de rechtvaardiging van het gebruik van geweld binnen het systeem van collectieve veiligheid, derhalve toestemming van de Veiligheidsraad ex. art. 42 Handvest vereist. Secretaris-Generaal Kofi Annan verwoordde de noodzaak van dergelijke toestemming op 6 juli 1998 als volgt:

“All use of military power by regional groups should be sanctioned by the United Nations. It would set a dangerous precedent, but, of course, we will need to see what develops. If NATO were to go in without (Security, SRW) Council approval – and they have three seats on the Council – who else are they going to discipline tomorrow? How could they tell other regions or other governments not to do the same thing without Council approval?”²⁴

Dat was op 8 juli 1998. Alvorens toe te komen aan de vraag of de Veiligheidsraad de NAVO de benodigde toestemming gegeven heeft voor Operation Allied Force, is het noodzakelijk eerst te onderzoeken of, en zo ja op grond waarvan, de NAVO binnen het corpus van het VN-Handvest militair op kon treden. Het is immers de Veiligheidsraad die primair verantwoordelijk is voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid. Bovendien is de NAVO, zoals bekend, een collectieve zelfverdedigingsorganisatie in de zin van art. 51 Handvest.

²² W.D. Verweij, 'Humanitarian Intervention under International Law', 32 *Netherlands International Law Review* (1985), p. 383

²³ Algemene Vergadering Resolutie 377(V), 1950

²⁴ UN Press Release SG/T/2142, 6 juli 1998

Aldus is het van belang om de status te bepalen die aan de NAVO binnen het Handvest moet worden toegedicht. Zoals hierboven reeds beschreven, kan de Veiligheidsraad krachtens art. 53 Handvest, bij de handhaving van de internationale vrede en veiligheid, gebruik maken van regionale instellingen in de zin van art. 52 Handvest. Kan de NAVO als zodanig optreden, ook als dat militair optreden buiten zijn verdragsgebied met zich meebrengt? Het antwoord op deze vraag luidt bevestigend. Hoewel de NAVO opgericht is als bondgenootschap dat volgens het eigen verdrag slechts geweld mag gebruiken uit zelfverdediging,²⁵ staat het NAVO-verdrag zelf niet in de weg aan een optreden als regionale organisatie. Internationale organisaties moeten in staat zijn zich snel en adequaat aan te passen aan veranderende omstandigheden.²⁶ De interpretatie van de functie en doelstellingen van dergelijke organisaties is dan ook primair aan de lidstaten zelf.²⁷ Bovendien heeft de NAVO al eerder als regionale organisatie ex art. 52 geopereerd. In Resolutie 836 werd de NAVO door de Veiligheidsraad gemachtigd om UNPROFOR met alle noodzakelijke middelen, waaronder luchtaanvallen, te ondersteunen in het uitvoeren van diens mandaat in en rondom de safe-havens in Bosnië-Herzegovina. Het is derhalve vraag of een dergelijk mandaat in casu wederom aanwezig was.

3.3 Expliciete toestemming gegeven?

Bij de beantwoording van de vraag of de NAVO de benodigde toestemming gekregen heeft om geweld te gebruiken, zal de betrokkenheid van de Veiligheidsraad in de aanloop naar Operation Allied Force in chronologische volgorde belicht worden. Niet in de laatste plaats zal ook de rechtvaardiging die de NAVO zelf aan zijn optreden gegeven heeft een volkenrechtelijke toets ondergaan.

3.3.1 Resoluties 1160 en 1199

Uit de hierboven aangehaalde verklaring van Kofi Annan van 8 juli 1998 kan worden opgemaakt dat van toestemming van de Veiligheidsraad op dat moment in elk geval nog geen sprake was. Inderdaad bood de op dat moment enige resolutie die inzake Kosovo door de Veiligheidsraad was aangenomen, Resolutie 1160, daarvoor geen ruimte. Wel werd het geweld van zowel Servische als Albanese zijde veroordeeld:

²⁵ Zie artt. 1 en 5 NAVO-verdrag

²⁶ S. Muller & N. Blokker, NATO as the UN Security Council's Instrument: Question Marks From the Perspective of International Law?, 9 *Leiden Journal of International Law* (1996), p. 420

²⁷ idem

“Condemning the use of excessive force by Serbian police forces against civilians and peaceful demonstrators in Kosovo, as well as all acts of terrorism by the Kosovo Liberation army or any other group or individual and all external support for terrorist activity in Kosovo, including finance, arms and training”²⁸

Tevens riep de Veiligheidsraad de regering van Joegoslavië op stappen te nemen voor een politieke oplossing door middel van een vreedzame dialoog. Tot een dergelijke dialoog werden beide partijen opgeroepen:

“[Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations...] Calls upon the authorities in Belgrade and the leadership of the Kosovar Albanian community urgently to enter without preconditions into a meaningful dialogue on political status issues [...]”²⁹

Bovendien werden, wanneer constructieve vooruitgang richting een vreedzame oplossing uit zou blijven, additionele maatregelen in overweging genomen. Het instellen van het wapenembargo, maar ook de oproepen aan Joegoslavië en de Kosovo Albanen, nam de Veiligheidsraad reeds onder Hoofdstuk VII van het Handvest, zonder overigens een bedreiging van de vrede te constateren. Dergelijke maatregelen vormen, in tegenstelling tot aanbevelingen die de Veiligheidsraad op basis van Hoofdstuk VI van het Handvest kan doen, volkenrechtelijk bindende besluiten aan de geadresseerden.

Ondanks het feit dat de Veiligheidsraad zich betrekkelijk snel na het oplaaien van het geweld in Kosovo met de kwestie is gaan bemoeien, intensiverden de gewelddadigheden zich. Dit bracht de Verenigde Staten in juni 1998 reeds tot het standpunt, dat militair ingrijpen desnoods zonder expliciete toestemming van de Veiligheidsraad gerechtvaardigd was.³⁰ Geen van de 18 andere NAVO-landen kon hiermee echter adhesie betuigen.³¹ Naarmate het geweld aan bleef houden, brokkelde het verzet tegen de noodzaak van expliciete toestemming van de Veiligheidsraad evenwel langzaam maar zeker af. Na het verschijnen van een alarmerend rapport van de Secretaris-Generaal over de humanitaire toestand in Kosovo, nam de Veiligheidsraad op 23 september een nieuwe Resolutie aan. In Resolutie 1199 werd de situatie dit maal wel bestempeld als een bedreiging voor de vrede en veiligheid in de regio.³² Wederom werd het geweld aan beide zijden veroordeeld, het excessieve en willekeurige gebruik van geweld door Servische veiligheidstroepen dat tot de vlucht van ongeveer 230.000 mensen had geleid in het bijzonder. Onderstreept werd de noodzaak een dreigende humanitaire ramp te voorkomen:

²⁸ S/RES/1160 (1998), 31 maart 1998

²⁹ idem, par. 4

³⁰ De Amerikaanse dreiging met geweld is niet nieuw. Net als zijn voorganger George Bush in 1993 had president Clinton al eerder aangekondigd dat in geval van een gewapend conflict tussen de Albanen en Serviërs in Kosovo de VS unilateraal zouden interveniëren aan de kant van de Albanen. Zie R. Detrez, *op. cit. supra*, noot 4, p. 173

³¹ D. Buchan & R. Atkins, *Kosovo crisis moves into Uneasy Lull*, Financial Times, 18 juni 1998

³² S/RES/1199, 23 september 1998

“Deeply concerned by the rapid deterioration in the humanitarian situation throughout Kosovo, alarmed at the impending humanitarian catastrophe as described in the report of the Secretary-General, and emphasizing the need to prevent this from happening”³³

Handelend onder Hoofdstuk VII van het Handvest, eiste de Veiligheidsraad een onmiddellijke beëindiging van de vijandelijkheden, riep de strijdende partijen op tot een staakt-het-vuren en eiste onmiddellijke maatregelen van beide partijen om de humanitaire situatie te verbeteren. Tevens werden beide partijen opgeroepen om over te gaan tot onderhandelingen met internationale betrokkenheid, gericht op een politieke oplossing van het conflict. De Federale Republiek Joegoslavië werd tot een reeks maatregelen gemaand die gericht waren op het bereiken van een vreedzame beslechting van het conflict. In paragraaf 16 hield de Veiligheidsraad de mogelijkheid open verdere stappen te nemen om de vrede en veiligheid in de regio te handhaven of te herstellen, indien de maatregelen die geëist werden, niet genomen zouden worden.

3.3.2 *De NAVO neemt het heft in handen*

In de weken die volgden werd duidelijk dat Rusland een Resolutie van de Veiligheidsraad die het dreigen met of het gebruik van geweld tegen Joegoslavië zou toestaan, zou treffen met een veto.³⁴ Een mandaat van de Veiligheidsraad om over te gaan tot gewapend optreden tegen Joegoslavië werd op korte termijn onmogelijk, zelfs indien het Resolutie 1199 volledig naast zich neer zou leggen. Na een NAVO bijeenkomst op 8 oktober verklaarde de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright echter dat Resolutie 1199 de NAVO “the necessary legal grounds for military action against Serbia” gaf.³⁵ Uit deze verklaring kan worden opgemaakt dat volgens de Verenigde Staten Resolutie 1199, door het invoeren van Hoofdstuk VII van het Handvest, de NAVO impliciet machtigde tot het gebruik van geweld tegen Joegoslavië. In navolging van de Amerikanen was ook de Nederlandse regering deze mening toegedaan. Het parlement werd als volgt op de hoogte gesteld:

“[...] Maar indien deze (Milosevic, SRW) blijft weigeren tegemoet te komen aan de eisen die de internationale gemeenschap aan hem stelt, komt er een moment waarop de noodzaak zich aandient deze eisen - ook met militaire middelen - af te dwingen. Nu dit moment - zoals het er nu naar uitziet - naderbij komt, stelt de Nederlandse regering vast dat blijvende weigering om resolutie 1199 uit te voeren, militair optreden in voldoende mate legitimeert. De eisen die de Veiligheidsraad in resolutie 1199 stelt zijn gebaseerd op Hoofdstuk VII van het Handvest van de VN. Dit betekent dat de situatie in Kosovo, vanwege de gevolgen

³³ idem

³⁴ B. Simma, NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects, *EJIL* 1999, Vol. 1, p. 7

³⁵ T. Bucker & J. Hibbs, *International: Blair Attacks West's Disunity on Kosovo*, Daily Telegraph (London), 9 oktober 1998, p. 17

voor de regionale vrede en veiligheid, door de internationale gemeenschap niet langer als een interne aangelegenheid van de Federale Republiek Joegoslavië wordt beschouwd. [...] Eventuele noodzakelijke militaire actie beoogt derhalve prompte naleving van resolutie 1199. Het gaat niet om een strafexpeditie.[...]"³⁶

Enkele dagen later bleek de aanvankelijke verdeeldheid binnen de NAVO ogenschijnlijk tot het verleden te behoren. Op 12 oktober 1998 werd de Activation Order (ACTORD) aangenomen die het groene licht gaf voor luchtaanvallen op Joegoslavië. Secretaris-Generaal Javier Solana verwoordde het standpunt van de NAVO:

"The relevant main points that have been raised in our discussion yesterday and today are as follows:

- The FRY has not yet complied with the urgent demands of the International Community, despite UNSC Resolution of 31 March 1998 followed by UNSC Resolution 1199 of 23 September 1998, both acting under Chapter VII of the UN Charter.
- The very stringent report of the Secretary-General of the United Nations pursuant to both resolutions warned inter alia of the danger of a humanitarian disaster in Kosovo.
- The continuation of a humanitarian catastrophe, because no concrete measures towards a peaceful solution of the crisis have been taken by the FRY.
- The fact that another UNSC Resolution containing a clear enforcement action with regard to Kosovo cannot be expected in the foreseeable future.

The deterioration of the situation in Kosovo and its magnitude constitute a serious threat to peace and security in the region as explicitly referred to in the UNSC Resolution 1199. On the basis of this discussion, I conclude that the Allies believe that in the particular circumstances with respect to the present crisis in Kosovo as described in UNSC Resolution 1199, there are legitimate grounds for the Alliance to threaten, and if necessary, to use force."³⁷

Bij deze verklaring passen de volgende kanttekeningen. Ten eerste waren de NAVO-lidstaten nog steeds verdeeld over de vraag of expliciete toestemming van de Veiligheidsraad een vereiste was. Een gemeenschappelijk officieel standpunt kon in dat opzicht niet worden ingenomen.³⁸ De Europese landen, die veelal expliciete toestemming van de Veiligheidsraad noodzakelijk achtten, bestempelden de crisis in Kosovo als een exceptioneel geval vanwege de humanitaire ramp die zich dreigde af te tekenen. Omdat een gemeenschappelijk standpunt onmogelijk bleek, liet de

³⁶ Standpunt Nederlandse Regering inzake Kosovo, 8 oktober 1998, te bezichtigen op <http://www.minbuza.nl/actualiteit/kamervragen/archief/1229DPZ.html> (bezoekt op 2 augustus 1999)

³⁷ Brief van Secretaris-Generaal Solana aan de permanente vertegenwoordigers bij de Noord Atlantische Raad, 9 oktober 1998

³⁸ D.A. Leurdijk, Kosovo: a Mandate for NATO?, JASON Magazine, 1999, nr. 1, p. 30

NAVO de volkenrechtelijke rechtvaardiging van ACTORD over aan de individuele lidstaten.³⁹ Niet alleen werd daarmee erkend dat expliciete toestemming van de Veiligheidsraad ontbrak, ook werd de primaire verantwoordelijkheid van dit orgaan voor het eerst door de NAVO effectief buitenspel gezet.

3.3.3 *OVSE en NAVO Verificatie Missies*

Het feit dat de NAVO bereid was geweld te gebruiken, desnoods zonder daartoe expliciet door de Veiligheidsraad gemachtigd te zijn, miste zijn effect niet in het koortsachtige diplomatieke verkeer met Belgrado. De speciale afgevaardigde van de Verenigde Staten, Holbrooke, wist Milosevic te elfder ure te bewegen tot het sluiten van twee akkoorden. Met de ene overeenkomst, die op 16 oktober 1998 ondertekend werd tussen Joegoslavië en de OVSE, werd een OVSE Verificatie Missie in Kosovo in het leven werd geroepen. De andere overeenkomst, gesloten op 15 oktober 1998, bracht een Verificatie Missie vanuit de lucht door de NAVO tot stand, in aanvulling op de OVSE-missie. Voorts bereikte Holbrooke een akkoord met Joegoslavië volgens welke onderhandelingen over het raamwerk voor een politieke oplossing van het conflict afgerond zouden moeten zijn op 2 november 1998. De OVSE Verificatie Missie, die zou moeten worden uitgevoerd door 2000 waarnemers, kende een peacekeeping karakter. De onbewapende waarnemers verkeerden niet in een positie om het geweld te stoppen of respect voor regels van internationaal humanitair recht af te dwingen. Zij waren slechts waarnemers die moesten toezien op naleving van de eisen van de internationale gemeenschap. Deze werkzaamheden moesten verricht worden in een mogelijk vijandige omgeving, met het risico gegijzeld te worden. Hoewel Joegoslavië hun veiligheid gegarandeerd had, werd met het oog op de bescherming van de waarnemers de volgende bepaling in de overeenkomst van 16 oktober opgenomen:

“[i]n the event of an emergency situation in Kosovo which in the judgement of the [OVSE] Mission Director threatens the safety of members of the Verification Mission, the FRY shall permit and cooperate in the evacuation of Verification Mission members.”⁴⁰

Om de veiligheid van de waarnemers te waarborgen en hun eventuele evacuatie mogelijk te maken, besloot de NAVO tot het stationeren van de zogenaamde ‘Extraction Force’ in Macedonië.

³⁹ idem

⁴⁰ 38 ILM (1999) 24

3.3.4 Resolutie 1203

Op 24 oktober 1998 keerde Kosovo terug op de agenda van de Veiligheidsraad. In Resolutie 1203 werden, handelend onder Hoofdstuk VII, de gesloten akkoorden van 15 en 16 oktober bekrachtigd en verwelkomd:

“Endorses and supports the agreements signed in Belgrade on 16 October 1998 between the Federal Republic of Yugoslavia and the OSCE, and on 15 October 1998 between the Federal Republic of Yugoslavia and NATO, concerning the verification of compliance by the Federal Republic of Yugoslavia and all others concerned in Kosovo with the requirements of its resolution 1199 (1998), and demands the full and prompt implementation of these agreements by the Federal Republic of Yugoslavia;”⁴¹

Van Joegoslavië werd dus volledige en onmiddellijke implementatie van de akkoorden geëist. De vooralsnog onopgeloste situatie bleef volgens de Veiligheidsraad onverminderd een bedreiging voor de vrede en veiligheid in de regio. Over de bevoegdheden van de Extraction Force ontstonden echter grote meningsverschillen. Het standpunt van de NAVO dat zowel het stationeren van de troepenmacht als de bevoegdheid om geweld te gebruiken door resolutie 1203 mogelijk werden gemaakt, werd niet door Costa Rica, Brazilië en Rusland gedeeld.⁴² Toen de Extraction Force operationeel was op 12 december 1998 beweerde Milosevic dat het stationeren van de troepenmacht geen onderdeel uitmaakte van het akkoord dat hij op 16 oktober 1998 met Holbrooke gesloten had, en waarschuwde dat ingrijpen door de Extraction Force als een daad van agressie beschouwd zou worden.⁴³

Niet alleen de Extraction Force stond bij de totstandkoming van resolutie 1203 ter discussie, maar vooral ook de ACTORD. Dat deze een onomwonden en expliciete dreiging met geweld was aan het adres van Joegoslavië, behoeft geen nadere uitleg. Het wist de weg te plaveien voor de akkoorden met de OVSE en de NAVO. In de aanloop naar Resolutie 1203 werd de Veiligheidsraad daardoor voor een *fait accompli* gesteld. In beginsel is, conform art. 2 lid 4 Handvest, ook het dreigen met geweld in strijd met het Handvest. In plaats van de ACTORD te veroordelen, bekrachtigde en verwelkomde de Veiligheidsraad de akkoorden. Verschillende leden uitten echter wel hevige kritiek op de ACTORD. China en Rusland onthielden zich van stemming. Costa Rica stelde:

“[t]he Security Council cannot, nor should it, transfer to others or set aside its primary responsibility for the maintenance of international peace and security. [...] Only the Security Council can authorize the use of

⁴¹ S/RES/1203, 24 oktober 1998, par. 1

⁴² UN Doc. S/PV.3937, 24 oktober 1998

⁴³ D.A. Leurdijk, *op. cit. supra*, noot 38, p.31

force to ensure compliance with its resolutions, in exercise of its primary responsibility for the maintenance of international peace and security."⁴⁴

Brazilië sloot zich hierbij aan.⁴⁵ Om aan de kritiek tegemoet te komen werd in de pre-ambule van Resolutie 1203 de volgende bepaling opgenomen:

"Reaffirming that, under the Charter of the United Nations, primary responsibility for the maintenance of international peace and security is conferred on the Security Council."

De kritiek laat onverlet dat de Veiligheidsraad instemde met in beginsel onrechtmatig optreden van de NAVO. De vraag dringt zich dan op of de Veiligheidsraad, nu deze impliciet zijn goedkeuring uitspraak over het dreigen met geweld, daarmee ook toestemming gaf om het dreigement uiteindelijk waar te maken. De Veiligheidsraad is echter, in tegenstelling tot het Internationaal Gerechtshof, een politieke instantie.⁴⁶ Als orgaan dat verantwoordelijk is voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid moet het vaker resultaten van illegaal handelen aanvaarden en daarop voortborduren. Uit berusting door de Veiligheidsraad in de resultaten van de bekritiseerde handelwijze van de NAVO kan daarom onmogelijk een expliciete toestemming voor later gebruik van geweld worden afgeleid. Of de ACTORD op zichzelf in strijd was met het volkenrecht is een vraag die aparte aandacht behoeft, maar buiten de context van de behandeling van de probleemstelling in deze scriptie valt.

3.3.5 ACTORD opnieuw van kracht

Na het wederom oplaaien van het geweld en het bloedbad bij Racak besloot de Contactgroep op 29 januari 1999 de Federale Joegoslavische regering, de Servische regering en vertegenwoordigers van de Kosovo Albanen op te roepen tot onderhandelingen onder auspiciën van de Contactgroep zelf. Daartoe nam de Contactgroep besluiten die gericht waren op het bereiken van een politieke oplossing tussen de partijen in het Kosovo-conflict, en werd een raamwerk en tijdschema vastgesteld om dat doel te bereiken. Namens de Noord Atlantische Raad betuigde Secretaris-Generaal Solana zijn steun aan de diplomatieke initiatieven en onderstreepte de bereidheid van de NAVO om, indien nodig, militaire middelen in te zetten. Hij voegde daaraan toe: "You have seen from the visit of the United Nations Secretary-General to NATO earlier today that the United Nations shares our determination and objectives."⁴⁷ Ook de President van de Veiligheidsraad verwelkomde namens de Veiligheidsraad het initiatief van de Contact Groep. Namens de

⁴⁴ UN Doc. S/PV.3937, p. 6-7

⁴⁵ idem, p. 10-11

⁴⁶ B. Simma, *op. cit. supra*, noot 34, p. 11

⁴⁷ NATO Press Release [99] 11

Veiligheidsraad riep hij de partijen op hun verantwoordelijkheden na te komen en in te stemmen met de beslissingen van de Contact Groep, alsmede de resoluties van de Veiligheidsraad. Daarnaast betuigde de Veiligheidsraad zijn steun aan alle internationale pogingen, waaronder die van de Contact Groep en de OVSE Verificatie Missie, om de spanningen in Kosovo te reduceren en zodoende bij te dragen tot een politieke oplossing.⁴⁸ Om de wens van de internationale gemeenschap tot het welslagen van deze onderhandelingen kracht bij te zetten besloot de NAVO de ACTORD weer in te roepen. De NAVO was bereid "to take whatever measures are necessary in the light of both parties' compliance with international commitments and requirements." Zodoende werd de Secretaris-Generaal Solana gemachtigd tot het lanceren van luchtaanvallen tegen Joegoslavië en "in case of non-compliance by the Kosovar Albanian side," zouden "all appropriate measures" genomen worden, zonder in te gaan op wat deze maatregelen zouden inhouden.⁴⁹ In reactie daarop verzocht Joegoslavië om een spoedzitting van de Veiligheidsraad. Volgens Joegoslavië:

"[t]he decision by NATO, as a regional agency, to have its Secretary-General authorize air strikes against targets on FRY territory ... represents an open and clear threat of aggression against the FRY as a sovereign and independent Member State [*sic*] of the United Nations."⁵⁰

Tegen deze achtergrond trof de NAVO voorbereidingen voor de 'internationale aanwezigheid' in Kosovo, zoals door de Contact Groep bepleit, anticiperend op een positieve resultaat van de onderhandelingen die plaatsvonden in het Franse Rambouillet. Het concept van een dergelijke troepenmacht dat de NAVO ontwikkelde, was direct afkomstig van het Dayton vredesakkoord voor Bosnië. Dit kwam neer op een vredesmacht met de bevoegdheden van de "Implementation Force (IFOR)" of de "Stabilization Force" (SFOR), die verder strekten dan peacekeeping alleen. Om op een geloofwaardige manier te kunnen opereren waren volgens de NAVO peace-enforcement bevoegdheden van de vredesmacht noodzakelijk. Toestemming van de betrokken partijen voor het stationeren daarvan was uiteraard vereist, van de Joegoslavische regering in het bijzonder. Het concept werd echter juist door de laatste hevig bestreden. Het stationeren van buitenlandse troepen met dergelijke bevoegdheden achtte Belgrado een aantasting van diens soevereiniteit. Zulks zou bovendien niet nodig zijn wanneer de partijen tot een vergelijk zouden komen. Het door de NAVO voorgestelde concept van een vredesmacht ging weliswaar uit van toestemming van de Joegoslavische regering, maar een mandaat van de Veiligheidsraad achtte men politiek wenselijk, doch niet noodzakelijk wanneer veto's van Permanente leden eraan in de weg

⁴⁸ UN Doc. S/PRST/1999/5

⁴⁹ Persverklaring Noord Atlantische Raad, 30 januari 1999

⁵⁰ Persverklaring: 'Statement from the meeting of the federal government of the F.R. Yugoslavia', Belgrado, 1 februari 1999

zouden staan.⁵¹ Rusland, dat zelf ook deel uitmaakte van de Contact Groep, stelde daarentegen een mandaat voor van de Veiligheidsraad, gebaseerd op Hoofdstuk VI van het Handvest, tezamen met voorafgaande toestemming van de Joegoslavische regering. Het militaire gedeelte van een te sluiten vredesregeling zou een onoverkomelijk struikelblok blijken. Nadat Joegoslavië geweigerd had met dit gedeelte in te stemmen, liepen de onderhandelingen vast.

3.3.6 Geen expliciete toestemming

Op 24 maart 1999 gaf de Secretaris-Generaal van de NAVO het groene licht voor luchtaanvallen op Joegoslavië. De doelstellingen van de operatie werden als volgt geformuleerd:⁵²

1. Stopping the Serb offensive in Kosovo
2. Forcing a withdrawal of Serb troops from Kosovo
3. Establishing democratic self-government in Kosovo
4. Allowing a NATO-led international peacekeeping force into Kosovo
5. Allowing the safe and peaceful return of Kosovar Albanian refugees

Nog steeds had de Veiligheidsraad evenwel geen expliciete toestemming gegeven voor het wapengekletter. De reactie van Secretaris-Generaal van de VN, Kofi Annan, luidde dan ook als volgt:⁵³

“It is indeed tragic that diplomacy has failed, but there are times when the use of force may be legitimate in the pursuit of peace. In helping maintain international peace and security, Chapter VII of the United Nations Charter assigns an important role to regional organisations. But as Secretary-General, I have many times pointed out, not just in relation to Kosovo, that under the Charter, the Security Council has primary responsibility for maintaining peace and security, and this is explicitly acknowledged in the North Atlantic Treaty. Therefore, the Council should be involved in any decision to resort to force.”

3.4 “Implied authorization of force?”

Het feit dat expliciete toestemming van de Veiligheidsraad voor het gebruik geweld ontbrak, is door de NAVO eigenlijk zelf al min of meer erkend. Interessant is daarom de vraag in hoeverre de volkenrechtelijke rechtvaardiging die door landen als de Verenigde Staten en Nederland is gegeven houdbaar is. Deze komt neer op de aanwezigheid van impliciete toestemming van de Veiligheidsraad. Een dergelijke rechtvaardiging voor het gebruik van geweld is niet nieuw. Al

⁵¹ B. Simma, *op. cit. supra*, noot 34, p. 11

⁵² Zie <http://www.eucom.mil/operations/af/index.html> (bezoekt op 2 augustus 1999)

⁵³ Zie <http://www.usia.gov/kosovo/texts/99032417.htm> (bezoekt op 2 augustus 1999)

eerder in de geschiedenis hebben diverse staten een beroep gedaan op de theorie van *implied authorization of force*. Is een dergelijke theorie aanvaardbaar en zo ja, is de impliciete toestemming in casu gegeven?

Artikelen 42 en 53 Handvest vereisen wel toestemming door de Veiligheidsraad voor het gebruik van geweld, maar hoe deze gegeven moet worden is niet geregeld. Zo werden in 1990 de lidstaten van de VN gemachtigd "to use all necessary means"⁵⁴ om Irak uit Koeweit te verdrijven, zonder dat expliciet gerept werd over het gebruik van geweld. De doelstelling van de Verenigde Naties om de internationale vrede en veiligheid te handhaven, vereist nu eenmaal bij tijd en wijlen krachtdadig optreden, de inzet van militaire middelen inclusief, om bedreigingen van de vrede het hoofd te kunnen bieden. Zogenaamde *rogue states* die resoluties van de Veiligheidsraad naast zich neer leggen, of staten die de mensenrechten op grove wijze schenden, behoren gesanctioneerd te worden. Daarom zou de wereldorde vereisen dat, bij gebrek aan sancties door de Verenigde Naties, individuele lidstaten of regionale organisaties een *effective remedy* bieden. De onmacht van de Veiligheidsraad om staten te machtigen geweld te gebruiken terwijl de noodzaak daarvan duidelijk is, versterkt de zoektocht naar het bestaan van *implied authorization*. Wanneer een groep staten optreedt om naleving van een resolutie van de Veiligheidsraad af te dwingen, zouden zij niet uit eigen belang handelen, maar, met een duidelijk doel, in het belang van de internationale gemeenschap.

3.4.1 Statenpraktijk

Omdat een dergelijke theorie op gespannen voet lijkt te staan met de primaire Veiligheidsraad voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid, de voorkeur die het Handvest uitspreekt voor vreedzame geschilbeslechting, alsmede het verbod op het gebruik van geweld door individuele lidstaten, is voorzichtigheid geboden. Voordat de theorie van *implied authorization* volkenrechtelijk aanvaardbaar is, zal er eerst sprake moeten zijn van een statenpraktijk en *opinio iuris*. Aan de hand van een drietal recente praktijkvoorbeelden zal moeten blijken in hoeverre sprake kan zijn van *implied authorization*.

In augustus 1990 intervenueerden strijdkrachten van vijf lidstaten van ECOWAS, een regionale organisatie in West-Afrika, in de burgeroorlog die op dat moment woedde in Liberia. Expliciete toestemming had de Veiligheidsraad daarvoor niet gegeven. Toch sprak de Veiligheidsraad in latere resoluties, zij het impliciet, zijn goedkeuring uit over het ECOWAS-optreden. Deze impliciete toestemming was onomstreden.⁵⁵ Bovendien werd ECOWAS niet door andere lidstaten van de Verenigde Naties veroordeeld.

⁵⁴ S/RES/678, 29 november 1990

⁵⁵ J. Lobel & M. Ratner, *Bypassing the Security Council: Ambiguous Authorizations to Use Force, Cease-fires and the Iraqi Inspection Regime*, *AJIL* (1999), nr. 1, p. 132

De operatie van de Verenigde Staten, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Spanje, Italië en Australië in 1991 in Noord-Irak om de Koerden aldaar te beschermen tegen het Iraakse leger, werd gerechtvaardigd op grond van impliciete toestemming van de Veiligheidsraad.⁵⁶ Nadat de Veiligheidsraad resolutie 688 had aangenomen waarin de repressie van de Iraakse burgerbevolking werd veroordeeld en de grensoverschrijdende vluchtelingenexodus als bedreiging van de internationale vrede en veiligheid bestempeld hadden,⁵⁷ drongen 13.000 geallieerde troepen diep door in Iraaks grondgebied om aldaar safe-havens te creëren. Hoewel veel landen instemden met de operatie, was er bezorgdheid over de afwezigheid van een expliciet mandaat van de Veiligheidsraad. VN Secretaris-Generaal Pérez de Cuéllar besteedt de claim van impliciete toestemming. Volgens hem was voor de operatie hetzij expliciete toestemming nodig van de Veiligheidsraad, hetzij toestemming van de Iraakse regering. Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten overwogen daarop deze toestemming alsnog te vragen. Zowel Sovjet- als Chinese vertegenwoordigers waren echter tegen het inzetten van VN-troepen of troepen van individuele lidstaten om Iraakse burgers te beschermen zonder toestemming van de Iraakse regering.⁵⁸ Hoewel Bagdad aanvankelijk protesteerde, stemde het uiteindelijk in met het stationeren van vijfhonderd gewapende VN-troepen om humanitaire hulpverleners te beschermen.

Op 16 december 1998 lanceerden de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk een campagne van luchtaanvallen op Irak, die vier dagen in beslag zou nemen. De aanleiding voor 'Operation Desert Fox' was de voortdurende weigering van Irak om medewerking te verlenen aan wapeninspecties door de Verenigde Naties. Daartoe was het door de Veiligheidsraad in resoluties 1154 en 1205, handelend onder Hoofdstuk VII Handvest, wel gesommeerd. De resoluties bevatten echter geen toestemming om geweld te gebruiken bij niet-naleving ervan. Daarop stelden de Verenigde Staten dat resolutie 678 uit 1990, waarin lidstaten gemachtigd werden geweld te gebruiken tegen Irak, nog steeds van kracht was. Materiële schendingen door Irak van de destijds gesloten wapenstilstand en latere resoluties, zoals 1154 en 1205, die hierop voortborduurden, zouden dit recht doen herleven voor individuele lidstaten.⁵⁹ Slechts drie leden van de Veiligheidsraad waren deze mening toegedaan, terwijl de rest het geweld veroordeelde, of in elk geval de nadruk legde op de primaire verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad.⁶⁰

⁵⁶ J.E. Stromseth, *Iraq's Repression of its Civilian Population: Collective Responses and Continuing Challenges, in Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts* (Lori Fischer Damrosch ed., 1993), p. 77

⁵⁷ S/RES/688, 5 april 1991

⁵⁸ J.E. Stromseth, *op. cit. supra*, noot 56, p. 91

⁵⁹ J. Lobel & M. Ratner, *Bypassing the Security Council: Ambiguous Authorizations to Use Force, Cease-fires and the Iraqi Inspection Regime*, *AJIL* (1999), nr. 1, p. 124

⁶⁰ Persverklaring Veiligheidsraad, SC/6611, 16 december 1998

3.4.2 *Impliciete toestemming voor NAVO-optreden?*

Omdat in tenminste één geval de implied authorization van de Veiligheidsraad onomstreden was, is het de vraag of zich ten aanzien van het NAVO-optreden een soortgelijke situatie heeft voorgedaan. Het is derhalve de vraag of resoluties 1160, 1199 en 1203 de NAVO impliciet toestemming gaven om geweld te gebruiken, waardoor van strijdigheid met artikelen 42 en 53 Handvest geen sprake zou zijn.

Wat opvalt aan de gemeenschappelijke verklaring van de NAVO ten aanzien van de legaliteit van de ACTORD, is de mate waarin men zich baseert op de wijze waarop de Veiligheidsraad de crisis tot dan toe behandeld had. Zo stelt men dat de resoluties 1160 en 1199, waarin dwangmaatregelen onder Hoofdstuk VII Handvest genomen werden, door Joegoslavië niet zijn nageleefd. Deze eisen zijn niet zozeer door de NAVO gesteld maar door de Verenigde Naties, die de internationale gemeenschap belichamen, zich als zodanig met de crisis in Kosovo bemoeien en de standpunten van de internationale gemeenschap vertolken. Door de eisen met geweld kracht bij te zetten, betoogt men niet, of in elk geval zo min mogelijk, uit eigen belang te handelen. Zodoende zou de NAVO gedaan hebben wat in de geest van de resoluties logisch was, maar gezien de veto's die Rusland en China naar alle waarschijnlijkheid hadden gebruikt tegen militair optreden, onmogelijk in VN-verband. Bovendien had de Veiligheidsraad de resultaten van het eerdere dreigen met geweld niet veroordeeld, maar verwelkomd. Gezien de humanitaire situatie in Kosovo die dreigde te escaleren in een humanitaire ramp, zou de NAVO door met geweld op te treden de hiaten in het systeem van collectieve veiligheid hebben opgevuld. Aan de hand van een aantal criteria zal, met de door de NAVO gegeven rechtvaardiging in het achterhoofd, nu moeten blijken in hoeverre implied authorization aanwezig was.

Niet iedereen was even gecharmeerd van het unilaterale NAVO-optreden. China en Rusland protesteerden zoals verwacht fel. Zij stonden echter niet alleen. Op 24 maart verklaarde de permanente vertegenwoordiger van India bij de Veiligheidsraad het volgende:

"The attacks that have started on the Federal Republic of Yugoslavia a few hours ago are in clear violation of Article 53 of the Charter. No country, group of countries or regional arrangement, no matter how powerful, can arrogate to itself the right of taking arbitrary and unilateral military action against others. That would be a return to anarchy where might is right [...] The attacks now taking place on Yugoslavia have not been authorised by the Council, acting under Chapter VII, and are therefore completely illegal [...] What NATO has tried to do is to intimidate a government through the threat of attack, and now through direct and unprovoked aggression, to accept foreign military forces on its territory [...] There are several traditional descriptions for this kind of coercion; peacekeeping is not one of them."⁶¹

⁶¹ Zie <http://jurist.law.pitt.edu/thomas.htm> (bezocht op 2 augustus 1999)

Enkele dagen later besloten India, Wit-Rusland en Rusland een ontwerpresolutie bij de Veiligheidsraad in te dienen die het NAVO-optreden veroordeelde en ocriep tot onmiddellijke beëindiging van de bombardementen.⁶² Deze ontwerpresolutie werd met 12 stemmen tegen 3 verworpen; slechts Rusland, China en Namibië stemden voor. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat drie van de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, zelf actief betrokken waren bij de gevechtshandelingen. Hun veto-stemmen maakten een veroordeling door de Veiligheidsraad überhaupt onmogelijk. Hoewel het verzet in de Veiligheidsraad tegen het NAVO-optreden dus niet leidde tot veroordeling, kan het niet buiten beschouwing worden gelaten. Twee permanente leden hebben de luchtaanvallen tegen Joegoslavië uitdrukkelijk veroordeeld. Gezien hun verzet is het daarom hoogst twijfelachtig of de resoluties van de Veiligheidsraad een opening boden voor implied authorization.

In resoluties 1160, 1199 en 1203 is het Servische geweld ondubbelzinnig veroordeeld. In alle resoluties is echter ook het geweld van het UÇK veroordeeld. Dat zet vraagtekens bij de vanzelfsprekendheid van het eenzijdig bombarderen van één van de strijdende partijen. Wel kan uit de resoluties worden opgemaakt dat de dreigende humanitaire ramp voornamelijk aan de Serviërs kon worden toegerekend, gezien hun excessief gewelddadige optreden waarbij ook de burgerbevolking niet ontzien werd. De dreigende humanitaire ramp werd niet alleen onderkend, ook werd de noodzaak onderstreept deze te voorkomen. Wellicht dat dit een vingerwijzing was naar een toekomstige noodzaak tot geweldgebruik, indien andere middelen zouden falen. In dezelfde resoluties werd echter de territoriale integriteit en soevereiniteit van Joegoslavië benadrukt. Dat massale luchtaanvallen daarop een inbreuk zouden maken is evident. Impliciete toestemming valt uit de resoluties voor aanvang van 'Allied Force' al met al moeilijk af te leiden. Van toestemming achteraf, zoals in het geval van de ECOWAS interventie, is in elk geval geen sprake. Resolutie 1244 van 10 juni 1999 die de basis legde voor het stationeren van een internationale vredesmacht in Kosovo en voorafgegaan werd door het beëindigen van de luchtaanvallen, vangt namelijk aan met de zinsnede:

"Bearing in mind the purposes and principles of the Charter of the United Nations, and the primary responsibility of the Security Council for the maintenance of international peace and security"⁶³

Voor een definitieve beantwoording van de vraag of er sprake is van implied authorization, is het daarom noodzakelijk te beoordelen in hoeverre dit naar maatstaven van het volkenrecht in theorie aanvaardbaar zou zijn.

⁶² UN Doc. S/1999/328

⁶³ S/RES/1244, 10 juni 1999

3.4.3 In theorie aanvaardbaar?

Een wereldorde die unilateraal geweld door individuele staten op basis van omstrede interpretaties van ambigu taalgebruik in resoluties van de Veiligheidsraad zou toestaan, zou het geweldverbod van art. 2 lid 4 Handvest ernstig ondermijnen. Zulks druist in tegen de internationale orde die met de totstandkoming van de Verenigde Naties in het leven is geroepen. Hoewel niet pacifistisch, spreekt deze een sterke voorkeur uit voor vreedzame oplossing van conflicten. Niet voor niets bepaalt het VN-Handvest dat het gebruik van geweld, anders dan uit zelfverdediging, in beginsel toestemming behoeft van de Veiligheidsraad.

Het systeem van collectieve veiligheid vereist daarom dat toestemming van de Veiligheidsraad om geweld te gebruiken duidelijk en ondubbelzinnig moet zijn. Niet voor niets stelt art. 42 Handvest dat lidstaten pas gemachtigd kunnen worden tot het gebruik van geweld, nadat de Veiligheidsraad geconstateerd heeft dat alle vreedzame middelen uitgeput en ineffectief gebleken zijn. Het moge duidelijk zijn dat niet-veroordeling van militair optreden buiten de Veiligheidsraad om op zichzelf geen rechtvaardiging oplevert in volkenrechtelijke zin. Voor het feit dat de Veiligheidsraad een bedreiging van de vrede heeft geconstateerd en Hoofdstuk VII van het Handvest ingeroepen heeft, geldt hetzelfde. Eerst moet de Veiligheidsraad zelf geconstateerd hebben dat alle vreedzame middelen uitgeput zijn, opdat er niet te haastig besloten wordt geweld te gebruiken. Zo is vanaf het einde van de Koude Oorlog Hoofdstuk VII van het Handvest maar liefst 112 maal ingeroepen.⁶⁴ Het is maar goed dat er niet even vaak door individuele lidstaten naar de wapens gegrepen is, met een beroep op implied authorization. Het is nog altijd zo dat staten in hun internationale betrekkingen primair hun eigen belang nastreven. Misbruik van resoluties door machtige staten ligt al gauw op de loer. Deze zouden ongestraft en door het volkenrecht niets in de weg gelegd, resoluties die hun eigen belang dienen met geweld kunnen gaan afdwingen. Hoe meer lidstaten er van doordrongen zijn dat het verkrijgen van toestemming voor geweldgebruik moeilijk is, des te meer zullen zij hun heil moeten zoeken in vreedzame middelen om conflicten op te lossen. Werd de Veiligheidsraad in de Koude Oorlog nog regelmatig verlamd door veto's, tegenwoordig functioneert het orgaan nagenoeg op de wijze waarin men voorzien had ten tijde van de oprichting van de Verenigde Naties. Het grote aantal malen waarin Hoofdstuk VII van het Handvest is ingeroepen, geeft hier blijk van. Bovendien heeft de Veiligheidsraad in de laatste acht jaar maar liefst vijf maal lidstaten toestemming gegeven om geweld te gebruiken.⁶⁵ Dat het door de opstelling van landen als Rusland, China en Frankrijk niet altijd mogelijk is om toestemming te verkrijgen is zo slecht nog niet. De Veiligheidsraad is niet alleen in het leven geroepen om zijn eigen resoluties met geweld af te laten dwingen, maar ook om

⁶⁴ B. Simma, *op. cit. supra*, noot 34, p. 17

⁶⁵ Irak (1990), Somalië (1992), Bosnië (1993), Haiti (1994), Rwanda (1994)

premature en buitenproportioneel gewelddadige pogingen tot het oplossen van conflicten zoveel mogelijk te vermijden. Uit het feit dat de ACTORD een rol heeft gespeeld in het bereiken van akkoorden ter ondersteuning van de eisen van de Veiligheidsraad en in elk geval tot een tijdelijke verbetering van de situatie heeft geleid, blijkt dat illegaal handelen soms ook tot positieve resultaten kan leiden, althans op de korte termijn. Dit neemt de grenzen die het volkenrecht aan staten stelt evenwel niet weg. Dat de Veiligheidsraad veelal terughoudender is in het gebruik van geweld dan menigeen wenselijk zou achten, is een beperking die inherent is aan de internationale rechtsorde. Tenzij de NAVO bereid is alle lidstaten van de Verenigde Naties het recht toe te bedelen om resoluties van de Veiligheidsraad met geweld af te dwingen, een bereidheid die in de verste verte niet aanwezig is, is respect voor het Handvest met de daaraan verbonden beperkingen geboden. In het licht van het bovenstaande moeten de gevallen uit de statenpraktijk gezien worden waarin een beroep werd gedaan op implied authorization. De volkenrechtelijke basis voor het aangewende geweld was op zijn zachtst gezegd flinterdun, en mede daarom telkenmale omstreden.

3.5 Conclusie

Het in art. 2 lid 4 Handvest verankerde geweldverbod kent een *ius cogens* karakter. Het universele en absolute karakter van het verbod brengt met zich mee dat van er niet van kan worden afgeweken, niet op regionaal niveau en evenmin door internationale organisaties of coalities van staten. Tevens vormt het de hoeksteen van het systeem van collectieve veiligheid zoals dit zich na de oprichting van de Verenigde Naties ontwikkeld heeft. Binnen het systeem is de Veiligheidsraad primair verantwoordelijk voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid. Voor het gebruik van geweld anders dan uit zelfverdediging is derhalve toestemming van de Veiligheidsraad noodzakelijk. Niet is gebleken dat de NAVO door de Veiligheidsraad gemachtigd was tot het lanceren van de grootscheepse luchtaanvallen op Joegoslavië. Het VN-Handvest vereist dat toestemming daarvoor expliciet en ondubbelzinnig had moeten zijn. Een beroep op implied authorization faalt derhalve. De resoluties 1160, 1199 en 1203, waarop de NAVO zijn optreden baseerde, vormden op zichzelf geen voldoende rechtsbasis voor het gebruik van geweld. De voorlopige conclusie luidt derhalve dat hoezeer de NAVO zijn acties ook gebaseerd heeft op de resoluties van de Veiligheidsraad, de organisatie in strijd met het VN-Handvest heeft gehandeld.

Deze conclusie roept gemengde gevoelens op. Eenieder zal beamen dat het gebruik van geweld in de wereldgemeenschap tot een minimum beperkt moet blijven. Niet voor niets beoogde de Verenigde Naties toekomstige generaties te behoeden voor de gesel van de oorlog, die deze eeuw zulke diepe sporen heeft nagelaten. Het feit dat een recent militair optreden van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk om naleving van resoluties van de Veiligheidsraad af te dwingen, Operation Desert Fox, volgens het volkenrecht onrechtmatig was, is ook voor de leek begrijpelijk. In het geval van ernstige schendingen van de mensenrechten zoals in Kosovo wringt

de schoen echter. Terwijl zich een humanitaire ramp dreigde af te tekenen, leek het systeem van collectieve veiligheid door dreigende veto's in de Veiligheidsraad juist het beletsel te vormen om deze ramp te voorkomen. De prangende vraag dringt zich op of het volkenrecht in het algemeen en het Handvest in het bijzonder niet op enigerlei wijze ruimte bieden voor het gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden, desnoods buiten de Veiligheidsraad om. Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties Kofi Annan verwoordde het dilemma tijdens de vredesconferentie 'The Hague Appeal for Peace' op treffende wijze:

"Unless the Security Council is restored to its preeminent position as the sole source of legitimacy on the use of force, we are on a dangerous path to anarchy. But equally important, unless the Security Council can unite around the aim of confronting massive human rights violations and crimes against humanity on the scale of Kosovo, then we will betray the very ideals that inspired the founding of the United Nations."⁶⁶

4. HUMANITAIRE INTERVENTIE

Het feit dat Joegoslavië resoluties van de Veiligheidsraad niet naleefde was niet de enige reden voor de NAVO om in te grijpen. Minstens even belangrijk was het humanitaire drama dat zich ten gevolge van het niet-naleven van de resoluties in Kosovo afspeelde. Volstaan kan hier worden met een passage uit resolutie 1199 waarin melding gedaan werd van de humanitaire situatie:

"[the Security Council,] gravely concerned at the recent fighting in Kosovo and in particular the excessive and indiscriminate use of force by Serbian security forces and the Yugoslav Army which have resulted in numerous civilian casualties and, according to the estimate of the [UN] Secretary-General, the displacement of over 230,000 persons from their homes."

De NAVO probeerde, naar eigen zeggen, met luchtaanvallen een dreigende humanitaire ramp te voorkomen.⁶⁷ Daarmee beriep het bondgenootschap zich impliciet op de doctrine van humanitaire interventie. Omdat inmiddels gebleken is dat de NAVO gehandeld heeft zonder toestemming van de Veiligheidsraad, is het de vraag of en zo ja, in hoeverre, het volkenrecht ruimte biedt voor unilateraal gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden door een of meer staten. Bij de beantwoording van deze vraag zal de mogelijkheid van humanitaire interventie binnen het VN-Handvest aan de orde komen, alsmede de ruimte die het gewonterecht voor een dergelijke doctrine biedt.

⁶⁶ UN Press Release SG/SM/6997, 18 mei 1999

⁶⁷ Zie noot 1

4.1 Begripsbepaling

Het begrip humanitaire interventie leidt vaak tot spraakverwarring en verschillende interpretaties. Het is daarom van belang het begrip te definiëren, alvorens de status ervan binnen het volkenrecht te kunnen bepalen. Onder het begrip humanitaire interventie wordt in de literatuur het volgende verstaan:

“De dreiging met of het gebruik van geweld door één of meer staten binnen het territoir van een andere staat, met het enkele doel het een halt toeroepen aan zich aldaar voordoende dan wel het voorkomen van onmiddellijk dreigende grootschalige schendingen van fundamentele mensenrechten, in het bijzonder het recht op leven van individuen, ongeacht hun nationaliteit, waarbij deze dreiging met of dit gebruik van geweld plaatsvindt noch met voorafgaande autorisatie van competente VN-organen, noch met toestemming van de legitieme regering van de staat op wiens grondgebied de interventie plaatsvindt.”⁶⁸

Ten eerste moet het gaan om bescherming van rechten van personen, ongeacht hun nationaliteit. Interventies die gericht zijn op de bescherming of het in veiligheid brengen van eigen onderdanen vallen niet onder het begrip humanitaire interventie. In die gevallen kan sprake zijn van een vorm van individuele of collectieve zelfverdediging, overeenkomstig art. 51 van het Handvest. Een andere voorwaarde is dat de staat op wiens grondgebied de interventie plaatsvindt de interveniërende staat of staten niet heeft uitgenodigd. In zulke gevallen spreekt men van assistentie. Tenslotte moet sprake zijn van grootschalige schendingen van fundamentele mensenrechten. In de literatuur wordt vaak de eis gesteld dat er substantieel verlies aan mensenlevens in het geding moet zijn.⁶⁹ Hoewel de meningen uiteenlopen over wat verstaan moet worden onder ‘fundamentele’ mensenrechten, worden aantastingen van een ruim geïnterpreteerd recht op leven in elk geval als rechten beschouwd die humanitaire interventie beoogt te beschermen. Hieronder dienen niet alleen verstaan te worden daadwerkelijke uitroeiing door middel van standrechtelijke executies, gerichte gewapende of politionele aanvallen op willekeurige burgerdoelen, doch allerlei vormen van grootschalige levensbedreigende situaties, zoals hongersnoden en natuurrampen waarbij het onmogelijk wordt gemaakt adequate zorg aan de slachtoffers te verlenen.⁷⁰ In hoeverre andere ‘fundamentele’ mensenrechten beschermd kunnen worden, zoals het recht op fysieke integriteit, het recht op een eerlijk proces en vrijheid van meningsuiting, alsmede het recht op zelfbeschikking, staat zoals gezegd open voor discussie. Gesteld kan worden dat schendingen van dergelijke rechten op zijn minst een grote rol spelen bij de invulling van het begrip ‘grootschalig’.

⁶⁸ Adviescommissie Mensenrechten en Buitenlands Beleid en Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken, *op. cit. supra*, noot 18, p. 4

⁶⁹ W.D. Verweij, *op. cit. supra*, noot 22, p. 369

⁷⁰ Adviescommissie Mensenrechten en Buitenlands Beleid en Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke

4.2 VN-Handvest

4.2.1 Plicht tot bescherming mensenrechten

Art. 2 lid 2 Handvest legt aan de lidstaten van de VN de verplichting op te goeder trouw de verplichtingen voortvloeiend uit het Handvest na te komen. Deze betreffen niet alleen normen ten aanzien van vrede en veiligheid, maar ook ten aanzien van de internationale bevordering en bescherming van de mensenrechten. Volgens artikel 1 lid 3 behoort het bevorderen en stimuleren van eerbied voor de rechten van de mens immers ook tot de doelstellingen van de Verenigde Naties. Deze doelstellingen zijn nader vormgegeven in artikelen 55 en 56 Handvest. Op basis van deze artikelen is in het kader van de VN een groot aantal resoluties en verdragen tot stand gekomen. Van meer dan alleen symbolische waarde is de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens door de Algemene Vergadering van 1948. In het hetzelfde jaar is de Genocide Conventie tot stand gekomen. In 1966 volgden verdragen als het Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten en het Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten. De mensenrechtenverdragen en daarin voorziene handhavingsprocedures hebben een wezenlijke inperking met zich mee gebracht van de reikwijdte van het in art. 2 lid 7 van het Handvest neergelegde beginsel van respect voor zaken die wezenlijk binnen de bevoegdheid van de staat vallen. De morele, politieke en juridische betekenis die in toenemende mate aan de mensenrechten toegekend wordt, heeft een plicht tot internationale bescherming en bevordering van aan individuele mensen en groepen mensen toekomende fundamentele mensenrechten doen ontstaan. Deze plicht is door het Internationaal Gerechtshof in de *Barcelona Traction Case* in 1970 erkend als een *erga omnes* verplichting,⁷¹ een op alle staten van de wereldgemeenschap geldende verplichting, zowel individueel als collectief. Onduidelijk is tot dusver welke consequenties dit *erga omnes* karakter met zich meebrengt. De diverse mensenrechtenverdragen hebben hun eigen toezichtmechanismen, terwijl de verdragsrelaties tussen de lidstaten verschillend kunnen zijn vanwege de mogelijkheid tot het maken van voorbehouden en het al dan niet partij worden bij additionele protocollen. Dit roept de vraag op welke maatregelen tegen schendingen van de *erga omnes* verplichtingen buiten de mechanismen van de specifieke verdragen om mogelijk zijn.⁷² Het is in dit opzicht van belang op te merken dat de meest basale mensenrechten in toenemende mate een zaak vormen die het hele wereldgemeenschap aangaan.⁷³ In het licht daarvan zijn retorsies en represailles mogelijk tegen schendingen van fundamentele mensenrechten door andere staten. Aangezien humanitaire interventie het gebruik van geweld met zich meebrengt en daarom niet

⁷¹ *Barcelona Traction Case* (België vs. Spanje), 1970, ICJ Reports 3, par. 33 en 34

⁷² P. Malanczuk, *Humanitarian Intervention and the Legitimacy of the Use of Force* (Amsterdam, 1993), p. 13

⁷³ "Da es nun mit der unter den Völkern der Erde einmal durchgängig überhandgenommenen (engeren oder weiteren) Gemeinschaft so weit gekommen ist, daß die Rechtsverletzung an einem Platz der Erde an allen gefühlt wird ...", I. Kant, *Moral and Political Writings* (C.J. Friedrich (ed.) (1949), p. 448

beschouwd kan worden als represaille,⁷⁴ is het de vraag of staten in plaats van vreedzame maatregelen te nemen ook geweld mogen gebruiken.

4.2.2 Art. 2 lid 4

Een van de gevallen waarin het Handvest het gebruik van geweld toestaat is het inherente recht op individuele of collectieve zelfverdediging op grond van art. 51 Handvest. Van dit recht kan echter slechts sprake zijn indien er een gewapende aanval op een lidstaat plaatsvindt. Art. 51 Handvest kan daarom geen rechtsgrond vormen voor humanitaire interventie. In november 1998 nam de Noord Atlantische Vergadering van de NAVO in de 'Resolution on Recasting Euro-Atlantic Security' echter het volgende aan:

"[...] that the inherent right of individual or collective self-defence, also enshrined in Article 51 of the UN Charter, must include defence of common interest and values, including when the latter are threatened by humanitarian catastrophes, crimes against humanity, and war crimes; [...]"⁷⁵

Een dermate ruime interpretatie van het recht op zelfverdediging is naar maatstaven van het volkenrecht absurd en behoeft geen nadere aandacht; gelukkig betrof het hier slechts een advies. Omdat de uitzonderingen op het geweldverbod die het Handvest biedt niet van toepassing zijn op humanitaire interventie, is de interpretatie van art. 2 lid 4 Handvest cruciaal. Een restrictieve interpretatie van het artikel zou het gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden mogelijk kunnen maken. Achtereenvolgens zullen de *travaux préparatoires* van het VN-Handvest, de context en onderlinge verhouding van de diverse relevante bepalingen en relevante resoluties van de Algemene Vergadering de revue passeren.

De intentie van de opstellers van het VN-Handvest waren een systeem van collectieve veiligheid op te bouwen. De bedoeling was duidelijk het geweldsmonopolie bij de Veiligheidsraad te leggen en geweldgebruik door individuele lidstaten tegen te gaan. Zoals de vertegenwoordiger van de Verenigde Staten stelde:

"les intentions des auteurs du texte original étaient de déclarer dans les termes le plus généraux, une interdiction absolue et sans restrictions"⁷⁶

Een veel gehoord argument bij voorstanders van humanitaire interventie is dat geweld alleen verboden zou zijn indien het gericht is tegen de territoriale integriteit en de politieke

⁷⁴ Met de invoering van het VN-Handvest zijn represailles die gepaard gaan met gebruik van geweld verboden. Zie I. Brownlie, *International Law and the Use of Force by States* (Oxford 1963), p.281

⁷⁵ NATO Doc. AR 295 SA (1998)

⁷⁶ UNCIO VI 339 (authentieke opname in het Frans); zie ook W.D. Verweij, *op. cit. supra*, noot 22, p. 378

onafhankelijkheid van een andere staat. Humanitaire interventie zou zich beperken tot louter humanitaire doeleinden, en daarom niet in strijd zijn met art. 2 lid 4 Handvest. In de zaak die Joegoslavië aanspande tegen België bij het Internationaal Gerechtshof aangaande de legaliteit van de deelname van dat land aan Operation Allied Force, verweerde België zich als volgt:

“Donc ce n’est pas une intervention dirigée contre l’intégrité territoriale, l’indépendance pour l’ex-Républie de Yougoslavie, c’est une intervention pour sauver une population en péril, en détresse profonde. C’est la raison pour laquelle le Royaume de Belgique estime que c’est une intervention humanitaire armée qui est compatible avec l’article 2, paragraph 4 de la Charte qui ne vise que les interventions dirigées contre l’intégrités territoriale et l’indépendance politique de l’Etat en cause. [...]”⁷⁷

Hoewel de redenering redelijk lijkt, is zij onhoudbaar. Een invasie, of in casu bombardementen vanuit de lucht, schendt per definitie de territoriale integriteit en politieke onafhankelijkheid van een staat. Er is welhaast een Orwelliaanse interpretatie van deze termen voor nodig om het idee te aanvaarden dat de interveniënt de ware wil van de staat zou vertolken die het aanvalt. Niet voor niets wordt in resolutie 3314 (XXIX, Definition of Aggression) van de Algemene Vergadering elke eerste vorm van geweld gedefinieerd als ‘agressie’, tenzij de Veiligheidsraad anders oordeelt. De resoluties die in de loop der jaren door de Algemene Vergadering zijn aangenomen, versterken het absolute karakter van het geweldverbod. In het bijzonder zij gewezen op de hierboven aangehaalde Resolutie 3314 (XXIX), Definition of Aggression, maar ook Resolutie 2131 (XX), Declaration on Inadmissibility of Intervention en Resolutie 2625 (XXV), de Declaration on Principles of International Law. Terwijl Resolutie 2131 stelt dat gewapende interventie gelijk moet worden gesteld aan agressie, bepaalt Resolutie 2625 het volgende:

“[...] No State or group of States has the right to intervene, directly or indirectly, for any reason whatsoever, in the internal or external affairs of any State. Consequently, armed intervention and all forms of interference or attempted threats against the personality of the State or against its political, economic and cultural elements, are in violation of international law.

No state may use or encourage the use of economic, political or any other type of measure to coerce another State in order to obtain from it the subordination of the exercise of its sovereign rights and to secure from it advantages of any kind. Also, no State shall organize, assist, foment, finance, incite or tolerate subversive, terrorist or armed activities directed against towards the violent overthrow of the regime of another State, or interfere in civil strife in another State. [...]”

⁷⁷ *Legality of Use of Force*, (Joegoslavië-België), Internationaal Gerechtshof, CR 99/15, pp. 16-17

Nu is inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van een staat niet geheel uitgesloten wanneer er sprake is van grootschalige schendingen van fundamentele mensenrechten. In het geval van Kosovo heeft de Veiligheidsraad daarenboven Hoofdstuk VII van het Handvest ingeroepen en een bedreiging van de internationale vrede en veiligheid in de regio geconstateerd, zodat de crisis niet een louter binnenlandse aangelegenheid was. Dit neemt echter niet weg dat *gewapende* interventie buiten de Veiligheidsraad om nog steeds onder het geweldverbod van art. 2 lid 4 Handvest valt.

4.2.3 *Verhouding tot andere doelstellingen VN*

Art 2 lid 4 eindigt met de zinsnede: "[...] en van elke andere handelwijze die onverenigbaar is met de doelstellingen van de Verenigde Naties." Dit laat wellicht ruimte open voor gebruik van geweld dat in overeenstemming is met andere doelstellingen van de VN dan het handhaven van de internationale vrede en veiligheid, zoals bijvoorbeeld het bevorderen en beschermen van de mensenrechten. Deze doelstelling staat immers niet voor niets omschreven in artikelen 1 lid 3, 55 en 56 Handvest. Noch het Handvest zelf, noch de op basis van deze artikelen gesloten verdragen bevatten echter enige aanwijzing die staten het recht zou geven geweld te gebruiken tegen staten die de mensenrechten schenden. Een uitzondering zou gevormd kunnen worden wanneer de schendingen van de mensenrechten de vorm aannemen van genocide. In het geval van genocide ontstaat naar alle waarschijnlijkheid zelfs een verplichting voor staten om maatregelen te nemen, in elk geval voor staten die partij zijn bij de Genocide Conventie.⁷⁸ Volgens art. 2 van de Conventie is genocide:

"The following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such:

- a. Killing members of the group;
- b. Causing serious bodily or mental harm to members of the group;
- c. Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;
- d. Imposing measures intended to prevent births within the group;
- e. Forcibly transferring children of the group to another group."

Staten die partij zijn bij de Conventie zijn individueel tot maatregelen verplicht, zoals het voorzien in nationale wetgeving die bestraffing van de misdaad van genocide mogelijk maakt. Tevens kunnen staten volgens artikel 8 van de Conventie een beroep doen op de Verenigde Naties:

⁷⁸ Zie de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof in de Genocide case (Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia), 1996

“Any contracting Party may call upon the competent organs of the United Nations to take such action under the Charter of the United Nations as they consider appropriate for the prevention and suppression of acts of genocide or any of the other acts enumerated in article III.”

Ten aanzien van de toepasselijkheid van de Genocide Conventie kan het volgende worden opgemerkt. Ten eerste is het ten zeerste de vraag of er in Kosovo sprake was van genocide. De etnische zuiveringen die er zich hadden voorgedaan tot op het moment waarop de NAVO de aanval opende, kunnen op zichzelf niet worden gekwalificeerd als genocide. Weliswaar hadden zich ernstige, grootschalige schendingen van de mensenrechten voltrokken en hadden in de periode van een jaar, voorafgaand aan de NAVO-bombardementen, ongeveer 2000 mensen de dood gevonden,⁷⁹ daarmee is geenszins bewezen dat er sprake was van genocide. Van een *dolus specialis*, een intentie om de Kosovo Albanen als zodanig geheel of gedeeltelijk te vernietigen, leek geen sprake. Wel is duidelijk dat de gewelddadigheden en etnische zuiveringen geïntensiveerd en uitgebreid zijn nadat de NAVO de luchtaanvallen gelanceerd had. Vooralsnog is het echter onwaarschijnlijk dat de Genocide Conventie van toepassing is.

Zelfs al zou dit het geval zijn, dan moet opgemerkt worden dat de Conventie geen enkele bepaling bevat die staten het recht zou geven buiten de Veiligheidsraad om geweld te gebruiken ter bestrijding of voorkoming van genocide. Art. 8 refereert daarenboven juist aan de competente organen van de Verenigde Naties. Art. 56 Handvest komt op hetzelfde neer: “Alle Leden verbinden zich gezamenlijk en afzonderlijk op te treden *in samenwerking met de Organisatie* ter verwezenlijking van de in artikel 55 genoemde doeleinden.” De conclusie luidt derhalve dat het VN-Handvest en de daaraan gerelateerde mensenrechtendocumenten geen ruimte bieden voor humanitaire interventie.⁸⁰

4.3 Gewoonterecht

In het licht van het bovenstaande moet opgemerkt worden dat het NAVO-optreden in strijd was met het Handvest van de Verenigde Naties. Deze conclusie stemt om meerdere redenen tot nadenken. Heeft het VN-systeem gefaald in Kosovo en is het Handvest wel in staat om effectief het hoofd te bieden tegen schendingen van de mensenrechten? Hoe het ook zij, naast het Handvest is ook het gewoonterecht een bron van internationaal recht. Voordat humanitaire interventie daarbinnen gestalte gekregen heeft, zal sprake moeten zijn van een *opinio iuris* en een statenpraktijk. Een mogelijkheid waarop in de literatuur regelmatig een beroep is gedaan betreft de zogenaamde link-theorie. Volgens deze doet het falen van het stelsel van collectieve veiligheid,

⁷⁹ Volgens een schatting van het Britse Ministerie van Defensie, <http://www.mod.uk/news/kosovo/50facts.htm> (bezocht op 8 juli 1999)

⁸⁰ Zie ook bijvoorbeeld B. Simma *op. cit. supra*, noot 15, p. 123-24

zoals neergelegd in het VN-Handvest, een veronderstelde gewoonterechtelijke regel van vóór de totstandkoming van de Verenigde Naties herleven. Lillich merkte hierover het volgende op:

“[it] is really a kind of subsequent interpretation approach, a reinterpretation of the Charter necessitated by subsequent events. There obviously has been a breakdown in this area; machinery envisaged by the Charter was never established, the machinery that would, in effect, warrant a State's relinquishment of its traditional rights”⁸¹

In feite strekt dit tot toepassing van de *clausula rebus sic stantibus* op de bepalingen van het VN-Handvest inzake de bescherming en bevordering van de internationale vrede en veiligheid, waardoor een uitzondering op het geweldverbod mogelijk zou worden gemaakt. Andere auteurs leggen meer nadruk op de voorzienbaarheid van het falen van het VN-systeem. Daarom zou art. 2 lid 4 Handvest opzettelijk ambigu zijn geformuleerd, om zo ruimte open te laten voor gewoonterechtelijke regels die het gebruik van geweld zouden rechtvaardigen.⁸² Los van de houdbaarheid van deze theorieën is het van belang om te onderzoeken of er zich in de statenpraktijk een gewoonte heeft ontwikkeld van humanitaire interventie.

4.3.1 Statenpraktijk

Omdat de link-theorie gebaseerd is op het bestaan van een gewoonterechtelijke regel van humanitaire interventie van voor de totstandkoming van de Verenigde Naties, zal eerst moeten blijken in hoeverre daar sprake van was. Niemand minder dan de grondlegger van het moderne volkenrecht, Grotius, stelde reeds dat de exclusieve jurisdictie van de soevereine staat ophoudt waar verontwaardiging over de mensheid begint.⁸³ Hoewel de doctrine van humanitaire interventie zich in de literatuur zeker ontwikkeld heeft en enige navolging kreeg in de statenpraktijk, was er van aanvaarding als gewoonterecht geen sprake. Bovendien waren alle vermeende gevallen twijfelachtig en moeten zij gezien worden in de context van het onbeperkte recht van staten om oorlog tegen elkaar te voeren.⁸⁴ Reeds voor de oprichting van de Verenigde Naties werd hieraan nu juist geprobeerd een einde te maken. Vanaf in 1928 hebben vele staten zich aangesloten bij het Kellogg-Briand verdrag, dat het de lidstaten reeds verbood om oorlog te voeren ten behoeve van hun nationaal beleid. Ook na 1945 is er door verschillende staten geweld gebruikt voor humanitaire doeleinden. Omdat behandeling van alle gevallen waarin mogelijkwerwijs sprake was van humanitaire interventie de ruimte in deze scriptie ontstijgt zal ik mij beperken tot een aantal in het oog springende gevallen.

⁸¹ R.B. Lillich, *Thoughts on Kind-hearted Gunmen, Humanitarian Intervention* (Charlottesville 1973), p. 61

⁸² W.D. Verweij, *op. cit. supra*, noot 22, p. 387

⁸³ H. Lauterpacht, *The Grotian Tradition in International Law, British Journal of International Law* 23 (1946), p. 46

⁸⁴ N. Ronzitti, *Rescuing Nationals Abroad through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity* (1985), p. 89

In december 1971 vielen Indiase troepen Oost-Pakistan binnen na gewelddadige botsingen tussen India en Pakistan. In Oost-Pakistan woedde op dat moment een burgeroorlog waarin de zogenaamde Awami Liga voor onafhankelijkheid van West-Pakistan streed. Door het geweld van de regeringstroepen waren duizenden mensen gedood en 10 miljoen op de vlucht geslagen. Voorafgaand aan de invasie deed premier Gandhi een vergeefs beroep op de internationale gemeenschap en de Verenigde Naties om iets aan de situatie te doen. Nadat internationale respons uitbleef en de Pakistaanse luchtmacht een Indiaas vliegveld gebombardeerd had, beriep India zich op het recht op zelfverdediging.⁸⁵ Hoewel zeer zwaarwegende humanitaire belangen aanwezig waren – zo had de Secretaris-Generaal van de VN gewaarschuwd voor ‘menselijke ellende en een potentiële ramp’⁸⁶ – werd allengs duidelijk dat niet-humanitaire overwegingen eveneens een doorslaggevende rol speelden in het optreden van India. Afgezien van het economische probleem dat de vluchtelingenstroom vormde had India politiek belang bij de afscheiding van Bangladesh. Zo had India de guerrillabeweging er actief gesteund en benadrukte het het recht op zelfbeschikking van het volk van Oost-Pakistan en op steun in hun strijd tegen het West-Pakistaanse “kolonialisme”. Zes dagen na de Indiase invasie gaven de Pakistaanse troepen zich over en was de *de facto* onafhankelijkheid van Bangladesh een feit. De Algemene Vergadering veroordeelde het Indiase optreden echter met een grote meerderheid en riep het land op zijn troepen terug te trekken.⁸⁷

Een tweede geval dat beschouwd zou kunnen worden als humanitaire interventie betrof de invasie en bezetting van Uganda door Tanzaniaanse troepen in 1979. Nadat zich onder het regime van Idi Amin ernstige schendingen van de mensenrechten hadden plaatsgevonden en zich grensincidenten tussen de buurlanden hadden afgespeeld, besloot Tanzania in te grijpen. Het land beriep zich op overigens op zelfverdediging in plaats van op humanitaire interventie. Grootschalige protesten van Afrikaanse landen tegen de invasie en bezetting van Uganda bleven uit. Een precedent voor zuiver humanitaire interventie kan het Tanzaniaanse optreden echter moeilijk genoemd worden. Het door Tanzania in het zadel geholpen nieuwe regime maakte zich namelijk schuldig aan minstens even ernstige wreedheden als zijn voorganger.⁸⁸

Een interventie die zowel qua intenties als effecten een humanitair karakter droeg, was het ingrijpen in 1979 van Franse troepen in de Centraal Afrikaanse Republiek, een voormalige Franse kolonie. De wreedheden die gepleegd werden door keizer Bokassa en de noodzaak om geweld te gebruiken zonder dat nog langer gewacht kon worden, werden gezien als adequate gronden voor de Franse interventie. De verklaring van Frankrijk dat het uit humanitaire overwegingen had

⁸⁵ The Events in East Pakistan, 1971 (International Commission of Jurists, Geneva 1972), p. 96; zie ook W.D. Verweij, *op. cit. supra*, noot 22, p. 402

⁸⁶ The Events in East Pakistan, 1971 (International Commission of Jurists, Geneva 1972), p. 79

⁸⁷ O. Schachter, *International Law in Theory and Practice* (Dordrecht 1991) p. 124

⁸⁸ *idem*, p.125

gehandeld en dat de actie noodzakelijk was, werd niet bestreden of veroordeeld.⁸⁹ Nadat Liberia vanaf 1989 geteisterd werd door een burgeroorlog, intervieneerden vijf lidstaten van ECOWAS, een regionale organisatie in West-Afrika om een einde te maken aan het geweld en de rampzalige humanitaire situatie. Ongeveer 3000 troepen van ECOMOG (ECOWAS Monitoring Group) trokken de hoofdstad Monrovia binnen. Op dat moment waren de ingrediënten voor humanitaire interventie aanwezig.⁹⁰ het aantal doden was dramatisch, terwijl hongersnood en de verspreiding van ziekten dreigden te uit te breken. De voortdurende gevechten en de grote vluchtelingenstroom vormden een bedreiging voor de vrede en veiligheid in de regio. ECOWAS had zonder succes geprobeerd de strijdende partijen tot een staak-het-vuren te bewegen en in te stemmen met een vredesmacht. Het besluit te interviëren werd genomen door een regionale organisatie, niet door een enkele staat. Bovendien was het gebruikte geweld proportioneel ten opzichte van de humanitaire crisis die men beoogde te bestrijden. Een minimum aan geweld werd gebruikt om een safe-haven te creëren in Monrovia. Daar stond tegenover dat de grootste van de strijdende partijen, de NPFL van Charles Taylor, die 90% van het grondgebied controleerde, zich tegen de komst van de vredesmacht verzette. Nadat de NPFL eerst uit Monrovia verdreven was in 1990, opende ECOMOG de aanval op de NPFL in 1992 (aanvankelijk uit zelfverdediging), waarbij het de Nigeriaanse luchtmacht gebruikte om de posities van NPFL te bestoken en hen vervolgens verder terug te dringen. De onpartijdigheid van de vredesmacht werd daardoor discutabel; in feite werd ECOMOG zelf een van de strijdende partijen. Op 19 november 1992 boog de Veiligheidsraad zich in resolutie 788 over het ECOMOG-optreden. Formeel werd het door de troepenmacht gebruikte geweld nooit expliciet goedgekeurd.⁹¹ Wel werden schendingen van het staakt-het-vuren en aanvallen op de vredesmacht veroordeeld. Daarnaast riep de Veiligheidsraad staten op om de maatregelen van ECOMOG, gericht op een vreedzame oplossing, te respecteren. Zoals hierboven reeds vermeld kon uit de opstelling van de Veiligheidsraad impliciete toestemming voor het ECOWAS-optreden worden afgeleid.

De invasie van geallieerde troepen in Irak om de Koerden aldaar te beschermen tegen het Iraakse leger kende eveneens een duidelijk humanitair karakter. De interviërende landen beriepen zich overigens niet op humanitaire interventie, maar op resolutie 688 van de Veiligheidsraad. Deze veroordeelde "the repression of the Iraqi civilian population in many parts of Iraq, including most recently in Kurdish populated areas, the consequences of which threaten international peace and security in the region". Deze consequenties werden omschreven als "a massive flow of refugees towards and across international borders" en als "cross border

⁸⁹ idem, p. 125

⁹⁰ D. Wippman, *Enforcing the Peace: ECOWAS and the Liberian Civil War, Enforcing Restraint*, in *Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts* (Lori Fischer Damrosch ed., 1993), p. 179

⁹¹ idem, p. 186

incursions".⁹² De Veiligheidsraad machtigde de geallieerden echter niet tot het gebruik van geweld. Bovendien was Hoofdstuk VII van het Handvest niet ingeroepen, maar benadrukte de Veiligheidsraad art. 2 lid 7 Handvest. De resolutie kon daarom op zichzelf niet gezien worden als rechtsbasis voor het geallieerde optreden. Daar staat tegenover dat het optreden zich beperkte tot een zuiver humanitair doel, de duur van de operatie beperkt was en de inzet van militairen niet leidde tot gevechten met het Iraakse leger. Aan de andere kant was de humanitaire ramp ontstaan nadat de toenmalige president van de Verenigde Staten George Bush de Iraakse bevolking opgeroepen had in opstand te komen tegen het regime van Saddam Hussein.

4.3.2 *Beoordeling opinio iuris en statenpraktijk*

Zoals gezegd is het hoogst twijfelachtig of zich voor de oprichting van de Verenigde Naties een gewoonterechtelijke regel van humanitaire interventie ontwikkeld heeft. Zelfs als zich een dergelijke ontwikkeling voordeed, werd daar met het absolute geweldverbod buiten de in het VN-Handvest geformuleerde uitzonderingen een einde aan gemaakt. De statenpraktijk van na 1945 levert hooguit een handjevol gevallen van zuivere humanitaire interventie op, wat onvoldoende is voor het bestaan van een regel van gewoonterecht. In de meeste gevallen hadden de interveniërende staten hun eigen politieke agenda⁹³, en speelden het uitoefenen van invloed op de politieke onafhankelijkheid van de staat op wiens grondgebied de interventie plaatsvond en andere niet-humanitaire overwegingen een vaak doorslaggevende rol. Ten aanzien van de statenpraktijk en de bezwaren die er in het algemeen zijn tegen humanitaire interventie publiceerde het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken in 1986 het volgende:

"[...]But the overwhelming majority of contemporary legal opinion comes down against the existence of a right of humanitarian intervention, for three main reasons: first, the UN Charter and the corpus of modern international law do not seem specifically to incorporate such a right; secondly, state practice in the past two centuries, and especially since 1945, at best proves only a handful of genuine cases of humanitarian intervention, and, on most assessments, none at all; and finally, on prudential grounds, that the scope of abusing such a right argues strongly against its creation. As Akehurst argues, 'claims by some states that they are entitled to use force to prevent violations of human rights may make other states reluctant to accept legal obligations concerning human rights.' In essence, therefore, the case against making humanitarian intervention an exception to the principle of non-intervention is that its doubtful benefits would be heavily outweighed by its costs in terms of respect for international law."⁹⁴

Met het ontbreken van duidelijk gewoonterecht vóór de oprichting van de Verenigde Naties is de

⁹² S/RES/688, 5 april 1991

⁹³ O. Schachter, *op. cit. supra*, noot 83

⁹⁴ British Foreign Policy Document No. 148, British Year Book of International Law, Volume 57 (1986), p. 614

link-theorie al op losse schroeven komen te staan. De pijler van de theorie, het feit dat het systeem van collectieve veiligheid zou falen, is evenwel nog niet weggeslagen. Een beroep op een dergelijk falen is echter een zeer riskante aangelegenheid. Het ondermijnt het fragiele stelsel van collectieve veiligheid, en zou kunnen leiden tot een *self-fulfilling prophecy*: door een beroep te doen op het falen van het systeem, dreigt het systeem inderdaad als een kaartenhuis uiteen te vallen. In de theorie ligt daarom een escalierend en destructief effect besloten. Het Internationaal Gerechtshof oordeelde over een beroep op falen van het systeem van collectieve veiligheid dan ook als volgt:

“The Court can only regard the alleged right of intervention as the manifestation of a policy of force, such as has, in the past, given rise to most serious abuses and such as cannot, *whatever the present defects in international organization*, find a place in international law”⁹⁵

Hoewel zeker wat te zeggen was voor het falen van het systeem van collectieve veiligheid ten tijde van de Koude Oorlog, heeft geen enkele staat het geweldverbod van art. 2 lid 4 Handvest ter discussie gesteld. Gewelddadigheden tussen Ethiopië en Eritrea of India en Pakistan tonen aan dat ook anno 1999 het verbod niet overal in acht wordt genomen. Dat neemt het universele en absolute karakter ervan niet weg. Zelfs staten die het geweldverbod overtraden hebben een beroep gedaan op uitzonderingen of rechtvaardigingen die in het Handvest verankerd liggen, zoals het recht op zelfverdediging. Het Internationaal Gerechtshof oordeelde over deze handelwijze als volgt:

“If a State acts in a way incompatible with a recognized rule but defends its conduct by appealing to exceptions or justifications contained within the rule itself then, whether or not the State's conduct is justifiable on that basis, the significance of that attitude is to confirm rather than to weaken the rule.”⁹⁶

Voor zover de link-theorie enige volkenrechtelijke betekenis had, is deze met het beëindigen van de Koude Oorlog komen te vervallen. De nauwere onderlinge samenwerking tussen de permanente leden van de Veiligheidsraad heeft een belangrijk obstakel voor het functioneren van het stelsel van collectieve veiligheid weggenomen. Bovendien is van een wereldwijde aanvaarding van humanitaire interventie in het geheel geen sprake. Geen enkele resolutie van de Veiligheidsraad of de Algemene Vergadering wijst in die richting. Ook de jurisprudentie laat er geen twijfel over bestaan. Het Internationaal Gerechtshof oordeelde in de *Nicaragua Case* als volgt:

“[w]hile the United States might form its own appraisal of the situation as to the respect for human rights in Nicaragua, the use of force could not be the the appropriate method to monitor or ensure such respect. With

⁹⁵ *Corfu Channel Case* (Verenigd Koninkrijk v. Albanië), Merits, 4 ICJ Reports (1949), p. 35 (cursivering toegevoegd)

⁹⁶ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 98 (par. 186)

regard to the steps actually taken, the protection of human rights, a strictly humanitarian objective, cannot be compatible with the mining of ports, the destruction of oil installations, or again with the training, arming and equipping of the *contras*. The Court concludes that the argument derived from the preservation of human rights in Nicaragua cannot afford a legal justification for the conduct of the United States, and cannot in any event be reconciled with the legal strategy of the respondent State, which is based in the right of collective self-defence."⁹⁷

4.4 Conclusie

De conclusie luidt dat humanitaire interventie in strijd is met het volkenrecht. Hoewel het bevorderen van eerbied voor de rechten van de mens ook tot de doelstellingen van de Verenigde Naties behoort, bieden het Handvest en de daaraan gerelateerde mensenrechtendocumenten geen ruimte voor unilateraal gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden. Zelfs de Genocide Conventie bevat geen enkele bepaling die staten het recht zou geven geweld te gebruiken zonder toestemming van de Veiligheidsraad. Indien en voor zover het gewoonrecht van voor 1945 ruimte bood voor humanitaire interventie, is daar met de oprichting van de Verenigde Naties een einde aan gekomen. De statenpraktijk van na 1945 levert hooguit een handjevol gevallen van zuivere humanitaire interventie op, terwijl de *opinio iuris* zich duidelijk verzet heeft tegen een gewoonterechtelijke regel die een uitzondering op het geweldverbod buiten het Handvest om mogelijk zou maken.

4.5 Slotbeschouwingen

Indien er zich situaties voordoen waarin staten zich genoodzaakt zouden zien tot het gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden, dan is een beroep op de Veiligheidsraad noodzakelijk. De recente geschiedenis wijst uit dat de Veiligheidsraad zich in toenemende mate juist bezig houdt met grootschalige schendingen van mensenrechten, die niet langer gezien worden als een louter binnenlandse aangelegenheid. In een aantal binnenlandse conflicten zijn lidstaten zelfs gemachtigd tot het gebruik van geweld.⁹⁸ Mocht de Veiligheidsraad door veto's niet in staat zijn tot actie over te gaan, dan staat nog altijd de weg open naar de Algemene Vergadering door middel van een Uniting for Peace Resolution. Toestemming via een dergelijke resolutie geeft het gebruik van geweld door individuele lidstaten, hoewel *stricto sensu* misschien illegaal, een sterke morele rechtvaardiging.

Hoewel humanitaire interventie in strijd is met het huidige volkenrecht, is de ontwikkeling van een gewoonterechtelijke regel, die een nieuwe uitzondering mogelijk zou maken op het in het VN-Handvest vastgelegde geweldverbod, niet uitgesloten. Eenvoudig zal dit niet gaan gezien het

⁹⁷ *idem*, pp. 134-135, paras. 267 and 268

⁹⁸ Zie noot 65

ius cogens karakter van het geweldverbod en het primaat van de Veiligheidsraad voor geweldgebruik binnen het systeem van collectieve veiligheid. Het toenemende belang dat gehecht wordt bescherming van fundamentele mensenrechten zou echter eveneens een *ius cogens* karakter kunnen aannemen.⁹⁹ Afwijking van het geweldverbod om desnoods unilateraal op te komen voor de mensenrechten zou daardoor mogelijk worden. Indien de NAVO voorstander zou zijn van een dergelijke ontwikkeling krijgt het optreden tegen Joegoslavië een bijzonder karakter. Door zich op het nog niet bestaande recht van humanitaire interventie te beroepen zou de NAVO een lans breken voor nieuw volkenrecht. Dan moet de NAVO dit recht wel claimen; niet alleen voor zichzelf, maar voor alle staten ter wereld. Het is maar zeer de vraag of daar sprake van is. Uit de verklaringen van de NAVO en de individuele lidstaten kan een dergelijke stellingname niet eenduidig worden afgeleid. Van de tien NAVO-lidstaten die door Joegoslavië bij het Internationaal Gerechtshof aangeklaagd zijn wegens hun deelname aan 'Allied Force' heeft slechts België zich een beroep gedaan op humanitaire interventie. Het is daarom zeer twijfelachtig of de NAVO-landen wel zitten te wachten op een recht op humanitaire interventie. Buiten Europa, in het bijzonder in Afrika, zou het tot rampzalige gevolgen kunnen leiden. Hans Kinkel, destijds de minister van Buitenlandse Zaken van Duitsland, verklaarde in een debat in de Bundestag over de Duitse steun aan de ACTORD:

"The decision of NATO [ACTORD, SRW] must not become a precedent. As far as the Security Council monopoly on force is concerned, we must avoid getting on a slippery slope."¹⁰⁰

Daarmee gaf Duitsland aan dat het de Kosovo-crisis als een exceptioneel geval beschouwde. Dat het volkenrecht geen ruimte biedt voor humanitaire interventie is overigens begrijpelijk. De statenpraktijk heeft, zoals het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken in 1986 al constateerde, uitgewezen dat het gevaar voor misbruik groot is. Zo vonden onder de dekmantel van humanitaire interventie onder andere de invasies van Tsjecho-Slowakije en Oost-Timor plaats door respectievelijk Hitler-Duitsland en Indonesië. Daarnaast schuilt in humanitaire interventie het gevaar van de 'barmhartige Samaritaan' die in zijn ijver mensenlevens te redden meer schade aanricht dan het probleem dat hij poogt te bestrijden, veroorzaakte. Het gevaar voor buitenproportioneel geweldgebruik om een aanvankelijk louter humanitair doel te bereiken is groot. Bovendien brengen zelfs zuiver humanitaire interventies het negatieve effect met zich mee dat de psychologische drempel om geweld te gebruiken verlaagd wordt, ook voor niet-humanitaire doeleinden. De doos van Pandora dreigt daardoor geopend te worden. Het is daarom beter gedrag dat vrijwel altijd schadelijk is geheel te verbieden en afwijkingen daarvan in sommige gevallen te

⁹⁹ België beriep zich in de *Legality of Use of Force Case* op het *ius cogens* karakter van fundamentele mensenrechten

¹⁰⁰ Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 13/248, 16 oktober 1998, p. 23129; zie ook B. Simma, *op. cit. supra*, noot 34, p. 13

gedogen, dan een nieuwe uitzondering op het geweldverbod toe te staan buiten het VN-Handvest om, met alle gevaren van dien.

Toch kunnen er zich omstandigheden voordoen waarin schendingen van de mensenrechten een dermate ernstig en grootschalig karakter aannemen, zoals in het geval van genocide, oorlogsmisdaden of misdaden tegen de menselijkheid, dat een groot moreel dilemma ontstaat. Wanneer de Veiligheidsraad door verlammeende veto's niet in staat zou zijn iets te ondernemen, is militair ingrijpen om duizenden, misschien zelfs miljoenen mensenlevens te redden, toch illegaal. Natuurlijk kunnen staten in dergelijke situaties interveniëren, in de hoop niet te worden veroordeeld. Maar zelfs al vindt geen veroordeling plaats, dan nog zou de interventie onrechtmatig zijn. De door het volkenrecht voorgeschreven passiviteit kan in exceptionele gevallen exemplarisch zijn voor het aloude adagium *summum ius, summa iniuria*. Het is de vraag of het volkenrecht niet toch reeds in dergelijke situaties voorziet, of daarin tenminste zou moeten voorzien.

5. STATE OF NECESSITY

Uitgangspunten voor een minder riskante oplossing die het hoofd zou kunnen bieden aan humanitaire rampsituaties, zijn de volgende:

- niet de vitale belangen van welke individuele staat dan ook, maar de belangen van de mensheid als geheel staan op het spel;
- de bescherming van deze belangen zou alleen plaats moeten vinden in exceptionele gevallen van noodtoestand.

Deze uitgangspunten zijn niet gebaseerd op het opnieuw invoeren van een oude regel van gewoonterecht of het falen van het systeem van collectieve veiligheid, maar op universele, het positieve recht ontstijgende waarden. De uitgangspunten brengen ons bij het beginsel van *necessity*, dat reeds een lange geschiedenis kent in het volkenrecht. In de *Caroline case* van 1837 werden de volgende criteria geformuleerd: "instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation". Op grond daarvan werd een Britse inval in het kader van zelfverdediging op het grondgebied van de Verenigde Staten geaccepteerd.

5.1 Humanitaire noodtoestand

Het beginsel van *necessity* werd door de International Law Commission in art. 33 van de Draft Articles of State Responsibility aangehaald als een mogelijke rechtsgrond om een inbreuk op de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid van een andere staat mogelijk te maken onder bepaalde omstandigheden en voor speciale doeleinden, zoals humanitaire.¹⁰¹ Ten aanzien

¹⁰¹ The International Law Commission's Draft Articles on State Responsibility (Dordrecht 1991), p. 351-369

van de *state of necessity* bepaalde het Internationaal Gerechtshof in de *Case concerning Gabcikovo-Nagymaros Project* het volgende:

“[T]he Court considers, first of all, that the state of necessity is a ground recognized by customary international law for precluding the wrongfulness of an act not in conformity with an international obligation. It observes moreover that such ground for precluding wrongfulness can only be accepted on an exceptional basis.”¹⁰²

Aldus oordeelde het Internationaal Gerechtshof dat het een grond is die de internationaalrechtelijke onrechtmatigheid van een bepaalde handeling kan opheffen, en als zodanig door het gewoonterecht erkend is. De voorwaarden die in art. 33 van de Draft Articles of State Responsibility gesteld worden aan de *state of necessity* luiden als volgt:

1. A state of necessity may not be invoked by a State as a ground for precluding the wrongfulness of an act of that State not in conformity with an international obligation of the State unless:
  - a. the act was the only means of safeguarding an essential interest of the State against a grave and imminent peril; and
  - b. the act did not seriously impair an essential interest of the State towards which the obligation existed.
2. In any case, a state of necessity may not be invoked by a State as a ground for precluding wrongfulness:
  - a. if the international obligation with which the act of the State is not in conformity arises out of a peremptory norm of general international law; or
  - b. if the international obligation with which the act of the State is not in conformity is laid down by a treaty which, explicitly or implicitly, excludes the possibility of invoking the state of necessity with respect to that obligation; or
  - c. if the State in question has contributed to the occurrence of the state of necessity.

Gezien het feit dat de *state of necessity* door het Internationaal Gerechtshof erkend is als gewoonterecht staat niet de geldigheid van het beginsel ter discussie, maar is het de vraag onder welke voorwaarden eraan voldaan is wanneer het ingeroepen wordt humanitaire doeleinden. Het vereiste dat een essentieel belang aanwezig moet zijn van de staat die zich beroept op *necessity*, staat aan het beschermen van personen ongeacht hun nationaliteit niet in de weg. De bescherming van fundamentele mensenrechten is namelijk uitgegroeid tot een belang van alle staten, ongeacht of het hun eigen onderdanen betreft. Een andere vraag die rijst ten aanzien van het ontwerpartikel 33 is de mogelijkheid om geweld te gebruiken. Daarmee wordt namelijk het geweldverbod van art 2 lid 4 Handvest overtreden dat een *ius cogens* karakter kent. Met de ‘peremptory norm of general international law’ bedoelde de Commissie voornamelijk agressie en

¹⁰² *Case concerning Gabcikovo-Nagymaros Project* (Hongarije/Slowakije), 25 september 1997, par. 51

annexatie door verovering.¹⁰³ De relatie tot het *ius cogens* karakter van art. 2 lid 4 Handvest is de Commissie echter wijselijk uit de weg gegaan.¹⁰⁴ Het is daarom onzeker of het gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden met een beroep op *necessity* thans mogelijk is.¹⁰⁵ Deze vraag leent zich voor afzonderlijke behandeling buiten deze scriptie. In dit vooralsnog braakliggende terrein van het volkenrecht is een bevestigend antwoord desalniettemin wenselijk.

Er van uitgaande dat het gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden met een beroep op een *state of necessity* niet is uitgesloten, is het van belang criteria te formuleren waaraan voldaan moet zijn alvorens overgegaan kan worden tot dergelijk geweldgebruik. Daarbij past de opmerking dat het volkenrecht vooralsnog geen duidelijke rechtsgrond biedt voor humanitaire interventie, ook niet wanneer sprake zou zijn van *state of necessity*. Geen enkele resolutie van de Veiligheidsraad of de Algemene Vergadering wijst in die richting. De jurisprudentie van het Internationaal Gerechtshof evenmin, hoewel het beginsel als zodanig erkend is als gewoonterecht. Wel hebben zich in de literatuur criteria ontwikkeld die humanitaire interventie onder zeer uitzonderlijke omstandigheden mogelijk zouden moeten maken:

1. Er moet sprake zijn van een noodsituatie, waarin fundamentele mensenrechten op grootschalige wijze geschonden worden;
2. De overheersende doelstelling van de interveniënt dient de bescherming van de mensenrechten te zijn;
3. Een effectief optreden van de VN of van door de VN geautoriseerde regionale instellingen is niet mogelijk of kan niet worden afgewacht;
4. De maatregel dient proportioneel te zijn ten opzichte van de ernst van de situatie;
5. Het effect van de maatregel op de staatsstructuur van het land tegen wie de maatregel is gericht, dient te worden beperkt tot hetgeen noodzakelijk is voor het bereiken van het doel van de maatregel;
6. De interventie mag op zichzelf geen bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid vormen die van zodanige aard is dat het verlies aan mensenlevens als gevolg van de interventie groter is dan het verlies aan mensenlevens waaraan wordt getracht een halt toe te roepen.¹⁰⁶

¹⁰³ International Law Commission, *op. cit. supra*, noot 97, p. 367

¹⁰⁴ International Law Commission, *op. cit. supra*, noot 97, p. 362

¹⁰⁵ Zie E.P.J. Myjer, Internationaal Recht naar de Schroothoop?, *Nederlands Juristen Blad*, 16 april 1999, p. 681

¹⁰⁶ Zie W.D. Verweij, *op. cit. supra*, noot 22, p. 418; Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken & Adviescommissie Mensenrechten, *op. cit. supra*, noot 18, p. 11-13; A. Cassese, *Ex iniuria ius oritur: Are We Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?*, *EJIL* (1999) Vol. 1, p. 27

5.2 Toetsing criteria

Aan de hand van bovenstaande criteria zal het NAVO-optreden getoetst worden. Hieruit zal moeten blijken in hoeverre de NAVO zich in de volkenrechtelijke schemerzone tussen legaliteit en illegaliteit begeven heeft, of deze te buiten gegaan is.

Ad 1:

Zoals de International Law Commission reeds opmerkte: "the State invoking the state of necessity is not and should not be the sole judge of the existence of the necessary conditions in the particular case concerned".¹⁰⁷ De door de NAVO geadresseerde schendingen van de mensenrechten en de humanitaire ramp moet dus niet alleen door de NAVO zelf geconstateerd zijn. Aan alternatieve bronnen is wat dat betreft geen gebrek. Vanaf resolutie 1160 van de Veiligheidsraad heeft de Secretaris-Generaal van de VN rapporten uitgebracht over de situatie in Kosovo.

In oktober 1998 berichtte hij het volgende:

"The desperate situation of the civilian population remains the most disturbing aspect of the hostilities in Kosovo. I am particularly concerned that civilians increasingly have become the main target in the conflict. Fighting in Kosovo has resulted in a mass displacement of civilian populations, the extensive destruction of villages and means of livelihood and the deep trauma and despair of displaced populations. Many villages have been destroyed by shelling and burning following operations conducted by federal and Serbian government forces. There are concerns that the disproportionate use of force and actions of the security forces are designed to terrorize and subjugate the population, a collective punishment to teach them that the price of supporting the Kosovo Albanian paramilitary units is too high and will be even higher in the future."¹⁰⁸

Het beeld dat de Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens, Mary Robinson, op 1 oktober 1998 schetste was evenmin rooskleurig:

"Once again the international community has been shocked and outraged by massacres of civilians in the province of Kosovo in the Federal Republic of Yugoslavia. [...] These killings are particularly reprehensible because they are evidence that despite expressions of international concern and official assurances that civilians would be respected, atrocities are continuing in Kosovo. [...] The unacceptable human rights situation in Kosovo requires urgent preventive action."¹⁰⁹

De Veiligheidsraad uitte in navolging van Kofi Annan in resolutie 1199 zijn bezorgdheid over de verslechterende humanitaire situatie, die dreigde uit te lopen op een humanitaire ramp. Tevens

¹⁰⁷ International Law Commission, *op. cit. supra*, noot 97, p. 367

¹⁰⁸ Rapport S-G aan de Veiligheidsraad, 3 oktober 1998 (UN Doc. S/1998/912)

¹⁰⁹ Persverklaring VN-Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens, 1 oktober 1998 (HR/98/71)

werd de noodzaak benadrukt om een dergelijke ramp te voorkomen. Resolutie 1203 drukte zich in dezelfde bewoordingen uit. Nadat de OVSE en NAVO Verificatie Missies van start gingen, verbeterde de situatie. In januari laaiden de gevechten weer op, met als dieptepunt het bloedbad bij Racak, waarbij 45 Kosovo Albanen de dood vonden. De President van de Veiligheidsraad veroordeelde het bloedbad, waarvoor Joegoslavië verantwoordelijk werd gehouden.¹¹⁰ Het geweld bleef van beide zijden echter aanhouden. In maart 1999 waren er nog steeds ongeveer 211.000 vluchtelingen binnen Kosovo, terwijl er zich zo'n 25.000 in Montenegro bevonden. Ook tijdens de onderhandelingen in Rambouillet bleef het geweld aanhouden, wat tot de vlucht van nog eens 30.000 mensen leidde. De Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de VN, Sadako Ogata, uitte op 11 maart 1999 haar bezorgdheid over het geweld tegen zowel de Albanese als Servische burgerbevolking, en stelde dat een politieke oplossing dringend noodzakelijk was om de humanitaire crisis op te lossen.¹¹¹ Al met al was de mensenrechtensituatie in Kosovo voortdurend alarmerend. De Veiligheidsraad heeft bovendien in resoluties 1199 en 1203 een dreigende humanitaire ramp onderkend:

"Deeply concerned by the rapid deterioration in the humanitarian situation throughout Kosovo, alarmed at the impending humanitarian catastrophe as described in the report of the Secretary-General, and emphasizing the need to prevent this from happening"¹¹²

Derhalve lijkt voldaan aan het vereiste van een noodsituatie, waarin sprake was van grootschalige schendingen van fundamentele mensenrechten. Daar staat tegenover dat op het moment waarop de NAVO besloot de luchtaanvallen te lanceren, in een jaar tijd 'slechts' 2000 personen de dood hadden gevonden in Kosovo. Van een situatie waarin tienduizenden of honderdduizenden mensenlevens op het spel stonden, was derhalve geen sprake. Bovendien had de Veiligheidsraad zijn zorg uitgesproken over een *dreigende* humanitaire ramp. Tot op het moment van aanvallen had deze zich kennelijk nog niet voltrokken. In elk geval kon de Veiligheidsraad zich er door het unilaterale optreden van de NAVO niet meer over uitspreken. Of sprake was van een humanitaire noodtoestand is daarom discutabel. Duidelijk is, dat indien de drempel voor het bestaan van noodtoestand te laag gelegd wordt, voorbij gegaan wordt aan het idee van *necessity*, en daarmee humanitaire interventie alsnog in een verkapte vorm gestalte krijgt. Tal van binnenlandse conflicten, zoals de burgeroorlogen in Colombia en de NAVO-lidstaat Turkije, zouden dan pardoos ook gekwalificeerd moeten worden als noodsituatie. Uitzondering moet geen regel worden. Het feit dat de humanitaire ramp zich voltrokken heeft nadat Allied Force van start was gegaan, wordt verderop behandeld. In de tussentijd krijgt de NAVO het voordeel van de twijfel.

¹¹⁰ Statement van de President van de Veiligheidsraad, 19 januari 1999 (S/PRST/2)

¹¹¹ Statement VN-Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen, 11 maart 1999

¹¹² Zie noot 33

Ad 2:

De doelstellingen van Operation Allied Force en de rechtvaardiging die de NAVO eerder aan de ACTORD gegeven heeft, zijn humanitair van aard. Hoewel strategische, geopolitieke, economische en ideologische overwegingen altijd in meer of mindere mate een rol spelen, waren de humanitaire doelstellingen van de NAVO doorslaggevend. Wat niet wegneemt dat de NAVO niet alleen op haar woorden, maar ook op haar daden beoordeeld moet worden.

Ad 3:

Rusland en vermoedelijk ook China wensten in de Veiligheidsraad geen toestemming te geven voor gebruik van geweld tegen Joegoslavië. Of daardoor een effectief optreden van de Veiligheidsraad onmogelijk was, kan nog niet beantwoord worden. Dat is namelijk afhankelijk van de vraag in hoeverre de luchtaanvallen een effectief en proportioneel middel waren in de crisis op dat moment. Hoe het ook zij, een poging bij de Veiligheidsraad is niet eens ondernomen. Als besluitvorming onmogelijk gebleken was, had men in een Uniting for Peace resolutie legitimatie kunnen trachten te verkrijgen van de Algemene Vergadering. Dat deze stap is overgeslagen bevreemdt op het eerste gezicht, maar wordt begrijpelijker gezien de protesten van bijvoorbeeld de Gemeenbest van Onafhankelijke Staten¹¹³ (de voormalige Sovjetrepublieken) en de Rio-groep (Zuid- en Midden-Amerikaanse landen).¹¹⁴ Het is daarom twijfelachtig of de benodigde tweederde meerderheid die nodig was voor het aannemen van een resolutie gehaald was. Dat voedt wel de stelling dat toestemming binnen de Verenigde Naties inderdaad onmogelijk was en daarmee mogelijkwijs effectief optreden.

Ad 4:

De eis van proportionaliteit is drieledig. Ten eerste mag pas worden overgegaan tot het gebruik van geweld indien minder vergaande (vreedzame) middelen niet meer mogelijk zijn. Ten tweede ziet dit vereiste op de wijze van gebruik van of dreiging met geweld en ten derde op de duur van de maatregel.

Het kan niet ontkend worden dat vele vreedzame middelen aangewend zijn voordat de NAVO besloot over te gaan tot militaire actie. Desondanks bleven de gewelddadigheden in Kosovo aanhouden en bleef de humanitaire situatie precair. Zelfs het middel van kanonneerbootdiplomatie is niet geschuwd: in de aanloop naar de onderhandelingen in Rambouillet dreigde de NAVO Joegoslavië met luchtaanvallen als het land het door de Contact Groep opgestelde vredesplan niet zou ondertekenen. Op de Kosovo Albanen werd echter geen enkele militaire druk uitgeoefend.

¹¹³ Declaration by the Commonwealth of Independent States, 3 april 1999, UN Doc. S/1999/461

¹¹⁴ Communiqué issued by the Rio Group, 25 maart 1999, UN Doc. S/1999/347

Dit strookt niet met de verklaring van de Contact Groep van 29 januari die zowel de Serviërs als het UÇK verantwoordelijk stelde voor de escalatie van het geweld.¹¹⁵ De wijze van onderhandelen wekt bovendien bevreemding op. De vredesplannen, die bestonden uit een politiek en een militair gedeelte, werden gepresenteerd als een *fait accompli* waarover geen onderhandeling mogelijk was. Zowel het politieke als het militaire gedeelte brachten ingrijpende consequenties met zich mee. Ten aanzien van het politieke gedeelte kan volstaan worden met de vermelding dat drie jaar na het sluiten van de akkoorden een definitieve politieke oplossing bepaald zou worden op basis van de "wil van de bevolking". Aangezien 90% van de bevolking van Kosovo Albanees is, zou dit feitelijk neerkomen op afscheiding van Joegoslavië. Het militaire gedeelte ging niet minder ver. Het Joegoslavische leger zou zich nagenoeg geheel moeten terugtrekken en plaats moeten maken voor een door de NAVO te leveren vredesmacht (geen VN-vredesmacht), die verregaande bevoegdheden kreeg, ook in de rest van Joegoslavië. Zo zouden NAVO-troepen ongehinderde toegang tot heel Joegoslavië krijgen (par. 8), en zou NAVO personeel immuniteit van Joegoslavische en Servische jurisdictie genieten (par. 6,7). Voorts zou de NAVO het recht hebben om individuen te arresteren en over te dragen aan niet nader genoemde autoriteiten (par. 21).¹¹⁶ Voor dergelijke verregaande inbreuken op de soevereiniteit van een staat is toestemming van de regering van die staat nodig. Het hoeft geen verbazing te wekken dat Joegoslavië deze aan het megalomane grenzende eisen weigerde in te willigen. Overigens zag het zich gesteund door Rusland, dat zich eveneens verzette tegen het militaire akkoord.¹¹⁷ Terwijl het politieke gedeelte van het akkoord instemming genoot, bleek het militaire gedeelte, dat niet eens namens de Contact Groep opgesteld was, juist het onoverkomelijke struikelblok. Minder verregaande opties, zoals de door Rusland bepleitte peacekeeping force, hadden wellicht wél resultaat opgeleverd. Diplomatie is vaak gebaat met een stok achter de deur. In casu werd door het falen van de diplomatie het hanteren van de stok echter 'onvermijdelijk'.

Het eenzijdig dreigen met geweld tegen de Serviërs heeft zelfs bijgedragen aan de escalatie van het conflict. De humanitaire bedoelingen van de NAVO ten spijt, voedde de ACTORD het separatisme van het UÇK. De eenzijdige dreiging was precies wat het UÇK wilde: buitenlandse interventie en bombardementen op Servische stellingen. Het verklaart op zijn minst ten dele de constante provocaties en guerrilla-aanvallen op Servische doelen. De Secretaris-Generaal van de VN rapporteerde het volgende over deze tactieken:

"Kosovo Albanian paramilitary units have taken advantage of the lull in the fighting to re-establish their control over many villages in Kosovo, as well as over some areas near urban centres and highways. These

¹¹⁵ Contact Group Conclusions, Londen, 29 januari 1999

¹¹⁶ Zie <http://jurist.law.pitt.edu/ramb.htm> (bezoekt op 2 augustus 1999)

¹¹⁷ Zie http://www.mfa.gov.yu/Biltenci/Engleski/b220399_e.html (bezoekt op 2 augustus 1999)

actions by Kosovo Albanian paramilitary units have only served to provoke the Serbian authorities, leading to statements that if the Kosovo Verification Mission cannot control these units the Government would."¹¹⁸

Onbegrijpelijk is bovendien het achterwege laten van maatregelen tegen de instroom van wapens vanuit Albanië, terwijl de Veiligheidsraad een wapenembargo tegen heel Joegoslavië had ingesteld. Het is daarom de vraag of de NAVO niet zelf, bewust of onbewust, medeverantwoordelijk was voor de state of necessity, gesteld dat deze aanwezig was. Het invoeren van de state of necessity wordt daardoor, gelet op art. 2 lid c Draft Articles on State Responsibility, bemoeilijkt.¹¹⁹

Vraagtekens kunnen eveneens geplaatst worden bij de eenzijdig tegen Joegoslavië gerichte luchtaanvallen. De beantwoording van de schuldvraag in het conflict is minder eenvoudig dan waarschijnlijk lijkt. In resoluties 1160, 1199 en 1203 heeft de Veiligheidsraad ook het UÇK-geweld veroordeeld en zelfs bestempeld als terrorisme. Ofschoon dit een politieke woordkeuze is, doet het aan de gewelddadigheden van het UÇK niets af. Het laatste rapport van de Secretaris-Generaal van de VN, Kofi Annan, constateerde een escalatie van de troepenopbouw en gewelddadigheden aan *beide* zijden. Inmiddels waren ook 40.000 Serviërs van huis en haard verdreven.¹²⁰ Bovendien was 1/3 deel van de 2000 doden die tot dan toe gevallen waren Servisch.¹²¹ De eenzijdige stellingname tegen de Joegoslavische regering maakt duidelijk hoe flinterdun de scheidslijn tussen humanitaire interventie en ingrijpen ten faveure van rebellen in een burgeroorlog is. Dit laatste is overigens in flagrante strijd met het volkenrecht.¹²²

Terwijl humanitaire interventies in het verleden altijd gepaard gingen met de inzet van grondtroepen, koos de NAVO voor het luchtwapen. De campagne van luchtaanvallen richtte zich aanvankelijk tegen louter militaire doelen, maar werd in latere fasen uitgebreid naar de economie, de industrie en de infrastructuur van heel Joegoslavië. De beoordeling of de ingezette militaire middelen in redelijke verhouding stonden tot de beoogde doelstellingen is een moeilijke. Een bepaalde mate van geweld is nu eenmaal noodzakelijk om effect te sorteren. Aan de andere kant doet buitenproportioneel geweldgebruik afbreuk aan het humanitaire karakter van de interventie. Wat dat betreft kan het volgende opgemerkt worden.

In de eerste zestig dagen van de bombardementen had de NAVO, na 7000 luchtaanvallen, vermoedelijk ongeveer 1500 burgers gedood en 6000 verwond, terwijl het aantal gedode en gewonde Joegoslavische militairen onbekend was.¹²³ Op dat moment waren dus al meer Servische

¹¹⁸ Rapport van de Secretaris-Generaal aan de Veiligheidsraad, 24 december 1998, (S/1998/1221)

¹¹⁹ Zie paragraaf 5.1, p. 42

¹²⁰ Rapport van de Secretaris-Generaal aan de Veiligheidsraad, 17 maart 1998, S/1999/123

¹²¹ R.G.C. Thomas, NATO and International Law, beschikbaar op Internet-locatie <http://jurist.law.pitt.edu/thomas.htm> (bezoekt op 2 augustus 1999)

¹²² B. Simma, *op. cit. supra*, noot 15, p. 116

¹²³ R. Hayden, Humanitarian Hypocrisy, te zien op <http://jurist.law.pitt.edu/hayden.htm> (bezoekt op 2 augustus 1999). Het precieze aantal doden en gewonden is overigens niet bekend.

burgers gedood dan er Albanezen omgekomen waren vanaf het begin van conflict tot aan het moment waarop de NAVO besloot te interveniëren. Naarmate de campagne voortduurde werden Steeds meer doelen bestookt, zoals wegen, spoorwegen, bruggen, kracht- en elektriciteitscentrales, textiel-, sigaretten- en autofabrieken, waterpompinstallaties, installaties voor centrale verwarming, televisiestudio's, regeringsgebouwen, luchthavens en de chemische industrie. Dit had onder andere tot gevolg dat grote delen van Joegoslavië zonder elektriciteit kwamen te zitten, terwijl stromend water nog maar voor 30% van de bevolking van een stad als Belgrado beschikbaar was.¹²⁴ De verwoestingen die de NAVO-bombardementen aanrichtten, leidden tot protesten van bijvoorbeeld Human Rights Watch, die de NAVO attendeerde op schendingen van het internationaal humanitair recht.¹²⁵ De Commissaris van de VN voor de Rechten van de Mens, Mary Robinson, waarschuwde dat ook NAVO-leiders en militairen gedaagd zou kunnen worden voor het Joegoslavië-Tribunaal.¹²⁶ Uiteindelijk bleken de luchtaanvallen in combinatie met intensieve diplomatie effectief in het bereiken van de doelstellingen van 'Allied Force'. Het is echter moeilijk vol te houden dat de tol die de bombardementen geëist hadden hiermee redelijkerwijs in verhouding stond.

Ad 5:

De effecten die het NAVO-optreden teweeg hebben gebracht op de staatsstructuur van Joegoslavië zijn bijvoorbeeld de terugtrekking van het Joegoslavische leger uit Kosovo en het stationeren van een internationale vredesmacht met substantiële NAVO-participatie, alsmede het stationeren van een internationale civiele aanwezigheid die voorbereidingen moet treffen voor democratisch en autonoom zelfbestuur in Kosovo. Omdat deze maatregelen genomen zijn door de Veiligheidsraad in resolutie 1244, kunnen zij de NAVO niet meer aangerekend worden. Daarom behoeft dit criterium geen nadere behandeling.

Ad 6:

Was de humanitaire toestand zoals gezegd voor aanvang van de bombardementen al penibel, daarna voltrok zich daadwerkelijk de ramp die beoogd werd voorkomen te worden. Zoals het U.S. State Department zelf toegeeft:

"In late March 1999, Serbian forces dramatically increased the scope and pace of their efforts, moving away from selective targeting of towns and regions suspected of KLA sympathies."¹²⁷

¹²⁴ New York Times, 25 mei 1999, p. 1

¹²⁵ Human Rights Watch Letter to NATO Secretary General Javier Solana, 13 mei 1999, te zien op <http://www.hrw.org/hrw/campaigns/kosovo98/solana.htm> (bezoekt op 2 augustus 1999)

¹²⁶ Zie noot 114

¹²⁷ U.S. Department of State, Erasing History: Ethnic Cleansing in Kosovo (mei 1999), p. 6 (cursivering toegevoegd), te zien op http://www.state.gov/www/regions/eur/rpt_9905_ethnic_ksvo_2.html (bezoekt op 2 augustus 1999)

Met andere woorden, tot dan toe vochten de Serviërs een guerrillaoorlog uit met het UÇK, die na aanvang van de bombardementen ontaardde in een grootschalige etnische zuivering van de Albanezen uit Kosovo. Zelfs wie de drogreden *post hoc non est propter hoc* onderkent moet constateren dat de humanitaire ramp zich minstens ook heeft voltrokken vanwege de NAVO-bombardementen. Pas nadat alle OVSE-waarnemers en pers, het Rode Kruis en de UNHCR zich wegens de (dreiging met) bombardementen uit Kosovo had teruggetrokken, ontstond de mogelijkheid tot een grootscheepse etnische schoonmaak. Het feit dat het Servische optreden grimmiger werd na aanvang van de luchtaanvallen is een rechtvaardiging achteraf; wat niet wegneemt dat verantwoordelijkheid voor de etnische zuiveringen natuurlijk bij de Serviërs lag. De luchtaanvallen bleken deze bovendien niet tegen te kunnen gaan. Wel waren ze in staat om de humanitaire ramp te verspreiden naar het hele grondgebied van Servië, gezien de eerder genoemde verwoestingen die ze aldaar aanrichtten. Hieraan kan worden toegevoegd de ernstige schade die het milieu in de regio heeft opgelopen.¹²⁸

5.3 Conclusie

Hoewel onduidelijk is of de *state of necessity* ingeroepen kan worden voor gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden, zou het volkenrecht hiervoor wel ruimte moeten bieden. In extreme gevallen van ernstige schendingen van de mensenrechten zou een staat of een coalitie van staten onder zeer strikte voorwaarden gerechtigd moeten zijn humanitair te interveniëren. Toetsing van het NAVO-optreden aan in de literatuur genoemde voorwaarden voor 'humanitaire noodtoestand' maakt duidelijk dat pogingen moraal en recht te laten harmoniëren nieuwe problemen creëren. Hoewel de humanitaire situatie in Kosovo zeker precair was, is het twijfelachtig of er op het moment van NAVO-ingrijpen sprake was van een noodsituatie. De overheersende doelstelling van de NAVO was in elk geval de bescherming van de mensenrechten. Gezien het verzet van Rusland en China was toestemming van de Veiligheidsraad voor militair optreden tegen Joegoslavië althans op korte termijn onmogelijk. Een beroep op de Algemene Vergadering heeft de NAVO niet gedaan. Terwijl vele vreedzame middelen aangewend zijn om de crisis het hoofd te bieden, kunnen vraagtekens geplaatst worden bij onderhandelingsproces in Rambouillet. Het eenzijdige dreigen met geweld tegen de Serviërs heeft bovendien bijgedragen tot de escalatie van het conflict, terwijl geen maatregelen tegen het UÇK genomen werden. De gefaseerde campagne van luchtaanvallen heeft zich niet tot zuiver militaire doelen beperkt, maar richtte zich tevens tegen de economie en infrastructuur van heel Joegoslavië. Mede als gevolg daarvan vielen er veel slachtoffers onder de burgerbevolking. Tenslotte voltrok de humanitaire ramp die men trachtte te voorkomen zich na

¹²⁸ Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Environmental Impact of the Yugoslavia conflict, te zien op <http://www.rec.org/REC/Announcements/yugo/conclusion.html> (bezoekt op 8 juli 1999)

aanvang en mede vanwege de bombardementen. Al met al is het een hachelijke zaak om vol te houden dat het NAVO-optreden in overeenstemming was met de cumulatieve voorwaarden. De lovenswaardige bedoelingen, het uiteindelijke militaire succes van 'Allied Force' en de stationering van een troepenmacht in Kosovo met mandaat van de Veiligheidsraad ten spijt, heeft de NAVO in strijd gehandeld met het volkenrecht.

6. CONCLUSIE

Concluderend kan gesteld worden dat een volkenrechtelijke basis voor het NAVO-optreden in Kosovo ontbrak. Art. 2 lid 4 van het VN-Handvest verbiedt het staten om geweld te gebruiken in hun internationale betrekkingen. Het verbod kent een *ius cogens* karakter, hetgeen met zich meebrengt dat afwijking ervan niet mogelijk is, noch door regionale organisaties noch door coalities van staten. Wel voorziet het Handvest in uitzonderingen die het gebruik van geweld toestaan. Het recht op individuele en collectieve zelfverdediging wordt erkend in art. 51 Handvest. Aangezien er geen gewapende aanval van Joegoslavië op een andere staat had plaatsgevonden, was deze uitzondering niet van toepassing. De tweede uitzondering betreft het gebruik van geweld met toestemming van de Veiligheidsraad, op basis van art. 42 Handvest. Binnen het systeem van collectieve veiligheid zoals dat vanaf 1945 door de Verenigde Naties gewaarborgd wordt, is de Veiligheidsraad primair verantwoordelijk voor de handhaving van de internationale vrede en veiligheid. Op basis van art. 53 Handvest kan de Veiligheidsraad regionale organisaties, waaronder ook de NAVO, toestemming geven geweld te gebruiken.

Voor aanvang van de luchtaanvallen heeft de Veiligheidsraad resoluties 1160, 1199 en 1203 aangenomen. In deze resoluties heeft de Veiligheidsraad de crisis in Kosovo als bedreiging voor de vrede en veiligheid in de regio bestempeld. Tevens zijn maatregelen genomen en oproepen gedaan op basis van Hoofdstuk VII van het Handvest, welke volkenrechtelijk bindend zijn voor de geadresseerden. De Veiligheidsraad oordeelde dat de verslechterende humanitaire situatie dreigde uit te lopen op een humanitaire ramp en benadrukte de noodzaak deze te voorkomen. Nadat diplomatieke onderhandelingen over een politieke oplossing gefaald hadden, besloot de NAVO Operation Allied Force te lanceren. Het systeem van collectieve veiligheid vereist dat toestemming van de Veiligheidsraad voor het gebruik van geweld expliciet en ondubbelzinnig moet zijn. Aangezien hiervan in casu geen sprake was, handelde de NAVO in strijd met het Handvest, ondanks het feit dat de NAVO zich zoveel mogelijk gebaseerd heeft op de resoluties van de Veiligheidsraad.

Ruimte voor humanitaire interventie biedt het volkenrecht niet. Het Handvest verzet zich tegen gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden zonder toestemming van de Veiligheidsraad. Van een gewoonterechtelijke regel buiten het Handvest om die staten een

dergelijk recht zou geven, is evenmin sprake. Voor zover er sprake van gewoonterecht was, heeft de oprichting van de Verenigde Naties daaraan een einde gemaakt. Ook de statenpraktijk en *opinio iuris* verzetten zich tegen humanitaire interventie.

In exceptionele gevallen waarin sprake is van ernstige, grootschalige schendingen van fundamentele mensenrechten is het de vraag of het volkenrecht niet toch, onder zeer strikte voorwaarden, militair optreden buiten de Veiligheidsraad om toe zou moeten staan. In zulke gevallen zouden staten zich moeten kunnen beroepen op de *state of necessity*. Het is nog onduidelijk of het volkenrecht hiervoor ruimte biedt. Pogingen om recht en moraal met elkaar in overeenstemming te brengen leveren echter nieuwe problemen op. Gezien de handelwijze van de NAVO, de verwoestingen die de bombardementen hebben aangericht en de humanitaire ramp die zich mede als gevolg daarvan heeft voltrokken, is het niet vol te houden dat het NAVO-optreden voldeed aan de in de literatuur geformuleerde criteria voor humanitaire noodtoestand.

De conclusie luidt derhalve dat ondanks de lovenswaardige bedoelingen van de NAVO, het militaire succes van Allied Force en uiteindelijke stationering van een troepenmacht in Kosovo met VN-mandaat, de NAVO in strijd met het volkenrecht gehandeld heeft.

7. NAWOORD

Met de conclusie dat de NAVO in strijd gehandeld heeft met het volkenrecht is niet alles gezegd. Eens te meer is gebleken hoe rampzalig het dreigen met en het gebruik van geweld in complexe conflicten, waarin verschillende etnische bevolkingsgroepen tegenover elkaar staan, kan zijn. De internationale gemeenschap faalt niet per definitie als zij zich beperkt tot vreedzame middelen. Maar het Hippocratische uitgangspunt om in eerste instantie zelf geen schade aan te richten gaat kennelijk niet op als indringende televisiebeelden inbeuken op de publieke moraal, onder druk waarvan politici aangespoord worden om toch vooral maar 'iets te doen'. Het laatste echter waartoe men bereid is, is humanitair interveniëren met grondtroepen. Kennelijk zijn de mensenrechten niet zo belangrijk dat we de levens van 'onze jongens' ervoor in de waagschaal willen leggen. In plaats daarvan zoekt men zijn heil in het luchtwapen, dat per definitie niet in staat is etnische zuiveringen of andere misdaden tegen te gaan. Gebrek aan korte termijn succes leidt dan onvermijdelijk tot een oorlog volgens iedere militaire betekenis van het begrip, waarbij de proporties geheel uit het oog worden verloren: de barmhartige Samaritaan ontpopt zich als een genadeloze kruisridder. Waarmee we teruggeworpen worden op de Middeleeuwse theorie van de *just war*. Dat daarbij en passant het volkenrecht op flagrante wijze wordt geschonden, wordt blijkbaar voor lief genomen.

Lijst van geraadpleegde literatuur

Adviescommissie Mensenrechten en Buitenlands Beleid en Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken, *Het gebruik van geweld voor humanitaire doeleinden – dwangmaatregelen voor humanitaire doeleinden en humanitaire interventie* (Den Haag, 1992)

N. Blokker, S. Muller, 'NATO as the UN Security Council's Instrument: Question Marks from the Perspective of International Law?', 9 *Leiden Journal of International Law* (1996), pp. 417-421

A. Cassese, 'Ex Iniuria Ius Oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?', *European Journal of International Law* (1999), nr. 1

R. Detrez, *Kosovo – De Uitgestelde Oorlog* (Antwerpen, Baarn : Houtekiet, 1999)

L. Fidler (ed.), *Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts* (New York : Council on Foreign Relations Press, 1993)

The International Law Commission's draft articles on state responsibility: part 1, articles 1-35 (Dordrecht [etc.]: Martinus Nijhoff Publishers, 1991)

D.A. Leurdijk, 'Kosovo: a Mandate for NATO?', *JASON Magazine* (1999), nr. 1

R.B. Lillich (ed.), *Humanitarian Intervention and the United Nations* (Charlottesville : University Press of Virginia, 1973)

J. Lobel & M. Ratner, 'Bypassing the Security Council: Ambiguous Authorizations to Use Force, Cease-fires and the Iraqi Inspection Regime', *American Journal of International Law* (1999), nr. 1

P. Malanczuk, *Humanitarian Intervention and the Legitimacy of the Use of Force* (Amsterdam: Het Spinhuis, 1993)

E.P.J. Myjer, 'Internationaal Recht naar de Schrootloop?', *Nederlands Juristen Blad*, 16 april 1999, pp. 681-683

N. Ronzitti, *Rescuing nationals abroad through military coercion and intervention on grounds of humanity* (Dordrecht: Nijhoff, 1985)

O. Schachter, *International Law in Theory and Practice* (Dordrecht [etc.]: Martinus Nijhoff Publishers, 1991)

B. Simma (ed.), *The charter of the United Nations : a commentary* (Oxford : Oxford University Press, 1994)

B. Simma, 'NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects', *European Journal of International Law* (1999), nr. 1

W. Verwey, 'Humanitarian Intervention under International Law', 32 *Netherlands International Law Review* (1985), pp. 357-418

Jurisprudentie

Barcelona Traction Case (Belgium v. Spain), 3 *ICJ Reports* (1970)

Corfu Channel Case (United Kingdom v. Albania), Merits, 4 *ICJ Reports* (1949)

Gabcikovo-Nagymaros Project Case (Hungary-Slovakia), (1997)

Genocide Case (Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia), (1996)

Legality of Use of Force Case (Yugoslavia v. The Netherlands), (Yugoslavia v. Belgium), 1999

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States), Merits, *ICJ Reports*, 1986

Resoluties Veiligheidsraad

UN Security Council Resolution 1160 (1998), UN Doc. S/RES/1160 (1998), 31 March 1998

UN Security Council Resolution 1199 (1998), UN Doc. S/RES/1199 (1998), 23 September 1998

UN Security Council Resolution 1203 (1998), UN Doc. S/RES/1203 (1998), 24 October 1998

UN Security Council Resolution 1244 (1999), UN Doc. S/RES/1244 (1999), 10 June 1999

'Deze stad sterft en er verandert niets'

De VN-milieuorganisatie UNEP heeft op de Balkan ecologische hot spots onderzocht - plaatsen waar sprake is van milieurampen. Veles in Macedonië is zo'n hot spot.

2001

Door onze redacteur
PETER MICHIELSEN

VELES, 14 MEI. Veles is een mooie stad in het dal van de Vardar, in Macedonië, een stad die je vanaf de snelweg van de hoofdstad Skopje naar het zuiden in al haar glorie ziet liggen. Alleen daar rechts van de stad, een dissonant: daar ligt een enorme fabriek, die zijn rookpluimen over de stad uitwaaiert. Veles - dat is vervuiling van de ergste soort. Een ecologisch rampgebied, zegt de UNEP, de VN-milieuorganisatie die Veles heeft bestempeld tot een van de vijf hot spots van Macedonië, een van de vijf ecologische nachtmerries.

De glorie van Veles is vergane glorie, zegt Ađe Kočevski, een kleine, energieke, bebrilde man met een baardje die vorig jaar - vooral wegens zijn inzet voor het vergiftigde milieu - in de eerste ronde met ruim zestig procent van de stemmen tot burgemeester werd gekozen. Veles, zegt hij, bestaat al 22 eeuwen, het had ooit de eerste school van Macedonië, het eerste gymnasium, het eerste museum en het eerste theater, hier komen grote schrijvers en acteurs vandaan. Vandaag? De mensen trekken weg, 40.000 wonen er nog, maar het zijn er steeds minder. De helft van de bevolking is werkloos. „Veles is de meest vervuilde stad van het land. Nee, van de hele regio.”

De schuld van de misère is de

lood- en zinksmelterij Zletovo. Een idioot - men noemt de naam met afschuw - heeft rond 1965 voor elkaar gekregen dat de fabriek ten noorden van de stad verrees, op 300 meter van de eerste woonwijken, hoewel de wind hier doorgaans uit het noorden door het dal waait: sindsdien krijgt Veles elke dag wolken van zwaveldioxide en stof vol lood-, cadmium- en zinkdeeltjes over zich heen. De concentratie van zwaveldioxide, zegt Pandora Nikuševa, een pronte, blonde vrouw, die de Beweging voor Ecologie en de Groene Partij leidt, is hier vaak tien keer het toegestane maximum, in 2000 overschreed het dat maximum op zestig dagen. De concentratie lood, cadmium en zink in de lucht, zegt ze, is hier honderd keer het toegestane maximum - en lood veroorzaakt hersenletsel en tast het zenuwcentrum en het beenderstelsel aan en veroorzaakt nierkanker en onvruchtbaarheid. De jonge mensen hier, zegt Nikuševa, krijgen geen kinderen meer. „Onder EU-wetgeving zou deze fabriek onmiddellijk worden gesloten.”

Niet alleen de lucht van Veles wordt dagelijks vergiftigd, ook de grond, en het water. De fabriek stort zijn vaste afval - 850.000 ton tot nu toe - op een open dumpplaats, vlakbij bronnen waar drinkwater wordt gewonnen.

Nikuševa toont grafieken en cijfers van jarenlang onderzoek naar de gezondheidseffecten. Kinderen zijn hier vaker ziek dan elders, en als ze ziek zijn, gaat het in driekwart van alle gevallen om chronische ademhalingsproblemen als astma en bronchitis. Van alle kinderen is eenderde chronisch ziek. Vrouwen hebben spontane abortussen, kinderen krijgen spontaan

bloedneuzen, longkanker en anemie zijn aan de orde van de dag. Twee keer is de fabriek om milieuredenen gesloten geweest, maar, zegt Nikuševa, deze fabriek geniet politieke protectie, „het is een typisch Joegoslavische fabriek, die kan niet dicht, die is te belangrijk voor de stad”, 1100 mensen wer-

hebben veel beloofd, maar er is niet één milieumaatregel genomen. „De fabriek breekt de wet, elke dag. De rechtbank? Je kunt hier naar de rechter gaan, maar het duurt vijf jaar voor je klacht wordt behandeld. Glencore doet niets. Deze stad sterft en er verandert niets”, zegt Nikuševa.

Van de kinderen van de stad Veles is eénderde chronisch ziek

ken er, en de werkloosheid is al zo hoog.

Vorig jaar heeft het Zwitserse bedrijf Glencore veertig procent van de aandelen in handen gekregen - in ruil voor een oude schuld -, en zestig procent van de zeggenschap. Glencore heeft een zeer slechte reputatie op het gebied van het milieu, en, zegt Nikuševa, ze

De directie ontvangt ons in een groot kantoor met een leus van Tito aan de muur en bordjes 'verboden te roken' boven de asbakken. Vasil Sazdov is productie-directeur, snor, grijs haar, een stoppelbaard, steenkolen-Engels, en een minzaam glimlachje als het milieu ter sprake komt. Zijn collega Boško Nikov is op dat gebied wat toe-

geeflijker - hij blijkt later het enige directielid dat nog overweg kan met Pandora Nikuševa. Sazdov geeft imposante cijfers, 86.000 ton zink en 30.000 ton lood produceren we hier, en we hebben nog een kunstmestfabriek met een capaciteit van 120.000 ton. We zijn ontzettend efficiënt, zegt hij, 99 procent, wat betekent dat maar één procent van de zwaveldioxide in de atmosfeer terecht komt, vierduizend ton per jaar (11.000 ton, zegt UNEP). En dat is vierduizend ton te veel, maar, zegt Sazdov, we blijven binnen de limiet, en dat we de wet breken is dus onzin. Het geldt ook voor het lood, 75 ton komt per jaar in het milieu terecht, maar ook dat is binnen de grenzen. Trouwens, zegt Sazdov, we hebben net nieuwe filters aangebracht. „De mensen zeggen dat het steeds erger wordt met de vervuiling. Dat is niet zo. Hun bewustzijn groeit, dáárom zijn er meer klachten.”

Zijn collega Boško Nikov zegt dat het bedrijf niet genoeg geld heeft om alle milieumaatregelen te nemen die nodig zijn, dat zou 32 miljoen dollar vergen, en dit jaar is maar 600.000 dollar beschikbaar. Het is de locatie van de fabriek, zo vlak bij de stad, die het hem doet, zegt Nikov, „die locatie is een totale ramp”. „We weten dat we de grootste vervuiler zijn. De mensen denken aan hun gezondheid. Klagen is redelijk, al wordt er door de ecologen ook wel met data gemanipuleerd en is er veel desinformatie over wat mensen overkomt.”

Burgemeester Kočevski ziet dat anders: „Als het aan mij lag ging de fabriek morgen dicht en ging ik collecteren om de werklozen te helpen. De situatie is kritiek. De situatie is wanhopig”, zegt hij. In Veles, zegt hij, zijn 45 procent

méer mensen ziek dan elders. „Hier worden meer misvormde kinderen geboren, krijgen meer jonge stellen géén kinderen, worden meer recruten afgekeurd en komen meer ademhalingsziekten voor dan elders. Het is gevaarlijk om hier te wonen.” Bij een opinieonderzoek bleek dat 85 procent van de inwoners Veles liefst zou verlaten - maar wie kan dat betalen? Hij denkt aan donorconferenties en bestookt de regering in Skopje - maar die geeft niet thuis: „Ik kan in Skopje de mensen niet eens bereiken die ik wil bereiken.” En intussen gaat de vervuiling door, „onze groenten bevatten vijftien keer meer lood en zink dan elders, dat komt allemaal in het lichaam van de mensen terecht.”

„Ik voel me net een vluchteling. Ik ben verhuisd naar de andere kant van de stad”, zegt een oude man in de wijk dicht bij de fabriek. „Ik kon het betalen. Ik ben advocaat. De anderen hebben geen geld om te verhuizen.” Hij blijkt 53 te zijn. Hij ziet er twintig jaar ouder uit, een gezicht van leer.

Voor Nikuševa is de maat vol. „Eind mei gaan we voor de fabriekspoort staan, en we blijven er staan, desnoods dagenlang. We zijn uitverkocht. Niemand luistert, niemand is verantwoordelijk. We zijn een roepende in de woestijn. Het is tijd dat we de zaak in eigen hand nemen. We moeten agressiever zijn.” De burgemeester knikt: ook hij wordt agressiever, hij zal er bij zijn, als er wordt gedemonstreerd, en hij brengt de hele gemeenteraad mee.

Tweede deel van een serie over milieuproblemen op de Balkan. Het eerste deel verscheen op 12 mei in het Zaterdag Bijvoegsel.

Voorlichter in oorlogstijd

Een generaal die een opname laat zien van een piloot die met opzet naast zijn doel schiet. Dat is een opmerkelijk staaltje van militaire voorlichting. Een week in het NAVO-hoofdkwartier te Brussel.

MARGREET VAN MUIJLWIJK • BRUSSEL

De NAVO is een zielsvriendelijke en transparante organisatie. Vooral in het perscentrum straalt die verzekering je tegemoet. De vertegenwoordigers van de media, die er voor de duur van de crisis hun tenten hebben opgeslagen, ontbreekt het ook aan niets. Ze kunnen hier eten, drinken en hun bankhandelingen verrichten. Ze kunnen NAVO-gadgets als placemats, dassen en pennen kopen. Ze kunnen zelfs naar de kapper. Het oorlogscorrespondentschap is niet altijd ontbering.

In de gang die leidt naar de kantoren van de voorlichters hangen de bewijzen van hun communicatieve vaardigheden. Zoals *The Golden Eagle Award: The Council on International Non-theatrical Events congratulates the North Atlantic Treaty Organization for the motion picture 'Lives'*.

De NAVO als organisator van *non-theatrical events*. Het is een omschrijving die wonderwel past bij de stemming van deze dagen, hoewel het frisse optimisme van de boodschap die de NAVO al vijftig jaar uitdraagt nogal onder druk staat. Nog wordt het nieuwe *Partnership for Peace NATO-RUSSIA* toegejuicht, maar dag na dag wordt die een beetje meer aan duigen geschoten.

De voorlichtingsmachine van de *Alliance for Peace and Stability* draait ongeschokt door. De journalist vindt al zijn grondstoffen op de perstafel. Nog geen zeven minuten na afloop van elke persconferentie is de geluidsopname ervan al beschikbaar. En voorts is er het dagmenu van feiten en cijfers over de afgelopen 24 uur. Gedetailleerde kaarten van de aangevallen gebieden. Wazige stills van de *gun cameras* die de bominslagen hebben gefilmd. Over elke bomkrater wordt openheid verstrekt. Naast de gevechtsinformatie krijgen we ook lijsten waarop we kunnen zien welke hulpgoederen de NAVO-landen naar het rampgebied hebben gestuurd. Italië blijkt uit te blinken in het zenden van koekjes (40.000 Panettone-cakes van Nestlé).

Het dossier van de 13de april geeft een minutieuze boekhouding van de vernielingen, aangericht door beide partijen. Door Servische troepen in de as gelegde dorpen tegen door de NAVO gebombardeerde Servische tanks en wapenopslagplaatsen. Daartussenin de al lang weer achterhaalde lokalisering van de stromen vluchtelingen en ontheemden. In ferme blokletters worden we nog eens goed herinnerd aan de uit-

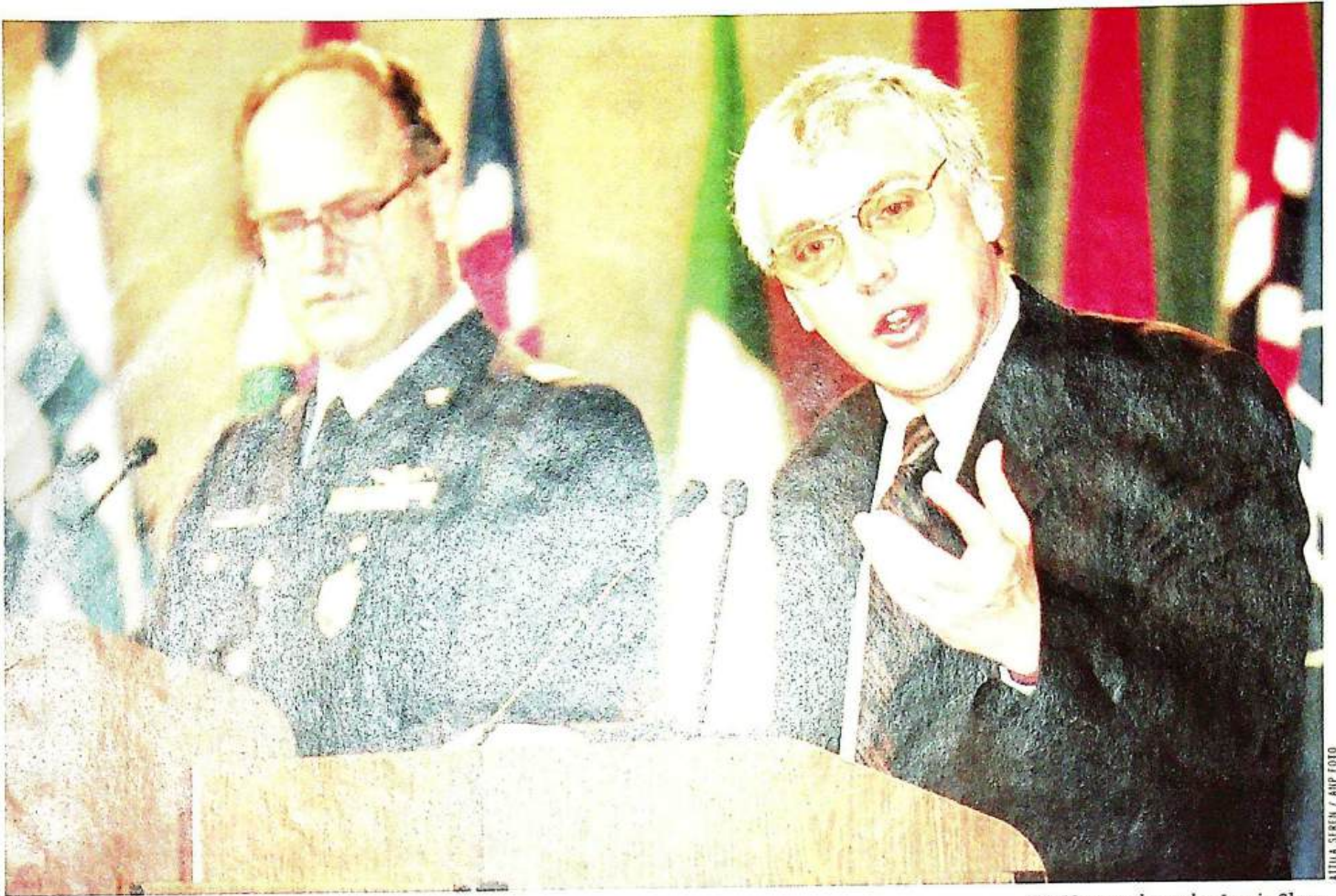
gangspunten van de *Operation Allied Force: Attack, Disrupt, Degrade Current Operations - Degrade Serb Military Potential*. Het totale aantal inzetbare gevechtsvliegtuigen bedraagt op 13 april 550. *And more strike assets on the way...* Dat klinkt veelbelovend en het heeft een hoog CNN-gehalte.

Nu was het op 13 april ook de Europese opperbevelhebber Wesley K. Clark in eigen persoon die de pers uitleg kwam geven over de situatie. Hij kon direct de eerste grote miskleun rechtpraten: het bombarderen van een trein met Servische burgers.

De 14de april is het beduidend rustiger tijdens de *Daily Operations Update* in de Joseph Lunszaal. Het ritueel is altijd hetzelfde. Om drie uur stipt zit iedereen klaar voor de briefing. En de militair die nu in het kielzog van NAVO-woordvoerder Jamie Shea het podium beklimt, is de ITAF-brigade-generaal Guiseppe Marani. Samen vormen ze wat een taalfilosof 'het dubbele vertoog' van deze NAVO-operatie zou noemen. Shea is een rappe prater, die zonder aarzelen op vloeiend Frans overschakelt. Hij citeert graag, van Dean Acheson tot Mao. Het dubbelzinnige van de operatie vat hij samen met zijn geliefkoosde uitdrukking: *Whether you like it or not...*

Jamie Shea benadrukt in alle toonaarden het gelijk van de alliantie en de eensgezinde vastberadenheid van de partners. En hij noemt het kwaad bij zijn naam. Elke vraag die ingaat op de nefaste gevolgen van de NAVO-actie wordt gepareerd met verwijzing naar Milosevic. Wie gaat er opdraaien voor de verwoeste infrastructuur van Servië? "Als er iemand wat te declareren heeft, zijn wij het wel. Dat wordt een gepeperde rekening voor Milosevic." De gevolgen voor het milieu van de enorme rookkolommen die opstijgen uit de gebombardeerde olievoorraden? "En de rook dan die opstijgt uit de dorpen die Milosevic in brand liet steken?"

Hij hamert de woorden van Javier Solana er nog eens in:

LITIA SIREN / ANP FOTO

"Milosevic is aan de verliezende hand en dat weet hij donders goed." De vraag is dus niet, zegt Shea, óf de NAVO zal winnen. De kwestie is alleen wannéer. Het is duidelijk dat de woordvoerder vastberaden op het humanitaire spoor wil blijven zitten. Maar hij zal toch even plaats moeten maken voor het oorlogsdiscours dat de generaal ongeïnspireerd en binnensmonds afraffelt. Het gaat over de weersomstandigheden, het aantal vluchten, het aantal geraakte doelen.

De uitdrukking 'collaterale schade' drukt in bedekte termen iets rampzaligs uit," zegt de Belgische krijgskundige Luc De Vos.

"Nog nooit in de militaire geschiedenis werd er zo'n gigantische inspanning gedaan om collaterale schade aan burgerdoelen tot het uiterste te beperken." Dat verzekert Jamie Shea ons op de *Daily Operations Update* van de 23ste dag van de Al-

lied Force-operatie. Van Servische kant was het bombarderen door een F16 van een groep Kosovoarse vluchtelingen al breed uitgemeten. Als generaal Marani en Jamie Shea nog maar net schoorvoetend aankondigen dat de toedracht van het incident zal worden uitgezocht, tonen Amerikaanse en Franse kranten al de gruwelijke foto's. *Who bombed the refugees?* kopt de *Daily Mail*.

Jamie Shea stelt, zoals altijd, een tegenvraag voordat hij en de generaal tamelijk abrupt het podium verlaten. Waarom waagde die F16-piloot boven Kosovo zijn eigen leven? Shea geeft zelf het antwoord. Juist, om de wreedheden van Milosevic te stoppen.

Op 15 april krijgen we een verklaring waarin de NAVO het incident bevestigt en haar diepe spijt betuigt. Maar een uitleg is er nog steeds niet. Op 17 april krijgen we het bandje mee waarop de piloot zijn verhaal vertelt. Onveranderlijk wordt

alle schuld op Milosevic's bord geschoven. Maar de zaak zelf is nog in onderzoek, daarover niets nieuws.

In Belgrado wordt een dag van nationale rouw over de NAVO-wreedheden afgekondigd. "Soms moet je het leven van sommigen riskeren om het leven van velen te redden," reageert Shea gekweld. Maar details kan hij nog niet geven. Niet over het aantal doden. Hij weet ook niet hoeveel F16's er eigenlijk in de buurt waren. "Ik heb zelf al 24 uur geen nieuws meer daarover. Alles wat ik weet, geef ik aan jullie door." "Nee, dat doe je niet," morren een paar correspondenten. Om de gemoederen te sussen toont generaal Marani een opname van een piloot die met opzet mis schoot. Omdat hij een kerk had gezien, vlak naast de radarinstallatie die het doelwit was.

De Servische propaganda-overmacht op het terrein zit Jamie Shea duidelijk dwars. "Ik zou Milosevic wel eens in mijn

NAVO-woordvoerder Jamie Shea (r.) en brigade-generaal Giuseppe Marani tijdens een 'Daily Operations Update'

plaats willen zien," had ik hem eerder al horen zeggen. Op mooie woorden na – Operatie *Allied Force* en Operatie *Shining Hope* – heeft Shea niet veel opbeurends te melden. Op zondagmiddag trakteert hij ons maar op een lange, persoonlijke overpeinzing. "Deze weken ben ik dag en nacht in touw om de operatie te verklaren en te rechtvaardigen. Ik sta ononderbroken klaar om antwoord te geven op uw vragen en, via u, op die van de publieke opinie. Maar president Milosevic heeft aan niemand iets te verantwoorden. Omdat er geen vrije pers bestaat in Servië. Omdat niemand hem iets durft te vragen. Wij moeten de feiten checken. Wij moeten onze fouten herstellen. Wij moeten de waarheid spreken. Van zulke beperkingen heeft president Milosevic geen last."

Wapenfeiten

Kosovo is de Perzische Golf niet. Precisiebommen treffen bruggen, maar niet het Servische leger, en de gevreesde Apache-helikopter is goed tegen pantser, maar minder tegen manschappen. De Amerikaanse wapenindustrie juicht wellicht te vroeg.

KLAAS DEKNATEL

De Kosovo-oorlog biedt de defensie-industrie de kans om de wereld haar nieuwe speeltjes te tonen. De wapens die nu de show stelen, kunnen naderhand mooi de markt op. Zo beschrijven cynici de Golfoorlog nog altijd als één grote reclamecampagne, bijvoorbeeld voor de Amerikaanse Apache-helikopter, die complete Irakese divisies tot overgave zou hebben gedwongen. De vakbladen stonden na de Golfoorlog direct vol met advertenties van ingezette wapens, stevast vergezeld van het bijschrift 'battle proven'. Een wapen dat zich in *the theatre* heeft bewezen, verkoopt nu eenmaal beter. Zo koos ook Nederland in 1995 niet voor de onervaren Frans-Duitse Tigre maar voor dertig *battle proven* Apaches à vijftig miljoen gulden per stuk.

Net als in de Golf geven ook in Kosovo Amerikaanse wapens de toon aan. De Europese bondgenoten moeten toezien hoe de NAVO vooral met technologisch superieure raketten, vliegtuigen en wapensystemen van Amerikaanse makelij de crisis in de eigen achtertuin tracht te bezweren. Eens te meer blijkt dat de Europese Unie nog altijd geen concurrerende defensie-industrie op poten heeft weten te zetten.

Ook wereldwijd is de wapenhandel steeds meer een Ameri-

in de Verenigde Staten na jaren inkrimping weer omhoog gaat en de Kosovo-oorlog tot voorraadvervangingen leidt, lijkt de Amerikaanse wapenindustrie op rozen te zitten. De Amerikaanse kruisrakettenfabrikant Raytheon gaf in een persbericht al aan dit jaar meer winst te verwachten door een vervangingsorder van 324 Tomahawks. "We voorzien meer van dit soort zaken," zei topman Burnham er handenwrijvend bij.

Toch is de stelling dat de Amerikaanse wapenindustrie weer flink van Kosovo gaat profiteren volgens Dick Zandee, defensie-specialist bij Clingendael, een te simpele voorstelling van zaken. Vooralsnog maakt de Amerikaanse hightech weinig indruk. De Joegoslavische industrie en infrastructuur mogen dan zware klappen hebben gekregen, het Servische leger is nog nauwelijks geraakt.

"Kosovo is een veel lastiger terrein dan de zandbak in Irak," zegt Zandee. "In de Golf stonden de Amerikanen in een open veld tegenover een archaisch uitgerust leger. Hoe groot het

kanse aangelegenheid. Al stortte de markt sinds de val van het communisme in, de export van de Amerikaanse wapenindustrie leed er niet onder en steeg zelfs begin jaren negentig, dus rond de Golfoorlog, tot ongekende hoogte. Ongeveer 55 procent van de markt is nu volgens de cijfers van de Federation of American Scientists in handen van de Yankees, tegen zo'n 20 procent eind jaren tachtig.

Nu ook het defensiebudget

De AH-64D Longbow Apache helikopter

de. "Ik heb geen zin die discussie nu hier te voeren. Daar komen we niet voor." En dan met een plechtig gezicht: "Laten we een paar dingen helder stellen. Een is dat Nederland het verzet moet staken om Kosovaren op te nemen. Om verlichting te brengen in hun situatie en die van de regio zullen we een royalere en meer solidaire houding moeten aannemen." Een tweede punt is dat de voorzichtige diplomatieke stappen die nu zijn gezet – vredesplan van Duitsland, de G-8 en het inschakelen van Rusland om zo een ingang in Belgrado te krijgen – krachtig moeten worden ondersteund. "Maar wat je ook doet, je bent en blijft aangewezen op Milosevic. Hij is nog steeds de president van de federale republiek Joegoslavië. Dus degene met wie je een akkoord moet sluiten. Of je moet zeggen: we verdrijven hem. Maar hoe dan, en wie komt er voor hem in de plaats? Ik vrees dat dat de zaak niet bespoedigt."

Wat dan? Het is een vraag die telkens terugkeert, zonder dat een concreet antwoord mogelijk is. Daarvoor is het conflict te ingewikkeld. Iedere zet roept een onvoorziene en ongrijpbare reactie op. De Balkan is een vat vol duivelse dilemma's. Lastig voor politici die gewend zijn aan het maken van schematische keuzen, geeft Rosenmüller toe. "Het loopt dwars door landen, door partijen, ja zelfs dwars door mensen zelf heen. Ook door onze partij, ja. Maar is dat erg? Ik weet dat het in de politiek ongebruikelijk is open te zijn over een zeker mate van verdeeldheid binnen de partij. Ik vind het eerder een teken van kracht dan van zwakte. Hoe kun je nou eenduidigheid verlangen in een conflict waarin niets eenduidig is?"

"Maar Paul," zegt Karima, de beelden van de bezochte kampen nog vers voor ogen. "Waar hebben we het eigenlijk over? Wat is een klein geschilpunt binnen GroenLinks vergeleken bij de strijd op de Balkan?"

pantserarsenaal van Irak ook was, de uitkomst van die oorlog was geheel voorspelbaar. De geallieerden hadden geen enkele moeite om dat oude Sovjet-materiaal uit te schakelen. Voor de Apaches was het prijssschieten."

Hoe succesvol de Golfoorlog ook leek, toen de kruitdamp was weggewaaid werd de effectiviteit van de Amerikaanse wapens zwaar in twijfel getrokken. "De Golfoorlog heeft vooral de noodzaak van precisiewapens aangetoond," zegt Zandee. "Er is destijds te veel onnodig gebombardeerd en daaruit zijn lessen getrokken. Sindsdien investeerde de industrie niet zozeer meer in nieuwe vliegtuigen of helikopters, maar vooral in de ontwikkeling van wapensystemen. Om met behulp van hightech en software het doel van grotere en dus veiliger afstand te bestoken en de doeltreffendheid te verbeteren."

Maar nu zet Zandee grote vraagtekens bij de inzet en het nut van precisiewapens in Kosovo. "Het is een veel ingewikkelder oorlog," zegt hij. "De aanwezigheid van vluchtelingen dwingt de NAVO tot uiterste voorzichtigheid. Het doel is nu de Servische strijdkrachten uit te schakelen, maar die verbergen zich in bossen, bergen en urbane gebieden. Daarbij heb je minder aan de peperdure slimme raketten die nu worden ingezet. Je kunt dan beter uit een helikopter gaan schieten. Maar ja, dat brengt weer eigen levens in gevaar."

Zandee denkt dan ook dat de oorlog in Kosovo vooralsnog geen reclame voor de Amerikaanse wapenindustrie is. "De magere successen kunnen wel eens negatief uitpakken en tot bezinning leiden. Namelijk dat men zich realiseert dat hightech en precisiewapens in dit soort conflicten minder van pas komen."

Desondanks zag hij ook interessante nieuwe wapens, zoals de onbemande vliegtuigjes die boven Joegoslavië vliegen en realtime informatie doorgeven

over de positie van de tegenstander. Daarnaast de supersonische B2 bommenwerper, uitgerust met lasergeleide bommen die met behulp van satellieten hun doel op de centimeter nauwkeurig kunnen raken. Maar dat technische wonder ziet Zandee de Amerikanen niet snel exporteren. "Die toestellen zijn waanzinnig duur. Tweeëneenhalf miljard gulden per stuk! Dat wil en kan geen land betalen."

Intussen wacht men op de Balkan in spanning op de inzet van de Apaches, volgens adverteerders 'the decisive advantage for allied forces in any mission worldwide'. De gevechtswaarden van de aanvalshelikopter met hersens staan voor vriend en vijand buiten kijf sinds ze in Panama, Irak en Bosnië excelleerden. Op het Internet zijn zelfs statistieken te vinden die het effect van die oorlogen op de export van Apaches aangeven. Van de zwarte monsters zijn inmiddels meer dan duizend exemplaren verkocht - behalve aan het eigen Amerikaanse leger onder meer aan Saoedi-Arabië, Israël, Egypte, de Verenigde Arabische Emiraten, Groot-Brittannië, Nederland en onlangs aan Singapore. Alleen dreiging met de inzet van de helikopter zou de tegenstander, Serviër of geen Serviër, al de bagger door de broekspijpen doen lopen.

Maar Zandee verwacht dat ook de Apache in het bergachtige Kosovo niet het verschil zal uitmaken. Hij acht de met hightech en zware wapens volgestouwde helikopter voor dit soort conflicten slechts gedeeltelijk geschikt. "De Apache is uitstekend om pantser te vernietigen, maar het gaat nu ook vooral om het uitschakelen van Servische manschappen. Dan heb je niet veel aan lasergeleide Hellfire-raketten of een 30-millimeter-kanon. Dat is eigenlijk veel te fors geschut om mensen aan te vallen. Nee, ook de Apaches zie ik geen einde maken aan de etnische zuiveringen."

Beleg

Uitverkoop

Kopen in de uitverkoop is een alternatieve vorm van sparen, volgens mijn vriendin. Wie dit combineert met haar motto voor de creditcard: *let it bounce*, begrijpt dat zij in de loop der jaren veel geld heeft gespaard. Beleggen is een alternatieve vorm van sparen, volgens Pieter Fluit. Pieter Fluit is de jongen uit de Rabobank-reclame. Irritante reclames schijnen goed te werken, en de Rabo heeft een knap staaltje werk geleverd. Ik dacht dat ik de enige was, maar ook mijn kennissenkring krijgt bij deze reclame de onbedwingbare behoefte aan de afstandsbediening. Pieter ziet eruit alsof hij zich alles laat aanleunen wat de beleggingsadviseurs van de Rabobank hem influisteren. Als je de reclame uitzit, blijkt dat ook.

De Volkskrant schreef vorige week zaterdag een mooi artikel over de klachtencommissie voor het effectenbedrijf. Particuliere beleggers kunnen bij deze commissie terecht als zij zijn benadeeld door hun bank. Schrijvende verhalen van mensen die met beleggen veel geld kwijttraken en dat - meestal zonder resultaat - op hun bank proberen te verhalen. De commissie heeft alles meegemaakt: faillissementen, echtscheidingen, beslagleggingen en ga zo maar door. Het verschil tussen sparen en beleggen is risico. Als het tegenzit, verlies je belegend al je geld en soms meer. Bij sparen lukt dat niet. Daarmee kun je alleen geld verliezen als je bank failliet gaat. De Nederlandsche Bank garandeert teruggave van dit geld, maar wel met een maximum van rond de vijftig mille.

De Rabobank ziet beleggen als alternatieve vorm van sparen. Dat kan twee dingen betekenen. Sparen bij de Rabobank is zo risicovol dat het op beleggen lijkt, en beleggen bij de Rabo is zo veilig dat het op sparen lijkt. Voor de klanten lijkt het laatste waar. De Rabobank keert substantiële schadevergoedingen uit aan verliezende beleggers. Althans, als die hun geld laten beheeren door de experts van de Rabo. Zo toucheerde de Achterhoekse beleggingsclub d'n Anwas ruim zeventien miljoen. Door alle schadevergoedingen neemt de kans dat de Rabobank failliet gaat toe, waardoor sparen bij deze bank straks net zo risicovol is als beleggen. Dan is ook de eerste stelling waar. Tot die tijd doet iemand die nu geld over heeft er verstandig aan bij de Rabobank te beleggen. Wie dan geld verliest, kan altijd naar de klachtencommissie effectenbedrijf stappen. Een bank die adverteert dat beleggen een alternatieve vorm van sparen is - zonder te wijzen op het verschil in risico - heeft volgens mij bij die commissie geen poot om op te staan. Gelukkig is uitverkoop een onbekend verschijnsel in de bankwereld.

Ben Jacobsen

Jan 2000 Kosovo!
BLC (nmsr!)

Kijken met de ogen

Hij bereist de hele aardbol om naar zijn werk te gaan. **Klaus Töpfer** is directeur van het 'milieuprogramma' van de Verenigde Naties. Zijn missie: een wereldmilieupolitiek van de grond te tillen. Zijn methode: zo hard mogelijk de bel luiden. Zijn verwachting: 'ik ben optimistisch over de toekomst'.

Arie Vestering

EEN BEETJE MOPPEREND begon hij twee jaar geleden aan zijn nieuwe baan als baas van de UNEP, voluit het United Nations Environment Program: het 'milieuprogramma van de Verenigde Naties'. De medewerkers op het hoofdkwartier in Nairobi moesten het doen met afstandse computers en slechte telefoonverbindingen, zo groot was het geldtekort. En hij moest zichzelf 'bijna dwingen' in de Keniaanse hoofdstad te blijven, zo ver weg leek de rest van de wereld, waar op conferenties, congressen, vergaderingen, bijeenkomsten over belangrijke milieuzaken werd gesproken en beslist.

Maar nu vindt hij eigenlijk dat hij teveel rondreist en te weinig tijd doorbrengt in Nairobi. En verhuizen met UNEP wil Klaus Töpfer al helemaal niet meer. „Absoluut niet. Natuurlijk is het makkelijker om in Genève of Wenen te werken, maar vluchten voor de moeilijkheden is geen oplossing. Als je de stadswijken ingaat en je ziet de enorme armoede van die opeengepakte drie miljoen inwoners, dan weet je: dat zijn de echte problemen die we te lijf moeten gaan.” Zijn blikveld is de afgelopen twee jaar verschoven van Noord naar Zuid. Hij is, zegt hij, al snel 'vergiftigd' geraakt door Afrika - en dat bedoelt hij positief. „Je leert dat de discussie over schuldenverlichting in de ogen van de mensen hier alles te maken

heeft met een schuldenruil. Het consumptiepatroon en de industriële ontwikkeling van het Noorden, daar hebben zij onder te lijden. Die excessieve CO₂-uitstoot komt niet uit Afrika, niet van hen, maar zij hebben wel te maken met de gevolgen van de opwarming van de aarde, met oprukkende woestijnen. De structuur van de problemen is zo dat zij de lasten dragen. Je kunt daarom niet simpeltjes zeggen 'Go west.' Wij zullen moeten leren kijken met de ogen van de armen in het Zuiden, is Töpfers boodschap. „These are eyes you urgently need if you want to come to global solutions.”

Tussendoortje

Klaus Töpfer was jarenlang CDU-milieuminister in de kabinetten van Helmut Kohl voor hij van de Duitse politiek verkaste naar de wereldpolitiek. Spijt heeft hij daarvan niet: „Ik was altijd al een buitenbeentje.” Geen politicus pur sang, eerder een wetenschapper - van huis uit econoom - die begin jaren zeventig uit 'toewijding aan het milieu' de politiek opzocht. „Het milieu was toen nog geen aantrekkelijk politiek onderwerp en zeker in mijn partij geen echte zorg.” Een man van de analyse die onderzoeksuitkomsten over de oorzaken en gevolgen van milieuvervuiling in beleid wilde vertalen, voorzover politiek mogelijk. Vanaf die eerste tijd al, zegt Töpfer, was hij ervan overtuigd dat het Westen zijn welvaart enorm subsidieerde door de kosten op andere werelddelen en toekomstige generaties af te wentelen. Nog steeds is dat in zijn

ogen de kern van het probleem: „Alle kosten moeten in de prijzen van de goederen worden verrekend, pas dan geven ze het juiste signaal wat betreft de verdeling van de beperkte hoeveelheid aardse goederen.” De ontmoeting met de 61-jarige Klaus Töpfer vindt plaats in Tilburg. Tussen Recife en Seattle lag de weg naar een driedaagse conferentie over 'globalisering, ecologisering en economie' op de Katholieke Universiteit Brabant, waar hij slechts een paar uur doorbrengt. Een kort praatje, een babbeltje met deze en gene - dan weer verder. Een 'tussendoortje'. Zijn toespraak in Tilburg bestaat uit korte fragmenten van het rapport over 'de toestand van het milieu in de wereld' (GEO-2000) dat UNEP in september publiceerde. Niets nieuws, wel onderdeel van wat een van zijn belangrijkste bezigheden is: het verbreiden van de boodschap. Tekenend zijn de tientallen teksten van Töpfer alleen al dit jaar op de website van UNEP. Hij heeft veel te zeggen, want hij wil met zijn club twee niet geringe doelen bereiken. Een heldere analyse om de wereld te overtuigen van de noodzaak tot een ommekeer, actie om te tonen dat het kán. En als hem dat lukt, is UNEP ook weer terug van weggeweest. Hij denkt dat het kan. „Ik ben ervan overtuigd dat UNEP zich zo ontwikkelt dat ze opnieuw de drijvende kracht wordt achter de wereldmilieupolitiek.”

Losse pagina's

Even een stukje geschiedenis. Toen Töpfer twee jaar geleden directeur van de UNEP

en van het Zuiden

foto Herbert Wiggerman

werd trof hij een organisatie aan die min of meer op zijn gat lag. Vijftientig jaar na de oprichting in Stockholm was de fut er helemaal uit bij 'het milieugeweten van de Verenigde Naties', zoals men zichzelf graag omschrijft. UNEP had bereikt dat het concept van 'duurzame ontwikkeling' was overgenomen in het Brundtland-rapport en vervolgens als de beroemde Agenda 21 in 1992 omarmd werd door de Conferentie over Milieu en Ontwikkeling (UNCED) in Rio de Janeiro. Maar daarna bleef het stil. De bindende rol die UNEP moest spelen binnen de Verenigde Naties kwam niet uit de verf. Het milieubeleid van de VN was als een boek dat uit elkaar viel en in losse pagina's verspreid raakte over de verschillende VN-organisaties. Warrig en onleesbaar. 'Verdeeld in stuk-

jes', noemt Töpfer het zelf. De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling vindt dat UNEP heeft gefaald; hij spreekt het niet tegen. En er kwam concurrentie: ook de Wereldbank, de Wereldhandelsorganisatie en de UNDP (het ontwikkelingsprogramma van de VN) gingen zich met het milieu bezighouden. Geen wonder dat de roep om een wereldmilieuorganisatie de laatste jaren steeds vaker klinkt, bijvoorbeeld uit de mond van UNDP.

Töpfer: „Ik zie dat niet zo snel gebeuren. Daarvoor missen we nou juist de kracht en het succes. Maar goed. Wat mij betreft moeten we dan aansturen op een organisatie voor duurzame ontwikkeling. Milieu- en ontwikkelingszorg bij elkaar brengen. Dat zou een heel goed doel zijn.” Of UNEP en

UNDP dan samen moeten gaan, laat hij in het midden. Hij legt uit: „Je kunt het Zuiden met zijn enorme armoede een sterke economische groei niet ontzeggen, dan verlies je elke geloofwaardigheid. Ik zal nooit die ene zin in Rio vergeten: *'Lets be rich first and clean up later'*. Zoals het Westen zelf heeft gedaan! Dat zijn de gevoelens die wij moeten zien te voorkomen. Wat nodig is: groei door betere technologie, verandering van consumptiepatronen hier en het reduceren van de milieugevolgen in combinatie met ontwikkeling daar.”

Knal

Voorlopig blijft het wat Töpfer betreft bij analyse en actie om de positie van UNEP te herstellen. Dit jaar vielen vooral twee acti-

WAT WORDT HET MILIEUTHEMA VAN DE 21STE EEUW? EGBERT TELLEGEN, HOGLERAAR MILIEUKUNDE AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM:

SPRONG NAAR ZONNE-ENERGIE

'De gigantische omschakeling van de energievoorziening, vooral naar zonnecellen. Dat heeft vergaande maatschappelijke gevolgen. Zonne-energie wordt decentraal opgewekt, mensen kunnen dat zelf regelen. Dat vergt een hele andere organisatie dan bijvoorbeeld kernenergie dat heel gecentraliseerd wordt opgewekt. Ik ben optimistisch over de overschakeling naar zonne-energie. De prijs van zonnecellen gaat alsmat naar beneden. Mensen vinden het leuk zonnecellen op hun dak te hebben, heel anders dan bij andere milieu-onderwerpen waarbij mensen van alles niet mogen. Belangrijke andere vraag voor de volgende eeuw is hoe we de wereldwijde communicatie ecologisch verantwoord maken. Minder in het vliegtuig en de auto in ieder geval, vooral via Internet.

De milieubeweging moet zich met een duidelijke visie richten op de strijd om de openbare ruimte, de strijd met de projectontwikkelaars aangaan. Zelfbewust, met een houding van 'hier ben ik'. Zoals nu bij de Waddenzee gebeurt: het sterke sentiment van „'handen af van de Waddenzee'. De milieubeweging moet daarbij aanhaken bij een veel wijder besef van ervaren onveiligheid: groen wil ook meer blauw op straat. Samen met rechts inzetten voor een publieke ruimte waar mensen, dieren en planten vrij zijn. Voor leefbaarheid in brede zin dus.'

viteiten van UNEP op: de publicatie van GEO-2000 én het snel afleveren van een rapport over de milieuschade in Servië als gevolg van de Kosovo-oorlog. Over dat laatste zegt Töpfer: „In de eerste plaats was het niet makkelijk om iedereen ervan te overtuigen dat we die schatting moesten maken. Goed dat we het gedaan hebben. Het moest echt gebeuren. Nu werken we hard om zeventien miljoen dollar bij elkaar te krijgen voor de meest dringende milieuhulp bij de vier hot-spots die wij hebben vastgesteld. We beschouwen dat als humanitaire steun.”

In september was GEO-2000 wat je noemt het échte werk: een wereldomspannende beschrijving van de toestand van het milieu. De knal moest daverend zijn. Töpfer bij de presentatie: „De tijd verstrijkt snel om nog een weldoordachte overgang naar een duurzame toekomst te kunnen maken. Het wereldmilieu heeft nooit eerder onder zo'n grote druk gestaan. Levensgrote noodtoestanden bestaan op een heel aantal gebieden.” En hij somde op: ernstige watertekorten (en nog ergere op komst), achteruitgang van land, overbevissing, vermindering natuurlijke soorten, bedreigde koraalriffen, bossen kapot, ecosystemen bedreigd door chemische stoffen, luchtvervuiling in veel steden, CO₂-gehalte op hoogtepunt, toename aantal natuurrampen, 25 miljoen milieuvluchtelingen. De voortdurende armoede van de meerderheid van de wereldbevolking en de buitensporige consumptie van de minderheid, wees hij aan als hoofdoorzaken. En passant pleitte hij voor 90 procent minder verbruik van grondstoffen om ontwikkelingslanden de kans te geven de armoede te overwinnen en noemde die reductie realistisch.

„Ja, dat denk ik echt”, zegt hij in Tilburg nogmaals. „Die 90 procent is reëel. Niet over een of twee jaar, natuurlijk. Mijn hele leven vecht ik al tegen die wegwerpmaatschappij en voor een 'levenscyclus-economie'. Alles meenemen in de kostprijsberekening, van begin tot einde van de productie, dat is de enige oplossing. Als je bijvoorbeeld de kosten van de afvalverwerking doorberekend, krijg je snel heel andere producten. Er zit ook niets anders op, want overal een vergelijkbaar levensniveau op dezelfde materiële basis als nu in het Westen, kan gewoon niet.”

Bel

Rest de vraag waarom in GEO-2000 zo'n donker, bijna apocalyptisch beeld wordt geschetst, alsof UNEP de ondergangsvorspelingen van de Club van Rome nog eens dunnetjes over wil doen. „Met die indruk ben ik het eerlijk gezegd niet eens. We moeten eerlijk zijn. Het heeft geen zin om te zeggen dat

alles de goede kant opgaat. Net als de Club van Rome maken we onze prognoses niet om ze realiteit te laten worden, maar om actie te stimuleren.” Pas als je de problemen zichtbaar hebt gemaakt, volgt actie, zal hij aan het eind van het gesprek nog eens zeggen. Hij verwijst naar het ozongat: er kwam pas beweging toen-ie er al was. „Met de opwarming van de aarde zal het net zo gaan.” Gewoon de bel zo hard luiden als mogelijk, is zijn devies. Bang dat mensen daar mee van worden of zelfs gaan denken dat het te laat is, is hij niet. „We moeten de ellende ook niet overschatten, dat weet ik wel. Blijven onderstrepen dat we niet berusten. Dat actie nodig en mogelijk is.”

Er is nog een andere reden waarom het Kosovo-rapport en GEO-2000 zo belangrijk zijn in de ogen van Klaus Töpfer: ze illustreren beide de noodzaak van wat hij *early warning monitoring* noemt, het vroegtijdig signaleren van mogelijke spanningen, conflicten of zelfs oorlogen door milieuproblemen. „Kijk naar de schaarste aan natuurlijke bronnen, de beperkte bestaansmogelijkheden. Die drijven mensen weg. Er zijn al 25 miljoen milieuvluchtelingen en waar vluchtelingen zijn, ontstaan snel spanningen. Als je ervoor zorgt dat er ter plaatse deskundigen zijn die dat aan kunnen zien komen, doe je aan veiligheidsbeleid.” Hij voorziet vooral spanningen over water. „De wereld telt driehonderd waterbronnen waar meer dan één land uit put.” De Eufrat en de Tigris, de Nijl, de Niger, de Brahmaputra, de Ganges, de Mekong: het zijn slechts voorbeelden. Maar ook de export van gevaarlijke afvalstoffen is zo'n brisante kwestie. En niet te vergeten het 'gebruik' van de biodiversiteit in de wereld. „Het is niet eerlijk dat er een duidelijke vermindering is van de biodiversiteit in de geïndustrialiseerde landen en dat 'we' tegelijk vinden dat de ontwikkelingslanden voor bijna niks verantwoordelijk zijn voor hun vele soorten planten en dieren als inbreng voor de biotechnologie. Wie bezit de geestelijke eigendomsrechten? Waarom zijn er eigenlijk teeltrechten?”

Kortom: milieuzaken te over die spanningen opleveren en vragen om samenwerking. „In die zin is milieupolitiek de ontwapeningspolitiek van de toekomst. De volgende eeuw zal de eeuw van het milieu zijn. En dat bedoel ik helemaal niet pessimistisch. Ik ben wel somber over de huidige toestand, maar juist erg optimistisch over de toekomst.” Hij heeft het gevoel dat-ie tussen twee vuren zit. De een verwijt hem alleen maar ondergangsvisionen de wereld in te sturen, de ander een roekeloos geloof te koesteren in de mogelijkheden om de problemen aan te pakken. „Dat moet dan maar.”

Ook valt op dat de NAVO gemeend heeft met vliegtuigen grondsoldaten (geen tanks!) aan te hebben mogen vallen, en dat zij een nachtelijke aanval op legerbarakken als een legitiem doel ziet. Joegoslavië telde *dienstplichtige* (!) militairen, waarvoor als regel geldt dat zij 's nachts in diezelfde barakken gewone burgers zijn!

Aan 'de Volkskrant', di. 01.06.1999, p. 5 en
Twintig doden door raketten op
sanatorium

Joegoslavië beschuldigt de NAVO ervan maandag een sanatorium en een bejaardentehuis te hebben gebombardeerd in Surdulica. Daarbij zouden zeker twintig doden zijn gevallen. De NAVO zegt dat ze daarvoor geen bewijzen heeft, maar bevestigde wel in de buurt aanvallen te hebben uitgevoerd.

Volgens NAVO-woordvoerder Shea zijn echter een munitie-opslagplaats en legerbarakken geraakt. "Ik wil benadrukken dat legitieme militaire doelen waren. En de informatie die ik tot dusver heb, is dat die doelen precies geraakt zijn.

'de Volkskrant', wo. 09.06.1999, p. 5 wordt ontleend:
De UCK zal niet vuren op terugtrekkende Servische troepen

.....
De NAVO heeft dinsdag een zware bommenwerper ingezet tegen twee bataljons van het Joegoslavische leger in Kosovo. Bij de aanval op de troepen in het open veld zijn volgens NAVO-bronnen honderden militairen gedood.

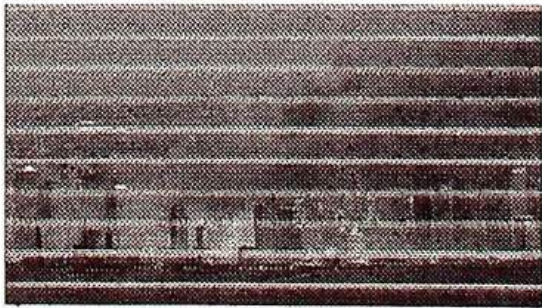
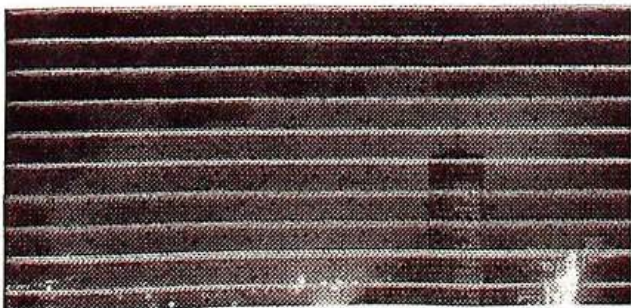
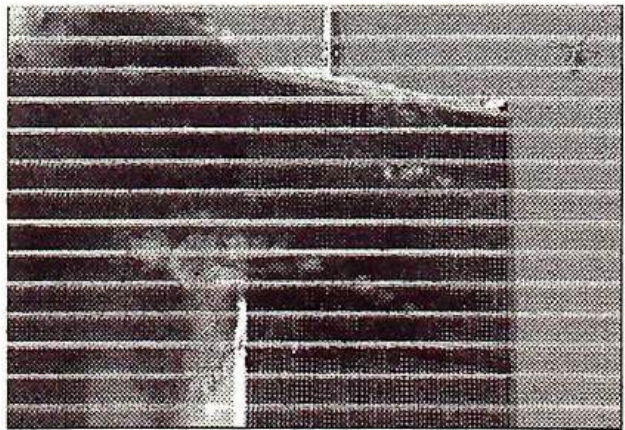
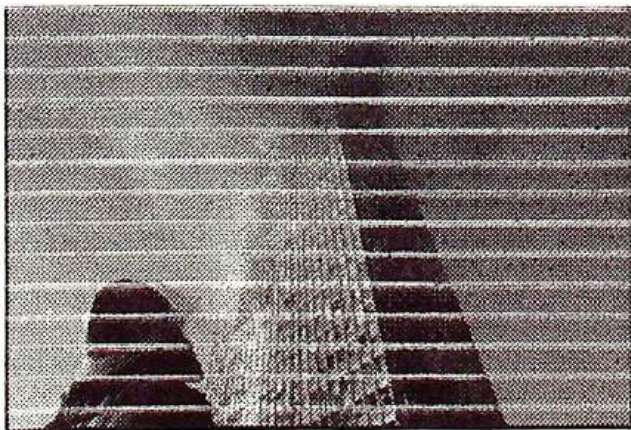
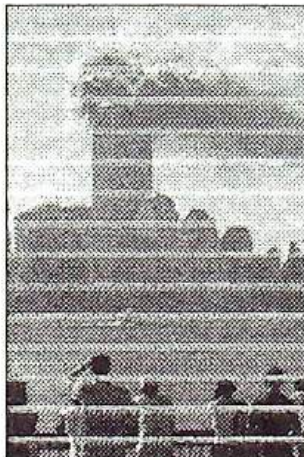
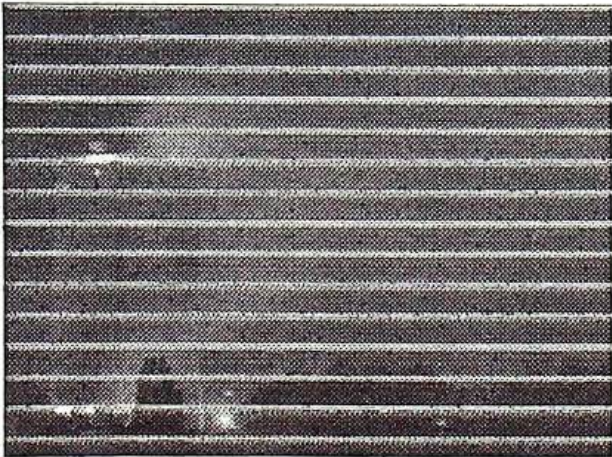
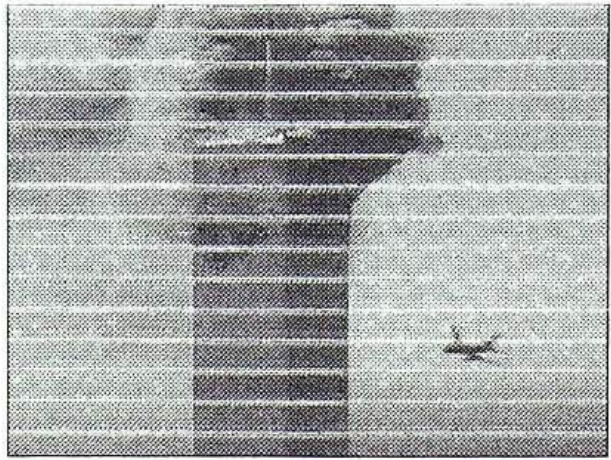
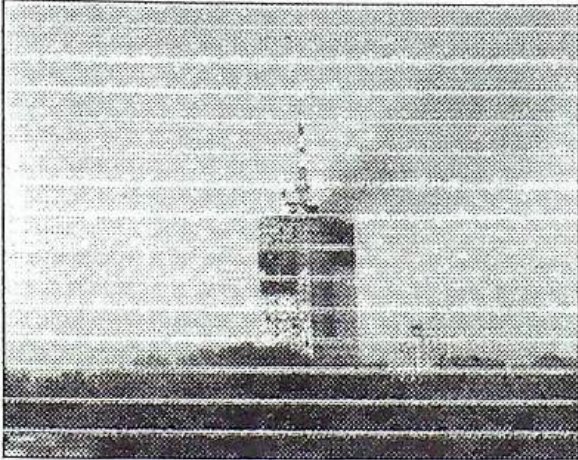
De B 52 zou bommen afgeworpen hebben op een troepenconcentratie dichtbij de grens tussen Kosovo en Albanië, waar de strijd tussen de Servische troepen en het UCK de afgelopen dagen steeds heviger werd. Naar schatting vierhonderd tot achthonderd soldaten bevonden zich volgens de bronnen op de heuvel die werd aangevallen.

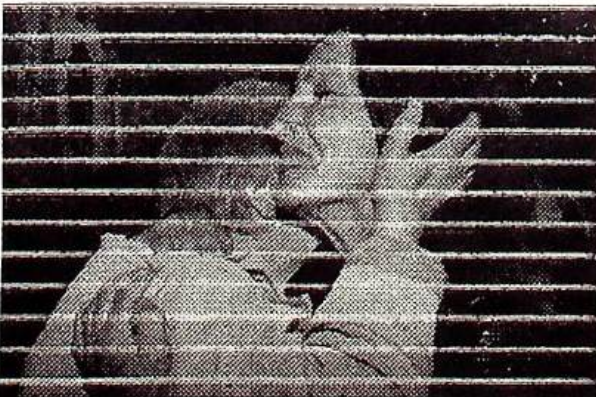
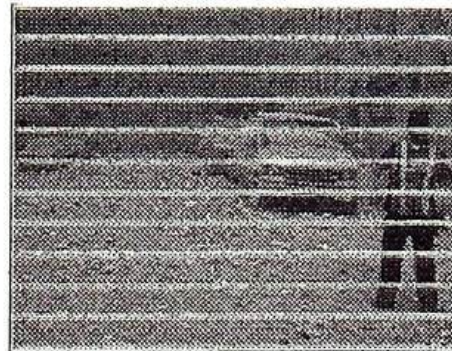
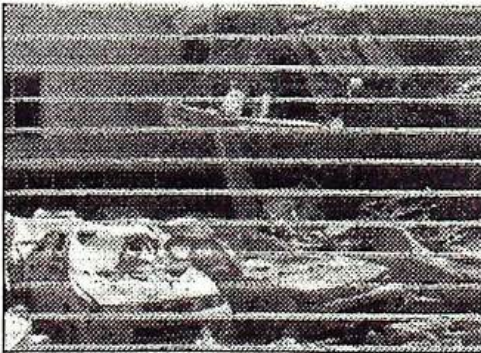
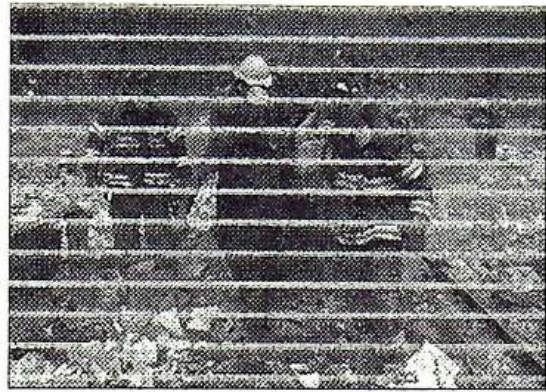
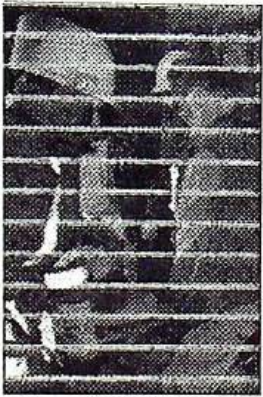
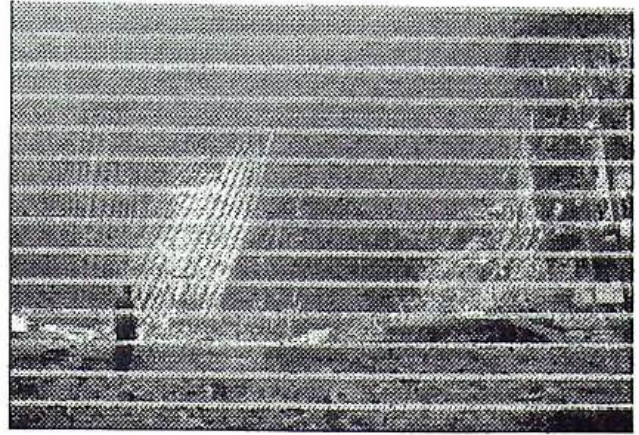
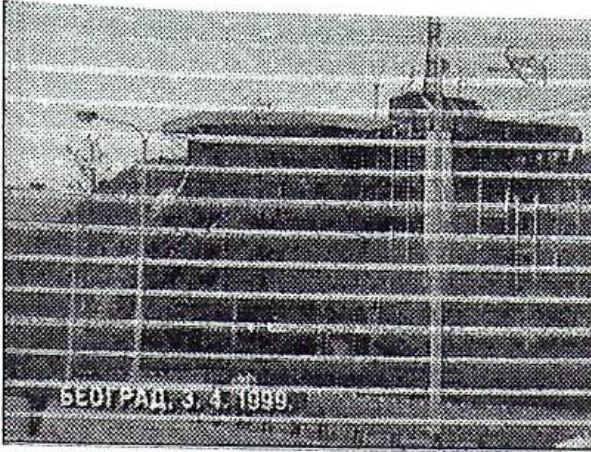
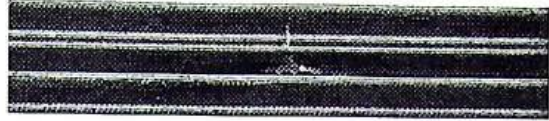
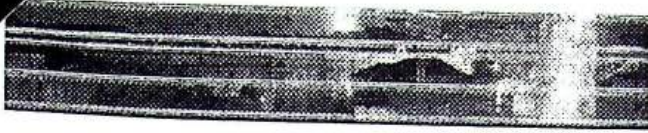
Déjà vu...

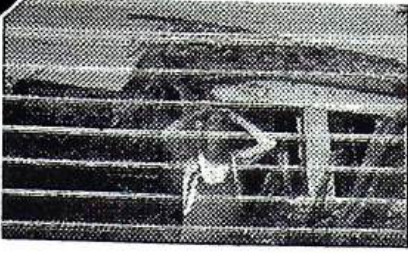
Reeds eerder gezien ...

Belgrade - Beigrado 1999

New York 2001

MEXICAN "UNO MAS UNO" WARNS

NATO IS A TERRORIST ORGANISATION

Mexico, 2 June

The latest statement by NATO Secretary General George Robertson referring to alleged war criminals in the Balkans, saying that they should voluntarily give up to the Hague Tribunal or else they "might end up by

being killed" represents an unacceptable threat turning the Atlantic Alliance into a terrorist group equal to the one run and financed by South Arab multimillionaire Osama bin Laden, states the Latin American Circle for International Studies (CLAEI).

62

lobt

ardises conciliation in the Balkans, "Uno Mas Uno" reports the CLAEI estimation, adding that this organisation resolutely rejects the formulas used by Robertson, as well as his proposals.

As quoted by this paper, the Latin American institution raises the question of a legal basis for this NATO's proposal of "a witch hunt" in the epoch when international justice seems to be distorted by reviving unacceptable and illegal activities, such as the last year's criminal attack on Yugoslavia, lasting almost three months.

The fact is that the crisis in the Balkans deteriorates, instead of being guided towards a settlement, confirm CLAEI researchers, and state that NATO strives to establish one-sided parameters for the acting and decision making, accusing of war crimes all those contesting their orders.

"This suggests that Washington and Brussels, major centres of transnational power, are committed to the development of a plan that would degrade both justice and international law," concludes the Mexican paper.

A CHRONOLOGY OF VIOLENCE

(From 24 March to 24 May 1999)

DAY ONE - March 24 1999.

BELGRADE: The first missiles fell on Batajnica at 20.38 hours and soon afterwards on the Žarkovo suburb (21.30). The targets were the Military Airforce Institute and the Military Technical Academy.

NOVI SAD: One of the first missiles fell near the "Svetozar Miletić" primary school. At the time of attack (20:30), there were pupils in the school who were having their sports lessons. The "Tehnogas" factory was destroyed. The factory produced technical gases that are very dangerous for the environment. That is how the "Serbian/world" war started. That first night Pančevo (factory of agricultural planes "Utva") and Priština were also bombed. The first damage to civilian structures...

Day 2 - March 25 1999.

BELGRADE: Enemy missiles hit Rakovica. Among the first buildings destroyed were schools and historical monuments. The "Nikola Tesla", "14. Oktobar" primary schools and the secondary engineering school "Radoje Dakić" were all damaged. Rakovica monastery was endangered. During the second day NATO also bombed Šilovo village near Gnjlane, a TV transmitter on Mokra gora near Zubin Potok, Kragujevac, villages Miločaj, Cvetke and Otroci near Kraljevo, NIŠ and Prijedor village near Čačak. In Kragujevac the Museum-monument "Kragujevački oktobar" in Šumarice was damaged as was a student dormitory in NIŠ. In Šilovo the house of Momčilo Stanković was directly hit.

Day 3 - March 26 1999.

BELGRADE: A chemical storage near Sremčica and a petrol storage in Lipovica were hit. Lipovica forest caught fire from the explo-

sion and was burning until the early hours of the morning. Together with military facilities in Batajnica, an electrical power plant was hit. The suburb was left without electricity for some time.

GRAČANICA: First attack on Serbian relics. Bombs fell on Gračanica village near Priština, where the famous monastery of Gračanica is situated and which is populated only by Serbs. The facade of the monastery and windows were damaged. This monument is under the protection of UNESCO. Also on the third day Arandelovac (TV transmitter on Bukulja), Leskovac, Niš and Novi Sad were attacked. In Leskovac the "Zdravlje" pharmaceutical factory was damaged, as well as 110 private facilities and several schools in Niš, Banatsko Novo Selo and Babin Potok. In Novi Sad, the premises of "Novograp" company were destroyed.

Day 4 - March 27 1999.

BELGRADE: What kind of "strategic target" is "Petlić" kindergarten in Petlovo Brdo? Significant damage was done to the building. The International civilian airport in Surčin was hit. The runway was not damaged but the airport buildings suffered significant damage. On the fourth day NATO bombs fell on Leskovac, Pančevo ("Lola-Utva" factory for the third time), Cetinje, Gnjllane, Đakovica (residential part of the city), Gučevo (TV transmitter destroyed) and villages: Drenovo near Gornji Milanovac, Otok near Kraljevo, Besnik near Rožaje, Grič near Danilovgrad (one woman seriously injured), Šljivovik on Suva mountain and a holiday camp near Užice. In Otok the villagers found an unexploded "tomahawk" and in Drenovo one missile fell 50 meters from the house of Dragan Marinković.

Day 5 - March 28 1999.

LESKOVAC: Significant damage was inflicted on the Peoples Museum, endangering archaeological collections and other exhibits of exceptional value. Historical monuments in other places were also hit. Rakovica monastery was damaged again. The oldest part of this relic was built 800 years ago. The nearby monastery houses, where 30 refugees from Croatia lived, were destroyed.

ČAČAK: "Sloboda" factory, the most important economic giant of this town and the surrounding area, was hit with 5 missiles. Enormous damage was done. This factory makes household appliances (stoves, washing machines, vacuum cleaners, etc.). On this day other industrial facilities were also hit. The automobile factory "21. maj" in Rakovica, that produces engines for the "Yugo" car was also massively damaged. "DMB-informatika" from Rakovica was destroyed.

In Kosovo Priština and Serbian villages around Gnjllane were bombed.

Day 6 - March 29 1999.

MALIŠEVO: In Mališevo village, two kilometers from Gnjllane in the suburb Čenar česma three people were wounded (one seriously); considerable material damage. Other Kosovo villages (Koretišta, Pasjana and Parteša near Gnjllane, Vrbovac and Mogila near Kosovska Vitina) were also heavily hit. In Vrbovac the house of Trajan Moksić received a direct hit. Eight civilians were wounded and many houses damaged. These Kosovo villages were bombed with cluster bombs, the use of which is banned by the UN. In Brezina village, 22 kilometers from Gornji Milanovac, near Suvobor mountain, a rocket fell 70 meters from the house of Radenko Kovačević and damaged his house. In the villages of Donja Jajina, Šišinci and Donje Sinkovce, during the bombings on 25, 26 and 29 March more than 500 houses were damaged. The villages of Radovče and Skorač near Podgorica were hit with devastating missiles many times.

* Heavy bombing of NIŠ (more NATO missiles fired at the airport, the "Electronic Industry" premises, the hospital and many private houses and flats were damaged), Priština (a dentistry clinic in the centre was hit) and Čačak (the "Sloboda" factory completely destroyed). In Gnjllane one bomb fell on the Serbian graveyard and damaged many graves and tombs.

Day 7 - March 30 1999.

NIŠ: A refugee camp was hit! The same tragic destiny befell a refugee camp in Priština. In these two attacks 15 people lost their lives.

* Batajnica bombed (apart from military facilities, many houses damaged), Priština and surrounding villages (also damaged were the Kupusište and Dardamija housing settlements, near the military barracks "Kosovski junaci"), and in Čačak, there was another attack on the already demolished "Sloboda" factory.

Day 8 - March 31 1999.

VRANJE: One missile fell near the church of the Most Holy Mother of God in Jelašnica village, between Vladičin Han and Surdulica. The missile did not explode and only the windows were broken in the church and nearby houses. **GRAČANICA:** Six NATO planes bombed the Kosovo villages of Lukare and Gračanica using cluster bombs.

A third devastating bomb exploded in the vicinity of the Gračanica monastery. This great monument of our history and culture suffered more damage.

* The villages of Belo Polje and Zagrmilje near Peć were bombed with cluster bombs. One missile fell near the Peć Patriarchate! Members of the Priština corps of the Yugoslav Army (YA) apprehended three US Army sergeants.

Day 9 - April 1 1999.

NOVI SAD: NATO destroyed the old bridge on the Danube, which connected Novi Sad and Petrovaradin, and a medical centre. The "Đorđe Natošević" primary school building and all faculty buildings at the University Campus situated on the banks of Danube suffered considerable damage: the premises of the faculties of Agriculture, Philosophy, Mathematics, Technical Sciences and Physical Education were hit. The Museum of the city of Novi Sad, which is situated in the Fortress of Petrovaradin was damaged. The museum's collection numbers more than 400,000 exhibits. Apart from this, the walls of the old Catholic church in Petrovaradin cracked.

* NATO air force damaged a bridge on the Magura-Belačevac railroad, 15 kilometers southwest of Priština and bombed the Serbian village Zatrić, near Peć as well as the surroundings of Dečani. Bombs fell on houses and pastures of villages in the area of Užice and Bajina Bašta. In the village of Katušnici, near Sirogojno (Zlatibor), where there are no military facilities, near the house of Momčilo Radović(48). Fortunately, the M-48 bomb, 2.5 metres long and 420 kilograms heavy, did not explode.

N.B.: According to the information from the Serbian Ministry of Education, during the first seven days of NATO aggression against Yugoslavia, 120 schools, kindergartens and universities were completely or partially destroyed. Schools and universities will not open until there is no danger to children, pupils and students.

Day 10 - April 2 1999.

KOSOVO: Bombs do not choose targets, especially if they are cluster bombs. The Kosovo village of Nogavac, inhabited exclusively by Albanians, was bombed with cluster bombs that killed two and seriously wounded six people from this place. Cluster bombs were dropped again at Stari Trg near Kosovska Mitrovica and in Đakovica missiles fell near the bus station in the part of the city inhabited by both Serbs and Albanians, and in a suburb called Ljutbunar, where there are no military facilities. A transmitter on Cvilen near Prizren was hit.

KURŠUMLIJA: The very centre of the town was hit - dozens of houses damaged. Workshops in the "7. jul" textile factory were damaged, the head office of "Planinka" in Kuršumljia and Kuršumljia-Prokuplje railroad were damaged. The house of Vučina Stevanović (44) in Samokov village near Kuršumljia took a direct hit and the unfortunate villager was killed, while his brother Veroljub (40) suffered serious injuries.

* Many private houses, which are situated near the (empty) barracks in the centre of the town, were damaged. NATO also attacked the villages of Mala Grabovnica and Velika Grabovnica near Leskovac. One missile nearly hit the house of Sima Cojić. The house was left without a roof because of the detonation.

Day 11 - April 3 1999.

BELGRADE: Bombing of the city centre. The targets were the buildings of the Federal and Republic Interior Ministries. The building of the Republic Interior Ministry is situated next to the Clinical Centre and a Maternity Hospital. Newly born babies and mothers were evacuated. The building of the Federal Interior Ministry is one of the architectural monuments of Belgrade. This was the third April bombing of Belgrade in this century: In 1941 Belgrade was bombed by fascist Germany, in 1945 - the allies bombed and almost destroyed Belgrade, the excuse being that they were bombing the Germans, and in 1999 Belgrade is bombed again by the "allies"!

NOVI SAD: Another bridge destroyed, the one that connected Novi Sad with Sremska Kamenica. The name of the bridge was "Freedom Bridge". Some seven people were wounded and nearby houses and the building of TV Novi Sad were damaged.

N.B.: It was announced in Leskovac that NATO bombs damaged more than 3.300 individual structures in the city and the surroundings and the damage was estimated at \$165,000,000.

Day 12 - April 4 1999.

Student Day, Catholic Easter

NATO "celebrated" Easter, the greatest Christian holiday with new 'accomplishments' in Yugoslavia.

BAČKA PALANKA: A bridge over the Danube, that connects Bačka Palanka with Croatia was damaged.

BELGRADE: The fuel depot of a heating plant was set on fire and the heating plant damaged. A building next to the Military Academy Hospital was destroyed. The security guard on duty at the heating plant was killed.

PANČEVO: Oil refinery bombed. Two workers killed and several wounded.

SMEDEREVO: The "Jugopetrol" fuel storage was hit. A fuel storage in Kraljevo was attacked.

ČAČAK: The already destroyed factory of household appliances "Sloboda" was hit once again. Bombs fell at the crossroads of Ratka Mitrovića Street and a through road and destroyed several houses. Milena Kuljević was killed and several people wounded.

Day 13 - April 5 1999.

Horror! Another bombing of city centres.

ALEKSINAC: During early evening hours the city centre was completely destroyed. Almost all houses were either completely demolished or heavily damaged – two streets are no longer habitable. A barbaric attack on civilians. At least seven people were killed and 30 suffered major and minor injuries.

VRANJE: Eleven missiles fired at the city centre. Major damage to the "DIV" cigarette factory, "Nova Jugoslavia" printing mill and the bus station. Two persons killed and 23 wounded.

ZEMUN: Air Force House hit. Damaged: the city water supply, electric installations, several nearby houses, the Church of St. Archangel Gabriel, University of Agriculture, primary school "Svetozar Miletić" (one of the oldest in Belgrade) and music school "Kosta Manojlović", where young music prodigies were and are tutored: one of them is the world famous violin player Stefan Milenković. Near another military facility that was attacked, the "Veljko Radmanović" school for blind children was damaged. The pupils of this school include children that lost their sight in Republika Srpska, also from NATO bombs.

NIŠ: Two attacks on the city with some 20 missiles. A major part of the tobacco factory destroyed. A warehouse with more than 1,000 tons of tobacco was demolished. The factory's medical centre was almost completely destroyed and the factory kindergarten and the nearby pediatric clinic were damaged. Significant damage to technical schools "Neimar", "12 februar" and "15 maj", primary school "Radoje Domanović" and the railway building. The buildings of the faculties of Economics and Law were also damaged.

NOVI SAD: The oil refinery was bombed and set on fire. The refinery is only some 100 meters from the city's residential areas. A third bridge was ruined, cutting the railway connection between Central and Northern Europe with the Balkans and the Middle East. A TV transmitter on Čot mountain was destroyed. Vojvodina was left without TV programs.

* In Belgrade, bombs fell right next to the City Hospital at Zvezdara. Many houses damaged in the village of Pričević. In Kosovo, Gračanica under attack for the fourth time; bombs fell near the monastery and many village houses were damaged. More than 20 missiles fired at Priština and its surroundings. A chapel at the Priština graveyard was demolished, as was the building of "Jugopetrol" head office in Priština and all the company cars. Cluster bombs were used again. Kosovska Mitrovica and Starl Trg were also bombed. In Starl Trg many family houses were destroyed. The bridge over Vrbačka river near Ribarici on the Kosovska Mitrovica-Leposavić road was destroyed. The Albanian village of Šalnovo near Prizren was also bombed. A TV transmitter near Loznica was destroyed and the "Milan Blagojević" chemical plant in Lučani was bombed. Raška and its surroundings were bombed. Major damage to many houses, kindergarten, primary school, high school and a technical school. Only the structure of a sports hall was left. One person was killed and 11 wounded. A bridge over Ibar river in Biljanovac on the Raška-Kraljevo road was destroyed. Terminals of the oil industry near Sombor were bombed and set on fire.

N.B.: In the village of Samokovo near Kuršumljija 13 civilians killed by NATO bombs were buried. Another 25 civilians in Kuršumljija and the surrounding area were wounded. During bombing on April 1st and 2nd two relics from the 12th Century, 92 years older than the Notre Dame in Paris were damaged: the Monastery of the Holy Mother of God at the mouth of Kosanice in Toplica and the nearby Monastery of St. Nicholas, that is the Stevan Nemanja memorial.

Day 14 - April 6 1999.

* The day when the German fascists in 1941 almost annihilated Belgrade with bombs without a declaration of war. The result: nearly 10,000 people killed.

VERIĆE: In this village near Istok in Kosovo, where Albanian refugees had started to return, cluster bombs were dropped, damaging the "Jedinstvo" primary school.

* The day when TV transmitters on Crni Vrh mountain near Kragujevac, on Gučevo mountain near Loznica and in Grmlja near Priština were destroyed. Also targeted were roads, railroads and bridges: the road and railroad in the Vitanovac village, 10 kilometers from Kraljevo, the railroad in the gorge of Ibar and a bridge in the Lozna village. Two more bridges damaged, a railway and a road bridge on the Niš-Priština road on Toplica mountain. Also target-

ted was the bridge near the village of Visoka on the Toplica River and settlements near Kraljevo were bombed. Another attack on the "Milan Blagojević" chemical plant in Lučani: three departments destroyed. Continuing attacks on industrial plants. In Novi Sad the refinery was bombed again. Another missile hit the "Sloboda" factory in Čačak. In Priština another attack on the Slatina airport and on the "Beopetrol" fuel storage in the Devet Jugovića suburb. Prizren and its surroundings bombed.

N.B.: A sad balance: 12 dead in Aleksinac, 18 people seriously and 30 lightly injured.

Day 15 - April 7 1999.

Massacre of civilians continues.

BELGRADE: A building at number 9, Nemanjina street in the very centre of the city was hit. In the vicinity are "St. Sava" hospital, a maternity ward and the Church of the Assumption. No victims, enormous material damage.

GRAČANICA: A new kind of media war. Metal plaques were dropped in the area around the monastery, with inscriptions: "Take a look at the sky just before you die. Its the last time you will". More attacks on other villages in Serbia.

NIS: A barbaric attack on the city centre and its industrial zone. The "Fidelinka" and "Elektrotehna" warehouses were hit, the "Jastrebac" pump factory, as well as several factories of the "Machine Industry" and the "Tobacco Industry". Major damage was done to individual houses, the Historical Archives building, some university premises and schools located near the northern industrial zone and the bus station, that is situated next to the ancient fortress.

PRISTINA: What was hit "by mistake" (the aggressor's explanation) the previous day in Aleksinac was barbarously repeated in Priština, that had already been attacked several times. A whole block of houses around the post office in the city centre was destroyed. Nearly 200 houses completely demolished. Bombs fell on the Priština graveyard and more than 100 graves and tombs were destroyed. According to first reports at least 10 people were killed and many wounded.

* The Vidovdan suburb near Novi Sad was bombed. A bomb fell near the house of Sait Krasnići and his family of 20. The "Dušan Radović" primary school was damaged as was the "Dr Milan Petrović" school for retarded children, attended by blind children from Zrenjanin, Lovćenac and Šajkaš. After several days of calm, attacks on Montenegro resume.

Day 16 - April 8 1999.

ZLATIBOR: The "Čigota" sports centre on Tornik mountain, the third largest in Yugoslavia, completely destroyed with "tomahawk" missiles. Also destroyed was the nearby holiday camp for children and a clinic that belonged to the centre. Three security guards were killed.

KRALJEVO: At least 20 missiles fired at Kraljevo and its surroundings. The hamlet of Bogutovac, on the Ibar road was considerably damaged. Its primary school does not exist any more. One of the school buildings was totally destroyed and the other was damaged beyond repair. There is an enormous crater in the schoolyard. Also destroyed was a "Beopetrol" fuel storage and the railway station turned to rubble. Several private houses were damaged.

LUČANI: Fifteen devastating missiles fired at the "Milan Blagojević" chemical plant. Substantial material damage. The nearby village of Krstine was also hit, 20 houses were destroyed and the rest were damaged. With further attacks threatening and ecological disaster looming, the inhabitants were suggested to find a safer place to live in.

ĆUPRIJA: Six air-to-surface missiles fired on targets in Ćuprija. One hit a civilian block of houses. Thirty houses were completely destroyed, the Electric Company building was damaged, as were the "Ada" sports centre, The "Horem Margi" Museum, a high school, the "Đura Jakšić" primary school and two department stores.

* One air-to-surface missile fell in the fruit garden of Dragomir Doković that is situated some 2-3 kilometers from Gornji Milanovac and caused great damage to this man's house. Many other villages in Serbia were bombed: Lađevci and Vitanovac near Kraljevo (great material damage) and villages near Medvednik mountain and tourist facilities at Divčibare. In the Pričević village, near Valjevo, houses and tractors were destroyed and cattle was killed. A part of the road leading from Pričević to Petrića Stena was damaged. Two missiles fell near the monument on Kadinjača mountain, that was erected in memory of the famous battle against the Germans in 1941. For the fourth time the "Naftagas" fuel storage, some ten kilometres from Sombor, was hit.

N.B.: * In Aleksinac Dragica Miladinović died after she had been injured in the bombing. Her husband Dragomir and daughter Snežana were also killed in bombing. No member of this family survived.

* At the destroyed cemetery in Priština, the remains of the deceased Prištinars were collected and buried again.

*According to Information from the Serbian Ministry of Education, during two weeks of NATO aggression on Yugoslavia, 220 schools, kindergartens and universities were completely or partly destroyed.

Day 17 - April 9 1999

VELIKA HOČA: Three cluster bombs fell on the Kosovo village of Velika Hoča and wounded 8 people and a two-month-old baby.

KRAGUJEVAC: In spite of the fact that workers made a human shield to protect the "Zastava" car factory, NATO attacked it with six missiles. Five factory departments were hit and destroyed. Among others the "Energetika" plant, that supplies heating for the city, the hospitals and schools, was also destroyed. According to first information, 124 workers were injured in this attack. Enormous material damage. The detonations in the "Zastava" factory damaged also many houses in the Pivara and Pallula suburbs.

SMEDEREVO: Several "Jugopetrol" reservoirs destroyed. An enormous fire endangered the city, but firemen, fortunately, extinguished the flames. Damage to surrounding structures caused by strong detonations.

Day 18 - April 10 1999.

No peace on the eve of Easter

VALJEVO: The Pričević village, 15 kilometers from Valjevo, that had already been hit with 12 missiles, bombed for the fourth time. The house and other property of Zlatimir Mirković were completely destroyed.

KOSOVO: The old part of Đakovica, inhabited mainly by Albanians, was bombed. Almost all shops in the old part of Đakovica were burnt. The Catholic church damaged. One missile exploded only 300 meters from the Gračanica monastery and another fell near deserted Serbian houses in the vicinity of this Serbian relic. Two missiles hit Kosovo Polje. One exploded between the Bresje and Ugljar settlements, inhabited mostly by Serbs and the other hit a railway depot, inflicting damage to the station and surrounding houses. The house of Živojin Sretenović was demolished. For the 25th time from the beginning of the aggression the Lukare settlement was bombed. One more bombing of the Slatina civilian airport. Six missiles fired at the barracks in Prizren and surrounding civilian structures and four missiles at the civilian structures in Uroševac.

FRUŠKA GORA: Hopovo, one of the most famous and most beau-

tiful Serbian monasteries damaged. The frescoes that were made in 1608 were damaged. Bricks fell out of the iconostas and there are also cracks in the church walls.

Day 19 - April 11 1999

Orthodox Easter. NATO barbarians said it would be "inhuman" to stop the bombing even for a day.

PRISTINA: Continuation of attacks from the previous days; the suburbs of the city attacked. The Slatina airport bombed. A fire broke out in a popular outing called the "Peyton place", from the explosions of the remaining cluster bombs. The area of Lipjani was attacked with more than 20 cluster bombs and the village of Crni Breg with a dozen.

SERBIAN VILLAGES: A criminal attack with 21 air-to-surface missiles on Merdare, a small village near Kuršumljaj. Five villagers were killed. Among them were Božin Tošović and his 11 month old daughter. Four more people were wounded. Mirovac, a nearby village, was also damaged. Also bombed were the villages of Samalla and Lazec near Kraljevo. One missile fell in the Turekovac village, near Leskovac and destroyed around 20 roofs and the houses of Ilija Stanković and Zoran Nikolić - both large families with six members each and the house of Goran Đokić and his four member family. Apart from the houses, the missile destroyed agricultural machines, trucks and cars.

N.B.: Although the bombing continues, Yugoslav Orthodox Christians celebrated Easter. Many humanitarian organisations are far from human. Proof is the case of Australian major Steve Prett. This "humanitarian" worker an activist in the "Care Australia", turned out to be a spy. He was caught "red handed".

Day 20 - April 12 1999.

Another barbarian act. A passenger train was hit!

KRAGUJEVAC: Another attack on the "Zastava". The remaining assembly lines and sectors of the factory. 36 factory workers were injured, 10 suffered severe injuries.

KRUŠEVAC: The "14. oktobar" machine and components industry was hit with three missiles, and the city heating plant with one. 3.000 workers remained jobless.

LESKOVAC: A NATO pilot, obviously a criminal, hit an international passenger train number 393 in the Grdelica gorge as it was crossing the Bistrica bridge on the Južna Morava river near Leskovac with two missiles. This train runs from Thessaloniki to Belgrade. At

least ten people were killed and more than 15 wounded.

* Another attack on the oil refinery in Novi Sad. The second attack on the refinery in **Pančevo**. The Vojlovica monastery, which is situated next to the refinery was damaged. The electric station in **Priština** destroyed and the city was left without electricity. The **Priština** bus station destroyed. The "Kosovka" wool factory was hit. The "Plastika" factory destroyed. One missile hit a passenger car on the **Priština - Kosovo Polje** road, near the agricultural school and killed three people. At a suburb of **Priština** cluster bombs were dropped.

* Another attack on the "Jugopetrol" storage in **Smederevo** and the NIS storage in **Sombor** between **Conoplja** and **Kljajićevo**.

N.B.: Nearly all the structures bombed in **Belgrade** were representative works of Serbian culture and architecture. The **Rakovica** monastery was built in the 14th century and it houses an important collection of Icons and works of Serbian goldsmiths. Next to the monastery is a graveyard, where important people from Serbian history, such as **Vasa Carapi**, were buried. The Air Force House is the most representative piece of Serbian modernist architecture, work of one of the most famous Serbian architects **Dragiša Brašovan**. The Chapel of St. Archangel Gabriel from 1766 was damaged, an important historical monument. The buildings of the Interior Ministry are important works of our modern architecture, and **Nemanjina Street**, where the building of the former Building Ministry was damaged, work of architect **Gojko Tadić**, is a real anthology of Serbian architecture.

*Day 21 - April 13 1999
Its the hospital again!*

BELGRADE: NATO planes attacked abandoned military garages, that are only 30 meters away from the Military Medical Academy. Bombs damaged the hospital and injured some 20 patients, some of them severely!

ZAJEČAR: **Zaječar** bombed for the first time. The bombs fell on the **Podliv** suburb. Several houses were damaged.

IVANJICA: The satellite station attacked. Two large satellite dishes, which are used for telecommunication links with the world, were damaged.

KOPAONIK: The "Bačiste" hotel on **Kopaonik** mountain, one of our national parks, was destroyed!!! The hotel had just been renovated and ready to accommodate tourists from abroad. A meteorological station on **Kopaonik** was also destroyed.

* Bridges! The new bridge over the **Ibar** river near **Biljanovac** and

the bridge over the **Rasna** river in the **Dedine** Village on the **Kruševac-Pojate** road were both destroyed. The **Visoka** village was bombed several times and a bridge on the **Kosanica** river on the **Niš-Priština** road. NATO hit a railway bridge on the **Belgrade-Bar** railroad at the crossing of roads that lead to **Nova Varoš**, **Priljeplje** and **Prboj**. The bridge was not destroyed, but it is out of use. The security guard on the bridge, **Milan Ouriš** was wounded. The **Raška** county announced that in the area of **Kraljevo** 347 private houses, 233 village farms, two schools in **Bogutovac** and a school in **Samaila** were damaged. In the municipality of **Raška**, 1,101 houses were damaged and health and education facilities suffered material damage. For the third time the "Jugopetrol" fuel storage in **Smederevo** was under attack. The "Sloboda" factory in **Čačak** bombed for the fifth time.

N.B.: * According to incomplete data NATO bombs have so far damaged more than 3,000 civilian structures: churches, schools, universities, museums, sports centres and railway stations, historical buildings, 15 bridges and about 2,000 private apartments. Yugoslav architects gave this information to the World Federation of Architects (UIA) in Paris.

*Day 22 - April 14 1999 NATO
Hell for refugees.*

VALJEVO: Five cruise missiles destroyed the "Krušik" holding company, that is situated in a densely populated part of the city and just 1,500 meters away from the centre of **Valjevo**. Enormous material damage. Five workers wounded. The attack on the "Krušik" damaged houses in the **Kolubara II**, **Senjak**, **Zbratimljeni gradovi** and **Novo Naselje** residential areas. Missiles were also fired on the buildings of **Valjevo** hospital and the agricultural school. The kindergartens "Kolibri" and "Naša radost" were also damaged.

ĐAKOVICA: A terrible tragedy on the road between **Đakovica** and **Prizren** near the **Madanaž** and **Meja** villages: NATO planes bombed a convoy of Albanian refugees, mainly women, children and old people. Seventy five people killed!!!

N.B.: * It is still impossible to ascertain how many people died in the passenger train that was hit by NATO missiles in the **Grdelica** gorge.

* Because of the destroyed bridges in **Novi Sad** and the break in river traffic on the **Danube** many countries have already suffered economic loss. Amongst them are five NATO members. Annual turnover on the **Danube** amounts to about 10,000,000 tons. At least 33 freight ships of the Austrian company **DDSG Cargo** remained blocked in **Romania**.

Day 23 - April 15 1999

BELGRADE: Strong detonations in Rakovica. The hill of Straževica attacked again. Even greater damage inflicted on the Rakovica monastery (the roof of the shelter was blasted, the Eastern monastery door and the door in the basement of Platon and Tomanilja shelters were broken as were the doors and windows in the Church of St. Archangel Michael), "France Prešern", "Branko Ćopić" and "Ivo Andrić" primary schools, the Fifth Secondary School of Economics and the Secondary School of Mechanical Engineering, some sections of the "Radoje Dakić" council library, "Isidora Sekulić", "Miloš Crnjanski" and "Dušan Matić", health centres in Kraljice Jelene Street and in the hill of Kanarevo, the Rakovica Council Hall, a shopping mall, the "Beograd" department store in Miljakovac and several houses in Stevana Opačića, Stanka Paunovića and Bogdana Žerajića streets. Considerable damage was done to the "21. maj", IMR, "Jugostroj", "Frigostroj" factories and to the Garden centre. Four people wounded.

KRAGUJEVAC: Several missiles hit the centre of the town and the buildings around the "Joakim Vujić" theatre, the First high school and the Music school. Several houses in the Erdoglija suburb were damaged. The village of Divostin was hit with eight missiles. The explosions damaged several farmhouses. Several civilians were wounded.

* The bridge over the river Zapadna Morava, that connects Kruševac with some 15 villages, near the Jasika village, was destroyed. The already damaged railway bridge over the river Lim, in Bistrica on the Belgrade-Bar railroad, was destroyed. The recently built bridge over the Ibar in Biljanovac was also destroyed. A bridge over the Danube between Smederevo and Kovin was incapacitated for traffic. A telecommunication transmitter on Jagodnji mountain above Krupanj was hit. Several targets in Kruševac were hit, the oil refinery in Novi Sad again, the industrial zone in Pančevo, the Podgorica airport, the railway station in Biljanovac and the Mali Radanovac suburb in Subotica.

*Day 24 - April 16 1999.
Bombs in 1944 and 1999.*

BELGRADE: Rakovica area bombed for the seventh time. Several missiles were fired at the Straževica hill and quarry day and night.

* On Day 24 NATO Air force bombed the wider area of Boljevac, the village of Pričević near Valjevo, Vranje and its surroundings, the

villages of Mrsač, Samalla and Vrdila near Kraljevo, the industrial structures in Pančevo, a refugee camp near Paraćin, several places in Kosovo and a TV transmitter and a postal building on mount Cer near Šabac.

Day 25 - April 17 1999

BELGRADE: After several quiet days Batajnica was attacked again. In the vicinity of the "Svetozar Golubović Mitraljeta" primary school, Milica Rakić, three year old girl was killed and five people wounded. Two more devastating missiles were fired at the Straževica hill in Rakovica.

VALJEVO: Four extremely devastating missiles finished what was left of the "Krušik" holding company. A large fire and enormous material damage in the city suburbs, especially in Peti puk, Grabovica, Jasenica and Novo naselje. The hit was so strong that detonations were heard as far away as Šabac.

* Dozens of explosions in the area of Gnjilane (Vitina and Kosovska Kamenica). Five detonations in the Sofalija suburb, several kilometers from Priština. The Slatina airport was bombed again and Mount Goleš, where RTS had a transmitter, was hit. The strongest attack on Novi Sad (the oil refinery hit twice and a gas storage was hit: a large fire broke out, the air in Novi Sad was heavily polluted and eight people were wounded). Another attack on the oil refinery and the "Azotara" fertilizer factory in Pančevo. The Prijanovići suburb of Požega, was bombed twice. One missile exploded near the Šišatovac monastery on Fruška gora and damaged it. Five detonations near the "Kadinjača" memorial complex, near Užice.

N.B.: The aggressor does not adhere to any war ethics. Cluster bombs are being used, which are banned by all international conventions. These bombs were dropped, till now, on the areas of Sombor, Belgrade, Kuršumlja, Prizren, Kosovo Polje, Priština and Gračanica. 14 containers, each with 240 cluster bombs were dropped on Gračanica only - a total of 3,360!

Day 26 - April 18 1999

KURŠUMLIJA: Heavy damage was inflicted on the railroad and road bridge at the mouth of river Kosanica in Toplica, which completely cut off all traffic on the Niš-Priština road. Two relics of Serbian spirituality and culture - the churches of St. Nicholas and Holy Mother of God - that are situated near those bridges, were damaged in the repeated bombings since the beginning of attacks.

* Another attack on the industrial zone in Pančevo contaminated the air once again. Priština and surrounding places were under heavy attacks.

N.B.: * Irena Matić, 16 year old girl was buried in Ribnica, near Vranje. She was killed while helping her uncle Slobodan Đorđević in the field.

* From the start of the aggression NATO has destroyed or incapacitated for traffic 19 bridges.

*Day 27 - April 19 1999
A tragedy in Niš.*

NIŠ: The fifth bombing of Niš was tragic. Under attack was the industrial zone in the northern part of the city again (The „Tobacco Industry”, ŠIK „Kopaonik”, „Ogrev Invest”, the railway station, a silos), but many houses were destroyed in the suburbs of Šljaka and Cigan mala and in Lipovačka, Bujmirska and Banjska streets. Many dead and wounded in the ruins.

NOVI SAD: One cruise missile hit the building of the Vojvodina Executive Council situated in the very centre of the city. That is the largest and the most beautiful building in Pupin's boulevard and it was built from 1936 to 1939 by architect Dragiš Brašovan's design. It is one of the most significant cultural monuments in Novi Sad and at one point received the European Architect Association award.

* The „Prva iskra” Chemical Industry in Barič near Belgrade was attacked twice, the satellite station in Prilike near Ivanjica was attacked for the second time, the bridge between Bačka Palanka and Ilok damaged; two enemy missiles hit the centre of Kuršumljija, the bridge on the Kosanica river was incapacitated for traffic on the road Kuršumljija-Podujevo. A refugee camp near Paraćin was bombed for the second time; several detonations in Lopatnica, Bogutovac and Bogutovac Spa near Kraljevo that started a large fire and damaged 30 houses in Bogutovac and Lopatnica. Priština and its surroundings were bombed around the clock, Uroševac and its surroundings bombed and Subotica bombed for the second time. So were the mountains of Tornik and Čigota in Zlatibor.

N.B.: * Three year old Milica Rakić from Batajnica, one of the youngest victims of this war, was buried.

* During some 100 years of its existence the Tobacco Industry in Niš was never bombed in any war. Even the fascist Germany did not bomb it.

Day 28 - April 20 1999

VALJEVO: Third attack on the „Krušik” factory. Explosions of six powerful missiles shook the whole city. The „Krušik” practically does not exist any more. Bombs completely demolished the „Krušik” health centre. Even greater damage was done to the housing estates of Peti puk, Senjak, Zbratimljeni gradovi, Kolubara II and Novo naselje. The buildings of Valjevo hospital and agricultural school were also seriously damaged.

KURŠUMLIJA: The twelfth and strongest attack on Kuršumljija. Several missiles hit the halls of the „Metalac” factory, which is located in the very centre. Heavy damage was inflicted on the building of the Electric Company, health centre and the „Budućnost” Institute. Several private houses were damaged. The St. Nicholas monastery, which is under UNESCO protection, was seriously damaged. In Kuršumljija, that is under constant NATO attack, 17 people were killed and 37 wounded.

* The centre of Bujanovac was bombed (one missile flew through a private house of Blagoje Zlatković), explosions around Kraljevo (one missile fell on the farm of Milivoje Žarković in Kovači and seriously damaged it), a road bridge near Donja Bistrica, that connects the major road Nova Varoš - Prijepolje with Priboj damaged (eight people wounded); for the fourth time in six days the area of Novopazar Spa was bombed (bombs fell near the Special hospital for treatment of dystrophy and damaged it). The bombing of Priština, its surroundings and other places in Kosovo and Metohija continued.

N.B.: Three faculties of the Niš Universities – Architecture and Engineering, Electronics and Mechanical Engineering - remained incapacitated for work after yesterday's bombing. Also damaged were the students' halls of residence and the Technical School.

Day 29 - April 21 1999

BELGRADE: With three missiles at 3:15 am the „Ušće” business centre in New Belgrade was hit. In it was the Presidency of the Serbian Socialist Party and offices of some 20 more firms, one clinic and the editorial office of TV „Pink”. On its top was a TV transmitter used by several private television stations. The fire was burning until morning. There were people inside. During the day, the railway bridge over the Sava near Ostružnica was hit.

ĐAKOVICA: NATO attacked the Majini suburb, several kilometers south of Đakovica. Some 120 Serbian refugees from Croatia

and Bosnia lived there. A seven year old boy (Ivan Ivančić) and three young men (Gordan Ilić, Dobrivoje and Radivoje Volarević) were killed. 31 people were wounded, 19 of whom were kept in hospital.

* Another attack on the bridge over the Danube near Beška. The traffic on the Belgrade-Subotica road was disrupted. One missile fell near the Kovilj monastery, which was built in 1780 and damaged it. The fourth attack on the "Krušik" in the afternoon hours. The factory was hit with 12 missiles. A large fire and numerous detonations. The hospital was damaged again, but the Rehabilitation centre and the Surgery block took most hits. At 2:30 am the third bridge in Novi Sad - Žeželj's bridge - was damaged and immediately after that the oil installations on the right bank of the Danube were hit. A huge fire broke out. A TV transmitter on Iriški venac was destroyed. The Mrsać and Lađevci villages near Kraljevo were bombed and Novopazar Spa was hit with two missiles. Four missiles fell on the Samaila village near Čačak.

N.B.: First official information on war victims. The Yugoslav Ministry of Foreign Affairs announced that between March 24 - April 20, 500 civilians were killed and more than 4,000 wounded. Half a million people lost their jobs and the total damage was estimated at \$10 billion. NATO aggressor used 700 planes in the attack on Yugoslavia and fired over 2,000 missiles and dropped over 6,000 tons of explosive on our cities and villages. NATO destroyed 11 and damaged 14 bridges, hit 12 railroads and railway stations, 6 major roads and 7 airports. Several thousand industrial facilities were destroyed or damaged, and in Leskovac alone 3,000 industrial plants. NATO bombs hit 16 hospitals and around 200 schools, universities and student residences were damaged or destroyed. Seventeen TV transmitters were targeted. Last but not least, 16 monasteries and churches built in the Middle Ages and eight cultural and historical monuments were barbarously attacked. Members of the "G-17" group of economic experts say that damage inflicted in this war for just one month exceed those that the Nazis did in World War II.

Day 30 - April 22 1999

BELGRADE: The residence of Yugoslav president at 15, Užička Street was destroyed. This villa was built in 1933 and is one of the most beautiful in this part of Belgrade. It was the residence of Josip Broz Tito after World War II.

PRISTINA: In the early morning hours Priština and the surrounding area were "showered" with more than 30 missiles. It was the

strongest attack on Priština. The greatest damage was inflicted on the Sofalija suburb. Also targeted were the airport of Slatina and the Belačevac coal mine. The area of Goleš in the Lipljan municipality was also attacked.

* South and southwest parts of Vranje hit with 40 missiles. The third attack on the TV transmitter on Crni vrh, and the second on the TV transmitter on Mount Ovčar. Several attacks on the villages of Merclare and Vasiljevac near Kuršumlja and BANSKO POLJE, Mrsać and Lađevci near Kraljevo. Žeželj's bridge in Novi Sad bombed for the third time, but the bridge remained above water. In Kosovo the Klina area was bombed on several occasions and the bridge between the villages of Kijevo and Loznica was destroyed. Several people injured when one cruise missile hit the main post office in the centre of Užice.

Day 31 - April 23 1999. Hell in the TV building.

BELGRADE: An enemy missile of devastating force hit the building of RTS in Aberdareva street at 02:06. a.m. and destroyed it completely. A great tragedy: during the attack more than a hundred technicians, journalists and editors were inside the building. More than ten killed, some twenty injured. The missile that destroyed the RTS building, also heavily damaged the "Duško Radović" children's theatre, the Children's Cultural Centre, the Russian and Saint Mark churches. Several powerful detonations were heard in Belgrade, in various parts of the city. Another attack on the railway bridge over the Sava near Ostružnica.

* About 15 missiles were fired on the surroundings of Priština and three on Priština's outing Grmije. The series of explosions in the nearby settlements of Pomazatin and Belačevac. The railroad bridge near Bogutovac was hit and blasted by a single missile.

N.B.: The greatest success of the Yugoslav anti-aircraft artillery was downing of the "invisible" F-117A, called the "night hawk", above the Budanovci village in Srem on March 28, 1999. To remember: The first man that shot down a plane was a Serbian soldier Raka Ljutovac. He shot down an Austro-Hungarian scout with his howitzer.

Day 32 - April 24 1999. The tragedy of Kodža family

NIŠ: During the ninth, so far the longest attack on this city which lasted almost half an hour, the aggressor fired 26 missiles on Niš.

The northwest industrial zone and southern part of the city were bombed. Many houses and industrial facilities were damaged. The building of "So produkt" was directly hit. The Engineering Industry, High School of Engineering, the warehouse of "Vetfarm" pharmaceutical factory, a collecting station in the Popovac village, a civilian building in the village of Cokot and ten houses in Niš at the corner of Šumadijska and Stanka Paunovića streets suffered a great damage. The forbidden cluster bombs were dropped on Niš again. Severe material damage, many injured people.

* **Vranje** was the target for the seventh time since the outbreak of war. A missile of great destructive power fell in the garden of Tomislav Daničić from the Brezna village: the house was ruined, but nobody was hurt. In the village of Doganović, some 15 kilometers from Uroševac, five Albanian boys were killed, and two injured by the explosion of a cluster bomb. These children were shepherds who found the cluster bomb, played with it and activated it. A NATO missile killed six-year-old Arta Lugić, and injured her brothers Egon and Neron and sister Arijeta in the Kosovo village of Velika Dobrinja, near Lipljan. The "Jugopetrol" fuel storage in Bogutovac was bombed again. The mountain house on Gučevo, where Serb refugees from Croatia were living, was hit. Twenty missiles were fired on Novi Pazar, many civilian facilities were damaged or ruined. Among them the Red Cross building, fire brigade centre, the "Bratstvo", primary school, the Social Work Centre, the Refugee Centre, the Institute for Disabled in Novopazar Spa. Some bombs also fell near the Columns of Đurde and the church of St. Peter, monuments that are under UNESCO protection. Novi Sad was attacked for the 12th time since the beginning of aggression: targets were the refinery and Žeželj's bridge. The "air meeting" over Priština continued: about 50 missiles were fired on the city and its suburbs, 20 of which on the settlements of Ajvalija, Sofalija i Grmija.

Day 33 - April 25 1999.

LUČANI: After the fourth attack on the "Milan Blagojević" factory at 01:00 a.m. with twelve missiles, it practically does not exist anymore. The last remaining plants of the factory were destroyed, and only by precaution of the workers who previously had evacuated all the dangerous chemicals, the large surrounding area was saved from ecological catastrophe. This bombing heavily damaged dozens of business and residential buildings in Lučani and 13 individual farms.

* The blood bath of the aggressor continued in Niš. In the latest

attack with 16 missiles the target was the northwestern part of town. Many houses were damaged, especially in Čegarska, Skadarska and Ratka Pavlovića streets. The village Pričević, near Valjevo, was under attack for the seventh time that month: beside the constant target – the "Jugopetrol" storage – 30 residential and business buildings of this village were ruined.

Day 34 - April 26 1999.

The third bridge destroyed

NOVI SAD: The strongest bridge, the last remaining of three bridges in Novi Sad, which endured three attacks, collapsed in the fourth attack. This beautiful bridge, designed by engineer Branko Žeželj, that took four years to build, from 1957 to 1961, was pulled down with six missiles at 01:15 a.m. Bačka is now completely cut off from Srem, and the railroad traffic between Yugoslavia and the countries of Central and Northern Europe stopped for an indefinite period of time. This bridge was a miracle of architecture that represented the peak of building skills. Seven thousand cubic meters of concrete was built into it. It was open to traffic on October 31, 1961. Before that the test of endurance had been run with a train that weighted 404 tons and 38 trucks loaded with 284 tons of sand. The bridge passed the test successfully, as well as the first three NATO attacks.

N.B.: The national heritage of Kosovo is in great danger. In the NATO attacks so far many monuments of great importance were damaged: the monasteries of Gračanica and Pečka Patriarchate, the church in Lipanj, the Bajrakli mosque in Peć, the Hadum mosque in Đakovica, the Terazije bridge in Đakovica, the old city centres in Peć and Đakovica...

Day 35 - April 27 1999.

Surdulica turned into a mass grave

SURDULICA: A tragedy, similar to those in Aleksinac, Niš and Priština, befell this small town. In the third attack on Surdulica, NATO aggressor poured 17 missiles on the eastern and southeastern parts of the city. The centre of devastation was Jovana Jovanovića Zmaja street and its family houses. The beautiful, large house of Vojislav Mičić was a shelter, not just for the owners, but neighbors as well. The missile hit the house and grounded it. All the people inside were killed. Miloje Mičić, who was absent at the time of the attack, lost six members of his family. Almost all the family houses in this street, as well as dozens in surrounding streets were destroyed.

According to the first estimates some 300 houses in Surdulica were damaged or completely destroyed. A NATO commander cynically admitted that only one bomb was dropped on the wrong target. At least 20 people were killed, and many injured in this tragic event.

* The "25. maj" bridge over the Danube near Bačka Palanka was bombed for the third time. The "Ušće" business centre was also bombed again. This time part of the roof and a TV transmitter were destroyed, as well as surrounding buildings, especially the Museum of Modern Arts where 400 square meters of glass was broken. Vranje was bombed for the eighth time, Kuršumljia for the fourteenth. There, the almost ruined bridge in the village Visoka, on the road Kuršumljia - Podujevo was hit again. The Lađevci village and its surroundings, as well as surrounding of Kraljevo were bombed again. After a short break, the attacks on Priština were renewed: The bridge over the Lab, on the Priština - Kosovska Mitrovica road near Miloševac, was pulled down. All the houses in 300-meter radius from the bridge were left without roofs and windows, due to a very powerful explosion. Targets in Kosovo were hit with more than 50 missiles.

Day 36 - April 28 1999.

BEOGRAD: At 01:10 a.m. the military structures in Košutnjak and Topčider were hit with seven missiles, which also caused a heavy damage on neighbouring civilian buildings, especially "Dr. Dragiša Mišović" clinical centre, with 20 hospital buildings damaged. It was the worst in the Lung Disease and Tuberculosis Pediatric Centre, the only of the kind in Yugoslavia, where some 15 children were treated. All the windows in this building were broken. The main laboratory and reception of the clinical centre were also heavily damaged, as well as the Institute for Addiction in Teodora Drajzera street. The results of bombing are visible on the fanjate of the Old Residence of Prince Miloš, the residence of Prince Mihajlo and the church of St. Peter and Paul, all three important monuments of Serbian culture. A lot of private houses were damaged. Attacks on some other buildings in Belgrade. The new bridge in Ostružnica, on the Belgrade ring road was destroyed. A missile hit the transmitter in Krnjača.

* Two missiles hit the bridge in a place called Brvenik, on the road from Kraljevo to Raška, and damaged it severely. Explosions near the centre of Novi Pazar damaged many houses. Another attack on the already destroyed Refinery in Novi Sad. The TV transmitter on Iriški venac. A hell of an afternoon and night in Podgorica: the enemy fired dozens of missiles on the Montenegrin capital. A

violent attack on the airport of Golubinci and nearby villages. Missiles fired on the "Jugopetrol" fuel storage in the settlement of Prudovi, near Požega and, for the third time, on the plants of "Jugopetrol" in Smederevo.

N.B.: * The Serblan Ministry of education issued a statement which said that during one month of the war 130 of primary schools, 60 high schools and 30 university had been damaged. The data does not include Kosmet, which means that the number of damaged schools is going to be much higher. Most of the damaged schools are in Belgrade - 46, then Leskovac - 29, Niš - 28, Novi Sad - 22, Vranje - 14 and Kraljevo - 11. * The chief of staff of the Yugoslav Army Headquarters, general - colonel Dragoljub Ojdanić said for "Politika" that since the beginning of the war the Yugoslav Army had shot down 46 NATO aeroplanes, 6 helicopters, 8 pilot-less aircraft and 182 cruise missiles, adding that "the aggressors live force losses are not negligible".

Day 37 - April 29 1999.

BEOGRAD: At 10:40 p.m. with two missiles, the tower of Avala, one of the symbols of Belgrade, was destroyed. The 200 meters high tower was built in 1964. and designed by Uroš Bogunović and Slobodan Janjić. It held the main TV transmitter. Soon after that the TV Studio B transmitter in Krnjača was also destroyed.

LESKOVAC: Around 02:00 a.m. the Sarajevski bridge over the South Morava on the road to Grdelička klisura was hit for the fifth time. It took some 30 missiles before it collapsed into the river. This bridge is only ten meters away from railway bridge on which NATO criminals hit the international train and killed 12 people.

* TV and radio transmitter on Vršački breg targeted and damaged. Several buildings attacked in Žitorađa area: the road and railroad bridge near village Podina, on the road to Prokuplje, were destroyed.

* At 10:50 p.m. NATO air force attacked Divčibare and village Krčmar. The bridge on the Danube near Beška, and the bridge in Biljanovac on the road from Kraljevo to Raška were targeted again. For the 16th time the civilian structures in and around Kuršumljia were attacked: the targets were bridges on Toplica and a suburban settlement called Kastr. Another bridge over Kosanica, and a railway bridge on the track between Kuršumljia and Kosovo Polje were targeted. Another attack on the Refinery in Novi Sad and the TV transmitter on Iriški venac. The village of Topli Do was bombed. One person died and three were injured during the bombing of Podgorica suburbs and Tuzi.

Day 38 - April 30 1999.

BELGRADE: A difficult night and morning for the capital. Nato planes attacked targets in the very centre of the city: the building of Ministry of Defence and Yugoslav Army Headquarters in Kneza Miloša street. The Federal Police Headquarters in the same street was hit as well. A huge fire broke out. And while the firemen and rescue squad were trying to help, another missile was fired on the Army Headquarters so many rescuers got hurt. A lot of houses in Kneza Miloša street and around, among them the building of Republic government, psychiatry hospital and maternity hospital in Višegradska street were damaged. An enemy missile "missed" target again, and hit some houses on Vračar, near the Kalenić green market. The bomb ruined the house of Đurić family in Vardarska street as well as the "Zlatni ovan" restaurant, and damaged surrounding houses. According to the first reports three people died: two young men got killed in a car, waiting for the green lights. At the hospital emergency centre, 38 people were admitted, while 19 were kept in the hospital due to severe injuries. Two city officials, Nebojša Starčević and Ratko Bulatović who were among the first to arrive at the site were badly injured. Bulatović lost both his legs. The "Večernje novosti" photographer Igor Marinković was also hurt while documenting the aggressor's wrong - doings.

* "A busy" day for NATO airforce: Arandelovac, Ivanjica, Koklin Brod, the vicinity of Kraljevo, Raška, Ruma, Sombor, Trstenik, Užice, Užička Požega and dozens of places in Kosovo bombed. Five people, two of which children Manojlo Komatina and Vera Kočanović, fell victims of the bombs dropped on the bridge over the Lim in Murino, on the road connecting Kosovo and Montenegro. Ten more people were wounded in this vicious attack. The "Yugoslavia" satellite station in Prilike near Ivanjica came under attack for the third time. The bridge over the Uvac near Koklin Brod, on the road Užice - Nova Varoš heavily damaged. In the village Vitanovac, near Kraljevo, one bomb fell 50 meters in front of, and another just by the side of a bus full of people. At that moment, a train from Stalać to Kraljevo was passing by. Four people were seriously, and four lightly injured. Several buildings in Novopazar Spa were heavily damaged. The bombardment of a Gypsy settlement in Prizren: Bećir and Đulija Zuljuri were killed together with their children Maksim and Kasandra. Eight people suffered serious injuries. The railway bridge over the Ibar near Jerinja village heavily damaged. Another railway bridge on the same river in the Rudnica village collapsed. Three enemy missiles hit the centre of Ruma: great damage was

done to the "Stevan Puzić" and "Branko Radičević" high schools and the Refugee Centre. Two people were killed and 17 injured when missiles hit the Stari bridge, only 100 meters away from the centre of Trstenik.

Day 39 - May 1 1999.

*We give them back their commandos,
they drop a bomb on the bus*

PANČEVO: At 01:45a.m. a missile fell on Paje Magrinovića street, between the city hospital and city police building. All the hospital windows were broken. The surgery block, chest ward, children's ward, pharmacy and the management building of the hospital were damaged. The maternity ward, with 18 new born babies also suffered damage. During the attack Ana Stojiljkovski gave birth to the twins, a boy and a girl. Accidental passers by, two girls, also got hurt.

PRISHTINA: A new, monstrous crime of NATO airforce. At half past noon, on the bridge near Lužane on the road from Niš to Priština a "Niš ekspres" a bus full of passengers got hit. The missile cut the vehicle in half: One part fell into the river, the other burned out on the bridge. A horrifying scene. The bus was full. Some passengers did not even have seats, so it must be over 50 people killed of which at least 15 were children. When the ambulance arrived from Priština, together with foreign and national correspondents, another attack started in which the ambulance got badly damaged. One doctor was hurt, while journalists were saved only thanks to their fast cars.

ČAČAK: Around 10:00p.m. several missiles were fired at Čačak, three of which hit Institute for technical maintenance, and another three the "Cer" factory of thermo-technical devices. Several other manufacturing structures suffered damage, among them a tool factory, "Hladnjača", PIK "Čačak", "Branko Milošević Metalac" high school, city hospital (maternity and surgery wards), kindergartens "Majski cvet" and "Nadežda Petrović" and also a lot of houses in parts of the city called Ključ and Kulinovci.

* Several places around Kraljevo were under attack: especially Ladevci, Mrsać, Biljanovac and Žarča. A missile hit directly into the house of Radovan Jovančević (65) in the Marčić village, with five people inside, but only his wife Milana (60) got hurt. In Žarča, seven people of Žarčanin family got hurt, most of all 15-year-old Bojana who lost her leg. The railway bridge over the Lim in Donja Blstrica, between Prijepolje and Priboj was pulled down. Five civilians died,

and 23 were injured in the attack on Kuril, a suburb of Prizren. Three missiles that were aiming at the TV tower, hit the village Bajmok, near Subotica. Five missiles destroyed previously damaged bridge on the road from Trstenik to Kraljevo.

N.B.: By the decision of President of the Federal Republic of Yugoslavia and Supreme Army Commander Slobodan Milošević, three American commandos, captured at the beginning of the war in Kosovo, were released. "We do not see them as enemies, but as victims of war and militarism", it was said in the releasing Order signed by the President.

Day 40 - May 2 1999.

VALJEVO: The most vicious attack on Valjevo so far. NATO planes first bombed the salt plant, the only remaining plant of the "Krušik" with 34 missiles of devastating force, causing fire. A little later, they fired another seven missiles on the settlement of "Milorad Pavlović", an old workers' colony, and ten more on the "Krućik". In only three minutes Valjevo was hit with 50 missiles. One of them hit the previously damaged hospital, which is now almost totally ruined. The doors and windows were blasted out and a piece of ceiling fell on Ljiljana Josipović while she was giving birth to a healthy boy of 4,1 kilograms. One incubator in that maternity hospital burst due to severe explosions. One building in the "Milorad Pavić" settlement was destroyed, another cut in half. The missiles made craters of up to 30 meters wide and 5 - 10 meters deep. Most of the people were in the public shelters, but in spite of that, 34 got injured and all were kept in the hospital.

* Some ten missiles were fired on Gnjilane and Kosovska Mitrovica, five on Gračanica and four on the nearby village Laplje Selo, where several people got injured. The centre of Kosovska Mitrovica was bombed: Habib Mešekranija and Milomir Aksetijević got killed, while more than 30 were injured. The new bridge over the Rasina in Kruševac's settlement of Bivolje on the road from Kruševac to Pojate was crushed into the river, as well as the bridge over the South Morava near Đunis. NATO airforce bombed Kuršumljska Spa, where many civil structures were damaged, including the Red Cross building. One of the most fierce attacks on Novi Sad: the refinery was hit with 10 missiles. A fire broke out in several places, and thick, black smoke made it difficult to breathe. At 09:45 p.m. NATO aggressors caused the collapse of Serbian electric supply system, using 'soft' bombs that provoked short circuits on the high voltage net. Almost all of Serbia, and parts of Republika Srpska was in darkness.

N.B.: Out of 67 passengers from the bus that got hit by 'humanitarian' NATO missiles on the bridge near Lužani, 47 died, 16 injured.

Day 41 - May 3 1999.

BEOGRAD: Another bombardment of Rakovica, Batajnica and the area northwest of Surčin.

VRANJE: NATO air force fired three missiles on the village Božinjevac near Bujanovci. The missiles hit near the house of Vlada Petković and caused severe material damage to his farm.

KRALJEVO: More than ten missiles fired near the settlement of Vitanovac and Lađevci airport. The village Lađevci itself was bombed during the day and also in the evening. Several country farms got damaged in Vitanovac. Still, it was the worst for Radovan Jovančević whose house was demolished. The Vitanovac village was NATO target for days and nights.

NIŠ: Two powerful detonations at 03:00am. One missile was, probably, fired at the cigarette factory, another around the airport.

NOVI SAD: The new building of Radio and TV Novi Sad on the right hand of Danube, was hit between 09:45 and 09:55 with two missiles. There were no people inside the building, but the fire caused by the explosions could not be put out because the firemen needed a bridge to cross the river.

PEĆ, PRISTINA, GNJILANE: Another bus became NATO victim. On the road from Peć to Rožaje, in the place called Savine Vode, NATO hit a bus full of passengers. At least 20 people are killed, 43 injured, 28 of them more severely. The same bomb destroyed a few cars. According to the eyewitnesses, the crater of that bomb is 15 meters deep. For two solid hours NATO aggressors were throwing forbidden cluster bombs on the area.

Day 42 - May 4 1999

VALJEVO: At 12:07 NATO aggressor struck the "Krušik" holding company for the ninth time since the start of the war with three missiles. The missiles fell on the carpentry part of the factory. At that moment there were workers in the factory yard cleaning the debris. Two persons were seriously wounded: Dr Zoran Sobek, doctor at the "Krušik" health centre and Leposava Janković who was near the factory fence in the "Milorad Pavlović" suburb. The unfortunate woman was hurled some 20 meters by the missile explosion into the Ljubostinja riverbed by the missile explosion! After that NATO planes flew low over Valjevo and at that time one was hit with a

missile by our air defence. The plane engine fell on the graveyard at the moment of a burial and nearly killed the people attending the funeral. The plane fell some 100 meters from the road to Petnica.

VRANJE: NATO aggressor attacked Vranje for the ninth time. Four powerful missiles were dropped in the eastern part of the town. More damage inflicted on civilian structures. The commander of the District headquarters of Civil Defense Časlav Ristić had said that in the 43 days of aggression on the Pčinj area 40 civilians had been killed and 270 wounded. On the area of Vranje 275 destructive missiles had been dropped and total damage was estimated at 25,000,000 German marks. Only in Surdulica NATO destroyed 25 family houses and damaged 600 more.

PRISTINA: Several attacks on the capital city of Kosovo. Two detonations were heard from the Vučitrn direction at 07:15 and at the same time NATO fired two missiles at the Slatina area. At 08:25 enemy missiles fell on Grmija and an hour later in Goleš area.

N.B.: Attacking our country NATO makes about 300 sorties a day. On April 20 the aggressors had about 9,500 sorties and had fired about 600 cruise missiles at military and civilian targets during the first ten days of the war. Our air defense had shot down every sixth cruise missile.

Day 43 - May 5 1999

NIŠ: Two attacks on the city on Nišava river, first in the morning hours. That time nearby villages Rujnik and Donji Matejevac were attacked, without serious consequences. The second attack was in the evening hours, when the "Sever" industrial zone was bombed: the "Jugpetrol" and "Tehnogas" depots, "Jugotehnika" plants, "Pomoravlje" paint and varnish industry, the "Betonjerka" and "Izolacija" factories. A viaduct at Komrenska on Belgrade - Niš highway was damaged. An enormous fire and material damage. A large number of houses and buildings in the northern part of the city had been damaged. The planes that attacked Niš came for the first time from the direction of Bulgaria.

PODGORICA: At about 8:00p.m. NATO targeted the bridge on the Šipnica river on the regional road Podgorica-Nikšić, but missed it. In the capital of Montenegro several cluster bombs were destroyed. Jovan Otašević, policeman from Plav, was killed and his colleague Tihomir Tmušić from Berane, severely wounded when their car hit a cluster bomb while they were driving out of Savine Vode, the place where NATO Air force hit a bus full of passengers. In Podgorica's Clinical-Hospital centre 11 year old Aden Munčaj from

the Velika Jablanica village near Peć, is treated from wounds he got from a cluster bomb. The boy had found the bomb near his house and, not knowing what it was, brought it into the house, where it exploded. The bomb killed Adem's mother, brother, his uncle, aunt and their daughter and the boy's brother and sister were wounded. Adem's father had walked 24 hours carrying three wounded children to Berane hospital! Two children were kept there for treatment and little Adem was transferred to Podgorica.

PRAHOVO: With four missiles NATO Air force hit two petrol reservoirs and a power plant at 10:00 p.m.. There was some petrol in one of the reservoirs so the fire was put out quickly. The guard, Dragutin Stamenković was wounded. The planes came from Bulgaria.

PRISTINA AND KOSOVO: Renewed attacks on Priština. At 03:05 a.m. NATO Air force attacked Goleš and Grmija. At around 11 p.m. the aggressor hit with two missiles the house of Stojan Antić in Lipljan. His 8 year old daughter Milena was seriously injured and 13 year old daughter Nataša, their mother Gordana (36) and grandfather Dušan Antić (68) were also injured.

UŽICE: Eight powerful detonations between midnight and 1:00 p.m. southwest of Užice. Villages Zaglavak, Bioska, Volujac and Ponikve were seriously damaged. Novka Mirković received major wounds and several other villagers were injured.

UROŠEVAC: At around 2.00 p.m. NATO Air force attacked a Greek humanitarian convoy. The convoy belonged to "Doctors of the World" and was carrying provisions to the Priština Clinic-Hospital Centre! A missile exploded near the convoy, which consisted of three trucks, was visibly marked and its arrival had been announced. A large part of humanitarian help had been destroyed and the trucks had been destroyed. No one was hurt, although one doctor was kept in hospital for treatment from shock.

N.B.: Yugoslav foreign minister Živadin Jovanović had said that during six weeks of NATO aggression on Yugoslavia, 1,200 people had been killed and 5,000 seriously injured. Most people had been killed in, what NATO officials say, was "collateral damage", mostly during bombing of civilian structures, inhabited areas, trains, buses, refugee convoys, government institutions near hospitals, maternity wards and media buildings. Just near Đakovica 75 people had been killed. In Aleksinac 17 people had been killed "by mistake", in the train in Grdelica gorge - 55, in Surdulica - 20, on a bridge in Lužani - 47 passengers in a bus and on the Peć-Rožaje road, in another bus, 20 more...

Day 44 - May 6 1999.

VRŠAC: A railway bridge was destroyed at 11:40 p.m. near the Vatin settlement on the Belgrade-Vršac-Temisvar-Bucharest line. Several Vatin houses were damaged.

LIPLJAN: In Lepina, a village near Lipljan that is inhabited solely by Serbs the newly built "Radioton" factory was destroyed. The factory was to start operating on May 1. Only the metal construction was left. Also hit was primary school in the Skulanovo village. NATO again used cluster bombs in this attack.

NIŠ: Two attacks on the already damaged airport. Aggressor planes dropped empty petrol tanks that damaged several houses in Jasenove Vode street. The house of Tomislav Janković was left without a roof.

NOVI SAD: Six people were injured from an exploded missile that fell at 2:00 p.m. on the Detelinara suburb. Ten minutes later another missile exploded between a primary school and two buildings and left a crater 7 meters deep and 15 meters wide. The detonation destroyed a wall on the "Svetozar Marković" primary school.

UŽICE: At 2:40 a.m. the enemy attacked the area around Ponikve airport with several missiles. The airport itself was hit by seven missiles at 12:30 p.m.

N.B.: The World Serbian Community awarded the Austrian writer Peter Handke and Zoran Radosavljević with the "Serbian Knight" awards. Zoran Radosavljević, First class captain of the Yugoslav Army was decorated posthumously for showing extreme bravery in an unequal fight with the numerous enemy, while Peter Handke stood on the side of justice and has been fighting with his pen for Serbia since 1991 as his famous ancestors the Grimm brothers, Johann Wolfgang Goethe and Bethold Brecht also did.

Day 45 - May 7 1999.

BELGRADE: The fiercest attack on the Yugoslav capital. First the thermo-electrical plant at Obrenovac and some other electrical plants were hit with cluster bombs, so Belgrade was left without electricity in complete darkness. At 9:54 p.m. the missiles first hit Rakovica and the Straževica hill. Then at 10:50 the embassy of PR China at New Belgrade was hit with three missiles at the same time when missiles were fired at Hotel Yugoslavia! Four people were killed in the Chinese embassy and several were wounded. Amongst the killed were correspondent of Xinhua agency Mrs. Shao Yun Huan and correspondent of Guangming daily Xu Xinhua. At 11:44 p.m. enemy Air force hit the buildings of the Yugoslav Army General Headquar-

ters and the Ministry of Defense. At the same time the buildings of the Interior Ministry and the Savski Venac police station were hit.

NIŠ: The most frightening attack on the city on the Nišava. Exactly at 11:30 a.m. the very centre of the city, the part near the market that has the largest frequency, was attacked with banned cluster bombs! Lifeless bodies lay scattered in the street in pools of blood! Many family houses were damaged and cluster bombs fell on the Clinic centre. The Institute for Pathology was directly hit. Severely damaged were many buildings and civilian structures and amongst them the University of Niš was badly damaged. In this attack on Niš at least 18 civilians were killed and more than 70 wounded. This was only the continuation of "humanitarian action" that started the previous night between 2:30 and 5:30 a.m. when Niš was hit with some 30 missiles. In Medoševac suburb a whole street was destroyed: in that street six houses were completely demolished and more than 100 are not suitable for living any more after this attack. Even the graveyard in Rujnik village north of Niš was hit.

NOVI SAD: 20th attack on targets in the wider area of Novi Sad. Seven powerful detonations were heard on the hillside of Fruška Gora, from the direction of Iriški Venac.

PRIŠTINA AND KOSOVO: Seven missiles were fired at Lebane, north-east of Priština in the early morning hours. At least ten houses were destroyed. Several missiles fired at Slatina airport. Two bombs exploded not far from Dečani and the surroundings of Podujevo was also hit.

SURDULICA: Six missiles hit the area of Vlaški Do, in the mountain part above Surdulica at about 4:00 a.m. This was the fourth attack on this place. There were no victims, but material damage was considerable.

ČAČAK: Around noon NATO planes shot seven missiles at the Radio Television Serbia transmitter on Ovčara, that had already been destroyed during two previous attacks.

Day 46 - May 8 1999.

BELGRADE: The attack on Yugoslav capital, that had started on May 7 with the bombing of the Chinese embassy, The Jugoslavija Hotel, buildings of General Headquarters of YA and the Ministry of Defence, had continued on May 8, immediately after midnight. First at 1:50 a.m. the buildings of the General Headquarters, Ministry of Defence, Federal police and (most probably during this attack) Government of Serbia had been hit, after which the whole of Kneza

Miloša street was full of debris of bricks, broken trees... Enormous damage on all the surrounding houses in Kneza Miloša street, especially on the building of the Ministry of Foreign Affairs. Also damaged had been some structures on the Clinical Centre, especially to the Urology clinic, Gynecology clinic and the central pharmacy of the Clinical Centre. Scores of broken glass window frames on the "Beograd" Palace, the popular "Beogradanka", the "Kluz" department store, the Faculty of Musical Arts, the Italian Embassy and many other houses, not only in Kneza Miloša street, but in others also. At 1:50 am the Jugoslavija Hotel was hit again. One missile fell at the left wing of the Hotel, where the kitchen was situated, together with the administration and several large halls, and another a few meters away from the main entrance. One guest was killed. Completely destroyed were the hotel garage, numerous cars on the parking, the "Nissan" sales garage and numerous other buildings in the vicinity. The building of "Energoprojekt" had lost its entire north-east facing glass wall, and damage were also seen on the JAT car park, Faculty of Dramatic Arts, the "Stanislav Binički" Music School (not safe for pupils any more - all the windows were broken). In the fourth attack on Belgrade, Batajnica, Rakovica, Avala and the centre of the capital were targeted again. Total: in the fiercest attack till then on the Yugoslav capital five people were killed and at least 20 seriously wounded.

VALJEVO: The building of the Valjevo police, that is in the very centre of the town, between the Archives building and the administrative building of the Health Centre, was hit at 22:36 p.m. A few minutes later one missile fell at a field on the left bank of Kolubara river, between the "Angrosirovine" company and the railway station, only 50 meters from a housing block in the Kolubara II suburb. Fortunately this missile did not explode and no damage was done.

GORNJI MILANOVAC: Two NATO missiles hit the RTS and TV Politika transmitter on Rudnik mountain and the whole area was left without TV and radio programs.

KRAGUJEVAC: At 2:25 p.m. NATO planes struck the centre of Kragujevac with three missiles, where all the buildings, apart from the barracks "Vojvoda Radomir Putnik, are historical monuments: "Joakim Vujic" theatre, the high school, music and primary school "Stanislav Sremčević" and other. All these buildings were damaged. The buildings of the Student Polyclinic and the Blind Association were completely damaged. The surrounding buildings were all damaged. During a second attack on Kragujevac that day the post office in the centre of the town was hit, but the missile did not explode.

Several citizens were injured. Amongst them was 8 year old Ana Rosić, who was injured by a bomb fragment in the head. In the evening hours, at about 11.00 p.m., one missile was fired at a post office in Aerodrom suburb. The missile did not explode, but it went right through the building, from the roof to the basement!

KRALJEVO: Another attack on Bogutovac near Kraljevo at 2.30 am. The railroad bridge on Lopatnica was destroyed. The House of Culture, health centre and a veterinary station were destroyed and the Kraljevo-Raška road was for a period closed. In another attack on this village at 2.30 p.m. the already damaged railway station was hit.

KUPUSINA: At 2.53 am two devastating bombs fell in the schoolyard of primary school "Jožef Atila" in Kupusina village, Apatin council, that is inhabited mostly with Hungarians. The school suffered large material damage and the nearby kindergarten, health station, pharmacy, a catholic school refuge, a private bakery and many private village houses.

MLADENOVAC: A TV transmitter on Kosmaj mountain was hit (at around 10:30 p.m.).

NIŠ: After yesterday's terrible attack Niš was bombed once more for the 19th time from the beginning of the war, on the day of mourning due to yesterday's tragic events. The attack lasted from 3:55 to 4:20 p.m. The north-western industrial zone of the city was targeted. Missiles fell also on the civilian airport, the "Jugopetrol" and "Energogas" depots and on the civilian housing blocks of Šljaka and Komren. The Greek consulate, that was in the vicinity of the stone bridge on the Nišava river (which was also hit), was damaged. Two people were killed on the bridge and several were wounded. All the windows on the consulate were broken. Several workers from the push-chair factory, which is close to the consulate, were injured.

NOVI SAD: Two powerful explosions heard at 3:10 am north-west of the city centre, where the oil refinery is. Two missiles fell near the Detelinara suburb. During the next 20 minutes several explosions heard on Fruška Gora.

NOVA PAZOVA: In the first NATO attack on this village in Srem one missile fell in the garden of Đurić family in Marija Bursač street. Three people were injured. More than 100 houses damaged!

PANČEVO: One missile fell on the "Dolina" agricultural plant in the Padina village near Kovačica. The main electric column and station were damaged.

PARAĆIN: NATO attacked the area northwest of Paraćin between

...coming in from Albania, Czech and Slatina were attacked in the evening hours and after 9:00 p.m. the area of Dečani was bombed again.

N.B.: One NATO missile hit one of the most beautiful buildings in Belgrade - the building of the Serbian Government - a representative work of art that was built from 1926 to 1928 for the former Finance Ministry of the Kingdom of Yugoslavia. The facade of this building, at the north corner of Nemanjina and Miloševa streets, was the work of the Russian architect Nikolaj Krasnov. The building is a closed block with an enclosed yard and representative facades, with a dome at the corner. On the top of the dome is a statue that personifies Yugoslavia, work of the famous Belgrade sculptor Đorđe Jovanović. In 1938 another floor was added, which made the building more in harmony with the building of the Foreign Ministry, which is situated across the street.

SOMBOR: Three detonations at 2:45 a.m. from the direction of the airport that had several times been target of NATO Air force.

ČUPRIJA: Heavy damage on the bridge on the Morava river, on the Belgrade-Niš highway, in Mijatovac near Čuprija. The Belgrade-Niš lane was completely destroyed and the lane that goes in the other direction was severely damaged and can not be used any more. At the moment of attack a car of the Romanian Red Cross was passing with five passengers - members of delegation from the Romanian city Pitești, that had visited Kragujevac before that. Two persons were kept for treatment at the Čuprija hospital. The aggressor aviation bombed the wider area of Čuprija and five minutes later a TV transmitter on Crni Vrh.

UŽICE: With two missiles NATO Air force hit the post office in the centre of Užice, that had already been attacked and seriously damaged on April 22. In this attack the post office was completely destroyed. Great material damage and several residents from the nearby houses were injured.

Day 47 - May 9 1999. Calm.

NIŠ: At 9:34 p.m. NATO Air force attacked Niš for the 20th time. The civilian airport and the industrial zone in the north-west part of the city were bombed again. Planes entered Macedonian air space and used banned cluster bombs.

PRISTINA AND KOSOVO: Continued bombardment of targets in Kosovo and Metohija during the night and day. At 7.10 a.m. the Slatina area was hit with two missiles and at 9:26-am as well as the water plant at Šajkovac. Five minutes later Goleš and Slatina were bombed again. At about 10:00 a.m. detonations in Kosovo Polje and Belačevac. Several missiles and seven cluster bombs were dropped at the wider area of Dečani. Several bombs fell on the area of Kosovska Kamenica. At 6:00 and 9:00 am several missiles were fired at Đakovica and its surroundings. The whole border area was bombed which showed that NATO wanted to clear the area for

...coming in from Albania, Czech and Slatina were attacked in the evening hours and after 9:00 p.m. the area of Dečani was bombed again.

N.B.: One NATO missile hit one of the most beautiful buildings in Belgrade - the building of the Serbian Government - a representative work of art that was built from 1926 to 1928 for the former Finance Ministry of the Kingdom of Yugoslavia. The facade of this building, at the north corner of Nemanjina and Miloševa streets, was the work of the Russian architect Nikolaj Krasnov. The building is a closed block with an enclosed yard and representative facades, with a dome at the corner. On the top of the dome is a statue that personifies Yugoslavia, work of the famous Belgrade sculptor Đorđe Jovanović. In 1938 another floor was added, which made the building more in harmony with the building of the Foreign Ministry, which is situated across the street.

Day 48 - May 10 1999.

BELGRADE: The second attack on the "Prva iskra" factory in Barič. At about 11:30 p.m. NATO missiles hit the heating plant, head office and machinery of this factory. Enormous material damage. The aggressor dropped several cluster bombs on the Obrenovac-Valjevo road. Several bombs fell on Obrenovac and damaged houses in Braće Joksića street. Olga Dacković (60) was wounded, since one missile fell in her garden. After 11:00 p.m. NATO Air force hit the village of Zuce on the hillside of Avala with three missiles and bombs fell in the area of Ripanj and Kosmaj. At the same time the airport in Batajnica was hit.

VALJEVO: The building of Valjevo police was completely destroyed at 10:58 p.m. The neighbouring administration building of the Medical centre was damaged severely and also the "Duvan" trade company and local houses and buildings.

VELIKA PLANA: At 11:15 a overpass on the Belgrade-Niš highway, two kilometres from Velika Plana was destroyed. This way, one of the most important route in our country is cut off.

KRALJEVO: New attack on villages around Kraljevo. NATO planes first dropped six missiles at about 3:00 p.m. on the Cvetke village, ten kilometres north-west of Kraljevo and then four detonations were heard in he Samaila village near the church of St. Pantalejmon which was damaged. Dragan Vušković from Cvetke and Rade Ršimonović from Samaila were wounded. In the evening hours the enemy fired several missiles on targets at Kopaonik.

PANČEVO: A little after 11:00 p.m. the enemy has attacked the

railway station "Aerodrom" that is situated a few kilometres from the centre of Pančevo. Material damage in the Kotež and Kudeljarski nasip suburbs.

PRIŠTINA AND KOSOVO: In several attacks missiles and bombs fell on Srbica area, populated only by Albanians, areas of Dečani and Đakovica and Gornje Prekaze village in the Klina municipality. At about 1:00 p.m. Gazivode, the largest surface dam in Yugoslavia. It is situated on the Kosovska Mitrovica-Rožaje road. Also targeted were the Belačevac suburb (4:45 p.m.), Lebane (6:30 p.m.), the Trudna village, 15 kilometers northeast of Priština (it was also bombed in the early morning hours), Bariljevo, Štimlje and Crnoljevo villages, Čičavica mountain, Slatina airport, Grmija and the Devet Jugovića suburb. From 6:40 to 7:00 p.m. a severe attack on Kosovo Polje with seven devastating missiles. Only civilian targets were hit. Large material damage, but fortunately no casualties.

RAŠKA: Wider area of Raška targeted. Telephone lines cut off; no details.

SJENICA: Wider area of Sjenica bombed at around 1:00 p.m.. Dubinja and Jadovika villages hit by two missiles each. PŠK "Pešter" farm in Dubinje damaged.

SOMBOR: At 11:30 p.m. NATO Air force attacked for the first time the industrial zone in Sombor. The "Naftagas promet" storage, which is close to resident blocks was hit. A large fire broke out. No wounded, considerable material damage.

SREMSKA MITROVICA: Several detonations heard at about 11:30 p.m.. At least one from the direction of Fruška Gora.

ČAČAK: Four people were killed and 13 wounded during another NATO attack on the industrial zone of Čačak, that started at 3:20 p.m. and lasted 20 minutes. This zone is just one kilometre away from the centre of the town. The "Cer" factory of thermal devices, the Technical maintenance and the "Hidrogradnja" construction company were hit with six missiles. About 20 nearby houses were completely destroyed and 100 damaged. Nasko Ristić (50) and Miloš Jovčić (46), drivers of the "Standard" company truck were killed when their vehicle was struck on a flyover above Dragiše Mišovića street near Čačak. Two more workers were seriously wounded and three lightly. Dragan Obrenić (29) and Velija Džemailović (44) were killed in the industrial zone.

N.B.: * The "Feral Tribune", Split weekly quoted an anonymous source from NATO who said that when they fly back to Italy, planes drop unused bombs in the Adriatic. * Our army shot a French commando called "Fox", who was fighting on the Albanian side, in Kosovo

village Patuše. * Bojan Millić (26) from Niš survived wounds from 450 bomb fragments in his body! The bomb exploded only 20 meters from him.

Day 49 - May 11 1999.

BIJELO POLJE: Another bombardment and the destruction of the bridge on Lim river near Murino.

VALJEVO: Three NATO missiles hit energy plants that supplied power to the "Krušik" at 12:10 p.m.. One passerby was wounded. One missile fell on the house of Olga Backović near Zvečka village. It did not explode, but inflicted serious injuries on the woman and nearly destroyed the house.

VLADIČIN HAN: A tragedy in the city centre. Three people were killed and five were wounded during an attack by NATO Air force on the very centre of Vladičin Han. At 9:30 another bridge over the South Morava was hit. Gordana Nikolić (19), her boyfriend Milan Ignjatović (19) and a girl were killed. The girl died of shock! One missile exploded in front of the department store and broke all the windows and damaged the House of Culture and the council building.

VRSAC: Another NATO attack at 10:26 p.m. on the TV transmitter in Vršački breg, but it was not destroyed, only damaged.

KANJIZA: NATO Air force seriously damaged a flyover at the international railway line Subotica-Segedin, not far from Horgoš in the very vicinity of the border with Hungary.

KRALJEVO: With five NATO missiles the Jarčunjak suburb was hit at 12:10 p.m.. One person was wounded seriously and four lightly. Another attack on the railway bridges in Biljanovac and Jošanica and the road bridge in Brvenik.

KURŠUMLIJA: At 9:37 NATO Air force hit the bridge on the mouth of Kosanica in Toplica near Kuršumlja with two missiles and ruined it.

LOZNICA: Enemy aviation attacked with three missiles at 2:05 p.m. the TV tower of RTS on Cer mountain, that had already been destroyed.

NIŠ: At 2:34 a.m. the aggressors destroyed a flyover at the Niš-Skopje highway, where the Niš-Belgrade railway line passes. During an attack on the wider area of Niš with eight missiles and two cluster bombs two people were killed and at least eight wounded. Around 11:20 a.m. the "Energogas" and "Jugopetrol" storages were hit again. During this attack there was a delegation in Niš that was headed by Dr Jovan Zebić, the head of Niš county. Dušan Matković,

vice-president of Serbian Socialist Party was wounded and four other people. Goran Aleksić, who was in the delegation with Matković was seriously injured. The target was the airport once more. Cluster bombs were dropped on the Orljane village in the Doljevac council.

NOVA VAROŠ: The bridge on the Uvac river near Kokin Brod was bombed for the third time.

PANČEVO: Three people were wounded by a missile that fell on the house of Vuković family in Omoljica near Pančevo at 2:10 p.m.

POŽEGA: At 12:30 p.m. two missiles fell in the garden of Đorđe Stojić. No one was hurt though the material damage was considerable.

PRIJEPOLJE: NATO attacked again and destroyed with three missiles the bridge on the Lim river. One missile fell on the stands of the nearby football stadium FK "Polimlje". A missile that fell on the stadium at 6:30 p.m. and wounded eight people. Material damage inflicted on nearby structures.

PRIŠTINA AND KOSOVO: Several people were killed when NATO Air force hit a co-operative farm in the Svetlja village. With two missiles Ajvalija suburb, six kilometres from Priština, inhabited by Albanians. A missile hit the house of Siniša Dimić in Staro Gradsko village. His four year old daughter Dragana was killed, while Siniša, his wife Sladana and seven year old son Bojan were all seriously wounded. Later in this village two missiles hit the house of Boško Janković. Boško (61) and his wife Rosa (60) were killed. Eight cluster bombs fell in the garden of Ljubomir Marković. Four large cluster bombs, with 140 smaller ones in each were dropped on Staro Gradsko. Completely destroyed were the homes of Šešljija, Janković, Nedeljković and Stojisavljević families. Many other villages in Kosovo were under attack: Trešnja, Gornje, Babin Most, Lebane, Trudna and Donje Ljupče near Priština, Strezovce near Novo Brdo, Velika Reka near Vučitrn, Livade near Lipljane, Velika Hoča near Orahovac, Čečevo and Burlate near Zubln Potok, Gornji Prekaz and Gornja Klina in Srbica county, Lužane and Dobrotin near Podujevo, Vogovo, Žub and Lipovac near Đakovica and many others. One missile fell in the front garden of Peć Patriarchate and damaged several structures of the monastery!

PROKUPLJE: Between 2:50 and 3:30 a.m. with six missiles the road and railroad bridges on Prokuplje-Žitораča line were hit.

RAŠKA: One NATO missile completely destroyed the graveyard in Pavlica village near Raška, that was situated next to a 10th century church and the Pavlica monastery.

SOMBOR: Another attack on the "Naftagas" storage (10:45 p.m.).

ČAČAK: During the attack on Mrčajevce village five people were wounded. One missile fell not far from the Health Centre, but fortunately did not explode. The TV transmitter on Ovčara was hit once more. At 12:20 p.m. the Institute for technical maintenance, the "Cer" factory and the NIS "Naftagas" were hit. One missile fell on the "Prvi oktobar" textile factory, but did not explode.

ŠABAC: NATO missiles destroyed, at 2:10 p.m., the Radio Šabac transmitter on Kormane. A little later two detonations in the densely populated area between the "Mačva" stadium and the Hippodrome. Damage on the building of the primary school and other houses in the vicinity, especially in Jovana Cvijića street.

SUBOTICA: A little after midnight the TV transmitter in Crveno Selo near Subotica was damaged.

Day 50 - May 12 1999.

NIŠ: 17 people were wounded, three severely in the 25th attack of the aggressor NATO Air force on Niš. This was the longest attack till now and lasted from 2:50 to 3:20 p.m.. Some ten containers with cluster bombs (each with 140 smaller ones) were dropped on the structures in Lenin Boulevard and Vojvode Tankosića, Nikole Kopernika, Branka Krsmanovića and Sremska streets. Also, bombs were dropped on the suburbs of Trošarina and Duvaništa and Sretna Mladenovića and Vladimira Majakovskog streets. Considerable damage on the Health centre and "Sveti Sava" primary school. Later, cluster bombs were found in Ljube Didića and Ljube Nenadovića streets, next to the Institute of health. The remains of cluster bombs were found on the airport and the north-west industrial zone of the city. With seven missiles the Machine Industry, storage of the "Feroks", "Elektrotehna" and "Fidelinka" were hit as well as the four plants of the Tobacco Industry and the "Jastrebac" pump factory. Cluster bombs strewn across the Tobacco Industry estate

* NATO Air force targeted with five missiles Leskovac near Gruž. Two persons wounded. One missile fired at the Konjuša village and three at the "Beopetrol" tanks in Bogutovac near Kraljevo. Bridges in the area of Raška were hit: for the third time the bridge in Pivnica near Bogutovac and the bridge in Lučani. Immediately after that Lađevci and Cvetke were bombed. NATO missiles fired at the villages of Izvor, Poljske Rožane and Srečkovac near Pirot. The civilian airport in Slatina and the suburbs Pomazetin and Belačevac near Priština were hit with ten missiles. During the day villages and settlements near Priština were bombed: Srbica, Babin Most, Donje Ljupče,

Grabovac, Lukare and Grmija. In the Metohija region: Prizren, Velika Hoča, Štimlje and Crnoljevo. Four missiles exploded in the Vitina area. Also bombed were the villages: Kabaš, Buštranje, Busovica and Toponica, Jasenovik, Koštanje, Slovinje, Velika Reka... With three missiles primary school in Lepena near Lipljan was hit and destroyed. Also bombed were areas around Đakovica, Gnjilane, Peć, Prizren and Dečani. Two missiles hit the bridge near Miloševo, that had already been damaged ten days before.

Day 51 - May 13 1999.

NOVI SAD: Two NATO missiles, one at 04:15., and another at 04:35.a.m. hit the building of the RTV Novi Sad. The aerial column is still standing, but the third building, that was just damaged in previous attack, was destroyed. A smaller building next to it, a storage for all the costumes and scene equipment of Radio television Novi Sad as well as the popular "Bolero" restaurant, were burnt to the ground. The force of the impact lifted cars from nearby parking up to the roofs of the houses. In the nearby resident area called Mišeluk, one house, whose owner had left a day before, was completely destroyed. Already ruined the Refinery was hit again. Four detonation were heard in Iriški venac: the target was a TV transmitter.

* Another attack on Batajnica, and also the "Integral" brick factory of Bujanovac, northwest from Vranje. The bridge in Vrbas was hit. Several people injured, and many houses suffered great damage. NATO air force hit the centre of Đakovica. Several attacks on wider Leskovac area, with 8 missiles. Bombarded: Donje Sinkovce, Arapova dolina, Stupnica, Draškovac, and Gornja Kupinovica. 26th attack on Niš; bombs were falling for 8 days in a row. The flyover on the Belgrade - Niš highway was attacked for the third time. NATO attacks on Kosovo started at 07:40. a.m. with hits of two missiles at the Kutlovac hill in the Kosovska Mitrovica area. The strongest attack was between 10:00. and 10:30.a.m. when many places around Kosovo were simultaneously under fire. NATO planes targeted the area of Šarplanina for the first time. At 10:40. p.m. a great part of Serbia was left without electricity, since NATO aviation used "soft" bombs again on the structures of Serbian electrical system.

Day 52 - May 14 1999.

PRIZREN: About 100 people was killed, and 60 wounded in NATO midnight bombardment of Koriša village, 10 kilometres North-eastern from Prizren, on the road to Suva Reka. A large group of refu-

gees, on the way back to their homes, stopped to spent night on a farm where they were showered with NATO bombs. Refugees were hit with 6 special, so called thermo - visual bombs, which, at the moment of explosion develop high temperature, up to C 2000 degrees. Many bodies were carbonised.

* Attacks on areas of Belgrade, Boljevac, Valjevo, Kraljevo and Pirot. NATO aeroplanes attacked the city centre of Kragujevac. The Museum "21. October" in Šumarice has been ruined. Aggressor also targeted Kruševac's "Trayal corporation", and one missile fell in Kaonik village, east of Kruševac, causing a great material damage to village farms. Two detonation were heard in Donje Sikavce, near Leskovac, and already ruined Sarajevski bridge over Južna Morava, on the highway Belgrade - Skoplje, was hit again. The attack on Niš and area around lasted from noon to 02.42. p.m. The flyover near Trupalske woods and railroad bridge near Podina village, on the route from Niš to Prokuplje, were hit again. A fierce attacks on places in Kosovo, that begun before midnight, continued into a new day. The targets were southern parts of Priština, settlements Ajvalija and Sofalija, as well as the rear of the road toward Uroševac and places Belačevac, Pomazetin, Lipljani and Štimlje. Many other places in Kosovo got bombed in these attacks. In Užice area villages Ponikve, Bioska, Zlodol and Kadinjača were bombed. Number of the country houses were ruined. A missile hit the stable in Ponikve, a usual shelter for the family of Viktor Perišić which luckily wasn't there that night. Even a raspberry patch of Rade Nešković from Donje Ražane near Kosijerić become the target.

Day 53 - May 15 1999.

BOR: The first bombing of Bor and a mining basin in a hundred years of its history. The attack started at 10.23. A.M. when NATO missiles hit the management building and four "Jugopetrol" reservoirs. In this attack, a resident as well as management building of "Elektroistok" company got badly damaged. A long distant power line also got damaged. A night guard from "Jugopetrol" was injured. In the evening, at 10.42. Two devastating missiles hit "Bor 3" power station within mining basin and cut off electric power for all of twelve plants of this huge mining company. One worker was badly, and five lightly injured. Since the power station "Bor 3" was near the centre of the city, many shops were damaged, also department store "Beograd", a big glass facade of Mining Museum, the House of culture, primarily schools "Sveti Sava" and "Branko Radičević" and glass broke on the buildings that are one kilometre

away from the place where the bomb exploded.

* An empty army barracks in Boljevac was bombarded - great damage on surrounding building. Four missiles were used in the attack on the bridge over Lugar on Belgrade - Niš highway. Eight missiles hit, at 01.10. A.M. village Leskovac near Gruža, 25 kilometres from Kragujevac. A great damage to country households. This was 4th attack on Leskovac since beginning of the war. Neighbouring village Gruerevac was also attack. The House of culture there is ruined. A wider area of Kuršumlja was attacked twice. Six missiles targeted already ruined bridge at the confluence of Kosanica into Toplica, on the road from Kuršumlja to Priština, and, a little later, four missiles finished the bridge near Visoka village as well as nearby flyover. NATO aggressor burnt down a "Jugopetrol" storage in Prahovo, with two missiles. More than 50 NATO missiles were fired on cities and villages of Kosovo from 07.00. A.M. until noon. The worst was in Uroševac area (Štimlje, Trn and Balić) and Kosovska Mitrovica (Brbonić, Kopriva and Trnavce). The aggressor fired 18 missiles on the area between Klina and Đakovica in the attack that lasted from 05. 52. to 06.45. p.m. Like the last night, NATO twice bombed UŽICE area and Zlatibor peaks Tornik and Čigota. Already destroyed Čačak companies Institute for mechanical maintenance and Factory of technical devices "Cer" were targeted for the 4th time and hit with 9 missiles.

Day 54 - May 16 1999.

ČAČAK: A large group of NATO planes over the city, but because of strong action of Yugoslav anti aircraft units, the deadly cargo were dropped on surrounding villages. One of the missiles exploded on Miroslav Mirković's farm in Vinča village and made a crater 10 meters deep, as well as a lot of damage on nearby houses. In village Millčevci, two anti aircraft missiles fell.

* In Priština, at 05.30. A.M. sirens sounded the end of air danger after 4 full days. Two strong detonation were heard at 09.20. p.m., so people in Priština had a whole day of peace. Not so in other places in Kosovo. The area south of Peć, as well as near border area south of Prizren were under attack. Civilian buildings in Orahovica were also targeted. A TV transmitter in council Gora, near border was targeted, and also the factory for herbal drugs and food storage. A sheep farm in that area is destroyed. A lot of damage on houses in Dragaš village.

Day 55 - May 17 1999.

BOR: In the 3rd attack on this mining centre one passer by got killed, 5 people badly, and several lightly wounded. At 03.25. p.m. "Jugopetrol" plant were targeted again. Strong detonations, 4 of them, were heard from far away, and a fire broke out on the plant. A nearby buildings, already damaged before, got ruined. The killed man is Dragoslav Grujić (49) from Krivelj village.

* Batajnica airport was under attack twice this night, and 5 detonations were heard in Lipovačka wood, south of Belgrade. NATO air force attacked again a bridge over Jošanica on the Belgrade - Niš highway on which, with 3 missiles a second lane was damaged, so traffic is completely cut off. The whole of Vranje was shaking when 3 bombs, dropped at the army barracks in southern part of the city exploded. The roof tiles fell off on many houses, and all the windows on Tobacco Industry plant, printing firm "Nova Jugoslavija" and resident buildings in Viktora Bubnja and Proleterskih brigada streets were broken. The aggressor attacked, with 4 missiles Bogutovac in Ibarska kilsura, 20 kilometres from Kraljevo on the way to Raška. Targets were "Beopetrol" storage and the bridge over Lopatnica. The houses in Bogutovac, after repeated attacks, are not habitable any more.

Another attack, and complete destruction of the flyover south of Niš on Niš - Skoplje highway, near the Trupale village. After bombing Bor, NATO planes, on their way to Bulgaria, attacked again the "Jugopetrol" storage. As usual, the attacks on Kosovo lasted all day, mostly in the areas of the villages Miratovac, Trnava and Cakanovac, near the Macedonian border. In the area of Sjenica a number of houses were damaged by the explosions of two missiles, and a nine years old boy got badly injured in the attack on the centre of the city. New NATO attacks on industrial area of Čačak, a missile hit the railway on Čačak - Kraljevo destination, so the traffic is cut off.

Day 56 - May 18 1999.

VALJEVO: Seventeen year old Krunić got killed in front of her house, and 15 more people were injured in the last NATO attack on Valjevo. At 00.42. p.m. 5 missiles were fired at the "Krušik", and 4 at resident buildings in North-eastern part of the city and villages Grabovac and Jasenica. The households of Radislav Simeunović, Živomir Maksić Slobodan Đurović and Mileta Krunić, whose wife got killed, were directly hit and totally ruined. A dozens of houses in the settlements of "Kolubara 2" and "Novo naselje" got ruined or damaged, also the "Vujčić" plastic factory. The electric lines in the

settlements Grabovica and Jasenica were cut.

* After a few days break, the aggressor was over Belgrade again. BombarDED Batajnica, Rakovica, and a few strong detonations were heard from direction of Surčin. Two missiles hit the "Jugopetrol" storage in Čukaraca, across the lake on Ciganlija. The windows broke on nearby houses. A fire broke out, but was soon put off. The bridge over the Velika Morava in the centre of Vladičin Han was hit again with 3 missiles and completely destroyed. Nearby department store building, and health centre are out of use. Great damage suffered primary schools "Sveti Sava" and "Branko Radičević", as well as high school "Jovan Skerlić" and children institution "Pčelica". Several explosions in wider area of Novi Sad. The rest home in Brankovac on Fruška Gora was under attack. With 4 missiles aggressor attacked buildings around village Žur near Prizren. The privately owned petrol station on the road from Prizren to Žur was destroyed, as well as the bridge near village Vlašnje. Targeted many civilian buildings on Kosovo: villages Donje Obrinje and Likovac in Srbica council, Deva, Vogovo, Firza i Trakanić in Đakovica council, the surrounding of village Istančić in Peć council and village Čiglavica, 5 kilometres from Priština. NATO air force fired at least 10 missiles on civilian buildings on the road from Sremska Mitrovica to Ležimir: the road was damaged on several parts and many houses devastated. The army barracks "Mika Mitrović" in the wider centre of Šabac, very close to the densely populated "Trkalište" settlement was hit with 6 missiles. The detonations heavily damaged the "Laza Lazarević" and "Kosta Abrašević" primary schools, the hotel, while the stadium of the "Mačva" football club was completely ruined. A little later the southern part of the city and Cer mountain were under attack. Many buildings in the centre of the city suffered great damage.

Day 57 - May 19 1999.

GNJILANE: At 10:20 a.m. the aggressor bombed the industrial zone of Gnjilane. Three women and one man got killed, while 16 workers were wounded. Several missiles hit the management building of "Binička Morava" construction company, the restaurant of "Mladost" agriculture plant and the workshop of "Kosmet transport". Some of the wounded people were just passing by, while most of them were working in the "Kosmet transport".

* The village Borovac, south of Bujanovac, was bombarded twice. In the first attack on the village 14 devastating missiles were fired, another 3 in the second. Only one person was wounded, but great

damage have occurred on the village Batajnica. A NATO missile hit, at 01:10 p.m. the prison in Istok. Two inmates got killed, and five guards and two inmates were wounded. Three enemy missiles exploded in suburbs of Peć, and one hit the deserted "Park" hotel in the centre of the city. Four workers of the "Belgrade Beer Industry" got wounded in the branch building which was heavily damaged. Several other places in Kosovo, in Raška and Sjenica area were bombarded.

Day 58 - May 20 1999.

BELGRADE: A true horror. NATO criminals attacking hospitals. Three patients and one security guard were killed in the NATO attack on the "Dragiša Mišović" clinic and hospital centre in Belgrade, at 00:45 a.m. A missile hit directly at the building of the neurology clinic and almost destroyed it. Three patients: Zora Brkić, Branka Bošković and Radosav Novaković, as well as a hospital night guard got killed in the explosion, while many other patients and medical staff were injured. This explosion completely ruined the gynaecology and maternity ward and the pediatric ward, already damaged in one of the previous attacks. The delivery room was completely destroyed; only 10 minutes before the explosion Aleksandra Račić gave birth in that very room. The patients, pregnant women, mothers and children were evacuated into other hospitals. The second missile hit the hospital entrance, and the third the petrol station across the road. NATO officials announced that this was a mistake. In the explosions of other bombs, dropped at the nearby army barracks, the residence of the Swedish ambassador was badly damaged: Mr. Mate Stefanov had to jump through the window to save his life. Other parts of Belgrade were also attacked: 2.5 ton bombs were dropped at Batajnica and Rakovica, 4 missiles were fired on the old part of "Prva iskra" factory in Barič. "Jugopetrol" storage in Čukaraca was hit and a person who was passing by got killed.

* One NATO missile hit directly into a family house in Vuka Karadžića street in Sombor: the owners, Slobodan and Ruža Knežević were badly injured, while their guest, Nikola Hinić was killed. The most fierce attack on Kosovo Polje so far. Four heavy bombs dropped at the "Đuro Strugar" agriculture plant in Kula: the mechanical workshop and a large number of tractors and combined harvesters were destroyed. A middle wave transmitter near Srbobran was smashed. It was announced that in the first attack on the prison near Istok three inmates got killed, and in the industrial zone near Gnjilane, attacked the day before, the fifth victim was found beneath the ruins of the "Mladost" agriculture plant.

Day 59 - May 21 1999.

ISTOK: The aggressor attacked again, several times during the day, the "Dubrava" prison near Istok, not far from Peć. The prison was first hit at 08:30a.m. with some 20 missiles. The attacks continued later, during the afternoon and evening. The last two bombs were dropped at the "Dubrava" at 11:45 p.m. Dozens of inmates and guards were killed.

* More than 50 missiles were fired on cities and villages in Kosovo during the day. Bombarded: Mokra Gora west from Zubin Potok, village Dobrevo in Kosovo Polje borough and the surrounding of Uroševac. "Jugopetrol" storage in Smederevo were targeted again, the transmitter of Radio Smederevo in Godominsko field was destroyed and a bomb fell on agriculture plant "Godomin". Seven persons were injured in these attacks, four of whom are children. The "Jugopetrol" storage in Bor was hit for the third time, only a minute after a bus, full of passengers, passed. Another attack on the bridge over the Jasenica river near Velika Plana. In Belgrade, the Straževica hill in Rakovica was targeted again, as well as Bogutovac and Vrba near Kraljevo. One missile fell near the monument of the "Kosmaj partisan squad" on mountain Kosmaj. The "Jugopetrol" storage in Prahovo was attacked for the fourth time. Many resident buildings in the northern part of Novi Pazar were damaged, and village houses in Visibabe near Požega were targeted with 4 missiles.

Day 60 - May 22 1999.

BELGRADE: The sixtieth day of NATO aggression on Yugoslavia was very dark. The electrical supply system was under attack again. This time, not only with 'soft' bombs. The "Kolubara" electric plant in Veliki Crljeni near Belgrade was hit with devastating missiles. Twelve workers and two firemen were injured. 'Soft' bombs were dropped at the electrical facilities in Leštane, Kostolac, Niš and Bajina Bašta so the electrical supply system broke down again. Attacks on Belgrade lasted all day, and targets were Batajnica, Makiš and the Lipovica Forest.

* On the sixtieth day of aggression, the whole country was under attack. The attacks on Fruška Gora, specially on the TV tower in Iriški venac, begun just after midnight and lasted until morning. The already damaged bridge near Starl Dvor in Žitište borough, on the road from Zrenjanin to Temišvar, was crushed. Sombor was attacked twice: Goran Gajić, doorman of "Hladnjača" was injured. More than 100 devastating missiles were dropped on Kosovo. NATO airforce got 'carried away', because they also bombed members of the

KLAs, their allies, twice. The final number of victims in the "Istok" prison is not known yet, but dozens of inmates, contrary to our law, were sentenced to death by NATO. The village of Bair was fiercely attacked with 18 missiles; only Albanians live in this village.

N.B.: In the two months of aggression against Yugoslavia, NATO used thousands of tons of modern and devastating bombs and missiles, attacking army and civilian targets. The amount of explosives used is equal to 6 atomic bombs, similar to the one dropped on Hiroshima. Even that was not enough to accomplish any of NATO aims. But, the Balkan peninsula will surely feel the consequences of this vandalism for a long time.

**INTENSE DESTRUCTION
AND MASSACRES OF CIVILIANS AFTER MAY 22**

May 24, 1999: Cluster bombs were dropped on Paunovo polje, a suburb of Uroševac. Tens of houses were left roofless: at least seven people were wounded, two of them children. A crater remains in the place where the bedroom of Nušić family was!

May 26, 1999: Two houses in Rajča near Belgrade took direct hits with two missiles. Two children and one girl were killed and several people seriously injured. During the same day NATO air force dropped more than 100 missiles on Kosovo: in the Radoste village near Orahovac two children were killed and one seriously wounded.

May 27, 1999: Another massacre in Aleksinac. Two houses in the Novo naselje suburb were completely destroyed and dozens seriously damaged. In the rubble several people died and many were wounded.

May 29, 1999: With more than ten missiles, at 3:10 a.m., NATO attacked the centre of Čuprija, which had already been destroyed on April 8. The house of Slobodan Petrović and a flat above the "Kasino" restaurant were directly hit. Several houses were damaged and the main building and restaurant of the "Sloga" catering company were destroyed. Fortunately, there were no casualties since people were in bomb shelters.

May 30, 1999: A little after 1:00 p.m. the bridge over the Velika Morava river near Vladičin Han was bombed twice. 12 people were killed and 40 wounded. At the time there were people on and around the bridge since it was a Christian Orthodox holiday – Holy Spirits and a market day in Vladičin Han

May 31, 1999: A monstrous massacre in the Special hospital for lung diseases and the Old People's Home in Surdulica, which NATO bombed after midnight. In one part of the Sanatorium refugees from Republika Srpska and Krajina were housed. At least 20 people were killed and 36 wounded. Another massacre occurred in Novi Pazar, when one NATO missile directly hit a four-story building: 23 people were killed and many were wounded.

Zoran Petrović (Deutschland)

www.beograd.com

STATEMENTS MADE BY WORLD INTELLECTUALS ON THE KILLING OF YUGOSLAVIA

AT NEW YORK TRIBUNAL NATO CRIMINALS CONDEMNED

The American administration, being the ringleader of the brutal aggression against the FR of Yugoslavia was proclaimed "guilty" just as the entire NATO - An instrument of hegemonic policy of the western super power - NATO must be disbanded - The struggle and support for Yugoslavia is the struggle for truth, future and world peace - Ramsey Clark announces continuation of struggle for mobilization of people and progressive forces throughout the world.

***

"NATO knows well that it made a fatal error in bombing the freedom-loving FR of Yugoslavia. NATO knows that it is condemned by the wide masses in the world for the crimes committed against Yugoslavia. True, NATO pretends to be blind and deaf to all that, but the news from New York and the trial at the International Tribunal for the US and NATO crimes in Yugoslavia has no doubt reached Brussels. We do not have a powerful satellite TV network of the CNN to say that to the entire world, we do not have the 300 million dollars which is what Pentagon has this year

26

which allowed the use of bases and their territories for the attack on Yugoslavia.

Listing the crimes of the aggressor the verdict specifies that the panel of judges consisting of 16 judges, legal experts and even parliament members from 11 countries of the world ruled in line with the letter and the spirit of all effective international laws acts, primarily the UN Charter, the Geneva and other conventions and legal acts violated by NATO by launching the bombing of Yugoslavia.

NATO and its leaders are condemned for planning and executing an attack in order to break and destroy the FRY. The hangman is to blame for "violating the peace, ruining the peace-keeping role of the UN, resort to military force aimed at occupying a sovereign country," states the verdict among other things.

"NATO is to blame for the killing and injuring the population of the FRY, planning and attempting the assassination of the head of (FRY) state and other government leaders.

NATO is condemned, continues the verdict, for destroying and inflicting huge damage to the "economic, social, cultural and health basis", for the destruction of facilities of vital importance for the survival of the people, bombing of chemical and other factories holding hazardous substances which polluted the environment and had the same effect as if the prohibited chemical and biological weaponry had been used.

NATO was found guilty of using

depleted uranium, cluster and graphite bombs. The Alliance and its leaders were also condemned for using a quasi-tribunal, the Hague Tribunal, for "political persecution and demonization of the legitimate leadership of the country. The aggressor was furthermore condemned for resorting to the use of "controlled, powerful media in the west to spread lies, demonize the Yugoslav nation and justify the genocide it pursued."

The same criminals are to blame for another offence - that of imposition of sanctions which, too, are a mechanism of genocide, states the verdict, ending with yet another condemnation of NATO for attempted undermining of the Yugoslav sovereignty.

After the detailed presentation of all counts of the indictment, the judges pronounced the measures requesting: complete and instantaneous abolishment of all sanctions against the FRY, immediate termination of the NATO occupation of Kosmet, immediate withdrawal of all NATO forces from the Serbian province as well as other areas of the Balkans, closedown of all NATO bases in the region, disbanding and termination of the Hague Tribunal, payment of full reparations to the FRY and the Yugoslav nation.

Particularly prominent in the records of this exceptionally extensive process of collecting evidence and the trial to NATO before a popular tribunal formed by the American antiwar movement, shall be the following sentence: "The purpose of the US-led aggression was to establish domination, control

and exploitation of Yugoslavia, its nation and natural resources".

In order to prevent a thing like that from repeating, NATO must be disbanded, abolished. That was the final message of the trial by the popular tribunal organized by Ramsey Clark as an institution and form of struggle against an arrogant and powerful enemy. Speaking about the International Tribunal for the US and NATO crimes in Yugoslavia, Ramsey Clark said it was an "authentic tribunal, the conscience of people and peace" as opposed to the "kangaroo" court of the Hague Tribunal and other instruments of Washington powers".

However, the trial and verdict do not mark the end of the process against NATO. Mobilization of people throughout the world shall continue with all force. We must, said Ramsey Clark, raise all forces which know that the struggle for truth and support to Yugoslavia amounts to defence of the future and peace.

The words of the prominent champion of justice elicited the applause of the audience in the Martin Luther King centre in New York. In conclusion, the President of the "International Action Centre" formed in 1992, precisely for the purpose of fighting for peace in the world against the American hegemonic policy, quoted the gravest of accusations voiced by the assassinated Negro leader Martin Luther King: "The greatest protagonist of violence in the world is my country (U.S.A.)."

Ramsey Clark said: "Justice is truth in action" and that is why the struggle must be continued to support the FRY, against NATO, against the imperialist policy of the American political military leadership. This is the struggle for truth, justice and peace and that is why it must be victorious.

Nevenka Jovicic

appropriated for weapons, but we have the powerful voice of truth which carries far, whatever NATO did to silence us."

This is what Sara Flounders, coordinator of the "International Action Centre" stated at the end of the trial to NATO held in New York on 10 June.

The struggle for truth about the real motives and reasons for the NATO aggression on the FR of Yugoslavia was the cause for instituting a series of hearings and trials to the Western military alliance precisely by the "International Action Centre" the largest anti-war movement in the US, presided by a reputable champion of justice the former US attorney general Ramsey Clark.

Last year, on 31 July, an independent Commission for investigation into the NATO crimes was formed, upon his initiative, and for a year collected the evidence and testimonies. It also organized a number of anti-NATO rallies throughout the U.S.A., Europe and the world. Ramsey Clark made a 19-point indictment charging NATO for three groups of crimes: against peace, against humanity and war crimes against the FRY and the Yugoslav people.

NATO aggressor was found guilty on all charges.

The verdict was pronounced at a trial in New York, where the International Tribunal for the US and NATO war crimes in Yugoslavia, also established upon the initiative of Ramsey Clark, set the whole day. The

trial was attended by over 600 people who came from all over the U.S.A., Europe and Latin America.

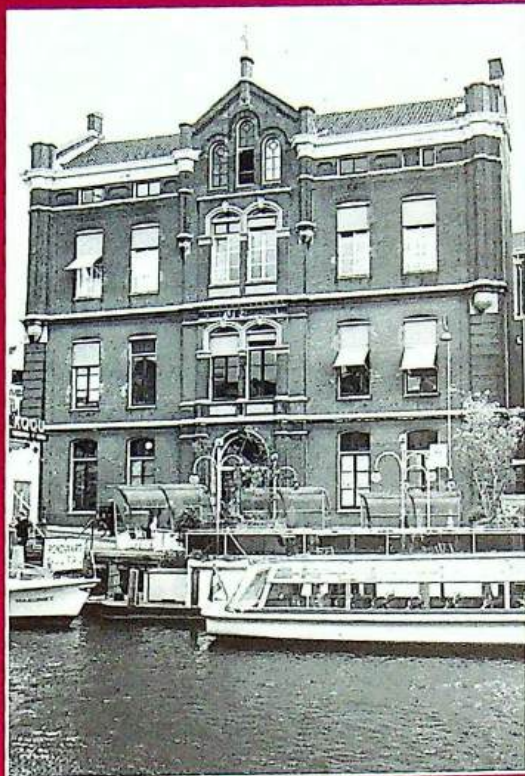
"Guilty"

"Guilty" - that was the verdict to the aggressor which had, without a reason, brutally attacked the sovereign, peaceful and proud Yugoslavia and its people. NATO was found guilty by the unanimous decision of a panel of judges for all the crimes it had committed and the verdict also demands the disbanding of this aggressive, ominous military force, as the only efficient way to stop it in pursuing its harangue in the world.

The list of the condemned includes the American president Bill Clinton, secretary of state Madeleine Albright, head of the Pentagon, William Cohen and others who were called the ringleaders of the aggression. "Washington led, planned, issued orders and guided the attack on Yugoslavia," was one of the findings in the trial.

The verdict "guilty" was also pronounced on the British prime minister Tony Blair, German chancellor Gerhard Schroeder, French president Jacques Chirac and their assistants, as well as the key personalities and governments of NATO countries. Former NATO secretary general Javier Solana was convicted, as was also Jamie Shea, the Alliance spokesman known for his lies, and other links in this chain of crime. Guilty are the governments of Turkey, Hungary, Italy and other countries

AMSTERDAM INTERNATIONAL LAW CLINIC

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Faculty of Law

Amsterdam International Law Clinic

The Amsterdam International Law Clinic is an initiative of students and staff of the Faculty of Law of the University of Amsterdam. The Clinic provides legal services to clients on all questions of international law. It was established to meet the needs of students for more experience in treating cases and to meet the increasing demands from organisations, companies and law firms for legal advice on matters of international law. In international legal practice a growing interest exists for lawyers with a deeper understanding of the functioning and application of international law and with experience in handling arguments based on international law. The Clinic offers students the possibility to gain such experience and at the same time to make contact with their future profession in a direct manner. This co-operation between organisations, companies and law firms on the one hand, and students of international law on the other, is new in Dutch legal practice and the Clinic is therefore unique in the Netherlands.

Amsterdam Center for International Law

The Amsterdam International Law Clinic is a part of the Amsterdam Center for International Law (ACIL), the research institute for international law of the Faculty of Law of the University of Amsterdam. The ACIL supports and integrates the various research activities at the Faculty of Law that are related to international law. It encompasses research in public international law, European Union law, international economic law, private international law, international criminal law and international tax law. In addition to its fundamental research, the ACIL provides legal services in each of these areas. The Amsterdam International Law Clinic was established to integrate the best students of the Faculty of Law into the work of the ACIL. The Clinic thus unites the ambitions of the Faculty to educate top-level students by teaching them to translate their theoretical knowledge into everyday practice, and to provide research-based advice to clients seeking assistance in the increasingly important field of international law.

Legal Services

The Amsterdam International Law Clinic offers legal services to its clients on all questions of international law. Our clients include law firms, national or international governmental or non-governmental organisations and companies. The Clinic provides either legal services in individual cases, such as advice on discrete questions of international law, or participates in long-term projects. The International Law Clinic also facilitates contacts between students and organisations seeking interns with specialised knowledge of international law. The Clinic operates throughout the academic year, September through July. In most cases it will be able to provide legal services on short notice. The Clinic is able to provide a high quality of legal services by a strict process of selection for participating students based on their academic performance, and by a close supervision of the students by the ACIL Staff.

Expertise in International Law

In each of the areas for which the Amsterdam International Law Clinic provides legal services, the ACIL staff supervising students, has acquired an international reputation that has made the ACIL an internationally recognized center of excellence. The expertise that supports the Amsterdam International Law Clinic covers, amongst others, the following areas of international law:

Public International Law:

- The effects of public international law in national law
- The law of treaties
- International dispute settlement
- Substantive areas as international environmental law, international refugee law, international human rights law, and international humanitarian law

European Law:

- European public law
- Harmonisation of legislation
- Free movement of goods
- European environmental law

Private International Law:

- Choice of law: methodology, international family relations, contracts and torts
- Jurisdiction
- Recognition and enforcement of foreign judgements

International Economic Law:

- Legal aspects of economic liberalisation
EC competition law, concentration, control and joint ventures
- The law of the World Trade Organisation
- Dispute settlement in the World Trade Organisation
- Trade law and 'social justice': labour standards, human rights

International Tax Law:

- Conflicts between Dutch and EU tax law
- Taxation of public establishments in international perspective
- Harmonisation of tax law in a EU context

International Criminal Law:

- Transborder legal cooperation in criminal matters, including extradition, money laundering and corruption
- Application of human rights law in criminal cases
- Jurisdictional issues in transnational criminal proceedings
- International criminal tribunals

Advisory Board

Prof. Th.M. de Boer

Professor of Private International Law and Comparative Law
Substitute judge at the District Court of Alkmaar

Prof. J.H. Jans

Professor of Law of the European Union
Director of the Amsterdam Law School
Director of the Europa Instituut

Prof. A.H.J. Swart

Professor of International Criminal Law
Justice at the Court of Appeal of Amsterdam

Prof. S. van Weeghel

Professor of International Tax Law
Attorney at Stibbe Simont Monahan Duhot, Amsterdam

Prof. J.F. Weiss

Professor of International and European Law and Organisation
Member of the Roster of non-governmental panellists eligible for
Panel service, appointed by the Dispute Settlement Body of the
World Trade Organisation (WTO)

Supervisory Board

Prof. P.A. Nollkaemper (chair)

Professor of Public International Law
Director of the Amsterdam Center for International Law
Counsel at Van den Biesen Prakken Böhler, Amsterdam

Prof. W.T. Eijsbouts

Professor of European Constitutional Law and History
Director of the G.K. van Hogendorp Center
on European Constitutional Law

J.H. Mathis, J.D., LL.M

Lecturer in International Economic Law

Dr. J.A. Pontier

Senior Lecturer in Private International Law

Dr. M.Y.A. Zieck

Lecturer in Public International Law

Confidentiality

The Amsterdam International Law Clinic treats its files as confidential and all information pertaining to the cases is maintained in secret. No information will be used in ACIL publications, unless the client has agreed to such use of information. In individual cases, additional agreements can be made to further secure the anonymity of clients and/or information.

Fees

Students who work in the Amsterdam International Law Clinic will be awarded with credits for their work in the Clinic. However, in order to be able to continue its work, the Clinic charges clients a limited amount for each case by mutual arrangement.

Disclaimer of liability

The Universiteit van Amsterdam, the Amsterdam Center for International Law, the Amsterdam International Law Clinic and/or any of its members, exclude all liability for legal advice given by the Amsterdam International Law Clinic.

Contact

For obtaining legal services from the Amsterdam International Law Clinic or further information, please contact Yolande Ditewig at AILC@jur.uva.nl or 31 20 525 2632.

For further information you can also contact prof. André Nollkaemper, director of the ACIL, at 31 20 525 2637 or nollkaemper@jur.uva.nl, or visit our website at: www.jur.uva.nl/ACIL

The Amsterdam International Law Clinic is located at:
Turfdraagsterpad 9
1012 XT Amsterdam

Mailing address:
P.O. Box 19120
1000 CG Amsterdam

The Amsterdam International Law Clinic is associated with the following organisations: Avocats Sans Frontières (Dutch branch) Fédération International des droits de l'homme (Dutch branch) International Criminal Defence Attorneys Association Van den Biesen Prakken Böhler, attorneys-at-law, Amsterdam

Amsterdam 22/1/00

Betreft: Enige informatie die misschien van nut is.

Beste Nico,

Gisteren was er op Radio 1 (VPRO) een uitzending over hulp door de Amsterdamse Gemeenteraad aan Pancevo. (In Pancevo is gebombardeerd op een chemische fabriek, een kunstmestfabriek en op een olieraffinaderij; wellicht heb je het rapport van UNEP, waar een en ander beschreven wordt) Het initiatief voor hulp aan Pancevo gaat uit van 2 gemeenteraadsleden: Roel van Duyn (Groenen) en Heleen van Mul (GroenLinks).

Een ambtenaar van de gemeentelijke milieudienst is naar Pancevo vertrokken voor een onderzoek van enkele dagen. (Zijn naam - als ik goed verstaan heb - is de heer Kokje) Hij zal dan een plan van aanpak maken. Dit project wordt niet gefinancierd door Amsterdam. Subsidie zal bij de VN aangevraagd worden.

De Amsterdamse gemeenteraad steunt dit onderzoek omdat Pancevo een oppositie-bestuur heeft.

In de uitzending werd gesproken over de mogelijke kwalen waar de bevolking van Pancevo mee te maken kan krijgen: er is een direct gezondheidsrisico, op latere termijn zal kanker optreden.

Het drinkwater van de bevolking zal spoedig vervuild raken.

Overigens helpt Amsterdam niet met het opruimen van de vervuiling, dat zal de bevolking zelf moeten doen.

Ik schrijf je dit omdat hier ook weer sprake is van ernstige schade voor de bevolking van Servie door de NAVO. Is dit op een of ander manier te verhalen via een proces tegen de NAVO?

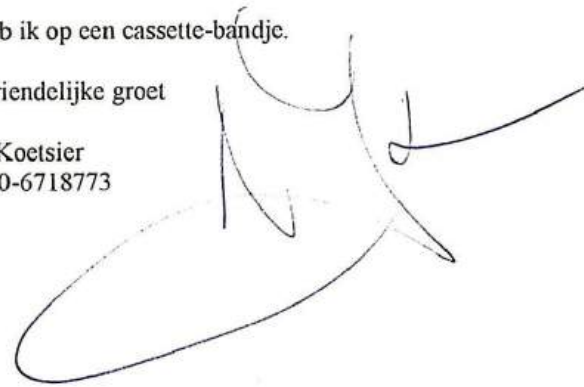
(Terzijde ben ik ook kwaad dat er gezegd wordt: we helpen want er is een oppositie aan het bewind in Pancevo, alsof men een bevolking van een plaats waar geen oppositie-bestuur is dan maar in de vervuiling moet laten dood gaan. Elke vervuiling en vernietiging van menselijk leven door de NAVO aangericht beschouw ik als ernstige schending van de mensenrechten.)

Waar ik je ook nog even op wil wijzen is dat er momenteel een conferentie in Muehlheim (BRD) plaatsvindt over verarmd uranium. Misschien ben jij daarvan al op de hoogte. Eventueel kan ik mensen vinden die er heen zijn geweest en meer nieuws hebben. Joegoslavië is daar ook aan de orde.

P.s. de uitzending van de VPRO over "Amsterdam helpt Pancevo" heb ik op een cassette-bandje.

Met vriendelijke groet

Nelly Koetsier
Tel 020-6718773

1967 en de minister van Buitenlandse Zaken, de latere secretaris-generaal van de NAVO, J. Luns, komt uitgebreid in beeld. En aan het woord:

'Dat een verhoogde activiteit van de Amerikaanse luchtmacht tegen militaire doelen in Noord-Vietnam, hoe onafwendbaar ook, de regering met zorg vervult.'

'Ik behoef wel niet te betogen, mijnheer de voorzitter, dat mocht onverhoopt de Amerikaanse regering hebben besloten ook bewoonde centra in Noord-Vietnam te bombarderen, de regering hier tegen onmiddellijk haar grootste bedenkingen zou laten horen.'

Luns houdt stug vol dat volgens hem de Amerikanen in Vietnam alleen maar 'militaire doelen' bombarderen. Terwijl je zelf inmiddels wéét dat er bommen vallen op scholen, kerken, dorpen en dijken. Dat Joseph Luns daar lunsigheden, leugens, verkondigt. Of, minstens zo ernstig, Amerikaanse leugens herkauwd en voor waar doet doorgaan. Dat blijken dan achteraf van die momenten geweest te zijn waarop, zoals bij mij, de Vietnamblisksem inslaat.

Woedend op zoek naar effectieve wegen om zo'n leugen aan de kaak te stellen. De verdienste van Luns is dan dat hij door de gewekte verontwaardiging de energie loslaat die je nodig hebt om zo'n loodzwaar project op langere termijn vol te houden. Een proces van jaren, dat is gebleken. Lange adem. Eindeloos argumenteren, schrijven, demonstreren. Ik had in die jaren de gewoonte ontwikkeld over Vietnam alleen nog maar onder voorwaarden in debat te gaan: 'Hoeveel overtuigende argumenten tegen die oorlog heb je nodig om aan de volgende demonstratie mee te doen?' Vrijblijvend over Vietnam kletsen, was voor mij inmiddels onmogelijk. Woorden moesten resulteren in daden, al was het woord onder die omstandigheden soms ook best wel een daad van gewicht.

De leugens van Luns, laat ik er nog even op doorgaan. Politieke leugens zijn daarom van een nogal gecompliceerd karakter omdat de vraag naar de waarheid doorkruist wordt door partijbelang, *raison d'état*, machtsverhoudingen en coalitiegedrag. De leugen van een minister zou in een goed functionerende democratie voldoende reden moeten zijn voor ontslag-op-staande-voet. Maar wat objectief een leugen is, kan door een parlementaire meerderheid worden rechtgepraat met beoordelingen als 'onvolledige informatie' (de halve waarheid) of 'tekortschietende ambtenaren'. Het hangt er staatsrechtelijk dus maar vanaf hoeveel 'vertrouwen' een liegende minister nog heeft, althans bij een parlementaire meerderheid of z'n eigen collega's.

De leugens van Luns. Was hij slechts de papegaai van het Pentagon,

loog hij zozeggd in commissie, toen hij tijdens dat parlementaire debat eind augustus '67 stug volhield dat de Amerikaanse luchtmacht in Vietnam uitsluitend 'militaire doelen' bombardeerde? Er zijn nogal wat uitspraken van Amerikaanse politici uit die tijd die deze veronderstelling enig fundament geven:

'Het is de politiek van de regering om uitsluitend militaire doelen te bombarderen' (president Johnson op 31 december '66).

'Wat betreft de bombardementen op de burgerbevolking, lijkt het me voldoende te zeggen dat we een in de geschiedenis der oorlogen unieke inspanning leveren om dit te voorkomen. Het is onze politiek uitsluitend militaire doelen te bombarderen' (president Johnson op 15 maart '67).

'U hebt ons beschuldigd van bewuste vernietiging van niet-militaire doelen in Noord-Vietnam. We wijzen die beschuldigingen af' (W. Averill Harriman, hoofd van de Amerikaanse onderhandelingsdelegatie op 18 mei '68 in Parijs).

Maar was Joseph Luns zo naïef dat hij alle uitspraken van de Amerikanen, gelijk het een orthodox katholiek tegenover pauselijke oukazes betaamt, voor absolute geloofswaarheid liet doorgaan? Is die militaire naïviteit, gezien zijn latere functie bij de NAVO, waarschijnlijk? Wist hij wél wat er eigenlijk in Vietnam gaande was? Loog hij bewust en niet in commissie? Ook voor die interpretatie zijn Amerikaanse bronnen uit die jaren te citeren.

In de tijd dat Luns minister van Buitenlandse Zaken was en de boven vermelde uitspraken deed, was op de vliegbasis Soesterberg (en verder op alle Amerikaanse vliegbases over de hele wereld) een handboek voor de luchtmacht in omloop, *Fundamentals of Aerospace Weapon Systems*, een soort handboek soldaat, dat het onderscheid tussen 'militaire doelen' en 'niet-militaire doelen' wel uiterst rigoureuus oploste. De uitvoerder van de Amerikaanse bombardementen op Vietnam, de luchtmacht, hanteerde in zijn handboeken een 'broad generalisation' waar het internationale recht en de politiek, gezien hun uitspraken, ogenschijnlijk nog nooit van vernomen hadden. Tenzij Barry Goldwater, de uiterst rechtse kandidaat voor het presidentschap, in '67 tijdens een toespraak in New York (23 januari): 'You've got to forget about this civilian stuff. Whenever you drop bombs, you're going to hit civilians, it's foolish to pretend you're not'.

Terwijl op de persconferenties van het State Department, bij de vraag om een omschrijving van 'militaire doelen' steevast de klassieke lijst volgt van 'vrachtwagens, vliegtuigen, radarinstallaties, afweerschut, olieopslagplaatsen en dergelijke', hanteert de Amerikaanse

luchtmacht in diezelfde tijd de volgende omschrijving:

'Evenzeer als op andere terreinen van militaire studie, is de studie op het gebied van de doelen tijdens een oorlog ingewikkelder geworden, parallel aan de industriële en technische organisatie in de wereld. Als gevolg daarvan kan naar alle waarschijnlijkheid een complete definitie van een militair doel niet meer eenvoudig worden gehouden. Sterk generaliserend zou men kunnen vaststellen dat een militair doel is: welke persoon, welk ding, welke gedachte of entiteit of plaats dan ook, die wordt uitgezocht voor vernietiging, inactivering of onbruikbaarmaking met wapens die de wil of het vermogen van de vijand om zich te verzetten, verminderen of vernietigen.'

Deze 'sterke generalisering' maakt zelfs 'een gedachte' tot een te bombarderen 'militair doel'! De consequentie van een dergelijke militaire logica, het wegbombarderen van meningen of gedachten uit hoofden van mensen, is genocide, volkerenmoord.

Wat Luns betreft: twee mogelijkheden. Óf hij was twintig jaar geleden militair op de hoogte van de praktijk van de Amerikaanse bombardementen op Vietnam, van de brede definitie van een 'militair doel'. In dat geval was hij geen leugenaar maar de cynische verdediger van oorlogsmisdaden. Óf hij loog in commissie. De oud-secretaris-generaal van de NAVO mag zelf kiezen, hij weet wat hij toen wist.

Roskilde - Europaplein (vice versa)

Een congres van de Partij van de Arbeid in de Amsterdamse RAI aan het Europaplein. Het middenblok van de zaal bestaat uit gasten en bestuurders. Commissarissen van de koningin, burgemeesters en wethouders: het solide maar doorgaans behoudende hart van de vaderlandse sociaal-democratie. Daaromheen de afgevaardigden uit de vele honderden afdelingen, politieker, minder gezagsgetrouw. Daar wordt niet alleen gezeten maar ook rondgesjeesd, overlegd en gelobbyd.

Ik sta tamelijk grauw van slaaptekort en spanning achter de microfoon voor in de zaal. Ik dien voor het eerst van mijn leven (en naar zich thans laat aanzien vermoedelijk ook voor het laatst) een resolutie op een partijcongres in. Ik verdedig het standpunt: 'Terugtrekking van alle Amerikaanse troepen uit Vietnam.'

De nacht daarvoor was ik, met geld bijeen gelegd door enkele wat minder krap bij kas zittende Amsterdamse leden van de Partij van de Arbeid, per trein vanuit Roskilde in Denemarken naar Amsterdam gereisd. Ik werkte in die dagen in Roskilde als free-lance journalist, verslagen schrijvend over de tweede zitting van het Internationale Vietnam Tribunaal. Lange dagen. Vanaf negen uur 's morgens tot vroeg in

de avond luisteren en kijken naar een geconcentreerde bewijslast van films, foto's, getuigenverklaringen en rapporten van deskundigen over Amerikaanse oorlogsmisdaden in Vietnam. Gruwelijke beelden, gruwelijke verhalen: het klamme zweet soms in m'n handen. 's Avonds en 's nachts schreef ik er artikelen over voor onder andere *Vrij Nederland* en de *Friese Koerier*. Fragment uit een van mijn dagelijkse verslagen voor de *Friese Koerier*:

'Het ongetwijfeld meest dramatische deel van de zittingen tot nu toe, werkelijk met geen pen te beschrijven, was de meer dan twee uur durende geluidloze filmdocumentaire van Roger Pic, een franse cineast, die zich ertoe had beperkt de uit westerse televisiefilms weggesneden stukken, filmfragmenten van de Amerikanen zelf en door hemzelf in Vietnam opgenomen stukken film, zonder commentaar als droog, bruut documentatiemateriaal af te draaien. Twee uur lang zat een bewegingloze doodstille zaal vol afschuw te kijken naar de stroom van beelden en foto's. Foltering, slachtoffers van bombardementen, doden, gewonden, Amerikaanse soldaten die de lijken van kinderen op een hoop gooien. Ik schrik ervoor terug erover te schrijven. Nooit van mijn leven heb ik zoiets smerigs gezien. Ik vraag me af wat minister Luns zou doen als ze hem met deze beelden in een kamer zouden opsluiten. Waarschijnlijk zijn ogen sluiten, naar gewoonte'.

Ik deed m'n journalistieke werk op de zittingen van het Tribunaal overigens niet alleen. We waren er met een aantal Vietnamactivisten, studenten, voor wie de journalistiek een steeds belangrijker nevenberoep werd. Eddy Greidanus, Marianne Greidanus-Henry, Maarten van Dullemen en Hans Moreau. Maarten van Dullemen schreef bijvoorbeeld voor het dagblad *Trouw* en Hans Moreau maakte opnamen voor de KRO-radio. 's Nachts zaten we aan dezelfde werktafel, lezend, schrijvend, discussiërend.

'"Zelf heb ik nooit met electriciteit gefolterd. Ik heb wel tijdens de soms 18 uur lang durende verhoren gevangenen geslagen, dat wel. Ook heb ik tijdens verhoren gevangenen bedreigd dood te zullen schieten als ze niet zouden spreken. Dan telde ik tot tien in het Vietnamese. Ik heb gezien dat anderen met de electriciteit van de veldtelefoon gevangenen gefolterd hebben, dat is gebruikelijk ook al staat het niet in je Handboek. Daar heb ik nooit aan mee willen doen. Ik ben er getuige van geweest dat een van mijn collega's van het 54ste Military Intelligence Detachment, waar ikzelf ook toe behoorde, een al te zwijgzame gevangene aan het spreken wilde krijgen door hem bamboesplinters onder de nagels te duwen. Dat was onjuist want een van de stelregels in het verhoor van Vietnamese verdachten is dat de folte-

antwoord op veiligheidsrisico's maar ook vooreen offensief antwoord. Want offensief is de nieuwe strategie: de "vijand" wordt overal ter wereld opgezocht en zo nodig met geavanceerde precisiewapens aangepakt. Dit is wel een treurige conclusie, des te meer omdat vòòr de verschijning van de nota de suggestie was gewekt dat voor de verzekering van de veiligheid het accent steeds minder op militaire middelen zou komen te liggen. Daar is weinig van over gebleven.

De inzet van de luchtmobiele brigade (LMB)

De oprichting van de Nederlandse LMB werd door de fracties hetzij toegejuicht (VVD, CDA, D66), hetzij geaccepteerd (PvdA), hetzij falikant afgewezen (Groen Links), zij het dat de voorstanders over de precieze optuiging ervan nog wel de nodige (financiële) vragen stelden. Dit paradepaardje van het nieuwe Nederlandse leger en cadeautje voor de Landmacht – die zoveel tanks (50%) moet afstaan – gaat, op papier, tot 2001 zo'n slordige f 6 miljard kosten en tot 2015 zo'n f 8 miljard. Natuurlijk besteedden de kamerleden veel aandacht aan de financiering ervan. Veel minder aandacht was er, zoals zojuist al opgemerkt, voor de politiek-strategische kant aan dit fenomeen en een nóg veel geringere voor de principiële. Toch is, aldus de Defensienota, Nederland bereid militaire middelen in te zetten "om de internationale rechtsorde te handhaven en wezenlijke economische belangen te behartigen". En we mogen erop vertrouwen dat het zo knusse woud aan veiligheidsbureaucratieën weer vele manjaren werk zal hebben aan het aanleggen van een schier onuitputtelijk reservoir aan interventiescenario's.

Pas zeer laat in de avond bracht Maarten van Traa (PvdA) de discussie hierover op een niveau dat tot die tijd zo node gemist werd.

In eerste termijn had dit kamerlid al enige vraagtekens geplaatst bij het nut van de inzet van de LMB in bepaalde gevallen en drong hij in algemene zin aan op criteria daarvoor. Inzet binnen het NAVO-verdragsgebied, zo betoogde hij, was toch ondenkbaar, want volstrekt ondoelmatig, in gevallen van economische of etnische spanningen in Midden en Oost-Europa (het tweede veiligheidsrisico, zie onder "Nieuwe veiligheidsrisico's"); dit zou alleen kunnen bij een, overigens zeer theoretische, (dreigende) militaire aanval van de SU op West-Europa. In tweede termijn spitste hij de discussie toe op de voorwaarden voor inzet buiten het NAVO-verdragsgebied en legde hij deze zelfs bij motie vast (waarna Groen

Links op dat moment afzag van het indienen van een motie van dezelfde strekking).

Internationale rechtsorde en/of economische belangen

Daarvòòral had zich enige discussie ontponnen over deze twee begrippen. Volgens de Defensienota treedt Nederland uitsluitend samen met anderen op in geval van schending van de internationale rechtsorde of aantasting van wezenlijke economische belangen. Minister Ter Beek wees er met klem op dat economische belangen nooit een zelfstandige factor voor ingrijpen konden zijn – wat voorop stond was de context van de internationale rechtsorde. Verder betoogde hij dat juist de gezamenlijkheid een extra garantie tegen eventueel volkenrechtelijke ongeoorloofde militaire interventie vormt. Een stelling-name die niet door iedereen zal worden gedeeld nu de VS in feite nog de enige grote mogendheid zijn. Voor Van Traa bleef het allemaal te vaag. In zijn motie stelde hij namens de PvdA-fractie dat de Nederlandse LMB alleen mocht worden ingezet ... na een uitspraak van de Veiligheidsraad ... in geval van agressie op grond van artikel 51 van het VN-Handvest (dat dan zelfverdediging toestaat) ... indien sprake van vredeshandhaving buiten het kader van de VN, mits met toestemming van alle partijen ... in geval van noodhulp (zoals in Noord-Irak). Voor Ter Beek was de motie echter niet acceptabel. Van Traa ging wel erg snel overstap. In derde termijn wijzigde hij het eerste punt van zijn motie in: ... in overeenstemming met het VN-Handvest, bij voorkeur op grond van een VR-resolutie". Wat de ruimte voor Nederland om aan elke denkbare en ondenkbare militaire interventie mee te doen weer een stukje groter maakt. Volgens Van Traa kwam het er op neer dat door zijn motie de oorspronkelijke tekst in de nota "geamendeerd" was, iets wat Ter Beek hem wijselijk niet na zei, in weerwil van aandringen van de zijde van de VVD. Hierop diende Groen Links alsnog een eigen motie in, die stelde dat deelname van Nederland alleen mogelijk is op verzoek van de VN, op basis van art. 51 van het Handvest en in geval van ernstige mensenrechtenschendingen, zoals genocide.

Duidelijk is dat het politieke signaal dat de PvdA eerst met haar motie afgaf door de bijstelling heel wat minder rood is geworden.

Er is geen moment geweest dat het leek dat deze fractie zich fundamenteel verzet tegen a. het offensieve karakter van de nieuwe strategie en b. het Nederlandse aandeel

daarin, in casu de LMB. Daarmee is de PvdA natuurlijk niet opeens een militaristische partij geworden, maar het maakt wel duidelijk dat zij bereid is een heel eind mee te gaan in dit "nieuwe denken", dat helaas op de waarden van de macht gebaseerd blijkt te zijn. De PvdA-fractie heeft in de aanloop naar de nota voldoende tijd gehad hier een halt aan toe te roepen, maar heeft daarvoor niet gekozen, met het gevolg dat er nu nogal eens op twee gedachten wordt gehinkt. (De opmerking van de VVD-er Weisglas dat "het CDA de oprichting van de LMB bemoeit en de PvdA dit ontmoedig..." zat er beslist niet ver naast). Wrang is ook te moeten zien dat de vroegere "global parliamentarian" Ter Beek steeds meer in de "Buitenlandse" dienst van collega Van den Broek is getreden.

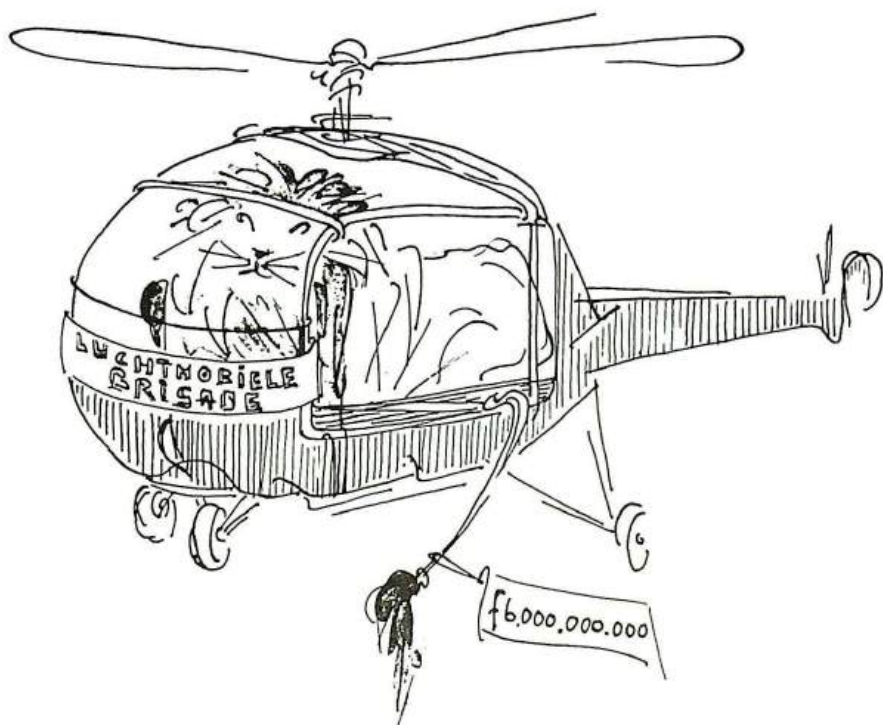
De Verenigde Naties

Min of meer parallel met de discussie over het vorige punt kwam de positie van de Verenigde Naties in het vizier. Of beter: had moeten komen, want intensiteit en kwaliteit waren ook bij dit belangrijke onderwerp ver te zoeken. De afwezigheid van een kritische terugblik op en lessen voor de toekomst uit de Golfcrisis en -oorlog vormt een zeer pijnlijke omissie in de Defensienota, maar de meeste fracties lieten het er bij zitten.

Groen Links drong aan op een grondige evaluatie van 46 jaar Verenigde Naties en bepleitte een "global emergency system" onder verantwoordelijkheid van de Secretaris-Generaal, met vestigingen in alle belangrijke hoofdsteden en tevens de oprichting van een VN-leger; onduidelijke redenen wilde ze die taak in handen leggen van de Adviesraad Vrede en Veiligheid en niet in die van de minister zelf (zou politiek veel meer gewicht hebben).

Europese veiligheid

Over de uitbouw van CVSE werd in het debat weinig vernomen. Volgens de PvdA is de NAVO er niet voor de eeuwigheid, maar moet de Europese veiligheid op termijn bij de CVSE komen te liggen, maar erg concreet werd het niet. De NAVO zelf denkt heel anders over het nut van haar voortbestaan, zoals gebleken is op de vergadering van de NAVO-ministers van Buitenlandse Zaken begin juni in Kopenhagen.

en zijn op de vergadering van de NAVO-ministers van Defensie van eind mei j.l. bevestigd (zie ook elders in dit blad). De gevolgen voor de Nederlandse krijgsmacht zijn evenmin puur Haagse ideeën, maar in innige samenspraak met het NAVO-hoofdkwartier in Brussel tot stand gekomen. Merkwaardig genoeg is er sinds de verschijning van de Defensienota een stroom van kritiek losgekomen als zou Nederland "voor de troepen uitmarcheren", een verwijt dat met name VVD en D'66 in het debat uitten. Ter Beek slaagt er maar niet in dit imago van voortvarend veldheer weg te nemen. Nog wonderlijker is het dat uitgerekend die ene keer dat de minister van Defensie wel een – veel te groot – militair uniform aantrok door niemand werd bekritiseerd. Alsof één (NAVO-) interventiemacht niet genoeg is heeft Ter Beek het initiatief genomen voor de oprichting van nog een snelle interventiemacht van de WEU. Die zal grotendeels uit NAVO-eenheden bestaan, met andere potten op (de WEU heeft geen eigen militair apparaat) maar krijgt mogelijk extra uitrusting, zoals vliegtuigen, om nog mobieler te worden. Deze snel-inzetbare eenheden van NAVO en WEU vullen elkaar aan waar het om het operatiegebied gaat en spelen de hoofdrol in de strategie van de mobiele contra-concentratie (zoals de naam van de nieuwe NAVO-strategie luidt): overal ter wereld moet snel adequate tegenkracht tegen dreigende crises en escalerende conflicten kunnen worden opgebouwd.

"Going mobile"

P Alleen Groen Links sprak zich ondubbelzinnig tegen de nieuwe plannen uit. Woordvoerder Leoni Sipkes: "Met de Defensienota krijgen wij het Nederlandse antwoord (op de nieuwe dreigingen): militaire interventie. Een in-

grijpende herstructurering van het veiligheidsbeleid, van defensief naar offensief, van 40 jaar afschrikking naar militair ingrijpen overal ter wereld." De overige fracties plaatsten geen principiële kanttekening bij de nieuwe strategie als zodanig – er bleek brede instemming met dit concept. Zoveel vliegend machtsvertoon appelleert kennelijk aan een bepaalde zucht tot avontuur – roept jongensachtige spanning op? De vraag of de internationale rechtsorde, de veiligheid en de gerechtigheid wereldwijd niet beter met andere instrumenten kunnen worden bevorderd werd niet eens als een fundamenteel discussiepunt op tafel gelegd. Dat is wonderlijk, omdat in de nota zulke afwegingen geheel en al ontbreken. Een "debat" dat grotendeels bestaat uit het herkauwen van wat iedereen in de nota zelf kon lezen – en er werd wat afgekauwd – verdient natuurlijk de naam debat niet. Conclusie: de Tweede Kamer gaat er in overgrote meerderheid mee accoord dat de oplossing van (dreigende) conflicten niet pas in allerlaatste instantie en dan in het kader van de Verenigde Naties, maar ook in eerste instantie en eventueel buiten de VN om in de inzet van militaire middelen wordt gezocht. Zij wil daartoe zelfs accoord gaan met de oprichting van een eigen Nederlandse luchtmobiele brigade. Daarmee is niet alleen gekozen voor een hoofdzakelijk militair

Hoe zit de Defensienota van maart '91 in elkaar?

Titel: Herstructurering en Verkleining
Omvang: 255 bladzijden

I: Een nieuwe veiligheidssituatie; schetst de nieuwe veiligheidsrisico's en beschrijft in welke kaders (zoals NAVO, WEU, CVSE) het Westen het veiligheidsbeleid vorm wil geven en op welke manier;

II: Geeft een uitvoerig overzicht van de stand van het Europese en mondiale ontwapeningsoverleg;

III: De krijgsmacht: herstructurering en verkleining; behandelt de nieuwe NAVO-strategie (strategie van de "mobiele contra-concentratie"), met als voornaamste element de snelle inzet van militaire middelen bij (dreigende) conflicten en onrustsituaties;

IV, V, VI, VII: De Koninklijke Marine, Landmacht, Luchtmacht, Marechaussee; zeer uitvoerige beschrijving van de concrete gevolgen van de nieuwe strategie voor de verschillende krijgsmachtdelen, zoals inkrimpingen en nieuwe aanschaf/investeringen;

VIII: Het personeelsbeleid; personele reducties en sociaal kader;

IX: Het materieelbeleid; een weliswaar betrekkelijk kleine maar technologisch hoogwaardige defensie-industrie en onderzoekscapaciteit blijft, juist ook na Europa '92, essentieel;

X: Ruimtelijke ordening en milieu; behandelt de militaire complexen, oefenterreinen, het terugdringen van de milieuverontreiniging door Defensie;

XI: De herstructurering van het ministerie; het politieke apparaat boert aan invloed in ten gunste van de militaire bevelhebbers;

XII: Economie en financiën; hoeveel en hoe gaat er bezuinigd worden; bijlage's: investeringsoverzichten 1992-2001

We, the undersigned citizens of Norway, have called upon all the parties and all the peoples involved in the conflict in the former Yugoslavia to meet their obligation under International Law to bring to justice each and every individual partaking in Crimes against Peace, War Crimes, and Crimes against Humanity, and of a Common Plan or Conspiracy to commit those Crimes, regardless of the individual's nationality, political, diplomatic or military status.

Recognizing that these crimes are in violation of the Charter of the United Nations and preceding and pursuant international law,

Convinced of the need to establish that no-one shall be exempt from international justice,

Aware that current and future implementation of international justice depends on our moral obligation, as well as our obligation under Norwegian and international law, to contribute to an impartial, fair and strict implementation of the letter and spirit of international law,

Concerned that any exception made from these principles may in fact and law weaken the universal respect for and adherence to international justice and law, thus justifying and facilitating further breaches of international law,

Hereby submit the following indictment request to the tribunal:

Pursuant to the Agreement of London dated 8 August, 1945; the Charter of the Tribunal thus established, and subsequent amendments; the Charter of the International Tribunal for the Former Yugoslavia dated 11 February 1994 and subsequent amendments; the Charter of the United Nations dated 26 February 1945 and subsequent amendments; preceding and pursuant International Law, we hereby submit, in the respects hereinafter set forth, of Crimes against Peace and of a Common Plan or Conspiracy to commit those Crimes, all as defined in these Charters and pursuant International Law, these

Charges,
Accusing as Guilty
Knut Vollebæk,
Foreign Minister of the Kingdom of Norway
and Chairman of the Organization for Cooperation and Security in Europe

It is hereby charged that the accused knowingly, willfully and criminally

used the foregoing positions, his personal influence, and his intimate connection with political, administrative and military leaders of states and organizations, the North Atlantic Treaty Organization (NATO), the Organization for Cooperation and Security in Europe (OCSE) and The Kingdom of Norway inter alia in such a manner that:

he promoted the military and economic preparation for war against a sovereign state, to wit: the Federal Republic of Yugoslavia;

he participated in the planning and preparation for Wars of Aggression and Wars in Violation of International Treaties, Agreements and Assurances set forth in the Charges.

Charges and Particulars of Violations of International
Treaties, Agreements and Assurances Caused by the Accused in the Course of
Planning, Preparing and Initiating War

CHARGES: Instigation of and Preparation for, Planning and Waging of Wars of Aggression.

Violations of the Hague Convention on the Pacific Settlement of International Disputes.

Violation of the Vienna convention on The Law of Treaties.

PARTICULARS: In that NATO did, before, on or about 24 March 1999, instigate and implement a war in violation of international treaties, agreements, or assurances; that the accused in his capacity as member of government and chairman of OCSE was instrumental in planning, instigating and implementing of said act.

In that the accused, instead of attempting to settle the dispute by pacific means, up to 24 March illegally, and by means of coercion and the threat of military force, attempted to compel a sovereign state to accept an illegal occupation by foreign military forces, to abandon its sovereignty in violation of international law, to wit: the accused abused his position as chairman of the OCSE to enforce upon said sovereign clauses in a treaty ("The Rambouillet Accords") known to him to be unacceptable by said sovereign's citizens and government. In that the accused at a point prior to March 24, when it was obvious to him that his capacity as foreign minister or chairman of the OCSE prevented him from presenting a treaty draft that would contribute to a pacific settlement of the conflict, knowingly, willingly and with criminal intent neglected his duty to induct other parties to submit such solutions that did not presuppose use of military force. In that the accused falsely, knowingly and willingly depicted the treaty text as the result of multilateral negotiations, he instigated and rendered possible hostilities against the territory of a sovereign state at a point of time when said sovereign refused to endorse the teary presented to it. In doing so, the accused has violated parts I and II of the Hague convention on the pacific settlement of international disputes.

In that this attempt constitutes a coercion of a state by the threat or use of force and contravenes article 52 of the Vienna convention of 21 March 1986. Despite the fact that the accused was aware that the "Rambouillet Accords" are rendered null and void by articles 10-15 and 53 of the Vienna convention, in his capacity as foreign minister and chairman of the OCSE he was instrumental in planning, instigating and execution of said act.

In that the accused as a member of the Norwegian cabinet willingly, knowingly and with criminal intent induced armed forces to attack a sovereign state and wage war against said sovereign; in that he by doing so violated his duty under articles 1 and 2 of the UN charter, which imposes upon its members to settle their international disputes within the principles of justice and international law and by peaceful means in such a manner that international peace and security, and justice, are not endangered and to refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the purposes of the United Nations; in that the accused willingly, knowingly and with criminal intent neglected to let his obligations under the present Charter prevail in the event of a conflict between the obligations of the Members of the United Nations under the present Charter and his obligations under any other international agreement, to wit: Instead of letting the provisions of the charter prevail, the accused used his capacity as chairman of the OCSE to fulfill his obligations to NATO and the OCSE. The accused was instrumental in defying the Security Council's resolutions 1160 and 1199, which explicitly state that the right to consider further action and additional measures to maintain or restore peace and stability in the region lies solely with the Security Council. In doing so, the accused has defied articles 24, 27, 42 and 103 of the UN charter, in that the accused knowingly, willingly and with criminal intent was instrumental in the violation of article 53 of the charter by contributing to enforcement action under regional arrangements or by regional agencies without the authorization of the Security Council.

=> [Read FULL TEXT](#)

van holst en steijnen

From: Congo-Ned <congoned@dds.nl>
To: <n.h.van.holst@freeler.nl>
Cc: <hans.hupkes@planet.nl>
Sent: zaterdag 12 mei 2001 08:17
Subject: [Vredeslijst] Twee artikelen

Hallo,
Ik stuur jullie een copie van 2 artikelen van Hans Feddema. IK weet niet of je ze al kent, misschien niet, misschien wel, ze lijken me belangrijk.
Wat het 2e artikel betreft: dat gaat over de bijeenkomst in de Balie met Collon. Dat heb ik gemist, omdat het te vol was. Toch interessant om het nog eens te lezen. Ik heb nadien nog wat met Collon gecorrespondeerd en kwam op zijn emaillijst, maar hij is daar mee gestopt omdat hij ziek is, hij heeft nu nierkanker. Ik hoop erg dat hij weer beter wordt.

met hert. groet
Nelly Koetsier

>
>
>"HET NAVO-OPTREDEN TEGEN JOEGOSLAVIË MISTE ELKE VOLKENRECHTELIJKE BASIS"

>
>Hans Feddema
>(9 mei 2001)

>
>Het was even wennen in de grote collegezaal van het Instituut Clingendael
>bovengenoemd citaat te horen uit de mond van oud-minister Joris Voorhoeve.
>Deze is vanaf 1999 voorzitter van het Nederlands Genootschap voor
>Internationale Zaken (NGIZ), een vereniging van ruim duizend leden, die
>discussiebijeenkomsten organiseert, bijzondere leerstoelen vestigt en
>jaarlijks een prijs uitlooft voor de beste afstudeerscriptie over
>internationale betrekkingen. Omdat het buitenland een wezenlijk onderdeel
>van mijn werkt terrein is, ben ik al jaren lid van het NGIZ. Op 20 april
>woonde ik een opmerkelijke uitreiking van de Genootschapsprijs bij. De jury
>bestaande uit Voorhoeve, H.J. Neuman en vijf hoogleraren, onder wie Bart
>Tromp en G. van Benthem van den Bergh, had de prijs toegekend aan de
>Leidenaar Bas Wiegmans.

>
>Deze had twee jaar geleden zijn probleemstelling gekozen op het moment dat
>de Kosovo-oorlog uitbrak. Hij volgde maandenlang de CNN-uitzendingen en
>bestudeerde allerlei relevante documenten. Zo ontstond zijn scriptie, met
>als conclusie dat de NAVO 'ondanks de lovenswaardige bedoelingen heeft
>gehandeld in strijd met het volkenrecht'. Het was vreemd dit in een
>voornaam gezelschap van hoofdzakelijk mannen in donkere pakken te horen
>vervoerd door Joris Voorhoeve. Hij zei voorts tegen Wiegmans: "U
>prikkelt, en uiteraard hoeft niet elk jurylid uw conclusies te
>onderschrijven, maar we keken naar uw argumenten en dan kunnen we niet tot
>anders dan oordelen dat ze goed en logisch zijn onderbouwd."

>
>Ook prof. Mr. C. Flinterman, hoogleraar Mensenrechten te Utrecht, kon er
>moeilijk omheen: "Tussen Wiegmans argumenten is geen speld te krijgen."
>Toch bepleitte hij dat in een uitzonderingssituatie staten zonder
>VN-mandaat militair kunnen interveniëren in een ander land. Die staten
>moeten dan wel zelf een goede reputatie hebben, zo stelde hij. Maar welke
>staat heeft dat? Flinterman vergeet bovendien dat eigenmachtig
>interveniëren altijd leidt tot vijanddenken en tot de argwaan dat de staten
>die dat doen, zich door eigenbelang laten leiden. In de internationale
>rechtsorde geldt, behalve bij zelfverdediging, een absoluut geweldsverbod
>van staten jegens andere staten. Krachtens artikel 24 van het VN-handvest
>is het handhaven van internationale vrede en veiligheid de exclusieve
>verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad.

>
>Wiegmans in zijn scriptie: "Omdat de NAVO jegens Joegoslavië niet handelde
>uit zelfverdediging, was voor de rechtvaardiging van het gebruik van geweld
>derhalve toestemming van de Veiligheidsraad vereist". Hij onderbouwt tevens

>dat die toestemming 'expliciet en ondubbelzinnig moet zijn'. De NAVO
 >beriep zich volgens hem dan ook ten onrechte op resolutie 1199, waarin de
 >Veiligheidsraad het geweld van Servië en het UÇK veroordeelde, de situatie
 >kenschetste als 'bedreigend voor de vrede en veiligheid' en beide partijen
 >opriep tot het staakt-het-vuren en het verbeteren van de humanitaire
 >situatie. Het waren de VS die als eerste deze resolutie uitlegden als
 >'legal ground for military action against Serbia'. Ook de Nederlandse
 >regering deed dat in een brief van 8 oktober 1998 aan het parlement, in de
 >zin dat het niet uitvoeren van resolutie 1199 door Servië 'militair
 >optreden in voldoende mate legitimeert'.

>
 >Sindsdien heerste in de publieke opinie, hoewel volstrekt in strijd met de
 >werkelijkheid, de veronderstelling dat de Veiligheidsraad zijn fiat had
 >gegeven voor de bombardementen in 1999. Helaas ook bij de meeste media en
 >enkele politici, waaronder vice-premier Annemarie Jorritsma. Onthullend.
 >Wiegmans laat voorts ook weinig heel van de humanitaire gronden voor de
 >bombardementen. Volgens hem ontbrak zowel de volkenrechtelijke als de
 >humanitaire basis voor de NAVO-actie. Hij vat samen: "Gezien de
 >verwoestingen die de bombardementen aangericht hebben en de humanitaire
 >ramp die zich mede als gevolg daarvan voltrok, is het niet vol te houden
 >dat het NAVO-optreden voldeed aan de in de literatuur geformuleerde
 >criteria voor humanitaire noodtoestand."

>
 >Het Genootschap verdient lof voor de prijstoekenning. Jammer dat het de
 >inhoud van deze scriptie niet expliciet ter kennis bracht van de media en
 >geen uitgever ervoor interesseerde. Verbijsterend ten slotte voor het
 >niveau van onze westerse democratie is, dat we ons lang door een mythe
 >afkomstig van de westerse elite, als zouden de NAVO-bombardementen een
 >duidelijke 'volkenrechtelijke basis' hebben gehad voor, in slaap lieten sussen.

>
 >_____

>MICHEL COLLON EN DE VERBORGEN AGENDA VAN GROOTMACHTEN

>
 >Hans Feddema
 >(6 mei 2001)

>
 >Onlangs hield de Waal Michel Collon zijn boek Blufpoker, de grootmachten,
 >Joegoslavië en de komende oorlogen in ons land ten doop. De Amsterdamse
 >Balie gaf hem daartoe de gelegenheid door hem te laten interviewen door
 >Karel Glastra van Loon en daarna Joeri Boom (De Groene Amsterdammer) en
 >ondergetekende daarop te laten reageren. De zaal was vol. Velen, onder
 >meer ex-secretaris van Pax Christi Jan ter Laak, konden pas na de
 >pauze worden binnengelaten.

>
 >Het boek (EPO, Antwerpen, 2001) is geladen en ontmaskerend. Tegelijk is
 >Collon ook zelf wat eenzijdig. Hij is een gelovige. Hij spreekt ook van
 >'burgerlijke media' of 'doctrinair van een 'systeem, dat niet zonder oorlog
 >kan'. Dat hij het 'socialistische' jargon hantceert en nog de 'echte
 >socialistische samenleving' zegt voor te staan, is prima, al lijkt het
 >minder slim dit na het failliet van het 'reëel bestaande socialisme' zo
 >expliciet te doen, als je je via een boek richt tot de democratische
 >krachten. Alles tot één oorzaak herleiden of zich te stellig uit te
 >drukken, lijkt ook minder handig. Met gelijk hebben, ben je er immers nog niet.

>
 >Collons 'gelijk' is dat hij de verborgen agenda van de grootmachten
 >boven tafel brengt. Op zich positief, omdat we die meestal vergeten, maar
 >moeilijk omdat deze niet altijd is hard te maken. Collon slaagt daar
 >nochtans in zijn lijvige boek redelijk in, ook al vind ik zijn
 >gegevens over de VS overtuigender dan die over Duitsland. Maar over het
 >eerste wisten we trouwens al veel via de geschriften van de Amerikaan Noam
 >Chomsky. Collons stelling is dat oorlogen eerder beginnen dan wij als
 >burgers denken. Ik kreeg onlangs een e-mail van een Vlaams kamerlid, die me
 >liet weten van de Belgische inlichtingendienst te hebben vernomen dat de
 >Amerikaanse CIA reeds in 1997 in Albanië soldaten van het UÇK militair zou
 >hebben getraind. Veel van wat de CIA doet, is geheim. Maar wel is openlijk
 >toegegeven dat de Amerikanen vanaf 1994 Bosnische Moslims en Kroaten
 >trainden en wapens leverden ondanks een door de VN afgekondigd embargo.

>
 >Collon meent dat inzake het UÇK de Duitse geheime dienst hetzelfde deed.
 >Wie weet. Onlangs wees Mient Jan Faber publiekelijk op het gegeven dat de
 >CIA in drie dorpen in Noord-Macedonië, vlak bij de grens met Kosovo, reeds

>vanaf eind 1998 UÇK-soldaten traint. Volgens Chomsky is dat steeds de
 >Amerikaanse strategie: partijkiezen voor een groep en deze dan militair
 >bewapenen en trainen. Nu had dat volgens Faber het voordeel dat door de
 >Amerikaanse invloed op het UÇK de recente ongeregeldeheden in Macedonië, die
 >vanuit die drie dorpen werden veroorzaakt, snel de kop kon worden
 >ingedrukt. En wat Duitsland betreft, stoot ik me vooral aan de beslissende,
 >zo niet fatale rol die dit land speelde bij het doen uiteenspannen van
 >Joegoslavië. In lezingen wijs ik behalve op de politieke blunders van de
 >Joegoslavische leiders Milosevic (het opheffen autonomie van Kosovo),
 >Tudjman (in 1990 in Kroatië een nieuwe grondwet invoeren zonder het noemen
 >van de Servische minderheid) en Izetbegovic (in 1992 een reeds door hem
 >getekend akkoord herroepen na een geheim bezoek van de Amerikaanse
 >ambassadeur) op het in 1991 door Duitsland doordrukken van de afscheiding
 >van Kroatië.

>
 >Collon wijst er op, dat Duitsland a) een uitweg naar de Middellandse Zee
 >wilde en b) supermacht wenst te worden. Het eerste is niet ondenkbaar. Via
 >Kroatië, dat ook economisch sterk gelieerd is aan dit land, is er nu zo'n
 >uitweg. Door het Duitse succes inzake Kroatië verschenen in 1992 ook de
 >Amerikanen op het Balkantoneel. Volgens Collon uit rivaliteit met
 >Duitsland. Niet onmogelijk, althans voor een deel. Ernstiger is dat de
 >Amerikaanse supermacht meteen op haar eigen wijze haar stempel op de zaak
 >drukte en bijvoorbeeld de oorlog bijna drie jaar onnodig verlengde, door
 >in 1992 via druk op Izetbegovic het Lissabon-akkoord van de EU dat als
 >twee druppels water leek op het latere 'Dayton' te torpederen.
 >Duitsland was niet de enige reden. De VS vonden ook vooral Chomsky wijst
 >daar op de Russische invloed in Joegoslavië te groot, welk land bovendien
 >op een strategische route ligt, zeker in verband met de olie- en gasvoer
 >vanuit de Kaspische regio. Ten slotte leken enkele extra eigen militaire
 >bases op de Balkan, zoals nu in Kroatië en in Kosovo (Bondsteel), hun geen
 >overbodige luxe.

>
 >Collon noemt vijf hoofdlijnen van de VS-strategie: a) verzwakken van
 >Rusland, b) Oost-Europa controleren, c) beletten dat Japan en Duitsland
 >supermachten worden, d) in de Derde Wereld de vorming van onafhankelijke
 >mogendheden voorkomen en e) Noord- en Zuid-Amerika behouden als eigen
 >jachtgebied. Dat de VS overal militaire bases vestigt Collon geeft
 >daarover veel gegevens ontglipt vaak onze aandacht, kennelijk omdat onze
 >media daaraan nauwelijks aandacht besteden. In het licht van dit alles zou
 >men zich kunnen afvragen of het in 1999 wel primair om Kosovo ging en niet
 >meer om een oorlog tegen Servië uit geopolitieke overwegingen. Ook gezien
 >het Rambouillet-dictaat; een dictaat dat door vele gezaghebbende mensen fel
 >is bekritiseerd, zoals Lord Gilbert, onderminister van Defensie van
 >Engeland tijdens de Kosovo-oorlog, generaal Michael Rose, ex-bevelhebber
 >van UNPROFOR in Bosnië (zie Jan Marijnissen & Karel Glastra van Loon, De
 >laatste oorlog, 2000), de Duitse brigadegeneraal Heinz Loquai in het
 >geruchtmakende VPRO-radio-interview op 8 februari 2001 en ten slotte de
 >bekende BBC-documentaire over de oorlog.

>
 >Ik houd het inzake de Amerikanen voorsnog op een dubbele agenda, zoals
 >tevens inzake de NAVO-expansie, tot nu ten onrechte louter gerechtvaardigd
 >vanuit 'solidariteit met de Polen'. Lieten we ons niet te veel sussen door
 >Clintons charme? Ook bij zijn Moralpolitik zat immers heel wat Realpolitik.
 >Het humanitaire aspect negeren, zoals Collon doet, onderschrijf ik niet,
 >maar dat machtsoverwegingen (ook) een rol spelen ben ik met hem eens. Bij
 >de nieuwe president Bush is dat thans zichtbaarder, ook al laat ook zijn
 >bewind niet het achterste van zijn tong zien. Wat ik miste bij Collon, is
 >het procesmatige: dat men al handelende als grootmacht gefritseerd kan
 >raken. Dat de eigen geloofwaardigheid op het spel gaat staan, althans in de
 >eigen perceptie. Je hebt al zo vaak bedreigd en de ander wordt ervaren als
 >koppig. Deze eens een lesje te leren, is dan een begrijpelijke
 >psychologische reactie, en voor men het weet belandt men in een fuik,
 >waaruit geen weg terug meer is. Zo ging het inzake Kosovo vooral. Het
 >spoorde echter tevens met het geopolitieke belang van de Amerikanen. Als
 >het eigen belang op de achtergrond niet mede een rol speelt, en zeker als
 >een wereldbrand het gevolg zou zijn, had men zich niet laten irriteren. De
 >verborgen agenda is dan ook wel degelijk van betekenis.

>
 >Ik bespeur dat de progressieve krachten zich daar meer en meer van bewust
 >worden, zeker na het aantreden van Bush. Niet onbelangrijk, omdat voor 2003
 >de uitbreiding van de NAVO met de Baltische staten is gepland. Volstrekt
 >onnodig, maar zeer riskant en haaks staand op conflictpreventie, omdat het

>zich al benard en eingekreist (omsingeld) voelende Rusland dat als een
>casus belli zal ervaren. Stampij van Europa en de vredesbeweging om die
>verdere NAVO-expansie te voorkomen, zal nu reeds moeten worden voorbereid.
>Het boek van Collon is daarin wellicht functioneel, zeker indien in een
>verkorte, meer handzame versie.

>
>-----
>Dr. J. P. Feddema is antropoloog en publicist

>
>
>*****

>
>Hans Feddema
>Nieuwstraat 10
>NL-2312 KB Leiden
>The Netherlands

>
>Tel./Fax +31-(0)71-5122399
>E-mail: feddema@wish.net

>
>VRAGEN?
>Voor eventuele vragen, suggesties en op- of aanmerkingen, mailt u naar Hans
>Feddema: feddema@wish.net

>
>WEBSITE
>Eerder verschenen artikelen zijn te vinden op op de volgende URL:
><http://www.geocities.com/HansFeddema>

>
>(C) Hans Feddema, 2001

>
>-----
>De Vredeslijst: | Abonnement opzeggen? Stuur een E-mail aan
>voor nieuws, | majordomo@ddh.nl en schrijf in het tekstdeel:
>opinie en overleg | unsubscribe_vredeslijst

>
>-----
>Meer over de Vredeslijst op <http://www.ddh.nl/vrede>

>
>-----
Congo-Ned
e-mail: congoned@dds.nl
website: <http://huizen.dds.nl/~congoned>
>-----

Schenden bommen principes van het recht?

Het recht van volken om zich af te scheiden is niet een interne aangelegenheid van die staten, maar een zaak van de hele internationale gemeenschap. Zegt volkenrechtdeskundige dr. P. de Waart, emeritus hoogleraar volkenrecht aan de Vrije Universiteit. Hij maakt deel uit van de Joegoslavische delegatie die dezer dagen bij het Internationaal Gerechtshof in Den Haag de NAVO-landen aanklaagt. De Waart (1932, Amsterdam), van oorsprong journalist, studeerde in 1960 af in het Nederlands recht. In 1971 promoveerde hij cum laude op een proefschrift over onderhandelingsruimte bij het vreedzaam regelen van geschillen tussen staten. In 1974 werd hij buitengewoon hoogleraar volkenrecht aan de VU. Van 1978 tot 1997 was hij gewoone hoogleraar volkenrecht. De Waart vindt de eisen van de Joegoslaven terecht. 'De NAVO bombardementen staan in geen verhouding tot het doel', meent hij. 'Nederland had zelfs

Als het gaat om ingrijpen met geweld, tellen voor hem alleen de *internationale regels*. En die moeten strikt nageleefd worden, vindt dr. P. de Waart, de Nederlandse jurist in Joegoslavische dienst.

verder initiatief moeten nemen om de Verenigde Naties in te schakelen bij de oplossing van de Kosovo-crisis. Maar Den Haag is te veel achter de Amerikanen aangelopen. Een gemiste kans.' De Waart is een opvallende verschijning in de Joegoslavische delegatie, die gisteren voor het VN-hof in het Vredespaleis stopzetting eiste van de NAVO-bombardementen. Hij zegt zeker niet sympathiek te staan tegenover het regime in Belgrado, maar vindt dat het juridisch het gelijk aan zijn kant heeft. Controversiële standpunten zijn de oud-hoogleraar toch al niet vreemd. Hij is voorstander van het gebruik van het Internationaal Gerechtshof voor het aanpakken van met name de 'grote

landen die hun boekje te buiten gaan. De Waart meent dat de VN een veel grotere rol moeten spelen bij het beslechten van internationale conflicten. Dat kan de eigenrichting, zoals nu door de NAVO wordt toegepast, voorkomen. Daarom betreurt hij dat de VN-Veilighedsraad het heeft laten afweten. Een kritisch betoog daarover in het blad van de Nederlandse Vereniging voor de Verenigde Naties viel bij de Joegoslaven zo in goede aarde, dat zij De Waart vroegen lid te worden van hun juridische team voor het Hof. Dat kostte hem niet veel moeite, want De Waart is het volstrekt onens met wat hij dat stonnie geloe met die bombar kementen noemt. Volgens internationale rechts-

regels is een verdrag dat onder dreiging met geweld wordt afgedwongen ongeldig. 'Een ernstige schending van de principes van het internationaal recht', aldus De Waart. Bovendien eiste de NAVO in het akkoord dat het vrijelijk, en naar eigen goeddunken, het hele grondgebied van Joegoslavië zou mogen gebruiken voor militaire operaties. Het was volgens De Waart duidelijk dat Joegoslavië dat nooit kon pikken. Kern van de zaak is de vraag of de NAVO het recht heeft Joegoslavië te bombarderen. De Waart hoopt daarom dat de vijf-ten rechters van het Hof 'inventief' met het probleem zullen omgaan. Dat zou kunnen inhouden dat zij zowel de NAVO-bombardementen veroordelen als Milosevic oproepen het geweld tegen de Kosovo-Albanen te staken. Maar welke uitspraak het Hof ook doet, het heeft geen middelen om naleving ervan af te dwingen. Zowel de NAVO als Joegoslavië kan een uitspraak aan hun laars lip pen.

Nederland veroordeelt aanklacht Joegoslavië

NAVO gedaagd wegens genocide

DEN HAAG (GPD) - Een verbot van de NAVO-bombardementen door het Internationaal Gerechtshof zou Joegoslavië in staat stellen 'zijn criminele opdracht in Kosovo ongehinderd uit te voeren'. Dat zou voor de Kosovaren een voldongen feit creëren, wat de NAVO met haar bombardementen nu juist probeert te voorkomen. Dat betoogde de juridische adviseur van het ministerie van buitenlandse zaken, prof. J. Lammers, vanmorgen voor het Internationaal Gerechtshof in Den Haag. Het Hof behandelt het verzoek van Joegoslavië om een voorlopig verbod uit te vaardigen tegen de bombardementen. Maar de tien NAVO-landen die door Belgrado zijn aangeklaagd, menen dat het Hof niet bevoegd is om hierover te oordelen. Ook prof. Lammers betoogde vanmorgen dat Joegoslavië geen lid is van de Verenigde Naties en dus niet het

recht heeft om zich tot het VN-hof in het Vredespaleis te wenden. De verklaring van Joegoslavië op 25 april, dat het nu het Hof wel erkent, doet daar niets aan af. Hij bekritiseerde dat de aanklacht van Belgrado alleen betrekking heeft op de gebeurtenissen sinds die 25e april. Daarmee zou volgens Nederland de hele aanleiding tot de crisis rond Kosovo buiten beschouwing blijven. Volgens Lammers heeft Joegoslavië, 'dat hier met vuile handen voor het Hof staat', alle uitspraken van de VN-Veilighedsraad over Kosovo aan zijn laars gelapt. De NAVO is pas militair in actie gekomen nadat alle andere, politieke middelen hadden gefaald. Het 'extreme en criminele optreden' van Joegoslavië rechtvaardigt het NAVO optreden, aldus prof. Lammers. Nederland vraagt het Hof ook de Joegoslavische misdaden te veroordelen.

De Twentsche Courant Tubantia, di. 11.05.1999

Belgrado klaagt NAVO bij Hof aan

■ Belgrado. Joegoslavië dient een aanklacht in bij het Internationaal Gerechtshof in Den Haag tegen de NAVO-landen die meedoen aan de acties. Belgrado meent dat de NAVO op tal van punten afspraken schendt. Joegoslavië wijst onder meer op 'misbruiken van de internationale overeenkomst over het verbod op het gebruik van geweld tegen vreemde staten'.

De Twentsche
Courant
Tubantia,
ma. 26.04.1999

Today, Norwegian citizens have demanded that the country's foreign minister, Mr. Knut Vollebæk be tried and condemned for "Crimes against Peace and a Common Plan or Conspiracy to Commit such Crimes". This is the first time any Norwegian has been accused of such offenses against the charter of the United Nations and The Hague and Vienna conventions.

Thus, we feel that it is every Norwegian's duty, however remote the Balkan conflict may seem, and whatever conception of it one has had so far, to take the time to study these accusations. We want to stress that this is not a move in the propaganda war between the parties, even if some of them may depict it as such. It is a demand for indictment based on Norwegian and international law, and Norwegian authorities are bound to treat it on that ground.

A copy of this demand for indictment is forwarded to the international tribunal for the former Yugoslavia at The Hague. By its own statute, this tribunal is bound to investigate the matter we set forth, if necessary to demand extradition of Mr. Vollebæk and ultimately to try and sentence him in accord with international law, should Norwegian authorities not treat the matter expeditiously, effectively and legally correct.

Purpose of the Indictment

An indictment this serious warrants an extensive explanation. Much of what we know about the Balkan conflict has been reported in fragments, and the information as such has not always been reliable. Nevertheless, were we to give the shortest possible reason for the indictment, we would quote the four paragraphs preceding the indictment proper. We demand legal action

Recognizing that these acts are in violation of the Charter of the United Nations and preceding and pursuant international law,

Convinced of the need to establish that no-one shall be exempt from international justice,

Aware that current and future implementation of international justice depends on our moral obligation, as well as our obligation under Norwegian and international law, to contribute to an impartial, fair and strict implementation of the letter and spirit of international law,

Concerned that any exception made from these principles may in fact and law weaken the universal respect for and adherence to international justice and law, thus justifying and facilitating further breaches of international law.

We consider it to be beyond any doubt that the belligerent acts against Yugoslavia constitute a breach of the most important articles of the UN charter, which in its very first articles assures each country a right to sovereignty and protection against attacks by foreign states or organizations.

In itself, this is enough to indict Mr. Vollebæk.

Grounds of the Indictment

Nevertheless, many Norwegians – possibly a majority of us – will protest that Kosovo presents us with a catastrophe of such dimensions that even international law must be set aside. We do not agree: One wrongdoing must never be met with another. But even those who justify the bombing of Serbia in this way, presume that foreign minister and chairman of the OCSE Knut Vollebæk has at least acted in the spirit of international law, if not abiding by its letter.

This is not correct.

Just as Norway has a constitution that supersedes all our other laws, e.g. the penal code or civil law, the UN charter is the global constitution. Singular jurisdictions – ranging from environmental issues to war – are established through international agreements. The UN charter states that the right to interfere in national conflicts by use of arms lies with the Security Council alone. Any other military intervention is a war of aggression. All civilized nations accept that the conventions we refer to supersede national law. The most important conventions we base our complaint on, are the conventions of The Hague, Vienna and Geneva. To put it in simple terms, the Hague convention demands that disputes be settled by pacific means, while the Vienna convention forbids the use of threats in international negotiations; and establishes that accords signed under the threat of belligerent force are null and void. The Geneva Convention sets down rules for warfare, should the parties be unable to settle their dispute by peaceful means. Finally, the Human rights convention guarantees each individual certain immutable basic rights disregarding its nationality.

In other words, if you are among those who believe that the attack against Serbia is justified, you might claim that Mr. Vollebæk has violated the Hague and Vienna conventions to fulfill the Human rights and Geneva conventions. You may also feel that the chairman of the OCSE has not acted in defiance of article one, which obligates him to settle conflict by peaceful means and forbids the waging of war. After all, as OCSE chairman, he has gone to lengths to make President Milosevic sign the so-called Rambouillet Accords, just as the Kosovar Albanians have done. Mr. Vollebæk had made it sufficiently clear that NATO was going to bomb Serbia if Mr. Milosevic did not sign, and neither his nor NATO's ultimatum could be misunderstood.

State of the Law

Parts of the indictment concern themselves with those very Rambouillet Accords, which are the basis for NATO's attack. To fully understand some of the charges, you must know the essential features of the accords as well as of Yugoslav history in this century. They are both closely interrelated. You

should also be aware that the indictment is based both on the letter and implementation of international law, just as any Norwegian sentence is passed in accordance with the law's text and earlier judgments referring to that law. In this case, the most important relevant legal proceedings are the so-called Nuremberg tribunals, i.e. the cases against German war criminals after World War II. The decisions made and conclusions drawn there have since become guiding principles for international justice. Here, you will also find the legal definitions of the charges we demand be raised against Mr. Vollebæk. Thus, it is essential that you understand that we refer to *legal concepts* and *custom* only when quoting these proceedings. *In no conceivable way is anybody implying that there is common ground between the foreign minister and the men on trial at the Nuremberg tribunal.* Should anyone claim otherwise, that is a blatant lie.

Milosevic and the Rambouillet Document

Once that is said, we should add that very few – if any – of those behind this indictment have sympathy for Slobodan Milosevic. We are all appalled by the atrocities that have been committed against innocent people in the Balkans during his reign. Should anyone claim otherwise, that is untrue as well.

We have stated earlier that the foreign minister on any account is guilty of contravening international law by defying the UN charter. Additionally, he has been instrumental in the breaches against the Hague convention that you will find in the indictment. Some of them are based on the content of the Rambouillet document. Since one of the parties has refused to sign it, we will not refer to it as a treaty or agreement. It has been suggested that the document as such is reasonable enough, and that the Kosovo conflict may have been settled in a satisfactory manner, had only Mr. Milosevic signed it.

You have not seen the Rambouillet document, and you have been given no explanation as to why Mr. Milosevic refused to sign it, other than the assumption that he is a ruthless powermonger who will stop short of nothing in his pursuit of a Greater Serbia. It is virtually impossible for the common man to get hold of the document proper, and the inquiries we have made, show that only a very few Norwegian journalists have actually seen it. If you have access to the Internet, you might try to look for it. All the Western foreign departments, including Norway's, have extensive sites, as have NATO, OCSE, USA's information agency and the Rambouillet negotiation itself. You will not find the document there – and certainly not the version containing the Serb reservations. The Norwegian foreign department, whose minister is chairman of the OCSE, does not hand it out. In simple terms, this means that Norwegians do not know the document we have gone to war for.

The American Chief of Counsel at the Nuremberg tribunal, Robert N. Jackson, states that certain facts are so obvious that there is no need to discuss them in detail, and thus let them take away time from important matters of prosecution and defense. Nevertheless, we feel obliged to give space to some such facts, since they have not been widely publicized, and one might otherwise assume that they are known only to the people of Russia and Serbia. We have good reasons to assume that some of the parties in the conflict have tried to conceal them.

Historical Background

Throughout this century, and long before that, the Balkans have been the possibly most controversial territory in Europe. The reasons behind this are so complex and so many that it would be impossible to cover them all here. It should suffice to remind you that one world war started here, and that another led to a ferocious in-fighting between the different ethnic groups in Yugoslavia. Essentially, the Serbs fought the Croats and Muslims, who sided with the so-called Axis powers, Germany and Italy. The atrocities committed against Yugoslavs – mainly Serbs – are well documented: The bombing of Belgrade; the slave camps; the "Blood Road" here in Norway; the forced splitting up of Yugoslavia into vassal states or protectorates like Croatia and Kosovo. At the same time, the Russians fought the Axis powers in a war that demanded inconceivable sacrifices. Both Serbs and Russians count their dead in millions. For nearly four years, Russian and Serbs (and, of course, many other peoples) fought a desperate battle against all odds before the Allies finally invaded Normandy and established a second front that gave Russia and Yugoslavia some relief. As you know, both these countries were occupied, and the Eastern peoples felt that the Western allies knowingly let them down by establishing a Western front this late. They felt that the West cynically let others sacrifice themselves to keep its own losses at a minimum. Whether they were right to feel that way, is not for us to judge. However, we will establish some facts that cannot be denied:

Firstly, Serb and Russian citizens are adamant never again to permit foreign armed forces on their territory. If you doubt this is true, you may want to ask Norwegians who have experienced the Second World War, in particular those who have had personal contact with Russian and Serb slave laborers in Norway.

Secondly, it is completely out of the question for any Russian or Serb – no matter the time or circumstance – to put up with the deployment of armed forces in any way associated with the powers that have inflicted such suffering upon them – first and foremost Germany and Italy, but to a certain extent Great Britain and the United States.

Thirdly, most Russians and Serbs feel that the West has cynically exploited their countries' economic and strategic weakness following the collapse of the Warsaw Pact to promote the same long-term goals one has pursued throughout this century: To cut them off from the Mediterranean and the Bosphorus, to secede Croatia, Bosnia-Herzegovina and Kosovo, to create instability in other areas, such as the Vojvodina, and to create an alliance of potentially hostile states around their borders. In Russia's case, that would amount to Poland, Czechoslovakia and Hungary, for Yugoslavia the territorial entities that have been re-established today. One should add that many Russians and Yugoslavs believe that one of the reasons behind the brutal conflict on the Balkans is the actions taken by those very NATO countries after the fall of the Berlin wall. It was duly noticed that Germany was the first country to recognize Slovenia and Croatia, and that by doing so the Germans forced the rest of the European Community and NATO to follow suit. Also, it led to considerable anxiousness when German chancellor Helmut Kohl expressed doubts against the validity of the eastern border between Germany and Poland. A considerable amount of Serbs feel that they, above all, have become the victims of the Balkan conflict, and even though there is – and should be – no way to measure human suffering statistically, it is a fact that 700,000 Serbs have been driven from their homes during this conflict; from Croatia, Slovenia, Bosnia-Herzegovina and Kosovo, far more than any other ethnic group. When the terms "ethnic cleansing" and "Greater Serb ambitions" on the Balkans are used, one should also remember this: Most Russians and Serbs are concerned with two things above all; to live in peace and never, ever, become victims of Croatian, Muslim, German or Italian ambitions again. Or of European disregard. The inhuman unfolding of the conflict on the Balkans should be seen against this background, too.

We consider these three facts to be universal knowledge, and we accuse anyone who claims not to have known them, to lack an understanding of history.

Information about the War

Forth, the common citizens of Belgrade for example, are used to receive information both through Western media – by satellite TV, radio and the Internet – and their own government's media. They are given a far more versatile insight into the positions of the opposing parties than is the common citizen of Oslo. Since Western media give the impression that only the Serbs are subject to propaganda and censorship, we quote British foreign minister Robin Cook, who according to the daily press release from his own ministry (4/1/99) says: "We are also stepping up the propaganda war. We have evidence that the people of Serbia want to know the truth about what is going on in Kosovo, a truth that has been denied to them by the authorities in Belgrade. [He goes on to state that Serb media are largely controlled by Milosevic, then describes the contents of two Internet websites set up by his government.] Since including material in Serbian last Friday, the Foreign Office website has already received 10,000 hits from Serbia alone." Many Russians and Serbs perceive the Western propaganda as hateful and unfair, especially when it compares Mr. Milosevic to Adolf Hitler or Serbs to Nazi Germans: They feel that the depiction of forced transports by railway, genocide and ethnic cleansing on purpose try to create an image of Serbs comparable with the German SS, and that one turns Nazi atrocities that have in fact been committed against Serbs around to give the impression that they committed them against other ethnic groups. When only a very few Serbs even bother to try and relate their viewpoints to the West these days, the reason is that most feel their stands and attitudes will not be reported fairly anyway.

The Situation Today

Whether these viewpoints are well-founded or not, is up to everyone to consider individually. Regarding the three initial points, one may find them irrational: Just as today's Russia under Boris Yeltsin's leadership cannot be compared to the Soviet Union under Stalin or Bresnyev, there is no comparing democratic countries like Germany and Italy with states ruled by Mussolini, Hitler or Kaiser Wilhelm. Yet, Norwegians would never consider abolishing our military presence in northern Norway on the ground that today's Russia has no strategic interests in the northern regions – however democratic the country may be or become. The Serbs' anxiety over NATO's strategic goals, multiplied by thousands due to their high-priced experiences in near history, cannot just be ignored. Doing so is not just absurd and irresponsible, under certain circumstances it may be a crime.

We repeat that certain facts are universal, and that anyone who claims not to have known them, either lacks a basic knowledge of history or does not speak the truth. Furthermore, we repeat that the Russian and Serb fear of NATO – Italy and Germany in particular – is amongst these universally known facts. We also find it appropriate to remind you that as we write, Belgrade is being bombed by planes taking off from Italian airbases.

The Foreign Minister's Part

There are several reasons why we demand that Mr. Vollebæk, and not, for example Prime minister Bondevik, be indicted. International law establishes that any participant in a war of aggression (A "crime against peace") is individually responsible. There is no refuge in diplomatic immunity or office, nor is it a valid defense to claim one was following orders from a superior. International law has put into practice that anyone – from prime minister to fighter pilot – in principle is equally guilty and must be indicted and eventually convicted.

But we are not on a vendetta. It is our responsibility to establish that we respect and abide with the standards of justice, so that others may do the same. As chairman of the OCSE, Mr. Vollebæk is in a special position where he has had a significant influence on the outcome of the Rambouillet talks and the subsequent war against Serbia. He is one of the key players. We see it as our duty to pronounce that each people is obliged to indict and sentence its own criminals. We urge the citizens of all parties involved in the Balkan conflict, especially Serbia and Germany, the countries bearing the heaviest current and historic responsibility, to take the same step that we do. It is our responsibility to point out to them that they can expect no international justice if they do not provide for domestic justice. We are convinced that, just like us, the citizens of these other states are troubled and disconsolate about the plight our countries' leaders and soldiers have brought upon us. We hope to have given them a tool, but the work has to be done by the citizens of each country. Our message to them is:

We do not put up with standing helplessly by while the Balkan crisis worsens each day, and we also refuse to believe that this disaster was unavoidable. At the same time, it is our duty to see to it that those responsible on all sides are put to justice, to at least prevent national and international lawlessness from consolidating the right of the strongest the next time as well. Our politicians have neither been able to secure a fair and peaceful solution to the Balkan problem, nor have they managed to implement the necessary amendments of international law to give the global community the means to intervene in humanitarian disasters like the one we are facing.

The Balkan Charter

Thus, we appeal to all virtuous forces to demand these actions from our authorities:

1. To immediately contribute to establishing talks with the parties of the Federal Republic of Yugoslavia – in particular the Yugoslav government – to deploy peacekeeping forces with no association to the NATO alliance. To guarantee that these forces carry out their assignment fairly and effectively, the parties should also accept that these troops be monitored by a neutral corps of observers. It would be desirable that this corps represent the member nations of the OCSE, but if the OCSE no longer is trusted by the parties, this is no requisite.
2. To immediately take the necessary legal steps to establish whether NATO's attack on Yugoslavia is in accordance with international law, and to suspend all political, economic and military support to the attack until this has been done. To permanently stop the attacks if they are deemed extra-legal.
3. To immediately make the necessary arrangements so that all those responsible for the grave breaches of international law committed throughout the Kosovo conflict, may be tried and sentenced for violation of these laws, including planning and waging wars of aggression

- and crimes against peace, as set down in fact and law.
4. To appeal to the international community and each of its nations to follow Norway's example to establish beyond doubt that we do not accept any violation of international law, no matter if it takes place in or between sovereign states; and no matter whether the perpetrators feel protected by morality, national, diplomatic, political or military status, immunity or power. The prosecution must be made universal and individual.
  5. To act as soon as possible to amend international agreements, including, if necessary, the UN charter, to ensure that it will no longer be possible to violate peace and fundamental human rights as we have lately seen done in the former Yugoslavia and other countries. In particular this includes, but is not restricted to, the duty of the international community to intervene effectively and timely in this kind of disasters.

The Grounds of Indictment

The Fact of the Rambouillet Document

We will now particularize our reasons for demanding an indictment:

We consider it an irrefutable fact that chairman of the OCSE and foreign minister Vollebæk before, during and after the Rambouillet talks was fully aware that no Serb at any conceivable time or circumstance would accept a treaty that, amongst other points, contain clauses demanding that

the Serbs *invite* NATO to deploy armed troops, with or without German and Italian contingents, on Serb territory ("Implementation II", chapter 7, art. 1 a and b – p. 54),

the Serbs *invite* the UN Security Council to pass a resolution endorsing and adapting such a deployment, despite the fact that the Security Council on two occasions has passed resolutions (1160 and 1199) that clearly state that any right to military intervention lies with the Security Council alone. ("Implementation II", chapter 7, art. 1 a – p. 54),

these troops be immune from indictments, or even *investigations*, of any crimes they may commit, not just in Kosovo, but in all of Yugoslavia. This expressly includes criminal acts. ("Appendix B", pt. 6 a and b – p. 77),

Kosovo – a territory in a sovereign state – be given its own constitution and corresponding constitutional institutions, such as a president and a supreme court. ("Constitution", chapter 1 – p. 7–25),

the Serbs thank the OCSE for its contributions to peace and stability in Kosovo. (Preamble – p. 1).

It has been put forward that Mr. Milosevic was the only reason this agreement was not signed. This has been done in the confidence that the general public was going to be unaware of the actual text of the agreement or the historical background why the Serbs were sure to deny signing it. By contributing to this, Mr. Vollebæk has not just faced the Serbs with an ultimatum he knew must lead to war, but also prevented other mediators to advance proposals for a solution acceptable to the parties. Time after time, Mr. Vollebæk has stated that the Serbs had the choice between Mr. Milosevic's signature and a NATO attack. In reality, Mr. Milosevic had little bearing on the refusal to sign – it is doubtful that Mr. Vollebæk would have found *any* Serb who would have signed such conditions.

At the latest when one reads that the demand for an own Kosovo constitution is amongst the non-negotiable clauses for Serbia to avoid bombing, one will understand that the aim of this document could not have been to make way for a military action on humanitarian grounds. Had the intention indeed been to deploy troops to come to the rescue of the Kosovar people, the OCSE would not have supported the insistence on such a controversial demand, but deferred the question until one had intervened in and settled the regional hostilities.

The Ultimatum

By the very fact that Mr. Vollebæk must have known that these demands were unacceptable from the very start, this is in principle similar to the ultimatum the German government presented to Austria in 1938 and Czechoslovakia at the outset of World War II. Amongst other things, this constitutes a violation of the Hague convention, which imposes on the parties to seek peaceful solutions to conflicts based on international law. (The Nuremberg Judgment, p. 21 and 37–39 inter aliae)

Chairmanship of the OCSE

In his capacity of chairman of the OCSE and Norwegian foreign minister, Mr. Vollebæk must have been aware from the very beginning that he would or could not submit acceptable premises for negotiations. At the very least in his first capacity, he was obligated to see to it that the OCSE and organizations promoting the same ultimatum, were replaced with individuals or organizations that could make essential contributions towards a peaceful solution of the conflict. By obstructing this, he knowingly violated the Hague convention.

By falsely creating an image that only the Serbs government's irresponsibility interfered with the signing of a peace agreement, he knowingly set the stage for an international climate that in fact restrained any other parties than the OCSE and NATO to mediate. This has led us into a situation where practically any initiative on any other premises than armed NATO intervention, will automatically be refused by the West.

Crimes against Peace

Together with politicians, administrative and military personnel in NATO and the OCSE, Mr. Vollebæk has participated in a Common Plan or Conspiracy to Commit Crimes against Peace.

This makes the accusations directly related to these Crimes against Peace even more grave. Primarily, they are concerned with the participation as such in waging war, but they also include the acts we have complained of so far. We quote page 371 of the Nuremberg trial, where the prosecutor states that

- (1) The Charter imposes "individual responsibility" for acts constituting "crimes against peace";
- (2) The term "Crimes against peace" embraces planning, preparation, initiation, or waging of illegal war;
- (3) The term "Crimes against peace" also embraces participation in a common plan or conspiracy to commit illegal war;
- (4) An illegal war consists of either a war of aggression, or a war in violation of international treaties, agreements, or assurances; (these two kinds of illegal war might not necessarily be the same; it will be sufficient for the prosecution to show either that the war was aggressive irrespective of breach of international treaties, agreements or assurances, or that the war was in violation of international treaties, agreements or assurances irrespective of whether or not it was a war of aggression; [the prosecution will prove that the defendants were guilty of both]);
- (5) Individual criminal responsibility of a defendant is imposed by the Charter not merely by reasons of direct, immediate participation in the crime. It is sufficient to show that a defendant was a leader, an organizer, instigator, or accomplice who participated either in the formulation or in the execution of a common plan or conspiracy to commit crimes against peace. In this connection, the Charter declares that the responsibility of conspirators extends not only to their own acts but also to all acts performed by any persons in execution of the conspiracy." [Pt. 1-4 refer to the charter's article 6, pt. 5 to article 7]

We make these charges current in the case against Mr. Vollebæk. He stands individually responsible for his acts, and cannot hide behind diplomatic notes, judicial opinions, statements or the like. Moreover, he stands responsible for the damages brought upon the sovereign state of Yugoslavia, irrespective of the fact that he did not personally participate as a combatant: "Every day in the courts of countries associated in this prosecution, men are convicted for acts that they did not personally commit but for which they were held responsible because of membership in illegal combinations or plans or conspiracies." (P. 169)

The UN Charter

It is a universally acknowledged fact that international law prohibits acts of war against a sovereign state, and that neutral states warrant a special protection under these laws. When we state that Mr. Vollebæk has personally taken part in a common plan or conspiracy to wage illegal war "in violation of international treaties, agreements, or assurances", we are primarily referring to the UN charter, which initially (Article 1 and later) declares that the rights of the sovereign state are inviolable; that disputes – regardless of their nature – must be settled by peaceful means; and that the United Nations alone have the right to intervene by force in disputes between nations (Articles 37, 42-43, 48, 52 inter aliae). This is widely known, so we will focus on the specific duties the foreign minister had according to international law. We refer to the UN charter, which explicitly states that:

"The Members of the United Nations agree to accept and carry out the decisions of the Security Council in accordance with the present Charter." (Article 25)

The Security Council

This statement leaves no doubt that neither the OCSE, NATO, Norway or any individual, in this case the foreign minister, may threaten with, plan or carry out bombing or other acts of war without an explicit order by the Security Council. In the both resolutions that are most often quoted as a (legal) justification to bomb Yugoslavia, the main issue is the international community's demand that the parties in Kosovo end their hostilities; and that certain measures be taken to restore individual safety and collective security in the area. The paragraphs relating directly to international military actions read:

"[The Security Council] Emphasizes that failure to make constructive progress towards the peaceful resolution of the situation in Kosovo will lead to the consideration of additional measures." [Resolution 1160, 31 March 1998, pt. 19]

The parties are instructed to find a peaceful solution, and we take it for granted that the Security council presupposed that any proposal for a solution was to have a genuine possibility to be accepted by both parties.

When this failed for well-known reasons, the Security council adopted the following:

"[The Security Council] Decides, should the concrete measures demanded in this resolution and resolution 1160 (1998) not be taken, to consider further action and additional measures to maintain or restore peace and stability in the region." [Resolution 1199, 23 September 1998, pt. 16]

Three Areas of Responsibility

In addition to the general assurances given by its member states, assurances that Mr. Vollebæk is responsible for carrying out, the United Nations explicitly state that the Security Council reserves the right to military action. The UN member nations renounce this right in several of the charter's articles, e.g. 24, 27 and 42. By defying these obligations, Mr. Vollebæk has committed grave offenses against international law on three counts: As Norwegian representative to the UN, he has disregarded his solemn covenant to respect and abide by those articles in the charter that secure sovereign states against assaults and reserve the use of force for the Security Council. As Norwegian cabinet member and his special responsibility for out foreign and security policy, both nationally and through his presence in NATO's organs, he has contributed to the implementation of warfare against Yugoslavia. In this function at the very least he was obligated to point out to the relevant parties, i.e. the Norwegian parliament and cabinet; and the NATO council that the attack violated international law and to oppose it by any and all legal means. Instead, he actively participated in the planning and implementation of the attack. Lastly, but not less importantly, the foreign minister failed his obligation to contribute to a pacific settlement of the hostilities through his chairmanship in the OCSE. We have already particularized that.

NATO

Thus, Mr. Vollebæk's obligations toward the UN and OCSE are indisputable. For the record, we also wish to summarize his obligations towards the NATO charter. We consider it universally known that NATO's first and foremost task is to unite its members in a defensive alliance to protect the individual state from being attacked by a foreign power. An attack on one of its countries is considered an attack on the alliance as a whole. Nevertheless, there is no reason to dismiss that NATO has a wider purpose as well, namely to ensure the stability of the area that embodies its sphere of interest. Few will dispute that a European country like Yugoslavia lies within this sphere. To put it in simple terms, the claim that NATO may interfere before a regional conflict evolves into a threat to a member state or the alliance as such, deserves some merit. At least since Hungary joined the alliance, the organization might pronounce that such a situation is at hand. Whether the individual member states act in accordance with their own charter, is their own business anyway – as long as the organization proper does not violate international law. When that happens, each perpetrator stands individually responsible for his acts. But according to the UN charter, NATO as an organization has a responsibility as well. The United Nations explicitly reserve the right to utilize "regional arrangements or agencies for enforcement action under its authority." With special regard to military organizations like NATO, the charter states:

"But no enforcement action shall be taken under regional arrangements or by regional agencies without the authorization of the Security Council, with the exception of measures against any enemy state, as defined in paragraph 2 of this Article, provided for pursuant to Article 107 or in regional arrangements directed against renewal of aggressive policy on the part of any such state, until such time as the Organization may, on request of the Governments concerned, be charged with the responsibility for preventing further aggression by such a state." [Article 53, pt. 1]

This article leaves no doubt that the "organization" – NATO, in this case – has no right to intervene in the Balkan conflict without UN authorization, even given the possibility that NATO should interpret international law in such a way that the encroachments in Kosovo constitute aggressive policies by a hostile state. Probably, this is the reason that the chapter 7, article 1 of the Rambouillet document (see above) states that the Serbs must request the Security Council to deploy NATO troops in their country: It would seem that one of the agreeing parties must be forced to give NATO's military intervention a legal justification after the act. In this light, it is easier to understand why the foreign minister and his coconspirators under international law so far have insisted they will accept no solution to the conflict that does not include signing this document. (The other paragraphs referred in this article are irrelevant to the Kosovo conflict.)

Individual Responsibility

In this context, it should be appropriate to reiterate that the responsibility for these violations of international law is individual, and that no one – from prime minister to fighter pilot or drafted personnel who in any way contribute to make this attack possible – can disclaim responsibility. Everyone must individually consider his own participation in the acts of war, since one will be made responsible regardless of whether one followed orders or one's place in the political or military hierarchy. As we have already pointed out, it is our task to bring justice to the primary responsible Norwegian, not to start a vendetta. Thus, we quote the Nuremberg sentence, which points out that only combatants traditionally had been tried for breaking international law, but that leaders of state are equally guilty:

"In the opinion of the [Nuremberg] Tribunal, those who wage aggressive war are doing that which is equally illegal, and of much greater moment than a breach of one of the rules of the Hague Convention." (P. 40)

Furthermore, the judgment establishes that "resort to a war of aggression is not merely illegal, but is criminal. The prohibition of aggressive war demanded by the conscience of the world, finds its expression in the series of pacts and treaties to which the Tribunal has just referred." (P. 41) It goes on:

"It was submitted that international law is concerned with the actions of sovereign States, and provides no punishment for individuals; and further, that where the act in question is an act of State, those who carry it out are not personally responsible, but are protected by the doctrine of the sovereignty of the State. In the opinion of the Tribunal, both these submissions must be rejected. That international law imposes duties and liabilities upon individuals as well as upon States has long been recognized.

Many other authorities could be cited, but enough has been said to show that individuals can be punished for violations of international law. Crimes against international law are committed by men, not by abstract entities, and only by punishing individuals who commit such crimes can the provisions of international law be enforced." (P. 41)

The tribunal refers to the special protection heads of state, foreign ministers and diplomats have according to international law, and points out that nobody can resort to such protection, since the essence of international justice must be that

"individuals have international duties which transcend the national obligations of obedience imposed by the individual state. He who violates the laws of war cannot obtain immunity while acting in pursuance of the authority of the state if the state in authorising action moves outside its competence under international law." (P. 42)

The charter for the international tribunal for war crimes committed in the former Yugoslavia mirrors this principle (Article 7). This is not just a solemnly sworn principle. It is established by judicial practice. It is the law.

The UN Charter and the Hague Convention I

As foreign minister and chairman of the OCSE, Mr. Vollebæk has "used the foregoing positions, his personal influence, and his intimate connection with political, administrative and military leaders of states and organizations, the North Atlantic Treaty Organization (NATO), the Organization for Cooperation and Security in Europe (OCSE) and The Kingdom of Norway inter aliae in such a manner that: he promoted the military and economic preparation for war against a sovereign state, to wit: the Federal Republic of Yugoslavia; he participated in the planning and preparation for Wars of Aggression and Wars in Violation of International Treaties, Agreements and Assurances." According to international law, these are criminal acts and defy the UN charter and Hague Convention for the pacific settlement of international disputes, parts I and II.

The Hague Convention III

Finally, we wish to clarify a matter that has been raised after a statement by the Prime minister, Mr. Bondevik. He has (publicly, but not officially) expressed the view that Norway is not at war. This has received some attention, but generally been regarded as one politician's attempt to downplay the situation. Nevertheless, this might influence Norway's legal status and the liability of the foreign minister. Amongst other things, one should point out that Mr. Bondevik, if he adheres to this viewpoint, might actually deprive a fighter pilot shot down in Yugoslavia of his protection under the Geneva convention. If the cabinet's assessment is that Norway is not at war, it makes the foreign minister liable to prosecution for violations of the Hague convention III relative to the opening of hostilities, articles 1 and 2, that prohibit states to resort to belligerence without a prior declaration of war. This obviously presupposes that the government admits that Norwegian military personnel, such as our fighter pilots, participate as combatants. However, there is reason to believe that the ultimatum set forth by Mr. Vollebæk and other representatives of the NATO and OCSE, have imposed threats of warfare on the Yugoslavs, and constitute "a reasoned declaration of war." Due to the uncertainty the Prime minister has created about the question, it is up to the judiciary to establish whether international law has been violated on this count. One way or the other, the fact remains that the very ultimatum and the following declaration of war (as established by actual warfare) constitute violations of international law.

It is up to the Norwegian legal system to pursue the grave accusations we have today set forth against the Norwegian foreign minister. In articles 10 and 29, the statutes of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991 establish the duties laid upon Norwegian authorities in the course of investigation and indictment. We assume that article 3 of the statutes give the tribunal jurisdiction over the charges. Furthermore, its rules of procedure and evidence, part II, rules 7-12, 46-55 inter aliae, advise of the actions to be taken if Norwegian authorities do not adhere to the rules established through the tribunal's charter. In view of this, we are confident that Norwegian and international judiciary will fulfill their obligations under national and international treaties and law. Nevertheless, the development of the Kosovo crisis is so disquieting that must insist our authorities take immediate action regardless of the status of the accused, so that the international community does not once again face a *fait accompli* forced upon it by violence rather than law. Thus, we hope that the tribunal does not have to enforce its jurisdiction in this matter.

Our Obligations

It is our duty to see to it that justice is not once again dictated by the law of superior force, and we attempt to achieve the hopes expressed by Chief of Counsel Robert N. Jackson in his opening statement:

"Wars are started only on the theory and in the confidence that they can be won. Personal punishment, to be suffered only in the event the war is lost, will probably not be a sufficient deterrent to prevent a war where the warmakers feel the chances of defeat to be negligible.

But the ultimate step in avoiding periodic wars, which are inevitable in a system of international lawlessness, is to make statesmen responsible to law. And let me make clear that while this law is first applied against German aggressors, the law includes, and if it is to serve a useful purpose it must condemn aggression by any other nations, including those which sit here now in judgment. We are able to do away with domestic tyranny and violence and aggression by those in power against the rights of their own people only when we make all men answerable to the law."

We now heed his words.